

KARADENİZ

BLACK SEA – ЧЕРНОЕ МОРЕ

Yaz/Leto/Summer 2013 ■ Yıl/Год/Year 5 ■ Sayı/Число/Volume 18
ÜÇ AYDA BİR YAYINLANAN ULUSLARARASI HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ЕЖЕКВАРТАЛЬНЫЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК
AN INTERNATIONAL QUARTERLY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE

ISSN: 1308-6200 – <http://www.karadenizdergi.com>

Sahibi/ Учредитель/ Owner

Hayrettin İVGİN

Konur Sokak 66/7 Bakanlıklar-ANKARA (+90) 312 4259353 – hayrettinivgin@gmail.com

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Erhan İVGİN

Editör/ Главный редактор/ Editor

Doç. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Yayın Kurulu/ Редакция/ Editorial Board

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ ■ Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ ■ Prof. Dr. Ahmet BURAN ■ Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN ■ Prof. Dr. Bekir DENİZ ■ Prof. Dr. Caval KAYA ■ Prof. Dr. Dimitri D. VASILEV, Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA ■ Prof. Dr. Yakup ÇELİK ■ Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN ■ Prof. Dr. Hüseyin TÜRK ■ Prof. Dr. İhsan BULUT ■ Prof. Dr. Mustafa ÜNAL ■ Prof. Dr. Layli ÜKÜBAYEVA ■ Prof. Dr. Remzi KILIÇ ■ Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ ■ Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ ■ Prof. Dr. Enver TÖRE ■ Prof. Dr. Şefika Şule ERÇETİN ■ Prof. Dr. Tina GELAŞVİLİ ■ Prof. Dr. Elena ARABADJİ ■ Prof. Dr. Natalie KONONENKO ■ Doç. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL ■ Doç. Dr. Hakkı BÜYÜKBAŞ ■ Doç. Dr. Nadya TIDIKOVA ■ Doç. Dr. Ludmila EGOROVA ■ Doç. Dr. Ranetta Gaffarova

Redaksiyon/ Редакция/ Redaction

Yrd. Doç. Dr. Göksel ÖZTÜRK – Yrd. Doç. Dr. Ayhan ÇELİKBAŞ – Yrd. Doç. Dr. Mitat DURMUŞ – Yrd. Doç. Dr. Zekiye TUNÇ – Öğr. Gör. Göknil ARDA – Uzm. Erkan BEDER

Teknik Sorumlu/ Ответственный по технической части / Technical Manager

Öğr. Gör. Arif Cem TOPUZ : arifcemtopuz@hotmail.com

Uluslar Arası İlişkiler / Международные отношения / international relations expert

Öğr. Gör. Vedi AŞKAROĞLU : vediaskaroglu@ardahan.edu.tr

Yabancı Dil Danışmanları/ Советники по иностранным языкам / Foreign Language Consultants

Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ / Öğr. Gör. Vedi AŞKAROĞLU / Öğr. Gör. Kemal Gürcan ERTEKİN

Yazışma Adresi/ Адрес издательства / Correspondance Address

Doç. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – Ardahan/TÜRKİYE

Tel.: (+90) 5308852928 – (+995) 597054760 e-mail: dergikaradeniz@gmail.com

Baskı/ Типография/ Press

Taha Kırtasiye (Gazi Mustafa Kemal Bulvarı No: 64/A Maltepe/ANKARA)

Bu dergi Tübitak/ULAKBİM, Index Copernicus (IC), Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Ulrich's Web (UPD), Modern Language Association of America (MLA), Proquest ve ASOS Index tarafından indekslenmektedir.

This journal is indexed by Tubitak/ULAKBİM, Index Copernicus (IC), Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Ulrich's Web (UPD), Modern Language Association of America (MLA), Proquest and ASOS Index.

Hakem Kurulu/ Консультативный совет – Редколлегия/ Editorial Board

Prof. Dr. Ali AKAR	Muğla Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN	Selçuk Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Erman ARTUN	Çukurova Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Aygün ATTAR	Giresun Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Vladimir BELYAKOV	(Rusya Federasyonu)
Prof. Dr. Uwe BLAESING	(Hollanda)
Prof. Dr. Bernt BRENDMEON	(Norveç)
Prof. Dr. İhsan BULUT	Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Maria CİKİA	(Gürcistan)
Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR	Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Halit ÇAL	Gazi Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU	Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Necati DEMİR	Gazi Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Bekir DENİZ	Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. A. Bican ERCİLASUN	Gazi Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Şefika Şule ERÇETİN	Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. İsmail GÖRKEM	Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN	Ege Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN	Muğla Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU	Atatürk Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR	Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Tacida HAFIZ	(Bosna-Hersek)
Prof. Dr. Cengiz HAKOV	(Bulgaristan)
Prof. Dr. Aleksander KADIRBAYEV	Bilimler Akademisi (Rusya Federasyonu)
Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ	İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ	(Gürcistan)
Prof. Dr. Ceval KAYA	Ardahan Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. İsmail KERİMOV	KGPEU (Kırım)
Prof. Dr. Natalie KONONENKO	Alberta Üniversitesi (Kanada)
Prof. Dr. Remzi KILIÇ	Niğde Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ	Ardahan Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL	Ahi Evran Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Muhtar KUTLU	Ankara Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK	Fırat Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet OKUR	Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ	Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa ÖNER	Ege Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT	Gazi Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Hakan POYRAZ	Gazi Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Abdulkерim RAHMAN	(Çin)
Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA	Bilimler Akademisi (Rusya Federasyonu)
Prof. Dr. Orhan ŞÖYLEMEZ	Ardahan Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN	Uludağ Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. İbrahim ŞAHİN	Osman Gazi Üniversitesi (Türkiye)

Prof. Dr. Musa ŞAŞMAZ	Niğde Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK	Fırat Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Rüstem ŞÜKÜROV	(Rusya Federasyonu)
Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN	Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU	Rize Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN	Ege Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Berrak TARANÇ	Ege Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Halil İbrahim USTA	Ankara Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ	Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa ÜNAL	Erciyes Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Layli ÜKÜBAYEVA	Manas Üniversitesi (Kırgızistan)
Prof. Dr. İlyas ÜSTÜNYER	Rize Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Celalettin VATANDAŞ	Karadeniz Teknik Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Dimitri D. VASİLEV	Moskova Bilimler Akademisi (Rusya Federasyonu)
Prof. Dr. Kamil VELİ	İstanbul Aydın Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Hakkı YAZICI	Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)
Prof. Dr. Dursun YILDIRIM	Hacettepe Üniversitesi (Türkiye)
Doç. Dr. Hakkı BÜYÜKBAŞ	Ardahan Üniversitesi (Türkiye)
Doç. Dr. Ludmila EGOROVA	Yakuts Devlet Pedagoji Üniversitesi (Yakutistan/Rusya Federasyonu)
Doç. Dr. İrina JERNOSENKO	Barnaul Devlet Üniversitesi (Altay Bölgesi /Rusya Federasyonu)
Doç. Dr. Zekeriya KARADAVUT	Akdeniz Üniversitesi (Türkiye)
Doç. Dr. Betül KARAGÖZ	Giresun Üniversitesi (Türkiye)
Doç. Dr. İsmail MUNAEV	Çeçenistan Devlet Ü. (Çeçenistan/Rusya Federasyonu)
Doç. Dr. Nadya TIDIKOVA	Altay Enstitüsü (Altay/ Rusya Federasyonu)
Dr. Stale KNUDSEN	(Norveç)
Dr. Almagul SARYMSAKOVA	Kazak – Amerikan Üniversitesi (Kazakistan)

Bu sayının hakemleri:

Prof. Dr. Ramazan Çalık, Prof. Dr. Natalie Kononenko, Prof. Dr. Layli Ükübayeva, Prof. Dr. Necati Demir, Prof. Dr. Harun Güngör, Prof. Dr. Ali Akar, Prof. Dr. İlyas Üstünyar, Prof. Dr. Maka Şonia, Prof. Dr. Tuncer Gülensoy, Prof. Dr. Ekrem Arıkoğlu, Prof. Dr. Elfine Galimullina, Doç. Dr. Erdoğan Altınkaynak, Doç. Dr. Betül Karagöz, Doç. Dr. Elizabeth Byala, Doç. Dr. Mehmet Kıldıroğlu, Doç. Dr. Ali Yıldırım, Doç. Dr. Bekir Şişman, Doç. Dr. Bayram Durbilmez, Doç. Dr. Zekeriya Karadavut, Yrd. Doç. Dr. Göksel Öztürk, Yrd. Doç. Yrd. Doç. Dr. Alper Karadağ, Yrd. Doç. Dr. Beytullah Dönmez, Yrd. Doç. Dr. Ayhan Çelikbay, Yrd. Doç. Dr. Rahman Çakır, Yrd. Doç. Dr. Kenan Koç, Yrd. Doç. Dr. Mithat Durmuş Dr. Gayana Yüksel.

Temsilcilikler/ Представители/ Representative

YURT İÇİ / Турция / Interior :

Prof. Dr. Bekir DENİZ ■ANTALYA■ Yrd. Doç. Dr. Bilşen İNCE ERDOĞAN ■AYDIN■ Doç. Dr. Salim ÇONOĞLU ■BALIKESİR■ Yrd. Doç. Dr. Ali ATALAY ■BOLU■ Halis TEKİN ■BURDUR■Yrd. Doç. Dr. Rahman ÇAKIR■GİRESUN■ Yrd. Doç. Dr. Fatma Sibel BAYRAKTAR ■EDİRNE■ Doç. Dr. Davut KILIÇ ■ELAZIĞ■ Yrd. Doç. Dr. Hilal OYTUN ARSLAN ■İSTANBUL■ Doç. Dr. Özkan ÖZTEKTEN■İZMİR■ Doç. Dr. Bayram DURBİLMEZ ■KAYSERİ■ Yrd. Doç. Dr. Cengiz GÖKŞEN ■KARS■ Osman KABADAYI ■KİRŞEHİR■ Yrd. Doç. Dr. Mehmet EROL ■KİLİS■ Dr. Erkan KALIPÇI■KONYA-NEVŞEHİR■Yrd. Doç. Dr. Adnan Menderes KAYA ■MALATYA■Yrd. Doç. Dr. İbrahim Ethem ÖZKAN ■ NEVŞEHİR■Doç. Dr. Hikmet KORAŞ ■NİĞDE■ Doç. Dr. Ergin AYAN ■ORDU■ Doç. Dr. Bekir ŞIŞMAN ■SAMSUN■Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA ■SİVAS■ Doç. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ ■TRABZON

YURT DIŞI / Другие страны / Abroad:

Mehmet Akif KORKMAZ■ALMANYA■Jale İSMAİLOV■AZERBAJCAN■ İlyas İVANOV ■ÇUVAŞİSTAN■ Serpil KUP ■FRANSA■ Maria ÇİKİA■ GÜRCİSTAN■ Mehmet TÛTÛNCÛ■ HOLLANDA■ Harid FEDAİ ■KKTC■ Prof. Dr. Tacide HAFİZ ■KOSOVA■ Prof. Dr. Hamdi HASAN ■MAKEDONYA■ Lübov ÇİMPOYEŞ ■MOLDOVA■ Eden MAMUT ■ROMANYA■ Doç. Dr. Miryana MARİNKOVİÇ ■SİRBİSTAN■ Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA ■RUSYA FEDERASYONU■ Doc. Dr. Ludmila EGOROVA ■ RUSYA FEDERASYONU – YAKUTİSTAN■ **Doç. Dr. Nadya TİDİGOVA■ALTAY■** Murat TOYLU ■TATARİSTAN M.C.■ Natalya BUDNİK ■KİRİM-UKRAYNA■ Dr. İrina KAYAN-POKROVSKAYA ■UKRAYNA■ Prof. Dr. İngeborg BALDAUF ■ALMANYA■ Prof. Dr. Ramesh DEOSARAN ■TRİNİDAD-TOBAGO■ Prof. Dr. Pavel DOLUKHANOV ■İNGİLTERE■ Prof. Dr. Charlyn DYERS ■ GÜNEY AFRİKA■ Prof. Dr. Shih-chung HSIEH ■TAYVAN■ Doç. Dr. Rainer CZICHON ■ALMANYA■ Doç. Dr. Ramile ESXADULLAKIZI ■TATARİSTAN M.C.■ Doç. Dr. Cabbar İŞANKUL ■ÖZBEKİSTAN■ Doç. Dr. Gholam VATANDOUST ■KUVEYT■ Dr. Anarhan NADİROVA ■KIRGIZİSTAN■ Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ ■NAHÇIVAN■ Prof. Dr. Rukiye HACI ■ÇİN■ Prof. Dr. Cengiz HAKOV ■BULGARİSTAN■ Prof. Dr. Dosay KENÇATAY ■KAZAKİSTAN■ Prof. Dr. Kopi KYÇYKU ■ROMANYA■ Dr. Maria MAVROPOULOU ■YUNANİSTAN■ Dr. Emna CHIKHAOUİ ■TUNUS■ Yrd. Doç. Dr. Damuta CMMİELWSKA ■POLONYA■ Prof. Dr. Tursun GABİTOV ■KAZAKİSTAN■ Doç. Dr. Kadir GÜLDİKEN ■İRAN■ Doç. Dr. Ergali ESBOSUNOV■KAZAKİSTAN■ Prof. Dr. Ebulfez AMANOĞLU ■NAHÇIVAN■ Prof. Dr. Natalie KONONENKO ■KANADA

İÇİNDEKİLER

Söz Başı	
Doç. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK	7
<i>Presentation</i>	
The Last Farewell: Shamanistic Rituals At The Yakut Funeral	
Prof. Dr. Rosalia BRAVINA	9
Последние Проводы: Шаманские Камлания На Похоронах У Якутов	
Son Veda: Yakut Cenaze Merasiminde Şamanistik Uygulamalar	
Ardahan İl Merkezi ve İlçe Merkezleri İşgücü Piyasası İhtiyaçları Üzerine Ampirik Bir Araştırma	
Ali Kemal ÇELİK-Kürşad Emrah YILDIRIM -Abdullah TOPCUOĞLU	21
An Empirical Survey Upon Labour Market Needs Of Ardahan Province And Its Towns	
Эмпирическое Исследование Рынка Рабочей Силы В Ардагане И Районных Центров Ардаганской Области	
Türk Basın Tarihinde Rus Dilinde Yayınlanmış İlk Gazete: ‘İstanbul Haberleri’	
D.A. KORKMASOVA (Djana Anatolyevna KORKMASOVA)	38
“Stambulskiye Novosti” - The First Newspaper In Russian In The History Of The Turkish Pres	
Судьба Первой Турецкой Газеты На Русском Языке «Стамбульские Новости»	
Sir Winston Churchill’in Vefatı ve Türk Basını	
Çağatay BENVUR	44
The Death Of Sir Winston Churchill And The Turkish Pres	
Смерть Сера Winsston’a Churchil’я И Турецкая Пресса	
Иван Михайлович Берсенеv И Его Экспедиция Для Изучения Побережья Крымского Полуострова В 1785-1787 Гг	
PhD. Курникова О.М. (Oksana KURNİKOVA)	62
Ivan Bersenev Ve 1785-1787 Yıllarında Kırım Yarımadası'nın Sahilini Keşfetmek İçin Yaptığı Sefer	
Ivan Bersenev And His Expedition To Explore Coast Of The Crimean Peninsula In The Years 1785-1787	
Öğretmen Adaylarının Bilgi Okuryazarlığına İlişkin Görüşleri	
Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ-Ayşe Ülkü KAN-Ebru BOZPOLAT	71
Prospective Teachers’ Perceptions Of Information Literacy	
Метод Наблюдения Кандидатов В Педагоги К Сведениям О Грамотности	
Обычай «Уча» У Кыргызов. Аналоги Данного Обычая У Других Народов	
Prof. Dr. Olcobay KARATAYEV	88
“Ucha” Tradition In Kyrgyz Culture And Its Historical- Ethnographic Counterparts	
Kırgızlarda “Uça” Geleneği ve Bu Geleneğin Tarihî-Etnografik Yönden Benzerleri	
Türk Kültüründe Ocak Anlayışı ve Ergani Deringöze Köyü’ndeki Bir Ocaklı Aile	
Ahmet İÇLİ	95

Понятие «Очага» /Огня В Тюркской Культуре И Очаговая Семья В Деревне Дерингёзе Эргани The Concept Of Family Clinic In Turkish Culture: A Case Of A Family Clinic In Deringöze, A Village Of Ergani	
Gürcü Tarihçiliğinde Kars Antlaşması Üzerine Kısa Bir Değerlendirme Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ- Prof. Dr. Nikoloz AKHALKATSI	102
A Brief Evaluation On Kars Agreement In Georgian History Краткая Оценка Карского Договора Грузинской Историографией	
Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Düğün Geleneği Olarak “Ağaç Süsleme” Rezan KARAKAŞ	109
A Slowly Fading Wedding Tradition: ‘Tree Decoration’	
Geleneksel Yaklaşımdan Yapılandırmacı Yaklaşım Geçişte Öğretmen Adaylarının Görüş Ve Değerlendirmeleri; Bir Söylem Analizi Yrd. Doç. Dr. Tahir GÜR-Yrd. Doç. Dr. Tuncay DİLCİ-Yrd. Doç. Dr. Ayla ARSEVEN	123
The Opinions Of Preservice Teachers In Transition From Traditional Approach To Constructivism: A Discourse Analysis Мнения И Оценки Кандидатов В Педагоги При Переходе От Традиционных Подходов К Творческим: Анализ Речи	
Osmanlı Metinlerinin Transkripsiyonu Üzerine Robert ANHEGGER (Çev. H. Sercan Koşik)	136
Транскрипция Османских Текстов	
Türk Spor Kültürünün Eşsiz Örneği: Okçular Tekkesi Öğr. Grv. AHMET ATALAY - Yrd. Doç. Dr. Abdullah Kürşad AKBULUT	144
A Unique Example Of Turkish Sport Culture: Archery Lodges Несравненный Пример Турецкой Спортивной Культуры: Текке Лучников	
Ahmet Haşim’in Parıltı ve Karanfil Şiirlerinde Aşk İzleği Vedi AŞKAROĞLU	155
Любовные Следы В Стихотворениях Ахмет Гашима П Арылты И Каранфиль The Theme Of Love In Ahmet Haşim’s Poems Parıltı And Karanfil	
Geleneksel Yakut (Saha) Oyunları Afanasiy Semenoviç FEDOROV (Aktaran: Mayrambek OROZBAEV)	163

SÖZ BAŞI

Saygı değer okuyucular

Beşinci yaşımızın ikincisi 18. sayımızla huzurunuzdayız.

Özellikle hakemlerimiz ve yazarlarımız için kolaylıklar sağlamak amacıyla dergimizin internet sayfasında bazı değişiklikler yaptık. Bundan sonra dergimizin sayfasına girerek dijital ortamda makalelerinizi gönderebilir ve hakemlerimiz de aynı şekilde sayfayı ziyaret ederek raporlarını yazabilirler. İsteyen eski usulle de makalesini gönderebilir.

Dergimizin bu sayısında iki tane çeviri bulunmaktadır. Çevirilerle ilgili olarak söyleyeceğimiz tek şey, bilim alemine faydalı olmasıdır.

Dergimizin redaktörlüğünde bazı değişiklikler yaptık. Bundan sonraki çalışmalarda yeni arkadaşlarımızla yola devam edeceğiz.

Dergimize gönderilen makaleler „Turn It In.com“ intihal sorgulama sistemi tarafından taranmaktadır. Bu şekilde dergimize gönderilen ve yayınlanan makalelerin uluslararası alanda denetlenmesi de sağlanmış olacak ve prestiji daha da artmış olacaktır.

Akademik yükselme sağlayanlara başarılarının devamı, aramızdan ayrılan sosyal bilimcilere Tanrıdan rahmet diliyoruz.

Çalışmalarınızda kolaylık ve başarılar dilerim.

Doç. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK
Editör

PRESENTATION

Dear readers;

We are in your presence with the 18th issue in our fifth anniversary.

We have made some modifications in our web page to make things easier for our writers and per-reviewers. From now on, you can visit our web page and send your work directly, and our referees can visit our web page and submit their reports to us. If you wish, you can do it in the old style as well.

In this issue, we have two translations. We can only hope that these translated texts can be of benefit to scientific world.

We have made some changes in the organization of the journal. We will proceed our work with new friends.

The papers sent to us are scanned for plagiarism with a programme called „Turn It In.Com“. by this way, all the papers sent to us will be filtered and accepted worldwide with a better scientific reputation.

We congratulate academics who have been promoted and pay tribute to those who have passed to heaven.

We wish you a bright period of success.

Associate Professor Erdoğan ALTINKAYNAK
Editor

ПРЕДИСЛОВИЕ

Уважаемый читатель,

Перед Вами 18-й номер нашего журнала. Для упрощённой работы редколлегии и авторов статей, мы намерены ввести некоторые изменения в веб-страницу журнала. В дальнейшем у вас будет возможность присылать электронную версию ваших статей на нашу веб-страницу. Члены редколлегии могут посетить нашу веб-страницу и электронным способом ответить авторам. Желаящий может отправить статью прямо на наш электронный адрес.

В данном номере два перевода. Которые, на наш взгляд, должны принести пользу науке. Есть некоторые изменения в редколлегии журнала. Наш журнал просматривается системой плагиато-опрашивания т.н. „Turn It In. com“. Таким образом, ваши статьи будут доступными по всему миру и станут более престижными.

Желаю вам высоких академических достижений, царство небесное всем учённым покинувших нас.

С уважением,

**Доктор филологических наук, доцент
Эрдоган АЛТЫНКАЙНАК
ЭДИТОР ЖУРНАЛА**

THE LAST FAREWELL: SHAMANISTIC RITUALS AT THE YAKUT FUNERAL

ПОСЛЕДНИЕ ПРОВОДЫ: ШАМАНСКИЕ КАМЛЕНИЯ НА ПОХОРОНАХ У ЯКУТОВ

SON VEDA: YAKUT CENAZE MERASİMİNDE ŞAMANİSTİK UYGULAMALAR

Prof. Dr. Rosalia BRAVINA

SUMMARY

The article deals with the perception and understanding of death by the northern Turks-Yakuts. They believe that a man could "earn" a decent "good" death by his behavior, actions and deeds. This clearly shows the ethical aspect of the phenomenon of death, according to which the Yakuts had a concept of "good" and "bad" death. It was believed that the substances of life (*kut* and *sur*) of those who died properly, returned to its roots and in a given time revived again on the earth. Those who died prematurely with "bad" death were thought to be victims of evil spirits of *abaasy*, in the category of which they subsequently changed into themselves and turned into a spirit of *yuer*. Living a decent life provided the decent "right" departure to the world of the ancestors, whereas access to the other world for the "wrong" dead required intervention and mediation of shamans. The paper presents the structural and functional analysis of shamanistic rituals at the funeral.

Keywords: Yakuts, mythology, ethnography, death, funeral, shamanistic ritual, structural and functional analysis.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается восприятие и осмысление смерти у северных тюрков – якутов. По их представлениям достойную «хорошую» смерть человек мог «заслужить» своим поведением, поступками и делами. В этом четко проявляется этическая сторона феномена смерти, согласно которой у якутов существовала концепция «хорошей» и «дурной» смерти. Считалось, что у достойно умерших субстанции жизни: *кут*, *сур* возвращались к своим истокам и через определенное время вновь возрождались на земле. Умершие преждевременно «дурной» смертью представлялись жертвами злых духов *абааһы*, в разряд которых они сами в дальнейшем и переходили, превратившись в духов *уөр*. Достойно прожитая жизнь предусматривала достойный «правильный» уход в мир предков, а для доступа в загробный мир «неправильно» умерших требовалось вмешательство и

посредничество шаманов. В статье приводится структурно-функциональный анализ шаманских камланий при похоронах и вместилищ для духов *үөр*.

Ключевые слова: якуты, мифология, этнография, концепция смерти, похороны, шаманское камлание, структурно-функциональный анализ.

ÖZET

Bu makale, kuzey Türkleri (Yakutlar) arasında ölümle ilgili anlayış ve uygulamaları incelemektedir. Yakut'lara göre, bir insanın ölümünün iyi ya da kötü olması, kişinin yaşamında sergilediği davranışlar ve yaptığı seçimlere göre değişir. Buna göre, "ölüm" kavramı "iyi" ya da "kötü" ölüm olarak değerlendirilebilecek ahlaki bir olgudur. Uygun ya da iyi bir şekilde ölen insanların yaşamsal öğelerinin (kut ve sur) ölümden sonra kök(en)leriyle yeniden birleştiği ve belirli bir zaman sonra da tekrar yeniden doğduğuna inanılırdı. Zamanından önce ya da kötü şekilde ölenler ise "abaasy" denilen kötü ruhların kurbanları oldukları ve bu yüzden de "yuer" ruhuna dönüştüklerine inanılırdı. "Erdemli" bir yaşam sürmek kişinin atalarının dünyasına "erdemli" bir şekilde gidebilme hakkını kazanması anlamına gelirken, kötü bir yaşam sürenlerin aynı hakkı elde edebilmesi için "erdemsiz" davranışlarından arınması açısından şamanların aracılığına ve müdahalesine gerek duyulmaktadır. Bu çalışma, ölüm merasimlerindeki şaman uygulamalarının yapısal ve işlevsel bir çözümlemesini içermektedir.

Anahtar Sözcükler: Yakutlar, mitoloji, etnografi, ölüm kavramı, ölüm merasimi, şaman uygulamaları, yapısal ve işlevsel çözümleme

Осмысление смерти в традиционном сознании у северных тюрков – якутов (самоназвание саха) носило амбивалентный характер. Во-первых, смерть (ср. *өлүү* – доля, смерть) была связана с представлениями о веке как о сроке человеческой жизни, на протяжении которого расходуется отпущенная каждому человеку жизненная энергия, т.е. она воспринималась как предопределение (ср. *дьылга* — судьба, смерть), продиктованное божествами-творцами. Во-вторых, воспринималась как активное начало, персонифицированное в образе злого духа, прерывающего жизнь человека: с одной стороны, это злой дух *абааһы*, а с другой — образ духа умершего — *үөр*, который являлся одновременно носителем идеи смерти и ее причиной.

По представлениям якутов, «полный» век человеку доставался не только по предопределению свыше — он мог его «заслужить» своим поведением и делами. В этом четко проявлялась этическая сторона феномена смерти, согласно которой «добрый человек живет долго» (*үтүө киһи уһун үйэлэнэр*). И.А. Худяков пишет, что пожилые якуты «с 60 лет... считают вместо одного года по два и всегда выдают себя за давнего старика, чтобы пользоваться почетом глубокого старца» [Hudyakov. 1969: 137]. Наоборот, преждевременная смерть всегда осуждалась общественным мнением. Согласно этим представлениям, у якутов существовала концепция «хорошей» и «дурной» смерти.

Первая из них предполагала спокойную смерть в преклонном возрасте в своем доме в кругу детей и сородичей, без сожаления о предстоящей кончине. Подчеркивая

последнее, пожилые якуты говорили: «Скушал, попробовал на вкус все, что было отпущено судьбой».

Для якутов большое значение имело душевное состояние умирающего, так как с ним было связано представление о «легкой» и «мучительной» смерти. Механизм «легкой» смерти предполагал, что жизнь вытекала из человека постепенно, подобно табачному дыму, пока не превращалась в свой антипод — смерть. В этом случае она часто уподоблялась сну. Якуты про усопшего говорили: «Он заснул вечным сном».

При определении смерти традиционное сознание выделяло несколько признаков на первый взгляд сугубо физиологического характера, а на самом деле имевших скрытый глубинный смысл. Первый из них — прерывание дыхания. Дыхание *тыын* считалось наиболее явным и важным признаком жизненного процесса, оно подобно нити, связывающей жизнь с истоком жизненной энергии, средоточием которой представлялись светлые божества *айыы*. Второй внешний признак смерти — неподвижность. Для обозначения смерти в грубой форме применялось выражение *атаҕын тэннээбит* (протянул ноги). Констатируя наступившую смерть, отмечали еще один признак, говоря: *Кун сырдыгыттан матта* (лишился солнечного света). При этом следует отметить два момента: с одной стороны, солнечный свет в мифологической традиции является важнейшей характеристикой земного мира, населенного живыми людьми, т.е. человек умер и, следовательно, не принадлежит более этому миру; с другой — видеть солнце означало жить. Четвертый признак — отсутствие реакции на внешние раздражители, что отразилось в поговорке «Подобно тому, как от мертвеца ожидать ответного приветствия».

При этом признаки смерти не представлялись наступившими внезапно, а мыслились как результат постепенной утраты человеком необходимых для полноценной жизни свойств, вложенных в его субстанционные единицы. По замечанию В.И. Ереминой, «...молниеносности перевоплощения предшествовали внешние подготовительные формы, способствующие будущему перевоплощению» [Yeremina. 1991: 139]. В данном случае в качестве «подготовительных форм» наступающей смерти можно рассмотреть признаки старения, которые нашли свое воплощение в следующих устойчивых выражениях: *тыына кылгыыр* — укорачивается дыхание, *атаҕа уйбат* — ноги не держат, *хараҕын уота өһөр* — ослабевает огонь в глазах, *өйө өһүллэр* — развязывается ум и т.д. В результате этих процессов пожилой человек как в физическом, так и в психическом плане как бы возвращается в состояние детства и теряет свой прежний социальный статус. Якуты говорили: *Түөһэйэн оҕотугар түспүт* (утеряв рассудок, впал в детство); *оҕо да оҕонньор да биир* (что ребенок, что старик одинаковы)).

Смерть, таким образом, воспринималась якутами как процесс, начинающийся при жизни человека, который постепенно приводил к полной и необратимой утере всех жизненно важных свойств человека (дыхания, движения, зрения, слуха и т.д.). Одновременно умирающий приобретал новые свойства, характерные для его нового состояния. Представление о постепенности превращения жизни в смерть отразилось в поверье, согласно которому умерший узнавал о собственной смерти постепенно, через ряд открытий. Он обнаруживал, что травинка под ним не гнется, а на снегу не остаются следы; замечал, что у него отсутствует тень и т.д. В данном случае речь идет, с одной стороны, о постепенности перехода человека в иное состояние: он не сразу понимает, что с ним произошло. А с другой — о разрушении целостности

человека: если его материальное физическое тело безвозвратно теряло свойства жизни, то его внутренняя субстанция — *кут* — продолжала существовать, он не только воспринимает окружающую среду, но и реагирует на нее. Таким образом, происходит своеобразная трансформация сути человека.

Представления якутов о посмертном существовании души были достаточно противоречивыми. По некоторым сведениям, после смерти человека его целостность как сочетание трех *кут* и *сур*¹ разрушалась и распадалась на составные элементы, которые возвращались к своим истокам. Мать-душа возвращалась к своему создателю – владыке белых божеств-творцов Үрүн Айыы Тойону, а *сур* — к главе верхних злых духов Улуу Тойону [Үегогова, 2012]. Земля-душа оставалась погребенной с телом умершего в земле, а воздух-душа растворялась в воздухе [Үастремский. 1929: 6]. Считалось, что *ийэ кут* и *сур*, возвратившись к своим божествам, жили у них беззаботно до следующего своего возрождения. Срок последнего устанавливал верховное божество Аар Тойон (или Үрүн Айыы Тойон), божество судьбы и рока Дьылба Хаан определял заново их земную судьбу, согласно которой богиня плодородья Налыгыр Айыыһыт внедряла *кут* будущего ребенка в конкретного мужчину и таким образом отправляла ее обратно на землю [Slepov. 1886: 130].

«У якутов есть... поверье, что иной человек родится два или три раза. Будто бы некоторые дети, только что выучившись говорить, рассказывают, что прежде они были такими-то и такими-то людьми. Такой человек называется у якутов *киһи үөрэ*» [Нудяков, 1969: 191]. По данным якутской этнографии, представления о круговороте жизни сохранились главным образом у северной группы: верхоянских, абыйских и кобайских якутов, что может быть частичным свидетельством их архаичности. В преданиях говорится, что в земной мир возвращается мать-душа: «Человек имеет три души... Когда человек умирает, то умирает его тело — плоть (*этэ-хаана*). *Ийэ кут* никогда не умирает. Она вновь и вновь возвращается и продолжает заново рождаться. *Кут* умершего внедряется в женщину через ее темя. В своих камланиях шаманы пели от имени духа умершего *үөр*: «Внедрившись в человека-женщину через обшивку ее головы, имеющей четыре шва, сделавшись *уу бэгэй кыыл* (букв. водяным маленьким насекомым-зверем), переродился я»... Древние говорили, что каждый человек — это переродившийся дух умершего» [Архив YNC SO RAN. F. 4. Op. 12. D. 40: 17].

«Кут человека после его смерти проникает через темя в женщину и рождается во второй раз. Ныне старая женщина Өлүөнэ Коруохап в раннем детстве, как только научилась говорить, поведала о том, что она прежде жила на речке Таатта. «Мой муж убил меня, ударив топором по голове. Вот след от той раны», — рассказывала она и показывала пятно как бы от шрама, находящееся на макушке головы. Есть такой советский работник элгетский человек Куома Омуосап. Тот человек в раннем детстве рассказывал: «Раньше я проживал в с. Казачьем. У моей нынешней матери пальто на плече имело рваную дырку, через которую я внедрился, обратившись в птичку. Вот повзрослею, поеду обратно в Казачье!» ... Раньше о рождении *киһи үөрэ* старики много чего рассказывали» [Архив YNC SO RAN. F. 4. Op. 12. D. 37: 24-25].

¹ По представлениям якутов внутренняя субстанция человека *кут* состояла из трех элементов: *ийэ кут* – мать-душа, *салгын кут* – воздух-душа и *буор кут* – земля-душа; *сур* – «лицетворение энергии и силы воли...» [Pekarskiy. 1959: 2402].

По словам белого шамана Суздalова из Абыйского района, *кут* умершего возрождается через 3 года или через 7 лет. Она может родиться как у своих кровных родственников, так и у чужих в другом месте [Arhiv YNC SO RAN. F. 4. Op. 12. D. 62: 18].

Представление о возрождении *кут* умерших относилось прежде всего к старикам, дожившим свой век, т.е. умершим «хорошей» смертью. Следовательно, резерв будущей жизни состоял из *кут* достойных. Ввиду этого традиционный коллектив был заинтересован в «правильном» поведении и результативной жизнедеятельности каждого из своих членов. Жизнь индивида представляла собой высшую ценность для всего рода. Только смерть окончательно отвечала на вопрос, был ли умерший достойным членом коллектива или существом внутренне и социально неполноценным.

С идеей о перерождении *кут* умерших были тесно связаны представления об особом характере смерти младенцев, что наиболее наглядно проявлялось в особенностях их погребения. Труп младенца заворачивали в бересту, отец относил его в лес и прятал в ветвях большого дерева, или же в надмогильном сооружении старшего родственника [Bravina, Popov. 2008: 86-87]. По поверьям якутов, *кут* умершего ребенка возвращалась обратно к Иэйиэхсит, богине-покровительнице размножения человеческого рода, в виде маленькой птички и по истечении определенного времени вновь рождалась на земле [Arhiv IVR. F. 22. Op. 1. D. 7: 60]. «При случае кончины любимого ребенка приглашают белого шамана, чтобы тот вернул обратно *кут* ребенка. Шаман наполняет берестяной сосуд землей, в которой делает небольшое углубление; в этой ямке сооружает вроде птичьего гнезда, куда и кладет душу умершего ребенка (в виде деревянного изображения птички. — Р. Б.). Если потом в этой семье родится младенец, то говорят: «Вот, возвратилась, заново родилась *кут* нашего покойного дитяти. Громко не шумите, много не говорите — *кут*, испугавшись, обратно уйдет». Такой обряд назывался «возвращение *кут* ребенка» [Arhiv YNC SO RAN. F. 4. Op. 12. D. 44: 352].

Понятие «нехорошей», «худой» смерти относилось к умершим преждевременно (по болезни или в результате несчастного случая). Механизм наступления такой смерти представлялся долгим и мучительным: человек, находясь в предсмертной агонии, сильно страдал как физически, так и душевно: «...смерть вытягивает медленно все жилы, расчленяет тело человека на мускулы и кости (выделено мной. — Р. Б.), и наконец, прерывает аорту» [Arhiv IVR. F. 22. Op. 1. D. 7: 36]. Даже при внезапности такой кончины, по представлениям якутов, умирающий успевал осознавать весь ужас происходящего с ним. «Что успел подумать он?» — обычно говорят якуты, услышав о несчастном случае с летальным исходом.

Причиной «дурной» смерти являлись злые духи — *абааһы*, которые, вселившись в человека, поедали и мучили его душу *кут* или тело. Следует отметить, что якуты словом *абааһы* называют не только злых духов, но и вообще все враждебное человеку. *Кут* преждевременно умерших становились злыми духами *уөр* и оставались блуждать по Среднему миру. «*Уөр* становились те покойники, которые почему-либо слишком привязаны к жизни и не испили чаши ее наслаждений до дна: девицы, не бывшие замужем, люди более или менее молодые, полные силы и имевшие какие-либо причины особенно желать жить... (они) желая пользоваться утраченными земными благами, стараются забрать свою семью и свой скот туда, где

сами пребывают» [Troschanskiy, 1903: 83,85], поэтому такие духи наносили вред только своим родственникам и близким. Л. Леви-Брюль относительно «живых» мертвых в свое время высказал другое предположение: «...это происходит не потому, что умершие злонамеренны, а потому, что они несчастны из-за своего одиночества и ищут себе товарищей. Они тем более опасны, что еще не утвердились в обществе духов» [Levi-Bryul, 1999: 246]. *Үөр* молодых людей, умерших случайной смертью, одиноко и трудно адаптироваться в новом для них мире ввиду того, что он населен в большинстве своем старшими по возрасту предками.

По представлениям якутов, *үөр* мог стать причиной не только болезни, но и травмы — приближение духа умершего вызывало у человека помутнение сознания, и, потеряв контроль над своими действиями, он наносил себе рану или увечье [Роров, 1949: 312].

С целью обезопасить себя от действий зловредных умерших, в ночь после похорон устраивалось камлание шамана *кут араарыы* (отсоединение кут). Хотя шамана приглашали заранее, еще до выноса тела умершего, т.е. до начала собственно похорон, он в процессе погребения не участвовал, держась в стороне от происходящего. Камлание основывалось на поверье о том, что покойник, умерший раньше положенного срока, не желая уходить в одиночестве, стремится взять с собой в качестве спутника душу кого-нибудь из близких родственников. Шамана просили узнать, чью *кут* умерший прихватил с собой, и по возможности скорее вернуть ее. Для этого отыскивали березку с вилообразным разветвлением наверху. Камлание начиналось с обряда приманивания (*кэйээрин*) души покойного. Когда та являлась на зов, шаман «вселял» ее в себя и от имени умершего называл имя человека, *кут* которого была «похищена». Тогда «пострадавший» присоединялся к шаману и обращался к умершему со следующими словами: «Давай расстанемся подобно вилам этого дерева; пусть поможет этому человек с бахромой, отсоединит имеющий большой палец!» На что шаман от имени покойного отвечал: «С солнечной земли я улетаю, со страной *айыы* расстанусь, от Среднего мира отхожу, в страну (смертной) смерти отправляюсь!» «Пострадавший» и шаман брались за ответвления березки и тянули каждый к себе, пока деревце не ломалось пополам. Свою половину «пострадавший» бросал в огонь, а шаман — на улицу. Следующим этапом обряда отсоединения являлось вселение шаманом возвращенной им души в ее хозяина, который становился посредине юрты, и шаман, ударяя в бубен, три раза обходил его, затем два раза проходил между его ногами. Этим он, во-первых, очищал «живого» от «нечистот» умершего, во-вторых, огораживал его от возможных в будущем действий со стороны умершего. Обряд завершался отправлением *кут* покойника в страну смерти [Архив YNC SO RAN. F. 5. Op. 3. D. 10: 3].

Другой вариант этого камлания был записан А.А. Саввиним у бывшего шамана И.А. Суздадова-Сапалай: «Умерший берет в спутники *кут* одного из членов семьи, как правило, самого любимого человека. При этом если забирает юношу, то кладет похищаемую *кут* себе в правую подмышку, а если девушку, то в левую подмышку. Маленький ребенок не забирает *кут* взрослых... Обычно это делают либо взрослые, либо подростки 15—16 лет...». Камлание проводилось в случае заболевания кого-нибудь из домочадцев. Обычно болезнь такого рода наступала на 3, 4, 7-е сутки после похорон. Больной жаловался на давление в области сердца, тошноту, головную боль, отмечал слабость в ногах, постоянную сонливость. Шаман устраивал камлание

ночью. Камлал он в полном костюме, с бубном. Прежде всего он наматывал *кут* больного на «поводок» (*тэһиин*) и осторожно натягивал, проверяя ее состояние. Если *кут* больного казалась тяжелой и плохо натягивалась, то человеку суждено умереть. Его *кут* утратила свои изначальные качества и подобно старой и изношенной нити могла оборваться в любой миг. Затем шаман вдвухвал *кут* обратно в хозяина и пускался в погоню за душой умершего. По представлениям якутов, между миром живых и миром мертвых существовало три границы-преграды (*буомча*), где на страже стояли старухи *сүлүгэсчит*, открывающие и закрывающие проходы жердями *сүлүгэс*.

Кут человека можно было вернуть только в том случае, если он еще не миновал третий проход. Шаман обычно догонял *кут* покойника на второй границе и требовал у него вернуть *кут* живого. Тот отказывался и говорил: «Он был моим любимым другом, не отдам». Шаман не видел похищенную *кут*, так как умерший носил ее с собой, тщательно спрятав. Тогда шаман обращался к старухе-страже: «Старуха-*сүлүгэсчит*, Хаан Хатын (Кровавая госпожа), эти люди могут ли уйти вместе, скончавшись оба, или же живой сможет вернуться в свой Средний мир?» Та в свою очередь обращалась к другой охранительнице: «Дух-хозяйка Танха эмээхсин (Судьба-бабушка), что делать нам с ними?» Старуха отвечала: «*Кут* живого может вернуться назад». Тогда старуха-*сүлүгэсчит* велела шаману протянуть ладонь. Затем она три раза ударяла своей жердью по голове умершего, и на ладонь шамана падала похищенная *кут*, напоминая белую бабочку. Поначалу бабочка-*кут* не шевелилась, шаман дул на нее трижды и *кут* оживала. Шаман спрашивал у нее имя хозяина и, удостоверившись, отправлялся назад домой. Сначала он возвращался к первой преграде, где его ждала, открыв проход, дух-хозяйка Земли-Вселенной Алай Сылай бабушка. Она, размахивая своей плетью, очищала *кут* больного и, превратив ее в птичку-жаворонка, вселяла в серебряный круг ритуальной шапки шамана. Наконец, шаман добирался до дома больного и останавливался возле камина. Он спрашивал у духа огня: «Что делать с этой *кут*?» На что тот отвечал: «Передай сотворившей ее богине-создательнице Айыысыт, через три дня она вселит ее обратно в хозяина!» Затем шаман обращался к больному: «Вот, друг, принес я твою *кут*. Через трое суток хворь твоя пройдет. Тебе приснится сон: придет к тебе добрая бабушка с зелеными волосами и вселит тебе в подмышку или в макушку птичку-жаворонка. Тогда ты сразу почувствуешь облегчение... Если бабушка тебе не приснится, то, значит, не я помог тебе, ты выздоровел сам по себе». Шаман иногда передавал *кут* больного духу огня. Если человеку оставалось недолго прожить, то шаман вселял *кут* сразу же в него самого [Архив YNC SO RAN. F. 4. Op. 12. D. 62: 9-14].

Таким образом, в основе обоих вариантов обряда *кут араарыы* лежит представление о смерти в образе похитителя. Смерть наступает потому, что кто-то похитил *кут* умершего. Соответственно шаман действует как спаситель «пострадавшего», чью душу надо заполучить обратно и вернуть на место. В данном случае похитителем является умерший, превратившийся в свою очередь в своего похитителя — смерть. Однако и для последней имеется преграда, которая охраняется добрыми духами в виде старух-стражниц. Примечательно, что одна из них представляется в образе духа-хозяйки Земли-Вселенной, а другая ведает судьбами людей. Умерший, переходя границы *буомча*, постепенно меняет свою суть, отдаляясь от мира живых и приближаясь к миру мертвых, с каждым шагом все больше

становясь чужим для первого и своим для второго. Старухи-охранительницы, открывая перед ним проходы, а затем опуская вслед за ним жерди, закрепляют его новое состояние, способствуя тем самым его дальнейшему пути, и в то же время они строго следят, чтобы в мир мертвых случайно не попали живые. Таким образом, старухи-*сүлүгэсчит* поддерживают равновесие в сосуществовании обоих миров, охраняя их покой и соответствующий каждому из них порядок.

Другим шаманским обрядом, совершаемым по поводу смерти человека, являлось камлание *кут сююдюйюютэ* (провода *кут* умершего). Обычно оно устраивалось по случаю преждевременной смерти человека. К камланию шаман приступал сразу же по возвращении родственников с похорон, иногда даже до поминальной трапезы. По представлениям саха, *кут* умершего отделялась от его тела, испугавшись грохота земли, брошенной первой лопатой на крышку гроба, и сразу же улетала в загробное странствие. Шаман должен был успеть догнать ее, так как дальше второй преграды живых не пускали. Все окна в юрте плотно закрывались, и шаман устраивался на своем сидении лицом к двери. Шаман «вселял» *кут* покойного в себя и дальше говорил от его лица: «Половинчато мое предопределение, несчастна моя судьба, умер я преждевременной смертью! Через три года, а если это не получится, то спустя семь лет, я вернусь обратно на родную землю, вновь родившись у своих родителей или у кого-нибудь из моих родных. Этот ребенок будет иметь внешность, подобную моей, рост, подобный моему. Кроме того, будет иметь посреди лба родимое черное пятно (так говорит утопленник) или на месте смертельной раны моей будет иметь особую родинку (так говорит *кут* умершего насильственной смертью). И тогда нареките его моим именем!» Затем шаман пускался вдогонку за *кут* и заставлял ее возле второй границы *буомча*, где умершие делали остановку для того, чтобы проститься с миром живых. У самоубийц шаман спрашивал: «Ну, из-за каких-таких мыслей ты в молодые свои годы решил повеситься?» или же (если это утопленник): «В какое время ты имел несчастье войти в воду?» На что первый отвечал: «Шея у меня чесалась, желал я веревки, бывало худо с головой», а утопленник излагал историю своей гибели следующим образом: «Когда я вошел [на лодке] в воду, все было хорошо. Затем вдруг с запада появилась черная туча, увидев которую, я испугался так сильно, что мое тело сильно скрутило. Закружилась голова, и я не помню, как свалился с лодки. Помню, как я барахтался в воде... Затем внезапно мою ногу снизу схватила человеческая пятерня и начала тащить в глубину. При жизни я думал о воде как-то пренебрежительно, и поэтому думаю, что в отместку за это меня схватил дух-хозяин воды».

Шаман, выяснив причину смерти покойного, дальше спрашивал: «Будешь ли вторично рождаться или же отправишься безвозвратно в страну смерти?» Если умерший не желал возрождаться, то говорил: «Будучи в Среднем мире, я, не имея ни пищи, ни одежды, достаточно настрадался на своем веку... Ко мне относились худо, постоянно обделяли, били-ругали, поэтому ухожу в мир мертвых насовсем...» Затем шаман спрашивал: «Вот ты, уходящий, расставшись со Средним миром Вселенной, что хочешь забрать в свою часть-долю, чего не хватает, на что обижаешься, говори!» — «Был любимый мною жеребец, который мог бы стать хорошим ездовым конем, хочу на нем уехать; забыли положить мешочек с огнивом и ружье. Без этого не могу!» — отвечал уходящий. Желание его обязательно исполнялось. Иногда наиболее ценные вещи заменялись их моделями.

В записи этого камлания, сделанного также А.А. Саввиным у шамана Сапалай, дальше говорится: «Между миром мертвых и миром живых имеется три преграды *буом*. Там имеются проходы, закрывающиеся жердями, как на изгороди. Проход охраняют старухи-*сүллүгэсчит*. Они — охранительницы Земли. Они спрашивают у умершего: "Вот, дитя наше бедное, скончавшись, что ли пришло к нам? Какой смертью скончавшись, ты к нам пришел?" Получив достаточный и утвердительный ответ, старухи открывают проход и опускают за покойным свои жердины. Здесь на второй преграде *кут* умершего, пожелавшего еще раз родиться, останавливается, а *кут* умершего, решившего порвать с миром живых, идет дальше за третью границу».

Шаман дальше второй преграды не шел и отсюда возвращался домой. Но перед тем как покинуть *кут* умершего, он обращался с заклинанием *алгыс* к старухе-*сүллүгэсчит*. Он просил, чтобы она хорошо ухаживала за *кут* умершего, воспитывала ее, лаская своими серебряными пальцами, и на второе рождение назначила бы ему счастливую судьбу: «Сотвори ему судьбу, приносящую плодovitый скот, здоровых детей. Ты должна его отправить обратно на землю, благословляя добрыми словами, чтобы он стал человеком с неубывающим достатком, имеющим много скота, здоровых людей. И он, благодаря твоему счастливому благословию, должен стать человеком с крепким предназначением. Ты должна его вернуть к жизни, и с помощью твоего заклинания *алгыс* он станет лучшим из ездовых, выкупом для пеших, и счастье будущих потомков будет связано с ним. Когда будешь возвращать его обратно в Средний мир, на родную землю, вдывая его *ийэ кут-сүр* в виде белой бабочки, то надели его полной перспективой, непрерывающейся судьбой. Бабушка Сүллүгэсчит, имеющая серебряные пальцы, сделай его прародителем будущих якутов. Прощай навеки!» [Архив YNC SO RAN. F. 4. Op. 12. D. 62: 15-19].

Обряд *кут суюдуююютэ*, таким образом, вносил оптимистический заряд в психологическое состояние коллектива: причина смерти умершего, вопрос о которой мучил его родственников, становилась ясна; определение загробной судьбы покойного устанавливало относительное спокойствие в семье; наконец, идея о возрождении умершего с лучшей чем прежде судьбой приносила умиротворение не только семье умершего, но и всему роду. Умершие, проходя через своеобразное очищение смертью, становились таким образом резервом рода — гарантом его благополучия и перспективы.

Кут людей, которых шаман не смог проводить в загробный мир, якуты запирали в берестяной сосуд-хранилище *түктүйэ*. Часто на его внешней стороне острым предметом наносили своеобразный «портрет» умершего. *Түктүйэ* хранили в почетном углу юрты на матице, и время от времени «кормили» духа, находившегося внутри, окуривая сосуд дымом масла и жира [Роров, 1949: 312]. Из небольших берестяных идолов, которые изображали умерших членов семьи, получалось целое «соборание» [Тросчашки, 1903: 97].

По материалам А.А. Саввина, *үөр* любимых детей якуты вселяли в так называемый *бах танара* — деревянную куклу, которую одевали в схожий с одеждой умершего наряд. *Бах танара* помещали в берестяную сумку, расшитую узорами, внутрь которой клали перья птиц, кусочки меха, деньги, бисер и другие красивые предметы. Утром и вечером перед *бах танара* ставилось угощение, которое потом съедалось родителями [Архив YNC SO RAN. F. 4. Op. 12. D. 68: 28]. Виллойские и северные якуты души своих умерших вселяли в так называемый *дьюккаах* (соседка),

который представлял собой натянутую на кусок дерева шкуру лисицы. На виски «соседки» нашивали по монетке, на лбу — золотой круг «солнце», в уши вдевали серебряные серьги, в глаза вставляли бусинки, на шею вешали серебряную гривну, на лапы надевали браслеты из серебра, на кончике хвоста завязывали красную ленту. Если умерший был молодым человеком, то *дьюккаах* готовили из шкуры самца, а если девушка, то самки. Иногда количество дьюккаах достигало по числу умерших в семье семи-восьми штук. *Дьюккаах* помещали в специальный шкафчик с дверцей, внутри которого находился миниатюрный столик на трех ножках. На столик ставили две деревянные тарелки с угощениями. В день свадьбы невеста должна была приготовить для *дьюккаах* различные кушанья и, угощая, молиться перед ним [Arhiv YNC SO RAN. F. 5. Op. 3. D. 477: 11 — 14].

Представления о духе *үөр*, несомненно, отражение очень древних и сложных мировоззренческих идей, продиктованных природой самой смерти, которая представлялась архаичному сознанию таким же сложным и противоречивым явлением, как сама жизнь. Смерть, как всякое явление, получало свое дальнейшее развитие, что ярко отразилось в отношении к *түктүйэ*. Если *үөр*, которого держали во вместилище, первое время возмещал отсутствие любимого человека (прежде всего в эмоционально-чувственном плане: любовь, нежность, забота — все переносилось на его изображение), то со временем, когда первоначальная горечь утраты утихала и жизнь входила в свою обычную колею, особенно с рождением нового члена семьи, который как бы восполнял недостающее количество живого, *үөр* отделяли от мира живых и отправляли в положенный ему мир при посредстве шамана, где он находил свое успокоение в кругу предков. В этом случае *үөр* можно рассматривать как временное переходное состояние очищения. Через вселение *үөр* во вместилище снималось все его отрицательное отношение к жизни: обида, неудовлетворенность, озлобленность и т.д. и он, таким образом, постепенно превращался в «правильного» умершего, который имел право на повторное возвращение к жизни. В этом плане вместилище *түктүйэ* и связанные с ним ритуальные акции (завертывание *үөр* в бересту, регулярные «кормления» и окуривание дымом, благопожелания *алгыс*, адресованные ему и т.д.) можно рассматривать как моделирование будущей новой жизни. Подобно тому как жизнь имеет свою меру, свой предел, так и смерть не может быть бесконечной — она со временем подвергается трансформации: меняет свои черты, признаки, свойства, переходя из одного качества в другое, пока не превращается в свой антипод — жизнь.

Литература

1. Bolo S.I. Proshloe yakutov do prihoda russkih na Lenu: (Po predaniyam yakutov byvshego Yakutskogo okruga). – Yakutsk, 1994.
2. Bravina R.I., Popov V.V. Pogrebalno-pominalnaya obryadnost yakutov: pamyatniki i tradicii (XV – XIX vv.). – Novosibirsk, 2008.
3. Yegorova L. Hava ve toprak, ateş ve su temel elementleri Çerçevesinde saha tanrılar pantheonu // Karadeniz, 2012. № 16.
<http://www.ardahan.edu.tr/karadeniz/web/upload/icerik/16/1.pdf>
4. Yeremina V.I. Ritual i folklore – L., 1991
5. Ksenofontov G.V. Shamanizm. Izbrannyye trudy. Yakutsk, 1992.

6. Levi-Bryul L. Sverhestestvennoe v pervobytnom myshlenii. – M., 1999
7. Pekarskiy E.K. Slovar yakutskogo yazyka. – M., 1959.
8. Popov A.A. Materialy po religiyi yakutov Viyuskogo okruga // Sbornik MAE. – M.-L., 1949. T.XI.
9. Slepcev A. O verovanii yakutov Yakutskoy oblasti // Izv. VSORGO. – 1886 – N.17, vyp. 12.
10. Troschanskiy V.F. Evolyutsiya chernoy very (shamanstva) u yakutov. – Kazan, 1902.
11. Hudyakov I.A. Kratkoye opisaniye Verhoianskogo okruga. – L.: Nauka, 1969. – S.19-20.
12. Yastremskiy S.V. Obrascy narodnoy literatury yakutov / Trudy komissii po izucheniyu Yakutskoy ASSR. – T.7. – L., 1929
13. Arhiv IVR. F.22. Op.1 D.7.
14. Arhiv YNC SO RAN. F.5. Op.3. D.10, 477; F.4. Op.12. D.37, 40, 44, 62, 68.

Sokrasheniya

IVR – Institut vostochnykh rukopisey

YNC SO RAN – Yakutskiy nauchnyi centr Sibirskogo otdeleniya RAN

1. Боло С.И. Прошлое якутов до прихода русских на Лену: (По преданиям якутов бывшего Якутского округа). - Якутск, 1994.
2. Бравина Р.И., Попов В.В. Погребально-поминальная обрядность якутов: памятники и традиции (XV – XIX вв.). – Новосибирск, 2008.
3. Егорова Л. Nava ve toprak, ates ve su temel elementleri Çerçevesinde saha tanrilar pantheonu // Karadeniz, 2012. № 16.
<http://www.ardahan.edu.tr/karadeniz/web/upload/icerik/16/1.pdf>
4. Еремина В.И. Ритуал и фольклор. - Л., 1991.
5. Ксенофонтов Г.В. Шаманизм. Избранные труды. Якутск, 1992.
6. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении. - М., 1999.
7. Пекарский Э.К. Словарь якутского языка. – М., 1959.
8. Попов А.А. Материалы по религии якутов Вилюйского округа // Сборник МАЭ. – М.-Л., 1949. Т.ХІ.
9. Слепцов А. О веровании якутов Якутской области // Изв. ВСОРГО. - 1886. - Т.17, вып. 12.
10. Трошанский В.Ф. Эволюция черной веры (шаманства) у якутов. – Казань, 1902.
11. Худяков И.А. Краткое описание Верхоянского округа. – Л., 1969. – С.19-20.

12. Ястремский С.В. Образцы народной литературы якутов / Труды комиссии по изучению Якутской АССР. - Т.7. - Л., 1929.
13. Архив ИВР. Ф.22. Оп.1. Д.7.
14. Архив ЯНЦ СО РАН. Ф.5. Оп.3. Д.10, 477; Ф. 4. Оп. 12. Д. 37, 40, 44, 62, 68.

Сокращения

ИВР – Институт восточных рукописей

ЯНЦ СО РАН – Якутский научный центр Сибирского отделения РАН

**ARDAHAN İL MERKEZİ VE İLÇE MERKEZLERİ İŞGÜCÜ PİYASASI
İHTİYAÇLARI ÜZERİNE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA****AN EMPIRICAL SURVEY UPON LABOUR MARKET NEEDS OF ARDAHAN
PROVINCE AND ITS TOWNS****ЭМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ РЫНКА РАБОЧЕЙ СИЛЫ В
АРДАГАНЕ И РАЙОННЫХ ЦЕНТРОВ АРДАГАНСКОЙ ОБЛАСТИ**

Ali Kemal ÇELİK*
Kürşad Emrah YILDIRIM**
Abdullah TOPCUOĞLU***

ÖZET

Bu çalışmada; Türkiye’de işgücü piyasası ihtiyaçlarının ve bu ihtiyaçları etkileyen faktörlerin neler olduğu sorgulanmakta, bu faktörlerin Ardahan ili ve ilçe merkezlerindeki işgücü piyasasına nasıl ve ne ölçüde yansıdığı tespit edilmekte ve Ardahan ilinin çevredeki diğer ticaret merkezleriyle daha etkin rekabetinin sağlanması için ne tür tedbirlerin alınması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Ardahan ili ve 5 ilçe merkezinde yapılan, "Sektörel Bazda İşgücü Piyasası İhtiyaç Analizi" sonuçları değerlendirilerek, bu sonuçlar ışığında Ardahan il ve ilçe merkezlerinde istihdamın artırılması hususunda yapılması gerekenler tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, İşgücü Piyasası, Ardahan.

ABSTRACT

This paper questions labour market needs and the factors playing a role in these needs, examines how these factors reflect the labour market needs of Ardahan province and its towns, and intends to determine the necessary precautions to increase the efficiency of Ardahan province in competition with the surrounding commercial centers. The paper evaluates the findings about sectoral based labour market needs analysis performed in Ardahan province and its five towns and discusses what precautions can be taken to increase the rate of employment in these towns.

KeyWords: Unemployment, Labour Market, Ardahan.

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, akemal.celik@atauni.edu.tr

** Arş. Gör., Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, emrah_kursad@hotmail.com

*** Öğr. Gör., Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, abdullahtopcuoglu@ardahan.edu.tr

PEZİOME

Цель статьи изучение потребностей рабочего рынка в Турции, факторы воздействия на него; факторы воздействия на рынок рабочей силы Ардаганской области и разных мероприятия для повышения конкурентноспособности его по сравнению с соседними областями. В статье рассмотрены данные т.н., „Анализа потребности трудовой силы в разных секторах рынка“ и на основе этого даются рекомендации для г. Ардаган и районных центров.

Ключевые слова: Безработица, рынок рабочей силы, Ардаган

1. Giriş

İşsizlik ve istihdam olguları birçok ülkenin olduğu gibi Türkiye'nin de en önemli sorunlarından biri olmaya devam etmektedir. Mevcut işgücü piyasasının ve işgücü piyasası ihtiyaçlarının tespiti, bu sorunların çözümüne katkıda bulunabilecek önemli unsurlardandır. Türkiye, son yıllarda, işsizlik ve istihdam sorunlarıyla mücadele kapsamında yerel ve ulusal çapta işgücü piyasası ihtiyaçlarını belirleme ve bu ihtiyaçlara uygun yapıcı çözümler getirebilme bağlamında önemli bir aşama kaydetmiştir.

Türkiye'de müşterek çalışmalarla yürütülmekle beraber işgücü piyasaları ihtiyaçlarının tespiti ağırlıklı olarak Türkiye İş Kurumu (İŞ-KUR)'nun sorumluluğundadır. İŞ-KUR, istihdamı artırmaya yönelik ulusal çapta proje uygulamaları için İŞ-KUR müdürlükleri vasıtasıyla yerel çapta işgücü piyasası ihtiyaçları analizleri yaptırmaktadır. Bu projelerden biri olan Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesi (UMEM), istihdama katılacak nüfusa mesleki beceri kazandırmayı ve bu yolla iş edinmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. BECERİ'10 sloganıyla yürütülmekte olan projede mesleki beceri kazandırılması gereken sektörlerin belirlenmesi adına İŞ-KUR müdürlükleri kamu kurumlarıyla ortak hareket ederek, özel kuruluşlarla da doğrudan temin usullü hizmet satın alması ihaleleri yoluyla, işgücü piyasası ihtiyaç analizleri yaptırmaktadır. Bu analizlerin sonuçları il valilikleri başkanlığında oluşturulan il istihdam ve mesleki eğitim kurullarında değerlendirilmekte ve raporlanarak uygulamaya konulmaktadır. İŞ-KUR, analizler sonucu ihtiyaçları belirlenen sektörlerle uygun olarak verilecek mesleki eğitimler hususunda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi gibi bakanlıklar ve kurumlarla işbirliği içerisinde. Ülke çapında halen devam etmekte olan projede 200.000 işsize istihdam sağlanması hedeflenmektedir.

Bu çalışmada, işgücü piyasası ihtiyaçları ve işgücü piyasası ihtiyaçlarına etki eden faktörler üzerinde durulmuştur. Bu amaçla Ardahan ili ve Ardahan iline bağlı beş ilçe merkezinde faaliyet gösteren kamu kurumlarına ve bazı işletmelere uygulanan anket yoluyla veriler toplanmış, yapılan analizler sonucunda Ardahan ilinin genel sorunu olan nüfus azlığı, ekonomik sorunlar, kalifiye eleman eksikliği ve dışa göç gibi faktörlerin il ve ilçe merkezleri işgücü ihtiyaçlarına doğrudan etki ettiği görülmüştür. Bulduğu coğrafi konum nedeniyle ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanan Ardahan il merkezi ve ilçe merkezlerinin gıda sektörünün hâkimiyetinde olması sonucu şaşırtıcı olmamıştır. Benzer nedenlerle ihmal edilen PVC-demir doğrama, tornacılık gibi sektörlerle yeniden yoğunlaşılmasının, hayvancılığın profesyonel yöntemlerle yapılmasına teşvikin, kalifiye eleman ve nakit ihtiyaçlarının giderilmesinin ve ilin, çevresindeki Türkgözü ve Aktaş sınır kapıları gibi fırsatlardan optimum şekilde yararlanabilmesinin Ardahan il ve ilçe

merkezlerindeki işgücü piyasası ihtiyaçlarının daha etkin ve etkili çözümü açısından yararlı olacağı kanaatlerine varılmıştır.

Bu çalışmanın anket yoluyla veri toplanması aşamasında, UMEM projesi çerçevesinde Ardahan Üniversitesi Rektörlüğü ve İŞ-KUR Ardahan İl Müdürlüğü'nce ortaklaşa yürütülen “Ardahan İli Sektörel Bazda İşgücü Piyasası İhtiyaç Analizi” çalışmasının sonuçlarından yararlanılmıştır.

2. İşgücü Piyasası İhtiyaçları Kavramı ve Türkiye’deki Mevcut Durum

İşgücü, istihdam edilenler ve işsizlerden meydana gelmekte olup, işgücü seviyesi bir ülkenin insan toplamı olarak potansiyel işgücü arzını ifade etmektedir (Zaim, 1997). Sullivan’a göre (2004) işgücü, asgari yaşın üstünde çalışan veya iş arayan tüm nüfusa karşılık gelmektedir. Ulusal iktisadi hesapların içerisinde işgücü, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içinde değerlendirilen mal ve hizmetlerin üreticileri olan iş arzı olarak düşünülebilir. Jaffe (1959), nüfusun içerisindeki bütün bireylerin mal ve hizmetleri tükettiklerini, ancak mal ve hizmet üreticisinin işgücü olduğunu ve bu durumun da işgücünün önemi olarak değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bilhassa işin yaşam faaliyetlerinden ayrı olarak zaman ve mekâna bölündüğü modern ekonomilerde işgücü yetişkin nüfusun daha ileri çalışmalar için alt bölümlere ayrılmasında yararlı olacaktır. Nüfustaki gelişmelere bağlı olan toplam işgücü arzı ve ekonomik şartların bir sonucu olan işgücü talebi, işgücü piyasasının dinamiklerini oluşturmaktadır. İşgücü arzı ve talebi arasındaki fark ise ekonomik ve sosyal açıdan önemli bir sorun olan işsizliği vermektedir (Kepenek ve Yentürk, 2000).

İş gücü piyasası geniş anlamı ile “toplam emek arzı” ve “talebini” içermektedir. Emek arz ve talebinin kesiştiği nokta iş gücü piyasasında dengeyi ifade etmektedir. Emek arzının emek talebini aştığı durum ise işsizliği oluşacaktır. Oluşan bu dengesizlik toplumu hem ekonomik hem de sosyal açıdan mağdur edecektir. Dolayısıyla iş gücü piyasasındaki dengesizlik sadece “ekonomik etki” değil aynı zamanda “sosyal ve kültürel etkiler” de oluşturacaktır. İş gücü piyasası, üretim faktörlerinden olan emeğin alınıp satıldığı bir faktör piyasasıdır. Ancak emeğin, mal piyasalarındaki gibi alınıp satıldığı düşünülmemelidir. İş gücü piyasalarının diğer piyasalardan farklı kılınmasını gerektirecek en büyük etken insan unsurunu içeriyor olmasıdır (Bekiroğlu, 2010). İşgücü piyasası, durağan iktisadi faaliyet dönemlerinde bile işler, işsizlik ve katılmama arasında hızlıca yer değiştiren işçilerle birlikte sürekli içsel bir hareket içindedir (Marston, 1976).

İşgücü piyasasında iş arayan ile eleman arayanın buluşturulması ve eşleştirmenin yapılması istihdam hizmetlerinin özünü oluşturmaktadır. İşverenin uygun çalışmanı bulabilmek amacıyla harcamış olduğu zaman ve nakit hem işletme açısından hem de ulusal ekonomi açısından önemli bir kayıptır. Öte yandan iş arayanın pazarlanabilir niteliklerine ve özelliklerine uygun olarak iş bulabilmek amacıyla geçirdiği işsizlik süresi ve bu konuda harcadığı zaman ve nakit bireyin kayıplar bütünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla işgücü piyasasında sağlıklı bir eşleştirme hizmetinin yapılamaması taraflara önemli bir maliyet yüklemektedir. İstihdam hizmetlerinin ana hedefi işgücü piyasasında tarafların kaybını aşağıya çekmek ve gittikçe karmaşıklaşan işgücü piyasasının düzenli bir hale gelmesini sağlayarak bu yöndeki talepleri gidermektir (Varçın, 2004).

Gelişmekte olan ülkelerde üretkenliğin çok düşük olması, nitelikli işçi bulunamaması, etkin bir işgücü piyasası işlerliğinden yoksun olunması gibi sorunlar ön plandadır. İşsizlik sigortasının olmayışı işsizliğin hem sosyal, hem de ekonomik boyutunu ağırlaştırmakta; ayrıca, kişilerin belli bir sürenin üstünde işsiz kalmaları olanaksız olduğundan, her ne

koşulda olursa olsun, çalışmaları zorunluluğu doğmaktadır. Bu durum, marjinal işlerin yoğunlaşmasına, hatta "gayri resmi" (informel) bir sektör oluşmasına yol açmaktadır. Bu durumda, sosyal güvenlik ya çok azdır veya hiç yoktur. Ayrıca ciddi bir nitelik sorununu da ortaya çıkartmaktadır. Her ne koşulda olursa olsun istihdam yaratmak, bu ülkelerde olağan hale gelmiş ve gereğinden fazla insan uzun yıllar istihdam edilmiş ve sonuçta marjinal verimliliğin sıfır hatta negatif olduğu durumlara ücret ödenir duruma gelinerek, bir kısır döngü yaratılmıştır (Ceylan Ataman, 1993).

Aktif istihdam politikaları; işgücü piyasası bilgi sisteminin oluşturulduğu, iş ve meslek danışmanlığı hizmetinin verildiği, iş arama becerilerinin geliştirildiği, iş piyasası ihtiyaçlarına göre meslek eğitiminin ve yeniden eğitimin sağlandığı, kamu yararına geçici işlerin oluşturulduğu işgücü piyasasına müdahale edici tedbirler olarak ifade edilmektedir. Bir başka tanımla aktif istihdam politikaları, devletin, işsizlik sorununu çözmek, işsizlerin sayısını azaltmak amacıyla, devletin iş alanlarının açılmasına ve dolayısıyla emek talebinin artmasına yönelik dolaylı-dolaysız bir biçimde uyguladığı sosyo-ekonomik politikaların bütünüdür (Gündoğan, 2003). Aktif işgücü politikaları, verimliliği yükseltmek, işsizlik süresini en aza indirme hedefi üzerinde gerçekleştirilen politikalardır. Bu politikalar iş arayanlara danışmanlık hizmetleri, işgücüne işgücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun vasıf kazandırılması, ara eleman ihtiyacının giderilmesi gibi pek çok amaca hizmet etmektedir (Bayhan, 2007).

Aktif istihdam politikalarının uygulanması ile emek piyasalarında bazı olumlu değişikliklerin gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu değişikliklerin başında işsizliğin azaltılması gelmektedir. Aktif istihdam politikaları, işsizliğin azaltılması hırsızlık, uyuşturucu ve alkol kullanımı gibi işsizliğin sebep olduğu veya arttırdığı sosyal problemlerin azalmasına yardım edebilmektedir. Ayrıca bu programların etkisi ile istihdamın artması durumunda vergi tabanı da genişlemekte, gerek aktif politikaların gerekse işsizlik sigortası gibi pasif politikaların toplam maliyeti azalabilmektedir. Kendi işini kuranlara yardım programları gibi bazı aktif istihdam programları sadece katılımcılara değil aynı zamanda katılmayanlara da iş imkânı sağlayabilmektedir (Fay, 1996; Biçerli, 2005).

Kamu istihdam hizmetleri, ulusal istihdam politikası ve ilgili mevzuat temelinde istihdamın artırılmasına yönelik pek çok işlev üstlenmektedir. Bu hizmetler arasında kamu istihdam hizmetlerinin en temel işlevlerini oluşturan iş ve işçi bulma faaliyetlerinin yanı sıra, danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri, aktif ve pasif işgücü piyasası programlarının yönetilmesi gibi diğer işlevler de yer almaktadır. Türkiye’de kamu istihdam hizmetlerinin sunumundan sorumlu olan birim Türkiye İş Kurumu’dur (İŞKUR). İŞKUR, 2003 yılında istihdamı korumak, artırmak ve istihdam yaratmak ve işsizliğin önlenmesine yönelik faaliyetler yürütmek üzere kurulmuştur. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın ilgili kuruluşu olan İŞKUR, kamu tüzel kişiliğine haiz, özel hukuk hükümlerine tabidir, idari ve finansal açıdan özerk bir kurumdur. İŞKUR’un sorumluluklarını üç temel kategori altında gruplamak mümkündür: (i) istihdam, (ii) aktif işgücü piyasası politikaları ve (iii) pasif işgücü piyasası politikaları İŞKUR, yerel teşkilatları vasıtasıyla yürüttüğü istihdam faaliyetlerinin yanı sıra birçok aktif ve pasif işgücü piyasası politikasını hayata geçirmektedir (İŞKUR, 2010).

İŞKUR’un en önemli görevlerinden biri de işgücü piyasası verilerini oluşturmak, analiz etmek ve yorumlayarak hem yerel hem ulusal bağlamda işgücü ihtiyaçlarının belirlenmesini sağlamaktır.

İŞKUR'un bu ihtiyaçları belirledikten sonra aktif işgücü politikası olarak uygulamaya koyduğu en önemli projelerden biri çeşitli kamu kuruluşlarıyla ortaklaşa yürüttüğü Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri (UMEM) Projesidir. Bu proje kapsamında işgücü piyasası ihtiyaçlarını belirlediği bölgelerde BECERİ'10 – Beceri Kazandırma ve İş Edindirme Seferberliği projesi ile de bölgedeki işgücüne çeşitli yollarla mesleki eğitim kazandırma yoluna gitmektedir. UMEM projesi kapsamında işgücü piyasası verilerinin analizi, oluşturulan İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları'nda yapılmaktadır.

Türkiye'de işsizlik, istihdam ve işgücü piyasasına ilişkin resmi veriler Türkiye İstatistik Kurumu'nun Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Avrupa Birliği (AB) İstatistik Ofisi (Eurostat)'nin standartlarını da göz önünde tutularak yapmış olduğu Hane halkı İşgücü Araştırması (HİA) sonuçlarına dayanmaktadır. Bu araştırmada istihdam edilenler; ekonomik faaliyet, meslek, işteki durum ve çalışma süresi, işsizler ise; iş arama süresi, aradıkları iş ve benzeri özellikleri ile ortaya konmaktadır. Özellikle idari kayıtların yeterli olmadığı ülkelerde, istihdam edilenler ile işsizlerin temel özelliklerine ilişkin bilgiler, işgücü anketlerinden elde edilen verilerle ulusal ve bölgesel düzeyde tahmin edilmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu Hane halkı İşgücü Araştırması 2012 Eylül dönemi sonuçlarına göre, Türkiye'de kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus, 54 milyon 923 bin kişiye ulaşmıştır. 2012 yılı Eylül döneminde, Türkiye genelinde işgücüne katılma oranı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,6 puanlık artışla % 51 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemler için yapılan kıyaslamalara göre; erkeklerde işgücüne katılma oranı 0,2 puanlık artışla % 72, kadınlarda ise 1,2 puanlık artışla % 30,7'dur. Toplam işgücünün % 16,8'ini 15–24 yaş grubundakiler oluşturmaktadır. Lise altı eğitimlilerde işgücüne katılma oranı; erkekler için % 70,1, kadınlar için % 26,9'dur. Yükseköğretim mezunu erkeklerde işgücüne katılma oranı ise erkeklerde % 85,6; kadınlarda % 70,9'dur. Eylül dönemine ait mevsimsel etkilerden arındırılmamış temel işgücü göstergelerine göre, işgücüne katılan kişi sayısı 28 milyon 11 bin kişiye kadar çıksa da işgücüne dâhil olmayan 26 milyon 912 bin kişi bulunması rakamların iyimser olduğunu ancak yeterli olmadığını göstermektedir. İşsizlik oranı, düşmeye devam etmesine rağmen genç nüfustaki % 18'lik işsizlik oranı işsizliğin özellikle genç nüfus için hala ciddi bir sorun olmaya devam ettiğini göstermektedir.

2. Ardahan İl Merkezi ve İlçe Merkezleri İşgücü Piyasası İhtiyaçları Araştırması

Bu çalışmada Ardahan il merkezi ve beş ilçe merkezinin sektörel bazda işgücü piyasası ihtiyaçları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla hazırlanan anket çalışması, Tablo 1'de görüldüğü gibi Ardahan il merkezinde 67 adet; Göle, Çıldır, Damal, Posof, Hanak, ilçe merkezlerinde 68 adet olmak üzere toplam 135 işletme ve kuruma uygulanmıştır.

Tablo 1. Anketin uygulandığı merkezler, sektörler ve dağılımları

Yer	Analiz	Yüzde	Kümülatif Toplam
Ardahan Merkez	67	49,6	49,6
Göle	31	23,0	72,6
Çıldır	3	2,2	74,8
Damal	5	3,7	78,5
Posof	15	11,1	89,6
Hanak	14	10,4	100,0
Toplam	135	100,0	
Sektör	Sayı	Yüzde	
Gıda	48	35,6	
Otomotiv	17	12,6	
PVC - Demir Doğrama	10	7,4	
Muhasebe	2	1,5	
Mermer	4	3,0	
Elektrik	2	1,5	
Mobilya - Kereste	18	13,3	
İnşaat	8	5,9	
Akaryakıt - Petrol	4	3,0	
İletişim	2	1,5	
Serbest	16	11,9	
Hizmet	2	1,5	
Sağlık	2	1,5	
Toplam	135	100,0	

Tabloda görüldüğü üzere; analiz % 49,63'lük bir payla en çok Ardahan il merkezinde yapılmışken, Ardahan il merkezini, % 22,96'lık bir payla Göle ilçe merkezi; % 11,11 ile Posof ilçe merkezi izlemiştir. Analiz sonuçlarına göre gıda sektörü % 35,56 ile en büyük paya sahipken, gıda sektörünü sırasıyla % 13,33'lük payla mobilya kereste sektörü ve % 12,59'luk payla otomotiv sektörü izlemiştir. Gıda sektörünü kapsayan 48 işletmeye analiz anketi yapılmışken, mobilya-kereste sektörüne 18; otomotiv sektörüne 17 ve serbest işletmelere 16 analiz anketi yapılmıştır. Yapılan iş gücü piyasası ihtiyaç analizi anketi sonucunda ortaya çıkan mesleki kalifiye eleman ihtiyaçları Tablo 2'de yer aldığı gibidir.

Tablo 2. Analiz Sonucu Ortaya Çıkan Meslekler ve Kalifiye Eleman İhtiyacı

Meslekler	Kalifiye Eleman İhtiyacı
Kalıpcı	210
Demir Ustası	90
Aşçı	40
Elektrik Teknikeri	39
İş Makinesi Operatörü	36
Otomobil Tamircisi, Mobilyacı	30 'ar kişi
Tesisatçı	20
Sıvacı	16
PVC-Demir-Doğrama Ustası	13
Garson, İdari Personel, Mermer Ustası	12' şer kişi
Fırıncı, Şoför	11' er kişi
Boyacı	10
Keresteci	7
Kaloriferci	6
Kaynak Ustası, Muhasebeci, Kuaför Çırağı	4' er kişi
Temizlikçi, Kasap, Tornacı, Pompacı	2' şer kişi
Grafiker, Mekanikçi, Fayans Ustası, Kozmetikçi	1' er kişi

Bu çalışma kapsamında anketin uygulandığı kamu kurumları ve işletmelerden geçmiş altı aylık dönemde işletmeler açısından bağlı buldukları sektörlerin durumunun değerlendirmesi istenmiştir. Tablo 3 ve Tablo 4'de görüldüğü gibi alınan sonuçlar sektöre göre bir paralellik göstermemektedir. Elektrik ve iletişim-telekomünikasyon sektöründeki işletmeler geçmiş altı ayda kendi sektörleri hakkında olumlu izlenimlere sahipken bu sektörde bulunan işletmelerin tamamı sektörlerinin bu dönemde geliştiği cevabını vermiştir. Tablolarda % 50'lik pay olumlu bir izlenim için sınır kabul edilirse akaryakıt-petrol-enerji, sağlık, mobilya-kereste, muhasebe sektörlerinden yer alan işletmelerin de olumlu izlenim sergiledikleri kabul edilebilir. Kalan diğer sektörler geçmiş altı aylık dönemlerde, buldukları sektörde işletmelerinin durumlarını olumsuz olarak değerlendirmişlerdir.

Tablo 3.İşletmeler Açısından Geçmiş Altı Aya Ait Sektör Durumu Değerlendirmesi

Sektör	Gelişti	Aynı Kaldı	Daha Kötüye Gitti
Gıda	29,17	31,25	39,58
Mermer	25,00	75,00	0,00
Akaryakıt-Petrol-Enerji	50,00	25,00	25,00
Sağlık	50,00	0,00	50,00
Otomotiv	47,06	35,29	17,65
Elektrik	100,00	0,00	0,00
İletişim-Telekomünikasyon	100,00	0,00	0,00
PVC-Demir doğrama	30,00	50,00	20,00
Mobilya-Kereste	50,00	50,00	0,00
Serbest	57,50	31,25	31,25
Muhasebe	50,00	50,00	0,00
İnşaat	25,00	50,00	25,00
Hizmet	0,00	50,00	50,00

Bu bağlamda alınan sonuçlara göre geliştikleri görülen sektörler için yeni istihdam kaynakları yaratma yoluna gitme il ve ilçe merkezinin iş gücü ihtiyacının belirlenmesi için önemli bir yardımcı eleman olacaktır. Gıda sektörünün yüksek potansiyeline rağmen düşük gelişme durumu üzerinde de durularak sektörün gelişmesi için yeni iletişim yolları arama yoluna gidilmesi gerekmektedir.

Tablo 4.İşletmeler Açısından Gelecek Altı Aya Ait Sektör Durumu Değerlendirmesi

Sektör	Gelişecek	Aynı Kalacak	Daha Kötüye Gidecek
Gıda	58,33	18,75	22,92
Mermer	75,00	25,00	0,00
Akaryakıt-Petrol-Enerji	75,00	0,00	25,00
Sağlık	50,00	0,00	50,00
Otomotiv	70,59	23,53	5,88
Elektrik	100,00	0,00	0,00
İletişim-Telekomünikasyon	50,00	50,00	0,00
PVC-Demir doğrama	70,00	30,00	0,00

Mobilya-Kereste	72,22	27,78	0,00
Serbest	50,00	43,75	6,25
Muhasebe	100,00	0,00	0,00
İnşaat	75,00	12,50	12,50
Hizmet	0,00	50,00	50,00

Gelecek altı aylık dönemde işletmeler açısından bağlı buldukları sektörlerin durumunun değerlendirilmesi istendiğinde ise tabloda görüldüğü gibi daha olumlu bir sonuç çıkmaktadır. Yine % 50 pay olumlu bir izlenim için sınır kabul edildiğinde, hizmet sektörleri hariç analiz yapılan tüm sektörlerde gelecek altı aylık dönemde gelişme beklentisi mevcuttur. Geçmiş altı aylık dönemde olduğu gibi elektrik sektörü, yine en olumlu sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık ve hizmet sektörlerinde geçmiş altı aylık izlenim gelecek altı ay için de öngörülmesi olup; sektör lideri olarak görülen gıda sektörü de dahil olmak üzere tüm sektörler gelecek altı aylık dönem için yüksek beklenti içindedir. Sonraki sonuçlarda görüleceği gibi yüksek istihdam potansiyeline sahip elektrik sektörünün istihdam ihtiyacının karşılanması, geçmiş altı aylık dönemde kötümser bir yapıya sahip olmasına rağmen gelecek altı aylık dönem için iyimser bir beklenti içinde ve potansiyelinde olan gıda sektörünün istihdam ihtiyacının eleman yetiştirme yoluyla giderilmesinin, yine yüksek beklenti içindeki ve saha analizinde yeterli teçhizata sahip olduğu gözlenen mermer ve PVC-doğrama sektörlerine ildeki Endüstri Meslek Lisesi yoluyla yetmiş eleman tahsisinin, yüksek getiriye sahip ve gelişmekte olan inşaat ve akaryakıt-petrol-enerji sektörüne de Beceri'10 taahhütnamelerine (Beceri'10 Projesi işgücü piyasasında arz talep uyumsuzluklarından kaynaklanan işsizliğe çözüm getirmek amacıyla "Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri (UMEM)'nin başlatmış olduğu bir projedir) göre açılacak kurslar vasıtasıyla stajyer eleman yetiştirilmesinin, il ve ilçe bazında iş gücü ihtiyacının karşılanması adına olumlu olacağı kanaatine varılmaktadır.

İl ve ilçe merkezlerindeki iş gücü analizinin belirlenmesi adına analiz yapılan işletmelerde sektörel bazda çalışan sayısının belirlenmesi yoluna gidilmiş ve işletmelere sırasıyla bir yıl önce, bugün, altı ay sonra ve bir yıl sonraki çalışan sayıları tahminleri sorulmuştur. Periyodik dönemlere göre değişimle birlikte Tablo 5 ve Tablo 6'da görüldüğü gibi il ve ilçe merkezlerinde çoğunlukla 1-10 kişi arası çalışan sayısının hakim olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 5. İşletmelerin Bir Yıl Önceki Çalışan Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı

Sektör	1-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51 ve üstü
Gıda	78,26	17,39	2,17	2,17	0,00	0,00
Mermer	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Akaryakıt-Petrol-Enerji	50,00	0,00	25,00	0,00	25,00	0,00
Sağlık	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Otomotiv	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Elektrik	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

İletişim-Telekomünikasyon	50,00	0,00	0,00	0,00	50,00	0,00
PVC-Demir doğrama	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Mobilya-Kereste	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Serbest	93,33	6,67	0,00	0,00	0,00	0,00
Muhasebe	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
İnşaat	50,00	12,50	0,00	12,50	12,50	12,50
Hizmet	50,00	0,00	0,00	0,00	0,00	50,00

Bütün periyodik dönemlerde 51 ve üstü çalışan sayısına sahip gıda, iletişim-telekomünikasyon ve inşaat sektörlerinin istihdama yönelik en çok eleman yetiştirilmesi gereken sektörler oldukları göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, il ve ilçe merkezindeki iş gücü ihtiyacının belirlenmesi ve istihdamın karşılanmasında öncelikli olarak bu sektörleredoklanılması gerekmektedir.1-10 arası çalışan sayısına sahip diğer sektörlerin eleman ihtiyaçları da Tablo 2’de kendi ihtiyaçlarına karşılık gelen eleman ihtiyaçlarına göre karşılanmalıdır.

Tablo 6. İşletmelerin Bugünkü ve Bir Yıl Sonraki Çalışan Sayılarının Sektörlere Göre Dağılımı

Sektör (Bugünkü)	1-10	11-20	31-40	41-50	51 ve üstü
Gıda	84,78	15,22	0,00	0,00	0,00
Mermer	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Akaryakıt-Petrol-Enerji	50,00	0,00	25,00	25,00	0,00
Sağlık	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Otomotiv	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Elektrik	50,00	0,00	0,00	0,00	50,00
İletişim-Telekomünikasyon	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
PVC-Demir doğrama	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Mobilya-Kereste	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Serbest	93,75	6,25	0,00	0,00	0,00
Muhasebe	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
İnşaat	62,50	0,00	0,00	0,00	37,50
Hizmet	50,00	0,00	0,00	0,00	50,00
Sektör (1 Yıl Sonraki)	1-10	11-20	21-30	41-50	51 ve üstü
Gıda	82,93	14,63	2,44	0,00	0,00
Mermer	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Akaryakıt-Petrol-Enerji	25,00	25,00	0,00	25,00	25,00

Sağlık	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Otomotiv	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Elektrik	50,00	0,00	0,00	0,00	50,00
İletişim-Telekomünikasyon	50,00	0,00	0,00	0,00	50,00
PVC-Demir doğrama	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Mobilya-Kereste	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Serbest	92,31	7,69	0,00	0,00	0,00
Muhasebe	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00
İnşaat	16,67	50,00	0,00	0,00	33,33
Hizmet	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Tablo 5 ve Tablo 6'daki sonuçlara paralel olarak işletmelerin işgücü ihtiyacına ait sonuçlarının görüldüğü ve Tablo 7 ve Tablo 8'de 1-10 çalışan sayılarına sahip işletmelerin ön planda olduğu gözlemlenmiştir. Tablo 5 ve Tablo 6'da 51 ve üstü çalışan sayılarına sahip elektrik-telekomünikasyon sektörünün 11-20 arasındaki çalışan sayısı beklentisi, işten çıkarmaların azlığı nedeniyle yüksek istihdama ihtiyaç olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Yine yüksek istihdam potansiyeli olmasına rağmen saha analizinde mevsimsel istihdamın yüksek olduğu gözlenen inşaat sektörünün yüksek istihdam beklentisi temkinli olmuştur. İş ahlakı, iş sorumluluğu, işe devamlılığın düşük olduğu gözlenen inşaat sektöründe bu bilinçlerin işletme içi iletişim yoluyla çözülerek daha iyi çalışma koşullarının sağlanması ve çalışanların sosyal güvenlik sorunlarının giderilmesi, bu sektörün yüksek istihdam beklentisi içinde bir sektör olmasını sağlayabilecektir. İl ve ilçe merkezleri gelecek 1. ve 2. aylardaki beklentilerinin karşılanması adına, saha analizinde Beceri '10 taahhütnameleri vasıtasıyla belirlenen eleman ihtiyaçları ildeki Endüstri Meslek Lisesi ile işbirliğiyle açılacak kurslar yoluyla yetiştirilecek vasıflı elemanlarla karşılanabilecektir.

Tablo 7. İşletmeler Açısından Geçen Bir Yıla Ait Sektör Durumu

Değerlendirmesi

Sektör	1-10	11-20	31-40	51 ve üstü
Gıda	86,95	8,70	4,35	0,00
Mermer	100,00	0,00	0,00	0,00
Akaryakıt-Petrol-Enerji	100,00	0,00	0,00	0,00
Otomotiv	100,00	0,00	0,00	0,00
Elektrik	100,00	0,00	0,00	0,00
İletişim-Telekomünikasyon	50,00	50,00	0,00	0,00
PVC-Demir doğrama	100,00	0,00	0,00	0,00
Mobilya-Kereste	100,00	0,00	0,00	0,00

Serbest	100,00	0,00	0,00	0,00
Muhasebe	100,00	0,00	0,00	0,00
İnşaat	40,00	20,00	0,00	20,00
Hizmet	0,00	0,00	0,00	100,0

Tablo 8.İşletmeler Açısından Gelecek Altı Ay ve Gelecek 2. Altı Aya Dair Sektör Durumu Beklentisi

Sektör (Gelecek Altı Ay)	1-10	11-20	21-30	51 ve üstü
Gıda	95,45	0,00	4,55	0,00
Mermer	100,00	0,00	0,00	0,00
Akaryakıt-Petrol-Enerji	100,00	0,00	0,00	0,00
Sağlık	100,00	0,00	0,00	0,00
Otomotiv	100,00	0,00	0,00	0,00
Elektrik	100,00	0,00	0,00	0,00
İletişim-Telekomünikasyon	100,00	0,00	0,00	0,00
PVC-Demir doğrama	100,00	0,00	0,00	0,00
Mobilya-Kereste	100,00	0,00	0,00	0,00
Serbest	100,00	0,00	0,00	0,00
Muhasebe	100,00	0,00	0,00	0,00
İnşaat	50,00	25,00	0,00	25,00
Hizmet	100,00	0,00	0,00	0,00

Sektör (Gelecek 2.Altı Ay)	1-10	11-20	51 ve üstü
Gıda	95,24	4,76	0,00
Mermer	100,00	0,00	0,00
Akaryakıt-Petrol-Enerji	100,00	0,00	0,00
Sağlık	100,00	0,00	0,00
Otomotiv	100,00	0,00	0,00
Elektrik	100,00	0,00	0,00
İletişim-Telekomünikasyon	0,00	100,00	0,00
PVC-Demir doğrama	100,00	0,00	0,00
Mobilya-Kereste	100,00	0,00	0,00
Serbest	100,00	0,00	0,00

Muhasebe	100,00	0,00	0,00
İnşaat	50,00	25,00	25,00
Hizmet	100,00	0,00	0,00

3. İşgücü Piyasası İhtiyaç Analizleri Sonuçları

İldeki işgücü piyasası analizleri sonuçlarına ve gözlemlere göre, Ardahan ilinin genel sorunu olan nüfusun azlığı ve ilin sürekli göç vermesi bu çalışmadakarşılaşılan ilk problem olmuştur. İl merkezinde ve hemen hemen bütün ilçe merkezlerinde istihdam ihtiyacı çok yüksek olmasına rağmen kalifiye eleman eksikliği yaşanmaktadır ve bu nedenle daha çok il dışından işçi istihdam edilmektedir. Bu durumun, işletmelerin maliyetlerini artırdığı ve ayrıca ilin genel ekonomik durumunu olumsuz etkilediği görülmektedir. İşletmelerin, büyüklüğüne bakılmaksızın, ki örneklemimizde büyük, orta ya da küçük ölçekli işletmelerin hepsi mevcuttur, büyük çoğunluğunda İŞ-KUR bilincinin olmadığı ya da çok az olduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, İŞ-KUR ve işveren arasında bağlantı eksikliği söz konusudur. Söz konusu işletmelerin İŞ-KUR'a kaydının olmadığı da gözlemlenen noktalar arasındadır.

Çeşitli sebeplerle ildeki sosyo-ekonomik durumun yeterince gelişmemiş olması nedeniyle yukarıda bahsedilen kalifiye eleman bulma sıkıntısı analizlerde de gözlemlenmektedir. Bu sebeple, Türkiye genelinde olduğu gibi ilde de kayıt dışı istihdam sorunu yaşanmaktadır. Anket sonuçları dışında işletme sahipleriyle yüzyüze yapılan görüşmelerde devletin sosyal yardımlarının istihdamı olumsuz etkilediği ve bu durumun insanların, sosyal yardımlarla geçimini sağlamayı, çalışmaya tercih etmelerine sebep olduğu anlaşılmıştır. Bu da iş gücü verimsizliğine yol açmaktadır. Ayrıca sürekli istihdam sıkıntısının var olduğu, ihtiyacın genellikle mevsimlik işçiler vasıtasıyla karşılandığı gözlenmiştir.

İl ve ilçe merkezlerindeki işletmelerin büyük çoğunluğunun aile işletmesi olduğu gözlemlenmiştir. Aile dışından istihdama kapalı olan bu işletmeler istihdam ihtiyacının belirlenmesini olumsuz etkilemektedir. Gıda sektörünün en fazla analiz yapılan sektör olduğu ve aile işletmelerin çoğunlukla gıda sektörüne bağlı işletmeler (pastane, fırın, vb) olduğu göz önüne alındığında, bu durumun istihdam ve iş gücü ihtiyacının belirlenmesini zorlaştıran bir faktör olduğu söylenebilir.

Ardahan il merkezi ve ilçe merkezlerindeki büyük ölçekli işletmelerde istihdam ihtiyacının daha fazla olduğu ve teknik özelliklere sahip vasıflı eleman açığının karşılanmasında sıkıntı çekildiği görülmüştür. İlçe merkezlerindeki en büyük istihdam ihtiyacının, belediye kum ocakları ve hidroelektrik santralleri gibi büyük ölçekli işletmeler olduğu gözlemlenmiştir. Yine bu işletmelerde de teknik özelliklere sahip vasıflı eleman açığı olduğu görülmüştür. İl ve ilçe merkezlerinin coğrafi konumundan dolayı ulaşım zorlukları ve özellikle kış mevsiminin uzun ve sert geçmesi işletmelerin hammadde, mal ve teçizat tedariklerini zorlaştırmaktadır. Bu durum, verimliliği düşürmekte ve ölçeğine göre farklılık göstermeksizin tüm işletmelerin maliyetlerini artırmaktadır. Bütün bu sonuçlar, ildeki işletmelerin kendileriyle ve diğer illerle rekabet gücünü düşürmektedir.

Analiz yapılan sektörlerde çalışan işçilerin bir süre yetiştikten sonra kendi istekleriyle işten ayrıldıkları gözlemlenmiştir. Bu durum, il ve ilçe merkezlerinde çalışan işçilerin iş prensiplerine sahip olmadıklarını, iş ahlaklarının ve işe karşı sorumluluklarının düşük olduğunu düşündürmektedir. Ardahan il merkezinde ve bazı ilçe merkezlerindeki, özellikle

büyük ölçekli işletmelerin bilgi vermekten kaçındıkları gözlenmiştir. Bu durumun analiz sonuçlarını ve iş gücü analizini olumsuz etkilediği görülmüştür. Yapılan gözlemler sonucunda özellikle ilçe merkezlerinde finansal kuruluşların yetersiz olması, mevcut kuruluşların ise bir nevi monopol durumda olması ve nakit para ihtiyacı duyan işletmelerin bu nedenlerle desteklenememesi, ilçe merkezlerinde işletmelerin büyümelerini engellemektedir. Bu sebeplerle rekabet ortamının ve yeni istihdam olanaklarının yeterince oluşamadığı düşünülmektedir.

İlin en güçlü fırsatlarından olan hayvancılığın ve arıcılığın bilimsel ve profesyonel yöntemlerle yapılmadığı gözlemlenmiştir. Bu durum, bu sektörlerdeki güçlü potansiyeli verimsizleştirmektedir. İlin geçim kaynağının büyük oranda hayvancılığa dayanmasının, PVC ve demir doğrama, tornacılık gibi sektörlerin özellikle ilçe merkezlerinde ikinci plana atılmasına neden olduğu görülmüş ve yeterli teçhizata sahip olan işletmelerde bile bu nedenlerle istihdam sıkıntısı olduğu gözlemlenmiştir. Posof ilçesindeki Türkgözü ve Çıldır ilçesindeki Aktaş sınır kapılarının sınır ticareti bağlamında yeterince faal olmaması ve ulaşım açısından yeterince gelişmemesi bir sınır ili olan Ardahan için istihdam sorunu ve verimsizlik sebebi olmaya devam etmektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

İşsizlik sorunu küresel dünyayla birlikte Türkiye'nin de en önemli sorunlarından biridir. Günümüzde işsizlikle mücadelede başarı için hükümetlerin makro ekonomik politikaların yanında mikro ekonomik politikaları da etkili ve etkin kullanabilmesi gereklidir. Mikro ekonomik politikalar arasında yer alan aktif istihdam politikaları, işsizlikle mücadelede hükümetler tarafından en çok kullanılan politikalarındandır. Aktif istihdam politikalarından en yüksek verimi alabilmek için, politikanın uygulandığı bölgenin işgücü piyasasının durumunun ve işgücü piyasası ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekmektedir.

İşgücü piyasalarının ve işgücü piyasaları ihtiyaçlarının belirlenmesinde, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) aktif rol oynamaktadır. Bu bağlamda İŞKUR'un işsizlikle mücadele amaçlı olarak uygulamaya koyduğu projelerden biri olan Uzmanlaşmış Mesleki Edindirme Merkezleri (UMEM) projesi ve bu projeye eşzamanlı yürütülen Beceri Kazandırma ve İş Edindirme Seferberliği bu uygulamaların aktif örnekleridir. Kısaca, "Beceri'10" diye adlandırılan bu projeye işgücü piyasası ihtiyaçlarının belirlenmesi, bu ihtiyaçlara göre sorumlu kamu kuruluşlarıyla işbirliği içerisinde mevcut işsizlere mesleki eğitim verilerek istihdam edilmesi amaçlanmaktadır. Proje kapsamında, illerde Valiliklerin başkanlığında ve sorumluluk alması beklenen diğer kamu kurumlarıyla işbirliği içerisinde, il istihdam ve mesleki eğitim kurulları oluşturulmuştur. İllerde işgücü piyasası ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu ihtiyaçların analizi ile uygun istihdam politikasının belirlenmesine yardımcı olmak, il istihdam ve mesleki eğitim kurullarının görevleri arasındadır. "Beceri'10" projesiyle 2015 yılına kadar ülke çapında 1 milyon işsize istihdam sağlanması hedeflenmektedir.

Ardahan ili, Türkiye'nin kuzeydoğusunda Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Türkiye İstatistikî Bölge Birimleri sınıflandırmasına göre TRA2 koduyla gösterilen Ağrı Alt Bölgesi'nde yer almaktadır. Türkiye'nin en fazla göç veren illerinden biri olan Ardahan, Türkiye'de il ve ilçe merkezi nüfusunun en az olduğu ildir. Toplam nüfusun en az olduğu illerden biri olan Ardahan, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 70. sırada yer almaktadır. Ardahan'ın bulunduğu TRA2 bölgesi, bölgesel gelişmişlik sıralamasında en gelişmemiş bölge olarak dikkat çekmektedir. Nüfusun büyük bir bölümünün köylerde yaşaması ve kayıt dışı istihdam nedeniyle Türkiye'de işsizlik oranının en düşük olduğu illerden biri olan Ardahan'da ekonominin büyük oranda gıda ve hayvancılık sektörlerine

bağlanması, potansiyele sahip diğer sektörlerin gelişmesine ve rakamların da gösterdiği üzere, il bazında kalkınmaya engel olmaktadır. Bu bağlamda, Ardahan il ve ilçe merkezlerinde işgücü piyasası analizi yapılmasının ve özellikle İŞKUR ile işbirliğine gidilerek mesleki eğitim verilebilecek diğer sektörlerin ihtiyaçlarının belirlenmesinin zorunluluğu göze çarpmaktadır.

İldeki nüfusun büyük bir bölümünün köylerde ve beldelerde yaşaması ve tarımla uğraşması nedeniyle ilin işsizlik oranları Türkiye'deki işsizlik oranlarının altında görünmektedir. Ancak ülke genelinde olduğu gibi Ardahan ilinde de kayıtlı istihdam ve işsizlik sorunları halen önemli sorunlar arasındadır. Çalışmanın sonuçlarına göre nüfus azlığı nedeniyle işgücünün düşük seviyelerde kaldığı Ardahan il ve ilçe merkezlerinde gıda sektörünün baskın sektör olması şaşırtıcı olmamıştır. İl dışına göçün önlenmesi adına il dışındaki Ardahan nüfusunun ülke çapındaki teşviklerle yeniden il yönlendirilerek hem istihdam açığının giderilmesinin hem de işgücü piyasasının genişlemesinin sağlanabileceği düşünülmektedir. İl merkezinde ve hemen hemen bütün ilçe merkezlerinde istihdam ihtiyacı çok yüksek olmasına rağmen kalifiye eleman eksikliği yaşandığı, bu nedenle istihdamın özellikle il dışından sağlandığı, bu durumun işletmelerin maliyetlerini artırdığı ve ayrıca ilin genel ekonomik durumunu olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir. İŞ-KUR'un "Beceri'10" projesi kapsamında vereceği mesleki eğitim kurslarının ilin kalifiye eleman sorununun çözümüne önemli katkı sağlayacağı açıktır.

Çalışma kapsamında gözlemlenen hususlar arasında dikkat çeken noktalardan biri de yukarıda bahsedildiği gibi il ve ilçe merkezlerindeki işletmelerin hangi büyüklükte olursa olsun büyük çoğunluğunun İŞ-KUR bilincine sahip olmaması ve bu nedenle ortaya çıkan kayıt dışı istihdam sorunudur. Ardahan İŞ-KUR İl Müdürlüğü ile işletmeler ve kamu kurumları arasındaki iletişimin yeniden sağlanması, ildeki kayıt dışı istihdam oranlarının düşürülmesinde önemli katkı sağlayacaktır. Köylerdeki ve beldelerdeki mevcut İŞ-KUR müdürlükleri ve yeni açılacak İŞ-KUR müdürlükleri ile bu iletişim ağının kısılması sağlayabilecektir. Ayrıca, ildeki İŞ-KUR İl Müdürlüğü'nün, Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü'nün mevcut Kayıt Dışı İstihdam (KADİM) servisiyle işbirliği içinde hareket etmesi, kayıt dışı istihdam sorununa çözüm olabilecektir. Özellikle büyük ölçekli işletmelerin İŞ-KUR bilincine sahip olmasının sağlanması kayıt dışı istihdam rakamlarının daha kısa sürede aşağıya çekilmesine yardımcı olabilecektir. İŞ-KUR bilinci kazandırılacak büyük ölçekli işletmeler, İŞ-KUR için aktif işgücü piyasası politikalarının uygulanabileceği geniş bir istihdam kapısı olabilecektir. Tablo 5'teki anket sonuçlarına göre kalıpcı, demir ustası ve açıcı ihtiyacı olduğu görülen Ardahan işgücü piyasasındaki büyük işletmelerin bu ihtiyaçlarının, İŞ-KUR'un mesleki eğitim kursları yoluyla giderebileceği düşünülmektedir. "Beceri'10" projesi kapsamında, araştırma sonucunda yeterli teknik altyapıya sahip olduğu gözlemlenen teknik meslek lisesi, mesleki eğitim kursları için ikinci bir seçenek olabilecektir. İşgücü piyasası ihtiyaç analizi sonuçlarına göre gözlenen iş bırakma sorununun önüne geçilmesi için işletmeler tarafından çalışanların sosyal güvenliklerinin sağlanması ve daha iyi çalışma koşullarının oluşturulması gerekmektedir. İşletmelerce periyodik iş tatmin analizleri yapılarak çalışan sorunlarının derinlemesine tespit edilmesi, çalışanlara iş ahlakı ve iş sorumluluğu bilincinin kazandırılması gibi tedbirler ile iş bırakmaların önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

Sosyal yardımlarla geçimini sağlayan kesimin, yeniden ilin iş gücüne katılmasını sağlamak amacıyla geliştirilecek yeni istihdam politikalarıyla söz konusu kesimin iş gücü verimsizliği azaltılarak sürekli istihdamının teşvik edilmesi yoluna gidilmesi yararlı

olabilecektir. İŞ-KUR politikaları ve sosyal güvenlik konusunda bilinçlendirilebilecek bu kesimin istihdama katılması, ildeki işgücü piyasasının genişlemesine ve bu kesime harcanan kamu harcamalarının azalmasına katkıda bulunabilecektir.

Ardahan’da hayata geçirilmesi düşünülen büyük çaptaki projeler ve Ardahan’ın bir sınır ili olması nedeniyle en büyük istihdam fırsatı olarak görülen Türkgözü ve Aktaş sınır kapıları, ilin işgücü piyasasının genişlemesi için büyük önem taşımaktadır. Aktaş sınır kapısının yeniden faaliyete geçmesi beklenmektedir. Türkgözü sınır kapısıyla birlikte Aktaş sınır kapısının da istihdam açısından en iyi şekilde kullanabilmesi Ardahan ilinin bölgesel mücadelesinde diğer illerle rekabetini kolaylaştırılabilecektir. Beşinci derecede gelişmişlik bölgesinde olmasına rağmen bu fırsatlarla gelişmeye müsait konumda olan Ardahan ili, Ardahan Üniversitesi kampüs inşaatı projesi, Toplu Konut İdaresi konut projesi, devlet hastanesi ve hayvan pazarı projeleri gibi büyük çaptaki projelerle yeni istihdam olanaklarına sahip olacaktır. Bu projelerin uygun mevsim koşullarında uygulamaya konulması da mevsimlik işsizliğin önüne geçilebilmesi açısından yararlı olabilecektir.

Ardahan ilinin en güçlü sektörleri olan hayvancılık, arıcılık ve organik tarım ilin fırsatları arasındadır. Hayvancılık, arıcılık ve organik tarımın profesyonel yollarla yapılabilmesi il ekonomisi ve işgücü piyasası açısından oldukça önemlidir. Bu sektörlerde periyodik olarak mesleki eğitimler verilmesi ve bu konuda gerekli bilincin kazandırılması ilin söz konusu sektörlerde elini daha da güçlendirebilecektir. İlçe merkezinde yeterli teçzate sahip PVC - demir doğrama, tornacılık gibi sektörlerde yoğunlaşmış işletmeler belirlenmeli ve endüstri meslek lisesi ve İŞ-KUR yoluyla hayvancılık, arıcılık, gıda gibi sektörlerin gerisinde kalmış bu sektörler için de istihdam sağlanabilmelidir. Ardahan ili için olası fırsatlardan biri de, Damal ilçesi kadınları tarafından yapılan Damal bebekleridir. Damal bebeği üreticileri, kaymakamlık bünyesinde oluşturulan iki atölyede usta öğreticiler tarafından bir hafta süren Damal bebek eğitimi almaktadır. Ürün satışını etkileyen faktörlerden biri pazar sıkıntısıdır. Damal bebeği mevcut pazarında yeterli bilinirliğe sahip değildir. Bu bilinirliğin artırılması bu çalışma kapsamında yapılan gözlemler sonucu yeterli işgücü ve sanayi potansiyeline sahip olmadığı sonucuna varılan ilçe ekonomisi için işsizlikle mücadelede önemli bir kazanç kapısı olacaktır.

KAYNAKÇA

Bayhan, M. (2007). Kamu İstihdam Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi İçin Daha Geniş Kitlelere Ulaşılmasının Sağlanması ve Yerelleştirme, Uzmanlık Tezi, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

Bekiroğlu, C. (2010). Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümünde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bıçerli, M. K. (2005), “Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azaltır Mı?”, *Çimento İşveren Dergisi*, Sayı: 6, Cilt: 19, 2005, s. 3–15.

Ceylan Ataman, B. (1993), “İşgücü Piyasalarında Bilgi Kaynakları ve İşsizlik: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 48, Sayı 1-4, Ocak-Aralık, s.1-9, Ankara, 1993.

Fay, R. G. (1996). “Enhancing the Effectiveness of Active Labor Market Policies: Evidence From Program Evaluations in OECD Countries”, *OECD Labor Market and Social Policy Occasional Papers No: 18*, Paris.

Gündoğan, N. (2003). "Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü ve Önemi", Yoksulluk Sempozyumu, 31 Mayıs-1 Haziran 2003, Grand Cevahir Otel, İstanbul.

Jaffe, A. J. (1959), Working Force, in the study of population, Editörler: P. M. Hauser ve O. D. Duncan, ss. 604–619. Chicago: University of Chicago Press.

Kepek, Y., ve Yentürk, N. (2000). *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Marston, S. T. (1976). "Employment Instability and High Unemployment Rates", *Brookings Papers on Economic Activity*.

Sullivan, T. A. (2004). *Labor Force*, Postonand Micklin/Handbook of Population.

Türkiye İstatistik Kurumu (2012), Hanehalkı İşgücü Araştırması 2011 Eylül Dönemi Sonuçları Haber Bülteni, Sayı: 10963, 17 Aralık 2012.

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri Projesi Bilgilendirme Kitapçığı, Temmuz 2010, Ankara.

Varçın, R. (2004), *İstihdam ve İşgücü Piyasası Politikaları*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Zaim, S. (1997).*Çalışma Ekonomisi*, 10.Basım, İstanbul: Filiz Kitabevi.

**TÜRK BASIN TARİHİNDE RUS DİLİNDE YAYINLANMIŞ
İLK GAZETE: ‘İSTANBUL HABERLERİ’****“STAMBULSKIYE NOVOSTI” - THE FIRST NEWSPAPER IN RUSSIAN IN THE
HISTORY OF THE TURKISH PRESS****СУДЬБА ПЕРВОЙ ТУРЕЦКОЙ ГАЗЕТЫ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ
«СТАМБУЛЬСКИЕ НОВОСТИ»****D.A. KORKMASOVA (Djana Anatolyevna KORKMASOVA)*****РЕЗЮМЕ**

Иллюстрированная еженедельная газета «Стамбульские новости» - первая газета на русском языке в истории турецкой прессы. Издавалась в Константинополе в 1909-1910гг. Возросший интерес в России к событиям в Османской империи после младотурецкой революции послужил причиной появления данного издания. Главной целью издатели считали взаимовыгодное развитие культурных и экономических связей между Россией и Турцией.

Газета распространялась в Турции, России, Болгарии, ряде стран Западной Европы. Тираж составлял 1000 экземпляров. Газета соответствовала формату журналов того времени. Печаталась газета в Константинополе в первой и единственной русской типографии.

В состав редакции входили известные турецкие политики и общественные деятели, представители русской и кавказской интеллигенции. Ответственным директором газеты был Ахмед Джевад, принадлежавший к младотурецким кругам. Главным редактором газеты был русский подданный Джелалутдин Коркмасов.

Тематику публикаций можно выделить в несколько основных направлений, касающихся вопросов экономики, политической и общественной сфер, значительное место отведено вопросам культуры. Материалы газеты отражают ее тесные контакты со многими известными турецкими журналистами, писателями, поэтами.

Весной 1910 года газета начинает испытывать определенные трудности, связанные с ввозом и распространением газеты в России, о чем свидетельствуют архивные материалы.

В настоящее время доступны 33 номера газеты, начиная с первого номера от 23 октября 1909г. до номера от 4 июня 1910г. Коллекции этих номеров хранятся в Институте восточных рукописей в С.-Петербурге, в Государственной публичной

* Rusya Bilimler Akademisi, Şarkiyat Enstitüsü, Tarih Bölümü, Araştırmacı.

исторической библиотеке России в г. Москве, имеются фотокопии в Рукописном фонде Института истории, археологии и этнографии Дагестанского научного центра РАН в г. Махачкале.

Ключевые слова: Дж. Коркмасов, печать, «Стамбульские новости», Русско-турецкие отношения

ABSTRACT

"Stambulskiye Novosti", the illustrated weekly newspaper, is the first newspaper in Russian in the history of the Turkish press. It was published in Constantinople in 1909-1910. The increased interest in Russia in the political and social developments in the Ottoman Empire after Young Turks revolution was the reason of the emergence of this edition. Mutually advantageous development of cultural and economic relations between Russia and Turkey was considered to be the main goal of the newspaper.

The newspaper was distributed in Turkey, Russia, Bulgaria, and a number of countries in Western Europe. The circulation was 1000 copies. The newspaper fitted the format of magazines of that time. The newspaper was printed in İstanbul in the first and only Russian printing house.

The editorial board included well-known Turkish politicians and public figures as well as representatives of the Russian and Caucasian intellectual elite. The executive director of the edition was Ahmed Dzhevad who was in the Young Turks movement. The Russian citizen Dzhelalutdin Korkmasov was the editor-in-chief of the newspaper.

The themes covered in the paper were the main directions concerning issues of economics, political and public sphere, but a considerable coverage was devoted to cultural issues. News stories reflect its close contacts with many famous Turkish journalists, writers and poets.

In the spring of 1910, the newspaper began to experience difficulties with the import and newspaper distribution in Russia as evidenced by archival documents.

Recently 33 issues of the newspaper are available, from the first one of October 23, 1909 to the number of June 4, 1910. Issues of the newspaper collection are stored nowadays in the Institute of Oriental Manuscripts of the Russian Academy of Science in St.-Petersburg, in the State Historical Public Library of Russia in Moscow. The photocopies could also be found in The Institute of History, Archeology and Ethnography of the Daghestan Scientific Centre of Russian Academy of Sciences in Makhachkala.

Keywords: D. Korkmasoff, Press, "Stambulskiye Novosti", Russian-Turkish Relations

ÖZET

1909-1910 yıllarında İstanbul'da yayınlanan haftalık "İstanbul Haberleri"/STAMBULSKİYE NOVOSTİ resimli gazetesi Rus-Türk basınının ilk örneğiydi. Gerçekleşen Jön Türk Devrimi'nden sonra, Rusya'da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki olaylara ilgi artmaya başladı ve bu durum yayının bilinirliğini arttırdı. Yayıncıların temel amacı, Rusya ve Türkiye arasındaki kültürel ve ekonomik ilişkilerin karşılıklı olarak geliştirilmesini sağlamaktı.

Sadece Rus dilinde yayınlanan gazete; Türkiye, Rusya, Bulgaristan ve birkaç Batı Avrupa ülkesinde dağıtılıyordu. Haftada bir çıkan gazete, 1000 nüsha dolaşımıyla, Batı Avrupa ve Rus basında olumlu eleştiriler aldı. Gazete, o zamanların dergi formatlarına benziyordu ve – her sayıda 16 sayfa vardı. Her gazetede kesinlikle çok sayıda kaliteli resimler vardı. Gazete ilk ve tek Rus matbaası olan Konstantinopol’de basılıyordu. 23 Ekim 1909 tarihinden 4 Haziran 1910’a kadar yayınlann gazete toplamda 33 sayı çıktı.

Gazetenin yayın kurulunda bazı Türk politikacılar ve tanınmış kişiler, Rus ve Kafkas aydınlarının temsilcileri bulunuyordu. Gazetenin sorumlu müdürü, Jön Türk çevrelerinden, daha evvel çıkmış bazı Jön Türk gazetelerinin de yayıncısı olan Ahmed Cevad idi. XX yüzyılın başında Rusya’nın önemli, sosyal, kamu ve siyasi figürü bir Rus vatandaşı Celaleddin Korkmasov (1877-1937) gazetenin editörlüğünü yapıyordu.

Gazete içeriği başlıca, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel konulardan oluşmaktaydı. Gazete yayımları, birçok ünlü Türk gazeteci, yazar ve şairler ile yakın teması yansıtmaktadır.

Arşiv kaynaklarına göre, 1910 baharından itibaren, bu gazetenin Rusya’ya ithalati ve dağıtımı büyük zorluklarla karşı karşıya geldi.

(Şu anda arşivlerde gazetenin 33 sayısı da mevcuttur; ilk gazete 23 Ekim 1909 ve son ise 4 Haziran 1910 tarihlidir. Bu gazetelerin koleksiyonları St.Petersburg Doğu El Yazmaları Enstitüsü’nde, Rusya Devlet Halk Tarihi Kütüphanesi’nde (Moskova); ve fotokopileri Dağıstan Bilimsel Merkezi RAN, Tarih, Arkeoloji ve Etnografya El Yazmaları Enstitüsü’nde bulunmaktadır.)

Anahtar Kelimeler: C. Korkmasov, basın, “Stambulskiye Novosti” Rus-Türk ilişkileri.

1909-1910 yıllarında İstanbul’da yayınlanan haftalık "İstanbul Haberleri" / STAMBULSKİYE NOVOSTİ resimli gazetesi Rus-Türk basımının ilk örneğiydi. Gerçekleşen Jön Türk Devrimi’nden sonra, Rusya’da Osmanlı İmparatorluğu’ndaki olaylara ilgi artmaya başladı ve bu durum yayının bilinirliğini arttırdı. Yayıncıların temel amacı, Rusya ve Türkiye arasındaki kültürel ve ekonomik ilişkilerin karşılıklı olarak geliştirilmesini sağlamaktı.

Sadece Rus dilinde yayınlanan gazete; Türkiye, Rusya, Bulgaristan ve birkaç Batı Avrupa ülkesinde dağıtılıyordu. Haftada bir çıkan gazete, 1000 nüsha dolaşımıyla, Batı Avrupa ve Rus basında olumlu eleştiriler aldı. Gazete, o zamanların dergi formatlarına benziyordu ve – her sayıda 16 sayfa vardı. Her gazetede kesinlikle çok sayıda kaliteli resimler vardı. Gazete ilk ve tek Rus matbaası olan Konstantinopol’de basılıyordu. 23 Ekim 1909 tarihinden 4 Haziran 1910’a kadar yayınlann gazete toplamda 33 sayı çıktı.

Gazetenin yayın kurulunda bazı Türk politikacılar ve tanınmış kişiler, Rus ve Kafkas aydınlarının temsilcileri bulunuyordu. Gazetenin sorumlu müdürü, Jön Türk çevrelerinden, daha evvel çıkmış bazı Jön Türk gazetelerinin de yayıncısı olan Ahmed Cevad¹ idi. XX² yüzyılın başında Rusya’nın önemli, sosyal, kamu ve siyasi figürü bir Rus vatandaşı Celaleddin Korkmasov (1877-1937) gazetenin editörlüğünü yapıyordu.

Gazete içeriği başlıca, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel konulardan oluşmaktaydı. Gazete yayınları, birçok ünlü Türk gazeteci, yazar ve şairler ile yakın teması yansıtmaktadır.

Bu bağımsız organın yayın politikasını, gazetenin editörleri ve yazarların görüş ve tercihleri belirlemektedir. Türk ve Rus taraflarıyla belirlenen içeriği ve amacı ikl dönemlerde basına uygun sınırlar çerçevesindeydi.

Çarın, İstanbul'daki elçisi Saray Kahyası NV Tcharykov³ gazetenin yüksek değer ve önemine değinmektedir. 31 Ekim 1909'ta Rus İmparatorluğu Dışişleri Bakanı AP Izvolski⁴ adına gelen yazıda şunlar dile getiriyor: "Geçenlerde İstanbul'da resimli haftalık "İstanbul Haberleri" diye ilk Rus gazetesi çıkmaya başladı. Bu, Türkiye tarihinde İstanbul'da yayınlanan ilk Rus gazetesi oldu. Gazetenin basılması bizim için bir başarı. İlk yayına göre <...> gazete siyasi değil de daha çok kültürel hedefleri amaçlayan ve okuyuculara verilecek esas olarak Türkiye'deki entelektüel, siyasi ve sosyal değişim ve gelişim bilgilerini içermektedir. <...> Gazete İstanbul'daki Büyükelçilik veya Konsolosluk müdahale olmaksızın çıkmaya başladı ve Korkmasov'un gazeteyi yayınlanmasıyla beraber tanınıp bilinmeye başladı. Ben, O'nun gazetedeki tasarrufunu da bir hükümet tercihi ve teşebbüsü olarak görüyorum ve kültürel ve ekonomik sorunları ele alan "İstanbul Haberleri" gazetesinin Türkiye ile dostluk ilişkilerinin gelişmesine katkıda düşünüyorum."⁵

21 Kasım 1909'da, NV Tcharykov, Rus İmparatorluğu Dışişleri Bakanına aşağıdaki mektubu yazdı: «İstanbul'da ikamet eden Rus vatandaşı Celaleddin Korkmasov bana söyle bir rica ile geldi: Sayın İç İşleri Bakanı'na -İstanbul'da Rus dilinde yayınlanan resimli haftalık İstanbul Haber gazetesinin, Rusya'da ücretsiz erişimine izin veren dilekçeyi orijinali ile birlikte vermektir. Yayınlanmış olan ilk sayılar benim ilk olumlu bir izlenimi doğruladı, bunu hakkında ben 54 sayılı 31 Ekim tarihli yazımda sempatiyle söz ettim. Yayıncının da söylediği gibi, bu gazete orta derecede liberal ve Rus siyaset sorunlarına değinmiyor Dış politikasında İmparatorluk Bakanlığıyla mutabık olan amaçları gözetiyor ve asıl olarak güncel Türkiye'deki hayatın çeşitli özellikleri hakkında bilgi sahibi edinerek Türkiye ve Rusya'nın ekonomik ve kültürel yakınlaşmasını sağlamaya çalışıyor. Türkiye tarihinde İstanbul'da çıkan ilk Rus gazetesidir. Onun yayınlanması bizim için kültürel bir başarıdır ve bu nedenle, bence istenilen desteği Rus postanelerinde abonelik izni verme yoluyla kazanmasını hak ediyor."⁶

Çok sayıda arşiv evrakları kanıtladığı gibi, Büyükelçinin yazıları sonucu, Rusya'daki genel postanelerde abonelik ve gümrük muafiyeti açtılar.

İstanbul'dan gelen yazılar çerçevesinde Dışişleri Bakanı AP Isvolsky, Başbakana ve İçişleri Bakanı PA Stolipina'ya 5 Aralık 1909 tarihli bir rapor gönderdi: "21 Kasım tarihli, 70 sayılı konuda Chamberlain Charykova iletilen mektubun kopyasının içeriğine göre, "Ekselansları! Rusya'nın Türkiye ile ekonomik ve kültürel yakınlaşmasını istediğiniz için gazetenin desteklenmesini arz eder ve olumlu olarak sonuçlandırırız saygı duyarım."⁷

Bu dilekçeye yanıt olarak 28 Ocak 1910 tarihinde, Dışişleri Bakanlığına, Maliye Bakanlığı-Devlet Yapısı Bölümünün Müdürü, Çarlık Danışma Meclis Üyesi SF Weber⁸ tarafından imzalanmış bir mektup geldi. Mektupta, Maliye Bakanı'nın "İstanbul'da ikamet eden Rus vatandaşı Celaleddin Korkmasov'un müracaatını uygun bulmadığını" söyledi.⁹

23 Şubat 1910 tarihli ve (№ 1.317) sayılı Dışişleri Bakanı SD Sazonov¹⁰ mektubunda, Maliye Bakanı VN Kokovtse'e: 154 nolu 8 Ocak tarihli mektupta Meclis Üyesi Agriropulo Ekselanslarınızdan, Celaleddin Korkmasov tarafından, İstanbul'da Rusça olarak yayınlanan

"İstanbul Haberleri" gazetesinin Rusya'ya gümrüksüz olarak giriş yapılmasına rica ediyor'. Buna karşılık, Çarlık Danışma Meclisi üyesi Weber, bu gazetenin modern Türkiye hayatı ile Rusları tanıştıran ve iki ülkenin ekonomik ve kültür yakınlaşmasını sağlayan İstanbul'da yayınlanan ilk Rusça yayın olduğu hususunda Dışişleri Bakanlığını 28 Ocak tarihli, 2.909 sayılı yazıyla bilgilendirdi. <...> Sınırlı sayıda imkanlar ve yayın araçları dikkate alındığında, bu yeni ulusal gazeteyle tam destek vermek son derece cazip görünüyor."¹¹.

Arşiv kayıtlarına göre gazete, onu son sayısının yayınına kadar destekleyen üst düzey Rus diplomatlarda olumlu bir etki yaptı. Nisan 1910 yılında İstanbul'daki İmparator Büyükelçiliğinin 1. Müşaviri SD Botkin ve 1. Departmanın müdür yardımcısı ve Dışişleri Bakan Yardımcısı AA Neratoff adlarına mektup gönderdi: «...Nikolay Valeriyeviç (Çarıkov) bu işi anlatma görevini özel olarak bana verdi — 21.11.1909 tarihli ve № 70 sayılı yazıda Bakan, büyükelçiden Korkmazov'un 'İstanbul Haberleri'nin gazetesinin 'Rusya'ya serbest giriş kararı' dilekçesiyle ilgili savunma istedi. Serbest giriş altında Büyükelçi "Rus postane idaresinin, kendisine abonelik alınmasına izin verilmesi" anlamı getirmek istiyordu. Bu arada, Çarlık Danışma Meclisi Üyesi K.E. Agriropulo tarafından imzalanmış № 2088 sayılı mesajı aldık: Maliye Bakanı Rusya'ya gazete'nin "gümrüksüz ithalat" yapılacağını izin veremedi. Böyle bir yanıt netlik getirmiyor ve Nikolay Valeriyeviç cevap almak istiyor, yani, Maliye Bakanı tarafından "gümrüksüz giriş" in reddedilmesini nasıl açıklayabilirsiniz ve İçişleri Bakanı ile ilişki kurup ondan cevap aldınız mı? Nasıl bir cevap verdi?»¹².

Rus büyükelçiliğın çabaları ve İstanbul'da gazetenin savunmaları işe yaramadı. «İstanbul Haberleri» gazetesini Rusya'ya gümrüksüz olarak girişine izin verilmedi. 1910 baharında gazete finans zorlukları yaşamaya başladı. Arşiv belgeleri, İçişleri Bakanlığında ve Dışişleri Bakanlığında olan olayların detayları ortaya koyuyor. Yani Rusya'da gazetenin dağıtımının yasakladığını ve gümrüksüz giriş yapılmacağını. Diğer dillerde yayının olup olmadığını kontrol ederek, polis memurların tepkisi Rusya çeşitli sosyal çevrelerde ve yurt dışında çok ters algılandı. İçişleri Bakan Yardımcısı K.E. Agriropulo adına 24 Haziran 1910 yılına ait 661 sayılı mektupta: «Departmanın bilgilere göre, İstanbul'da Rus dilinde yayınlanan 'İstanbul Haberleri' gazetesi Türkiyede modern politik ve sosyal hayatı anlatıyor ve Osmanlı İmparatorluğunun gücü ve onun kültürel gelişimi hakkında abartılı kavramlar veriyor. Gazete sadece Rus müslümanları hedeflediği için, Türkiye müslümanlar arasında yeni yöne ilgi çekebilir ve böylece Pan Osmanlı propagandayı başarıya ulaştırabilir. Gazetenin bu yönde olması nedeniyle, İçişler Bakanı bu gazetenin yayınının durdurulmasını emretti. Bununla beraber gazetenin Gümrük idaresine Rusya'ya girişinin yasaklanma dilekçesi ve yurt dışına gazetenin posta gönderilerinin dönmesi hakkında Maliye Bakanı ile görüştüm»¹³. Böylece, İstanbuldaki Rus elçiliği, Rusya merkez Dışişleri Bakanlığının çalışanları ve lideri gibi, Rusyanın emniyet çevreleri de, hâkim olan ve İstanbulda çözüm isteyen ihtiyacı ile karşı karşıya kaldılar.

Bu, emniyet gibi ayrı departmanlarının muhafazakâr ve tepkisel durumlarını gösteriyor. Bu tür departmanlar gazetenin Müslüman Ruslarda oluşacak tepkisinden ve bu yolla liberal Batı düşünce ve eğitimlerinin yayılmasından korkuyorlardı. Bu endişelerin mantığı Rus Devleti'nin geriliği yansıtıyordu.

Bu yasaklama Türkiye'deki ani ve olumsuz gelişmelere de denk geldi, Jön Türklere yönelik baskıların oluşturulduğu şartlarda, medyada demokratik eğilim muhalefetin saflarında algılandı. Basına yönelik bu baskı döneminde "İstanbul Haberleri" de dâhil birçok gazetenin yayını yasaklandı. "İstanbul Haberleri" gazetesinin son sayısında bile,

sonraki sayılar için abonelik şartlar vardı. Okuyucular gazetenin bu biçimde aniden kapanmasını beklemiyorlardı ve bu kapanış muhtemelen Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan ve çalışmaya devam eden yayıncılar için de kötü bir haber oldu.

(Şu anda arşivlerde gazetenin 33 sayısı da mevcuttur; ilk gazete 23 Ekim 1909 ve son ise 4 Haziran 1910 tarihlidir. Bu gazetelerin koleksiyonları St.Petersburg Doğu El Yazmaları Enstitüsü'nde, Rusya Devlet Halk Tarihi Kütüphanesi'nde (Moskova); ve fotokopileri Dağıstan Bilimsel Merkezi RAN, Tarih, Arkeoloji ve Etnografya El Yazmaları Enstitüsü'nde bulunmaktadır.)

Notlar:

¹. Ahmed Cevad – bir çok genç Türk gazetelerde çalıştı ve yayımladı. Örneğin «Tanin» gazetesi – «İttihat ve Terakki» komite'nin ana gövdesi. Ahmed Cevad genç Türkler Devrimi'nde ve genç Türkler Hareketi'nde aktif bir görev aldı.

². D.A. Korkmasov hakkında daha fazla bilgi: Celal Ed-Din Korkmasov. Rusya ve Dağıstan'ın olağanüstü bir devlet adamı ve kamu figürü. Doğum gününden 130.yıldönümüne özel bilimsel-pratik konferans'ın bilgileri. Mahaçkale,2007. 240 s.

³. Çarıkov Nikolay Valeriyeviç (1855 – 1930) – Rus diplomat. Tarif edilen döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Büyükelçi ve Tam Yetkili olarak görev yaptı. Bu göreve atanmadan önce, 1909 yılında, Dışişler Bakanı'n yoldaşı olarak görev yaptı. 1912 yılında Petersburg'a döndü ve senatör olarak atandı.

⁴. Izvolskiy Aleksandr Petroviç (1856 – 1919) – Rus diplomat ve devlet adamı, tarif edilen döneminde – Dışişler Bakanı, gofmeyster, Danıştay üyesi. 1911 yıldan itibaren – Rusya'da 1917 yılının olaylara kadar Fransa'da Büyükelçi ve Tam Yetkili olarak görev yaptı.

⁵. Rus İmparatorluğu'nun Dış Politikası Arşivi (RİDPA). F. 151, op. 482, d. 3073, l. 43.

⁶. RİDPA. F. 149, op. 502/2(b), d. 6891, l.2.

⁷. Aynı yerde, l. 1.

⁸. S.F. Veber 1905 yılından itibaren Maliye Düzeni Bakanlığı Devlet Dairesi Müdürü olarak görev yaptı. 1909 y. itibaren – Maliye Bakanı'n yoldaşı. Mahrem Meclis üyesi.

⁹. RİDPA. F. 149, op. 502/2(b), d. 6891, l.6.

¹⁰. Sazonov Sergey Dmitriyeviç (1860 – 1927) – Rus diplomat ve devlet adamı. Mayıs 1909 yılından itibaren - Eylül 1910 yılına kadar – Dışişler Bakanı'n yoldaşı olarak çalıştı, 1910 – 1916 yy. – Dışişler Bakanı.

¹¹. RİDPA. F. 149, op. 502/2(b), d. 6891, l.7.

¹². Aynı yerde, l.11.

¹³. Aynı yerde, l.19.

SIR WINSTON CHURCHILL'IN VEFATI VE TÜRK BASINI
THE DEATH OF SIR WINSTON CHURCHILL AND THE TURKISH PRESS
СМЕРТЬ СЕРА WINSSTON'А CHURCHIL'Я И ТУРЕЦКАЯ ПРЕССА

Çağatay BENHUR

ÖZET

30 Kasım 1874 tarihinde, Marlborough dükünün oğlu ve soylu birisi olarak Oxfordshire'da dünyaya gelen Winston Leonard Spencer Churchill, aldığı askerî eğitimin ardından, bir süre İngiliz Kraliyet Ordusunda görev almış ve akabinde önce gazetecilik sonra da parlamenterlik yapmıştır. Uzun politik kariyeri boyunca; aralarında Millî Savunma Bakanlığı, Büyük Britanya Başbakanlığı gibi önemli makamların olduğu görevlerde bulunmuş, 1955 yılında kendi isteği ile siyasetten çekilmiştir. 1965 Ocağında, 91 yaşında, ani bir beyin kanaması geçiren Sir Winston Churchill, yaklaşık on gün kadar komada kaldıktan sonra 24 Ocak 1965 tarihinde, Hyde Park, Londra'da vefat etmiştir. Görkemli bir cenaze töreni ile memleketi Oxfordshire'a gömülen Churchill, burada anne ve babasının yanında yatmaktadır. Bu çalışmada, Churchill'in beyin kanaması geçirdiği günden, cenaze töreni sonrasına kadar olan gelişmeler, Türk basınına yansdığı şekli ile ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Winston Churchill, II.Dünya Savaşı, Büyük Britanya, Cenaze, Türk-İngiliz ilişkileri

ABSTRACT

Born in Oxfordshire on 30th November 1874 as the son of the Duke of Marlborough as a noble person, Winston Leonard Spencer Churchill took various missions in the Royal English Army after his military training and then he acted first as a journalist and then as a member of parliament. During his long political career, he occupied some important issues such as the Minister of Defence and the Prime Minister of the United Kingdom and retired from politics of his own will in 1955. Having suffered from a brain hemorrhage at the age of 91 in 1965, Sir Winston Churchill died in Hyde Park, London on 24 January 1965 after 10 days in a coma. Buried in his hometown, Oxfordshire, after a majestic funeral, Churchill lies next to his parents. This study deals with the developments that began on the day when Churchill had a brain hemorrhage to the end of the funeral as reflected in the Turkish press.

Key words: Winston Churchill, World War II, Great Britain, Funeral, Turkish-English Relations

РЕЗЮМЕ

Winston Leonard Spencer Churchill родился 30-го ноября 1874-го года в Oxfordshir'e. Он был сыном герцога Marlborough'a из знатной семьи. После

получения военного образования, начал служить в королевской армии. После военной службы работал журналистом, а потом был членом парламента Англии. В течении своей длительной карьеры был министром обороны и премьер-министром Великобритании. 1955-ом году он, по своей воли, ушёл из политики. 24-го января 1965-го года в 91-ом году своей жизни Сер Winston Churchill в результате кровоизлияния мозга и десятидневней комы скончался в Лондоне, в Hyde Park'e. Его помпезно похоронили на родине рядом с матерью и отцом.

В статье рассмотрены материалы турецкой прессы с момента кровоизлияния мозга Churchill'я до его похорон.

Ключевые слова: Winston Churchill, Вторая Мировая Война, Великобритания, похороны, турецко-английские отношения.

Giriş

Sir Winston Churchill, 15 Ocak 1965 tarihinde Londra'da, Hyde Park mevkiindeki evinde beyin kanaması geçirmiş ve 9 gün komada kaldıktan sonra vefat etmiştir. Churchill'in beyin kanamasının ertesi gününden başlayarak, vefatı ve cenaze töreni Türk basınına haber yapılmıştır.

Türk kamuoyunca, Çanakkale Savaşları sürecinde, İngiliz Donanma Bakanlığı yapması ile tanınan ve adı geçen harekâtı tasarlayanlardan addedilen Churchill'e, komada kaldığı süre ve vefatından cenaze törenine kadarki süreçte, Türk basını, Çanakkale günlerinden ziyade, İkinci Dünya Savaşındaki rolü ile yaklaşmıştır.

Bu çalışmada, Churchill'in beyin kanaması geçirdiği günden, cenaze töreninin sonuna kadar geçen sürede, Türk basınında kendisi ile ilgili çıkan haber ve makalelerin değerlendirilmesi yapılacaktır. Çalışma için dönemin önemli 5 gazetesi taranmıştır. Gazeteler; beyin kanamasının hemen ertesi günü, Churchill hakkında haberler vermeye başlamışlarsa da, cenaze töreninin sonuna kadar ağırlıklı olarak uluslararası ajanslardan alınan ya da yurt dışı muhabirlerinin geçtiği haberleri okurlarına sunmuşlar, Churchill'in şahsı ve Türk-İngiliz ilişkileri hakkında köşe yazılarına fazlaca yer vermemişlerdir. Churchill ile ilgili dönem basınında taranılan 5 gazetede çıkan tüm bilgiler çalışmada değerlendirilmiştir.

Çalışmada, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden alınan bazı belgeler ile özellikle ilk bölümde, Winston Churchill hakkında yazılmış biyografilerden de yararlanılmıştır. Churchill hakkında gerek Türkçe ve yabancı dildeki ansiklopediler, gerekse elektronik veriler de çalışmaya katkı sağlamada kullanılmıştır.

Çalışmada konu ile ilgili haberler kronolojik olarak sıralanmış, sonuç kısmında ise değerlendirme yapılmıştır. Churchill'in vefatına Türk kamuoyunun yaklaşımının değerlendirilmesi ana amacını kapsayan çalışmanın bir diğer hedefi de, İkinci Dünya Savaşında önemli roller üstlenen kişilere, Türk basınının yaklaşımının gözlenmesi bütününe bir parça katkı sağlamak ve dönemle ilgili oluşacak veri tabanını güçlendirmektir.

Winston Churchill'in Hayatı

Winston Leonard Spencer Churchill, Lord Raldolph Churchill ve Amerikalı eşi Jeanette Jerome'un en büyük çocukları olarak 30 Kasım 1874 tarihinde Oxfordshire'da

Blenheim Sarayı'nda dünyaya geldiğinde (Ana Britannica V, 1987: 609), Osmanlı İmparatorluğunun başında, belki de tarihî bir tesadüf olarak Birleşik Krallığı ziyaret etmiş olan tek Osmanlı Padişahı Sultan Abdülaziz bulunuyordu (Küçük, 1988: 180).

Churchill'in çocukluğu, Britanya İmparatorluğunun Afrika'daki nüfuzunun azalmaya başladığı yıllara denk gelmiş ve Churchill bu o ortamdan etkilenmiştir. Okul öncesi kısa bir süre İsviçre'ye gitmiş ve burada çeşitli dilleri öğrenme fırsatı yakalamıştır (Robbins, 1992: 13). Bağımsız ve asi yapısı nedeniyle ilkokul yıllarında başarısız bir grafik çizen küçük Winston Churchill, çeşitli okulların ardından 1888 yılında Harrow Askerî Okuluna girmiş ve buradan 1895 yılında hafif süvari subayı olarak mezun olmuştur (http://en.wikipedia.org/wiki/Winston_churchill (ET:03.02.2012)).

Askerî eğitimin ardından gazetecilik mesleğine başlamış olan Churchill, 1895 tarihinden itibaren çeşitli gazeteler adına dünyanın farklı bölgelerine yolculuklar yapmıştır. Küba, Hindistan ve Sudan gezilerinin ardından 1899 yılında London Morning Post Gazetesi için Güney Afrika'ya gitmiş ve Britanya ile Boer'ler arasındaki savaşa katılmıştır. Bu savaşta 57 arkadaşı ile birlikte tutuklanarak bir süre hapiste kalmış, ardından kaçarak özgürlüğüne kavuşmuştur (Rodgers, 13,14).

1911 tarihinde Büyük Britanya Donanma Bakanlığı'na atanmış ve Çanakkale Savaşları sonuna kadar bu görevde kalmıştır (Valiunas 2002: 178). Churchill'in Donanma Bakanlığı döneminde, daha Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşına girmeden zaman zaman Türk ve Britanya donanmalarını karşı karşıya getiren küçük hadiseler yaşanmıştır. Örneğin, 27 Eylül 1914 tarihinde Çanakkale Boğazı'ndan çıkmak isteyen Türk torpido botunun güvertesinde Alman denizcilerin görüldüğü iddiası ile geminin geri çevrilmesi ve bunu takiben Çanakkale Boğazı girişinin Türk yetkililerce mayınlanarak kapatılması bu olaylardan birisidir (Morthenthau 2002, 70-71).

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşına resmî girişi ve 5 Kasım 1914 tarihinde Büyük Britanya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı ile birlikte (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, I, 2006: 81), Churchill'in komutasındaki Britanya donanmasının hedeflerinden birisi de Osmanlı güçleri olmuştur. 31 Aralık 1914 tarihinde dönemin Britanya Başbakanına bir rapor sunan Churchill, Gelibolu'ya saldırı yapılmasını önermiş ve bu konuda çeşitli planlar hazırlamıştır (Burak, 2004: 94). Churchill'e göre; Çanakkale hücumları sonucunda eğer bir geçit açmak mümkün olursa bunun stratejik, diplomatik, hatta ekonomik önemli sonuçları olacaktır (Renouvin, 2004: 337). Churchill'in rapordaki hesapları tutmamış, müttefik donanma güçleri Çanakkale de başarısız olmuşlardır. Bu durum, Churchill'in, Donanma Bakanı olarak gözden düşmesine sebep olmuş, kısa bir süre sonra Britanya Başbakanı tarafından görevinden alınmıştır (Gilbert, 1971: 459).

Çok yönlü bir kişilik olan Winston Churchill, hayata her ne kadar asker olarak başladıysa da, çok farklı alanlara gidip gelmiştir. Askerlikten gazeteciliğe, oradan da siyasete, siyasetin çeşitli basamaklarından hatta bir partiden diğerine giderek bu renkliliğini ortaya koymuştur. Genç yaşta Muhafazakâr Parti'den Oldham milletvekili seçilmiştir. Ardından 1904 tarihinde Liberal Parti'ye geçiş yapmıştır (Gilbert, 1981: 35). Oldham milletvekilliğinin ardından sırası ile Manchester North West, Dundee, Epping ve Woodford parlamenterliği yapmıştır. Parlamenterliğinin yanı sıra; 1908-1910 tarihlerinde Ticaret Kurulu Başkanlığı, 1910-1911 yılları arasında İçişleri Bakanlığı, 1924-1929 tarihlerinde Maliye Bakanlığı, 1940-1945 ile 1951-1952 yılları arasında Savunma Bakanlığı ve 1940-1945 ile 1951-1955 yıllarında Büyük Britanya Başbakanlığı görevlerini yürütmüştür (http://en.wikipedia.org/wiki/Winston_churchill ET:03.02.2012).

İkinci Dünya Savaşı çıktığında, Britanya Başbakanı Neville Chamberlain idi ve Chamberlain, böylesi bir savaşı yönetecek deneyim ve enerjiden uzak bir liderdi (Roskill, 1977: 88). Bu sebepten dolayı da, 1940 yılının Mayıs ayında Winston Churchill, Büyük Britanya Başbakanlığı görevine getirilmiştir (Lee, 1980)¹. Savaş boyunca Britanya ve müttefiklerinin savaş yönetiminde önemli derecede söz sahibi olan Churchill, tüm dünya nazarında; İkinci Dünya Savaşı'nın müttefiklerce kazanılmasını sağlayan en önemli birkaç karakterinden birisi olarak görülmüştür.

Britanya için, İkinci Dünya Savaşının en önemli figürlerinden birisi olan Churchill, sürpriz bir şekilde Haziran 1945 seçimlerini kaybetmiştir (Morgan, 1984: 43). 1945 ile 1951 tarihleri arasında ana muhalefet liderliği yapan Sir Winston Churchill, Ekim 1951 ile Nisan 1955 tarihleri arasında yeniden başbakanlık yapmış ve yaşının ilerlemesi ile birlikte hem mental hem de fiziksel yorgunluğunun artmasıyla, başbakanlıktan emekli olmuştur (http://en.wikipedia.org/wiki/Winston_churchill, ET:05.02.2012).

Emeklilik hayatını yazarak, resim yaparak ve okuyarak geçiren Sir Winston Churchill, 24 Ocak 1965 tarihinde Londra'da vefat etmiştir (Ana Britannica, 1987: 609).

Winston Churchill'in Vefatı ve Türk Basını

Churchill'in vefatı hakkında Türk basınında ilk bilgiler, 16 Ocak 1965 tarihinde görülmeye başlamıştır. Vatan Gazetesi, ilk sayfasında etrafı kalın çizgilerle çerçevesiz şekilde, *W.Churchil Ağır Hasta* başlığı ile verdiği haberde: “İngiltere'nin eski başbakanlarından ve İkinci Dünya Savaşının ünlü siması Sir Winston Churchill'in sağlık durumu endişe vericidir. Son yayınlanan bültenlerde Churchill'in komada olduğu bildirilmektedir” şeklinde bilgi verdikten sonra, İngiliz Tıp Birliği sözcüsünün Churchill hakkında yaptığı açıklamadan alıntılar yapmıştır. Churchill'in özel doktoru Lord Moran'ın hastasını ziyareti ve ünlü siyasetçinin sağlığı ile ilgili kendisine sorulan “Churchill bu rahatsızlığı atlatabilecek mi?” sorusuna “buna cevap veremeyeceğim” şeklindeki cevabı aktarılmıştır. Churchill'in Hyde Park civarındaki evinin yakınında toplanan 600-700 kişilik sessiz bir kalabalığın polis tarafından dağıtıldığı ve Hyde Park'ın girişinin kordona alındığı bilgileri de bulunmaktadır. Yanı sıra Churchill'in siyah beyaz bir fotoğrafının da kullanıldığı haberin son kısmında ise, İngiltere Başbakanı Harold Wilson'ın, Churchill'i 15 dakika süren ziyaretinden bahsedilmiştir (Vatan, 16 Ocak 1965:1).

17 Ocak 1965 tarihli Hürriyet Gazetesine göz atarsak, ilk sayfada *Churchill Dün Komaya Girdi* başlığıyla verdiği haberde: “Beynindeki bir damarda kan pıhtısı hâsıl olan Sir Winston Churchill, dünden beri, mefluç bir hâlde ölüm döşeginde yatmaktadır” bilgisini verdikten sonra, Churchill'in özel doktoru Lord Moran tarafından yapılmış açıklamayı da okurlarına duyurmuştur. Haberın yan kısmında, Churchill'in dünyaca tanınan ağzında purosı ile zafer işareti yaptığı bir fotoğrafını kullanan gazete, alt yazı olarak da Churchill'in siyasî hayatıyla ilgili bilgi notları vermiştir (Hürriyet, 17 Ocak 1965: 1).

Aynı günün Vatan Gazetesinin yine ilk sayfasında, kalın bir siyah çerçeve içerisinde ve Churchill'in büyük boy, artık klasikleşmiş ağzında purosı ve zafer işareti yaparken görüldüğü bir fotoğrafının yanında, *Churchill'in Hayatından Ümit Kesildi* başlığı ile ilgili

¹ Her ne kadar Neville Chamberlain Başbakanlık görevinden çekildiyse de, etkin olarak kabine ve parlamentodaki gücünü devam ettirmiştir. Bu dönem için Churchill'in koalisyon yönetimi dönemi de denmektedir.

haber verilmiştir. Haberde, Churchill'in doktoru Lord Moran'ın duyurduğu resmî sağlık bülteninden ve genel sağlık durumunda bahsedildikten sonra: "Churchill'in ikametgâhı önünde sadece İngilizler değil her milletten insan toplanmıştır. Derin bir sessizlik içinde bekleyen kalabalık arasında sarilerine sarılmış Hintliler, millî kıyafetlerini giyinmiş Afrikalılar da bulunmaktadır. Durmadan yağan yağmur altında bekleyen halk, gazeteciler ve foto muhabirleri, binanın ışık yanan tek penceresinden bir türlü gözlerini ayıramamaktadır" bilgisi verilmiştir (Vatan, 17 Ocak 1965:1). *Kurt Politikacı Churchill Kimdir* alt başlıklı kısımda ise, doğumundan itibaren siyasî hayatı ana hatları ile aktarılmıştır (Vatan, 17 Ocak 1965: 1-3). İlk sayfada verilmiş olan haberin *Churchill* başlığı ile 3. sayfada devam eden kısmında ise, torununun yaptığı ziyaret ile ertesi sabah Londra'da gün doğumunda yaşanan hadiselerle birlikte, BBC'nin radyo yayını açılışında Sir Winston Churchill'in sağlığı için yapılan duadan bahsedilmiştir. Haberin son kısmında ise, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'nün İngiltere'ye gönderdiği mesaj aktarılmıştır: "Ekselanslarının rahatsızlık haberlerinden üzüntüyle haberdar oldum. Süratle iyileşmenizi en iyi dileklerimle temenni ederim" (Vatan, 17 Ocak 1965: 3).

Ulus Gazetesi'nde ise 18 Ocak 1965 tarihinde Churchill'in vefatı ile ilgili haberler görülmeye başlanmıştır. İlk sayfanın tam ortasına gelecek şekilde kalın gri çerçeve içerisinde; *Churchill'in hayatından ümit kesildi* başlığı ile, sağ tarafta siyah beyaz purlu ve paltolu bir fotoğrafla verilen haberde, Churchill'in o ana kadarki sağlık durumu özetlenmiş ve Doktor Moran'ın verdiği sağlık bilgilerinden bahsedilmiştir. Haberin devamında İngiliz Tabipler Birliği sözcüsünün: "Sir Winston'un durumunun kötüye gitmesinin beklendiğini, fakat çok kuvvetli bünyesi sayesinde belki sekiz on gün kadar daha yaşayabileceğini" belirten açıklaması da verilmiştir. Gazetenin üçüncü sayfasında devam eden haberde, Churchill'in sağlık durumunun İngiliz siyasetine etki edeceğinden ve duruma göre, İngiltere Başbakanının Bonn'a yapacağı seyahati iptal edebileceğinden bahsedilmiş, ardından da İngiltere parlamentosunun kuruluşunun 700.yıldönümü münasebetiyle törenler yapılmayacağı yazılmıştır. Sütunun sonunda ise şu açıklama yer almıştır: "Sir Winston geceyi sakin geçirmiş, fakat sabahleyin rahatsızlığı artmıştır. Nabız biraz düzensizdir. Akşama doğru yeni bir sağlık bülteni yayımlanacaktır" (Ulus, 18 Ocak 1965: 1-7).

Churchill'in Özel Doktoru Heyecanlı Bir Gün Yaşadı başlığı ile Vatan Gazetesi'nde ilk sayfadan verilen haberin üst kısmında Lord Moran'ın Churchill'in sağlık durumu hakkında basın mensuplarına açıklama yaparken bir fotoğrafı kullanılmış ve haberde; Lord Moran'ın hastasını birçok kez kontrole gelmesinden ve sağlık durumu hakkında verdiği bilgilerden bahsedilmiştir. "Lord Moran, Churchill'in yatmakta olduğu eve girdiği sırada, yüzünde heyecanlı ve ağır bir ifade seziliyordu... Churchill'in özel doktorunun bu beklenmedik ziyareti üzerine sokak, pijamalı komşular, gazeteciler ve televizyon muhabirleri tarafından doldurulmuştur" şeklinde devam eden haberin son kısmı ise: "Lady Churchill'in çok yüklü bir gün geçireceğini ve kalabalığın dağılmasını rica ettiğinin belirtmesidir. Doktorun mesajı, Churchill'in evine davet edilen bir polis müfettişi tarafından gazetecilere ulaştırılmıştır. Polis müfettişi, Lady Churchill'in uykuya ihtiyacı olduğunu ve doktorun, sokaktaki gürültünün Churchill'in eşini uyandırmasını istemediğini söylemiştir. Biraz sonra arabayla takviye polis kuvvetleri gönderilmiştir. Lord Moran'ın şimdilik hastanın başucundan ayrılmayacağına ihtimal verilmektedir" şeklindedir (Vatan, 19 Ocak 1965: 1-5).

21 Ocak 1965 tarihinde, Ulus Gazetesi ilk sayfasında, üst kısımda Doktor Lord Moran'ın, Churchill'in evinin önünde basın mensuplarının yanından aracına doğru

giderken; sokağın kalabalığını da yansıtan fotoğrafını kullanarak ve kötümser bir hava estiren şu başlığı atmıştır: *Churchill'in cenaze hazırlığı başladı*. “Eski Başbakanın evine gelen çiçekler, konacak yer kalmadığı için hastaneye gönderiliyor” şeklinde büyük puntolu giriş bilgisinin ardından devam eden haberde, Sir Churchill'in son durumu hakkında bilgiler verilmiş ve geceleri kötüleşen sağlığının gündüzleri daha iyiye gittiğinden bahsedilmiştir. Yine doktorunun ricası üzerine, Hyde Park'taki evin önünde bekleyen basın mensupları uzaklaşmışlar, kameralar çekimlerini kesmişlerdir. *Cenaze Hazırlıkları* adlı alt başlıkta ise şunlar yazılmıştır: “İngiliz Tıp Birliğinin bir sözcüsü, sağlık bülteni üzerine söylenecek fazla bir şey olmadığını belirterek, hastalık normal seyrini takip ediyor, demekle yetinmiştir. Churchill'in bu hastalıktan kurtulması imkânsız gibi görünmektedir. Hatta bazı söylentilere göre, cenaze hazırlıkları bile başlamıştır”. Sütunun son kısmında ise, İngiliz parlamentosunun kuruluşunun 700. yılı törenlerinin, Churchill'in durumu göz önüne alınarak haziran ayına ertelendiği bilgisi Türk okurlarına aktarılmıştır (Ulus, 21 Ocak 1965: 1-7).

Aynı gün Vatan Gazetesi'nde de olumsuz bir başlık vardır: *Churchill Son Mücadelesinde*. İlk sayfanın sağ alt kısmında küçük bir yer kaplayan haberde herhangi bir fotoğraf da kullanılmamıştır. Haberde, Londra'dan aktarıldığı kadarı ile: “Birkaç gün önce bir beyin kanaması geçiren Sir Winston Churchill'in hayat mücadelesinin sonuna yaklaştığı dün gece özel doktoru Lord Moran tarafından kabul edilmiştir” yazılmış ve 3. sayfada devam eden kısımda da Lord Moran ile İngiliz Tıp Cemiyeti'nin kısa açıklamalarına yer verilmiştir (Vatan, 21 Ocak 1965: 1-5).

Sir Winston Churchill, 24 Ocak 1965 tarihinde hayata gözlerini yummuştur. Vefatla ilgili bilgi saat 11.20'de Londra'daki Türk yetkililerce Ankara'ya bildirilmiştir (BCA, Başbakanlık Basın Merkezi, 030.01 / 16.86.18, 24.01.1965). Basında ise, Churchill'in vefat ettiği gün, süregelen hastalık haberleri yayınlanmaya devam etmiştir. Bunlardan birisinin başlığı *Churchill'in durumu daha da vahimleşti* şeklinde olup, “Çevresindekiler Churchill'e karşı son görevlerini ifa için hazırlığa başladılar. Doktorlar sağlık raporunu basına bildirdi” büyük puntoları ile girişi yapılmış, bir ilk sayfa haberidir. Winston Churchill'in evinin önündeki polis, basın mensubu ve halk kalabalığının haber fotoğrafı olarak kullanıldığı görülmektedir. Haberin, 7. sayfada, *Churchill'in durumu* başlığı ile devam eden kısımda da, Churchill ailesinin sıkıntılı bir dönemde olmasına rağmen yaşadığı sevinçli bir olay anlatılmaktadır: “Ünlü devlet adamı Sir Winston Churchill, yatağında son mücadelesini yaparken, torunu Winston Churchill'in bir oğlu dünyaya gelmiştir. Churchill'in torununun çocuğu da kendisi gibi vaktinden önce doğmuştur. Yavrunun anası Churchill'in torunu ile geçen temmuz ayında evlenmişti” (Ulus, 24 Ocak 1965: 1-7).

Vatan Gazetesi ise, ünlü siyasetçinin vefatını, aynı gün 17.30 akşam baskısı ile okurlarına *Churchill bugün öldü* başlığı ile ilk sayfadan ulaştırmıştır. Haberde: “Geçen haftadan beri komada olan ve ecelle pençeleşen büyük devlet adamının bu mücadelesi on gün sürmüştür. Doksan yaşındaki Churchill'in ölümü üzerine eşi bayan Churchill'e İngiltere Kraliçesi Elizabeth ile Başbakanı Wilson birer telgrafla taziyelerini bildirmişlerdir. Bir beyin kanaması neticesinde hayata gözlerini kapayan Churchill'in ölümü, bütün dünyada olduğu gibi, Ankara'da da büyük üzüntü ile karşılanmıştır. Bu münasebetle hükümetin ileri gelenleri ve parti başkanları yayınladıkları mesajlarla üzüntülerini bildirmişlerdir” bilgileri verilmektedir. Metin kısmının yanında ise, Churchill'in defin töreninin düzenleneceği kilisenin *Churchill buraya gömülecek* başlığı ile fotoğrafı

verilmiştir. *Churchill Türkiye'ye 3 Defa Gelmişti* başlığı altında daha alt kısımda verilen haberde de, Churchill'in büyük bir devlet adamı, eşsiz bir hatip, kalemi kuvvetli bir yazar ve amatör bir ressam olduğundan bahsedilmiştir (Vatan, 24 Ocak 1965:1).

Aynı gazetede, ilk sayfada başlayan haberlerin 5. sayfada devam ettiğini görmekteyiz. Haberde, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'nün Churchill'in vefatı ile ilgili mesajı şu şekilde yer almıştır: "İngiltere, Sir Winston Churchill'in şahsında, bu asrın ve her zamanın büyük devlet adamlarından mümtaz bir evladını kaybetmiştir. Sir Winston, 50 seneden beri dünya siyaseti içinde, Türkiye'nin birinci ve ikinci dünya savaşı gibi maceraları içinde, yakından temasta bulunduğum bir zattır. İkinci dünya savaşında, münasebetlerimiz ittifak antlaşmaları ile bağlı bir savaşın özel sorunları ve güçlükleri içinde, daimi olarak kritik bir mahiyette geçmiştir. Sir Winston'a samimi saygı duyguları ile bağlı kaldık. Sönmesinden, derin üzüntü duyuyoruz. İngiliz milletinin üzüntü ve saygı duygularını paylaşırız" (BCA. Başbakanlık Basın Merkezi, 030.01/16.86.18, 24.01.1965). Bunun devamında *Churchill* alt başlığı ile verilen kısımda ise, doğumundan ölümüne kadar olan süreçte, Churchill'in hayatı ana hatları ile anlatılmış ve metnin sonunda şu ibareler yer almıştır: "Winston Churchill Türkiye'mize ilk önce, 1911 yılında İçişleri Bakanlığı gelmişti. O tarihte Sultan Reşad tarafından kabul edilmiş ve şerefine bir hayli ziyafet verilmişti. İkinci gelişi ise, 1943 yılında Adana Mülakatı dolayısıyla olmuştu. Churchill son defa Türkiye'yi turist olarak milyoner armatör Onasis'in yatıyla ziyaret ermişti" (Vatan, 24 Ocak 1965:5).

Ünlü siyasetçinin vefatının ertesi günü, Türk basınında manşet olarak şu bilgi verilmiştir. Tercüman Gazetesi, manşet haberinde: *Sir Winston Churchill öldü* başlığı ile verdiği haberde, açıklayıcı bilgi notu olarak; "Dünya politikasının bayrağı yarıya indi" ibaresini kullanmıştır. Çocukluğundan yaşlılığına 4 farklı Churchill fotoğrafının kullanıldığı haberde, kurt politikasının vefatı şu şekilde anlatılmıştır: "8 gün 8 gece süren uyku, dün sabah 10'da sona erdi... Dünya politikasına iki parmağının zafer (V) işareti ile geçen Churchill, geçen cumartesi gecesi uykuya daldı ve uyanmadı. BBC Radyosu 10.35'te, Pazar günü için neşeli müziği kesti, birkaç saniye sustu. Spiker -Sir Winston Churchill, Greenwich saat ayarıyla 8.00 de öldü- dedi (Türkiye saatiyle 10'da). Sonra, neşeli müzik plakları kaldırıldı, Beethoven'ın 5. senfonisi çalmaya başlandı. Bu senfoninin uvertürü, Churchill'in iki parmağıyla işaretlediği zaferin notaya alınmasıydı. Senfoni, tam ortasında Başbakan Wilson'un sözleriyle kesildi, Londra halkı televizyonların başına koştular, radyoların düğmelerini açtılar. Wilson, bir senfoni kadar ağır konuştu: *Dünyanın her tarafında kendisine o kadar şeyler borçlu bulunan herkes Sir Winston'un matemini tutacaktır. Tarihi yarattığı ve tarih okunduğu sürece hatırlanacak bir hayattan sonra şimdi barışa kavuşmuştur*" (Tercüman 25 Ocak 1965: 1).

Siyah kalın bir şeridin içerisinde büyük harflerle; *Churchill Öldü* manşeti ile meşhur purolu pozlarından birisinin kullanıldığı fotoğrafla vefat haberini duyuran Hürriyet Gazetesi, fotoğrafın altında *Erken Doğdu Geç Öldü* alt başlığı ile Winston Churchill hakkında şu bilgiye yer vermiştir: "Sir Winston Churchill 1874 yılında İngiltere'nin en asil ailelerinden birinin oğlu olarak dünyaya geldiği zaman meşhur Times Gazetesi sosyete haberleri sütununda onun zamansız doğduğu bildiriliyordu. Ailece yapılan hesaplara göre bir aydan evvel doğmuş, ocak ayı yerine kasım sonunda dünyaya gelmişti. Erken doğan bu çocuk gayet sıhhatli olarak büyüdü, dünyanın en meşhur simalarından biri oldu. 90 yıl gibi herkese nasip olmayacak uzunlukta bir ömür sürdü". Aynı sayfada haberin devamında

Churchill'in babasının yanına gömüleceği, İsmet İnönü'nün muhtemelen cenaze törenine katılacağı ve Churchill'in hayat hikâyesi verilmiştir (Hürriyet, 25 Ocak 1965: 1).

25 Ocak 1965 tarihli Ulus Gazetesi'nde ise, vefat haberi manşetten *W.Churchill öldü* başlığı ile verilmiş ve gazetenin ilk sayfasının yarısı tamamen bu habere ayrılmıştır. Başında meşhur şapkası, ağzında purosusu ile Sir Winston fotoğrafı ve evinin önündeki kalabalığı gösteren iki fotoğrafın kullanıldığı haber, çeşitli alt başlıklar ile ayrıntılandırılmıştır. “Büyük bir parlamento adamı” alt başlıklı haberde: “İyi gazeteci, iyi yazar, iyi tarihçi, iyi ressam ve ulusuna kan ve gözyaşı vadeden dünyanın en büyük parlamento adamı Churchill öldü. İspanya veraset harbi Marlborough Dükası John Churchill'in torunlarındandır. Babası devlet adamı Randolph Churchill idi. 1874 de Oxfordshire Kontluğunda Bienheim Palas'ta doğdu...”. Sayfadaki diğer alt başlıklar ise şu şekildedir: “Cenaze töreni 30 Ocak'ta”, “Churchill yalnız devlet idare etmedi, tarihi de beraber yazdı”, “İnönü: asrımızın mümtaz bir siması söndü”, “Churchill'in ölümü ve dünya siyaseti”. Ulus Gazetesi ayrıca verdiği haberde; Churchill'in vefatı ile Türkiye'de bütün resmi daire ve teşekküllerde bayrakların yarıya indirildiğini okurlarına duyurmuştur (Ulus, 25 Ocak 1965: 1).

Churchill'in vefatını ilk gün akşam baskısı ile Türk halkına duyurmuş olan Vatan Gazetesi, 25 Ocak 1965 sayısında, konuyu fotoğrafsız olarak, ilk sayfada sol kenarda 3 alt başlık şeklinde vermiştir. *Devlet ve Hükümet Başkanları İngiltere'ye akın ediyorlar* başlığının altında: “Dün ölen eski İngiltere Başbakanı Sir Winston Churchill'in cumartesi günü yapılacak cenaze törenine katılmak için birçok devlet ve hükümet başkanlarının Londra'ya gelmesi beklenmektedir” bilgisi verilmiştir. Devamında gelen alt başlıklar ise: “Tören için Londra'ya Satır'ın (http://tr.wikipedia.org/wiki/Kemal_Sat ET:25.02.2012)². gitmesi muhtemel” ve “Çörçil'in ölümü Dünya politikasına tesir etti” şeklindedir (Vatan, 25 Ocak 1965: 1.) Vatan Gazetesi'nin bildirdiğine göre, Başbakan İnönü, Churchill'in cenaze törenine bizzat katılmak istemektedir ama yardımcısı Dr. Kemal Satır'ın İngiltere'ye gitmesi daha muhtemeldir (Vatan, 25 Ocak 1965: 5).

25 Ocak 1965 tarihli Türk gazetelerin yalnız ilk sayfalarında değil, iç sayfalarında da Churchill için ayrılmış kısımlar bulunmaktadır. Örneğin Cumhuriyet Gazetesi, 5. sayfasını, reklamlar ve ilanlar haricinde, tamamen Winston Churchill'in vefatına ayırmıştır. Churchill'in, Lord Moran'ın ve Hyde Park'taki evin önünün görüldüğü 3 büyük fotoğrafla ve *Churchill Asrımızın Yaşayan Tarihiydi* başlığı ile verilen haberde, ünlü siyasetçinin yaşamı ve özel hayatı çeşitli yönleriyle anlatılmıştır (Cumhuriyet, 25 Ocak 1965: 5).

Sir Winston Churchill, dünyaca tanınan, çok yönlü bir politikacı olmasının yanında, uzun dönem İngiliz politikasına yön vermiş bir isimdir. Vefatı üzerine İngiltere Kraliçesi II.Elizabeth'in, bayan Churchill'e gönderdiği taziye mesajı Türk basınına da yansımıştır: “Sir Winston'un ölümü eşimi ve beni tarif edilemez bir acı ile sarstı” (Ulus, 25 Ocak 1965: 1-7).

Churchill'in ölümü, hiç şüphesiz dünyanın dört bir yanından ve Türkiye'den önemli kişilerin, konu ile alakalı çeşitli beyanatlar vermesine neden olmuş ve bunların bir kısmı Türk basınında yer almıştır. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Churchill'in vefatını şu sözlerle değerlendirmiştir: “Asrımızın en mümtaz devlet adamlarından Sir Winston Churchill'in bu sabah hayata gözlerini kapadığını büyük bir

² İsmail Kemal Satır (1911-1991), dönemin Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı.

teessürle öğrendim. Bütün hayatı boyunca, demokrasi ve hürriyet ideallerine kendini vakfetmiş olan bu büyük insanın üfülü yalnız İngiliz milleti için değil, bütün beşeriyet için büyük kayıptır. İkinci Dünya Harbinin kahramanı Sir Winston Churchill, hür milletlerin zafere ulaşmasında sonsuz enerjisi ile en büyük rolü oynamış ve zaferi müteakip mesuliyet mevkiinden ayrıldıktan sonra da barış ve güvenlik uğrunda mücadelesine devam etmiştir. Büyük siyaset ve devlet adamı vasıfları yanında edip ve tarihçi olarak da temayüz eden bu kıymetli evladının kaybindan dolayı dost ve müttefik İngiliz Milletine, Türk Milletinin de, hislerine tercüman olarak en derin taziyelerimi teessürlerimle ifade ederim”. Bu açıklamasına ilaveten Gürsel, İngiltere Kraliçesi II.Elizabeth’e de bir mesaj göndermiştir. Mesajda: “Sir Winston Churchill’in ufulünü öğrenmekle çok derin teessür duymaktayım. Türk Milleti ve şahsım adına majestelerine ve dost İngiliz Milletine, dünyanın bütün hürriyet sever memleketlerini derin bir mateme gark eden bu büyük kayıptan dolayı en samimi taziyelerimi sunarım. Türk Milleti, şu anda İngiliz Milletinin bu telafisi gayrı mümkün kayıptan dolayı duymakta olduğu derin elemi bütün kalbi ile paylaşmaktadır” satırları yazmaktadır (Ulus, 25 Ocak 1965: 7).

Türkiye’de, dönemin muhalefet partisi Adalet Partisi’nin Genel Başkanı Süleyman Demirel, Churchill’in vefatı üzerine düşüncelerini basınla paylaşmıştır. Demirel: “Hayat hikâyesi asrımızın büyük hadiselerinden biri olan Sir Winston Churchill’in ölümü, insanlık âleminin telafi edilemez bir kayıptır. Sir Winston Churchill, cesaretin, azmin ve mücadele gücünün sembolü ve unutulmaz bir siması olarak tarihe geçecektir. İnsanlığa ve demokrasiye yaptığı hizmetler, asırlar boyunca inikasını bulmakta devam edecektir” (Hürriyet, 25 Ocak 1965: 7).

Churchill vefat ettiğinde İngiltere Başbakanı Harold Wilson’un yaptığı açıklama da, 25 Ocak 1965 tarihli Türk basınında yer bulmuştur. İngiliz Başbakan, “Sir Winston Churchill’in ölümünü büyük bir teessürle öğrenmiş bulunuyorum. Aziz hatırası yalnız İngiltere’de değil, bütün dünyada anılacak ve tarihe mal olan eserleri tarihle birlikte yaşayacaktır” şeklinde beyanatta bulunmuştur (Ulus, 25 Ocak 1965: 7)

Churchill’in vefatı dolayısıyla yapılan açıklamalara devam edecek olur isek, karşımıza dönemin Yeni Türkiye Partisi Genel Başkanı Ekrem Alican’ın bir beyanatı çıkmaktadır: “Sir Winston Churchill’in ölümüyle, sadece İngiltere değil, dünyamız 20. asrın yetiştirdiği en büyük devlet adamlarından birini kaybetmiş bulunmaktadır. Ölümü elbet hepimizi müteessir etmiştir. Dünyamızın ve milletlerimizin, onun gibi büyük devlet adamlarından mahrum kalmamalarını temenni ederim. Hatırasını saygıyla anarken, dost İngiliz milletine başsağlığı dilerim” (Vatan, 24 Ocak 1965: 5).

Dünyaca tanınan bir sima olması ve bir devre yön vermesi hasebiyle Churchill’in vefatı, ülkesi ve dışarıda geniş akis bulmuştur. Ölümü sonrası yapılan açıklamaların pek çoğu da Türk basınında yer almıştır. Bunlardan Churchill’in halefleri olması itibarıyla Anthony Eden ve Lord Clement Richard Attlee’nin sözlerini burada vermek istiyoruz. Churchill’in vefatı üzerine Eden: “Sir Winston Churchill’in adından ayrılmayan nitelikler şunlardı: Cesaret, inanç, kararlılık ve yönetimde kesinlik. Sir Winston kötülüğün gücüne karşı bizim direncimizi sembolleştiren kimseydi. Ve bütün dünyada hür insanların bir tulsımıydı. Sir Winston bugün kendisini tamamen tanıyabilmemiz için fazla büyüktür fakat onunla gurur ve ona minnettarlık duyabiliriz” açıklamasını yapmıştır. Attlee ise, “Sir Winston Churchill, barış zamanlarında çok büyük bir devlet adamı değildi, fakat savaşta büyük bir yöneticiydi. Ölümüyle büyük Viktoryenlerin sonuncusu kayboldu” cümlelerini sarf etmiştir (Ulus, 25 Ocak 1965: 7).

25 Ocak 1965 tarihli Hürriyet Gazetesi'nin iç sayfalarında, iki sütun hâlinde ve *Dünyadaki Akisleri* başlığı ile, Churchill'in vefatı dolayısıyla dünya çapında önemli şahsiyetlerin verdikleri beyanatlar yayımlanmıştır. Sütunlarda sırası ile; Johnson, Kosigin, De Gaulle, Truman, Eisenhower, C.Morgan, L.Samuel, B.Baxter, C.Attlee'nin açıklamaları yer almıştır (Hürriyet, 25 Ocak 1965: 7).

Sir Winston Churchill'in vefatı ile ilgili haberlerin hemen hepsinde cenaze töreni hakkında da bilgiler görülmektedir. Örneğin, Tercüman Gazetesi'nde, 25 Ocak 1965 tarihindeki *Sir Winston Churchill Öldü* başlıklı ana manşetin hemen altında kalın puntolar ile "Eski İngiliz Başbakanının cenaze töreni cumartesi günü yapılacak" bilgisi verilmiştir (Tercüman, 25 Ocak 1965: 1). Vatan Gazetesi ise, *Devlet ve Hükümet Başkanları Londra'ya Akın Ediyorlar* başlıklı ilk sayfa haberinde, dünyanın çeşitli ülkelerinden önemli liderlerin Churchill'in cenazesi için Londra'ya gideceğini ve defin törenine katılacağını yazmıştır. Aynı gazetede, bir alt kısımda ise; *Tören için Londra'ya Satır'ın gitmesi muhtemel* başlığı ile verilen ve Türkiye'nin törende kimin tarafından temsil edileceğinin yazıldığı haber bulunmaktadır. Buna göre, Başbakan İsmet İnönü, törene bizzat katılmayı arzu ediyor olsa da kuvvetle muhtemel yardımcısı Dr. Kemal Satır, Türkiye'yi temsil edecektir (Vatan, 25 Ocak 1965: 1-5).

25 Ocak 1965 tarihli Hürriyet Gazetesi ise, Churchill'in cenazesi ile ilgili bilgiyi, ilk sayfada manşetin altında kalın puntolarla *Eski İngiliz Başbakanı Babasının Yanına Gömülecek* şeklinde verdikten sonra ilerleyen sayfalarda; "Başbakan Harold Wilson, Sir Winston Churchill'in cenaze töreninin cumartesi günü St.Paul Katedralinde yapılacağını bildirmiştir. Bildiriye göre eski başbakanın naşı çarşamba, perşembe ve cuma günleri Westminster Sarayı'nda kurulacak bir katafalkta duracak, halk tarafından ziyaret edilecektir. Dini törenden sonra, cenaze Sir Winston'un dünyaya geldiği Bladon'daki Blenheim Sarayı'nın cümlesinden St.Martin Kilisesi'nin mezarlığına defnedilecektir. Cenaze günü tabut, Westminster Sarayı'ndaki katafalktan alınıp 12 atın çekeceği bir top arabasıyla St.Paul Katedraline getirilecek, daha sonra bir çatana ile Thames nehrinden Waterloo İstasyonuna taşınacak ve oradan özel bir trenle Blenheim Sarayı'na nakledilecektir. Winston Churchill, Blandon Kasabasındaki St.Martin Kilisesinin sakin mezarlığında, annesi ile babasının yanına gömülecektir" şeklinde yapılacak cenaze törenini ayrıntılandırmıştır (Hürriyet, 25 Ocak 1965: 1-7).

Sir Winston krallara yapılacak bir cenaze töreni ile gömülecek alt başlığı ile Ulus Gazetesi ilk sayfasında kendine yer bulan cenaze töreni haberinin, ilerleyen sayfalardaki devamında ise, Papa VI.Paul'un, Bayan Churchill'e gönderdiği mesaj ve başsağlığı dilediği bilgisi verilmiştir (Ulus, 25 Ocak 1965: 1-7).

Winston Churchill'in vefatının ertesi günü, Türk basınında sadece konu ile ilgili haber nitelikli yazılar değil, Churchill'i çeşitli açılardan anlatan tanıtım yazılarına da yer verilmiştir. Tercüman Gazetesinde iç sayfalarda, *İngiltere'ye en büyük hizmeti yapan Britanya'lı, Altın Beyinli Adam:Çorçıl* başlıkları ile verilen haberler neredeyse tüm sayfayı kaplamış olup, 5 ayrı fotoğrafla da süslenmiştir (Tercüman, 25 Ocak 1965: 3).

Ulus Gazetesi ise yine iç sayfalarında, 3 ayrı fotoğraf kullandığı, reklamlar hariç, tüm sayfayı kaplayan haberinde, başlık olarak; *Churchill hareketli bir hayat geçirmişti ve Sir Winston Churchill'in Harb sırasında liderliği* cümlelerini kullanmıştır. Sir Llewellyn Woodward'ın aynı yazısının çevirisi olan ikinci başlığın üzerinde kalın puntolarla "Dünyanın kaybettiği büyük insan" ibaresi yazılmıştır (Ulus, 25 Ocak 1965: 6).

Churchill'in tabutunu 5 Başbakan taşıyacak başlıklı 26 Ocak 1965 tarihli sayısında Cumhuriyet Gazetesi, İsmet İnönü'nün, Ankara'daki İngiliz Büyükelçiliği'nde Churchill'in adına açılan özel defteri imzalarken görüntülediği bir fotoğrafını yayınlamıştır. Haberin devamında ise, Churchill'in cenazesini Douglas-Home, Eden, Macmillan ve Attlee gibi eski başbakanların taşıyacağı ve bunlara Churchill'in 53 yaşındaki gazeteci oğlu Randolph Churchill'in eşlik edeceğini yazmıştır (Cumhuriyet, 26 Ocak 1965: 1). Aynı haber, 26 Ocak 1965 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde de, birinci sayfanın altında küçük bir köşe şeklinde verilmiş olup, devamında Churchill ailesinin, cenaze törenine çiçek gönderilmemesini rica ettiği, bilgisi de verilmiştir (Hürriyet, 26 Ocak 1965: 1).

Satır, Cuma Günü Londraya Gidiyor başlığı ile ilk sayfanın ortasında, İsmet İnönü'nün İngiliz Büyükelçiliği'nde Churchill adına açılan defteri imzalarken görüntülediği fotoğrafın kullanıldığı haberde, "Churchill'in cenaze töreni programı açıklandı" bilgisi metne göre daha büyük harflerle verilmiştir. Haberin devamında Türkiye adına törene katılacak heyet hakkında şu bilgiler verilmiştir: "Eski İngiltere Başbakanı Churchill'in önümüzdeki cumartesi günü yapılacak cenaze merasiminde bulunmak üzere Başbakan Yardımcısı Kemal Satır ile Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Genel Müdürü Haluk Kura cuma günü Ankara'dan hareket edeceklerdir. Halen Washington'da bulunan Londra Büyükelçimiz Zeki Kuneralp de heyetimize iltihak edecektir" (Vatan, 26 Ocak 1965: 1). Churchill'in cenazesinde Türkiye'yi temsil edecek heyetin resmî ilanı da, 26 Ocak 1965 tarihli kararnamede yer almıştır (BCA, Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi, 030.18.01 / 183.6.1124, 26.01.1965).

Türk basınında, Churchill haberlerinin sadece ilk sayfalarda değil, iç kısımlarda da görüldüğünden, çalışmanın önceki kısımlarında, bahsedilmiştir. İç kısımlardaki bilgiler, zaman zaman ilk sayfa haberinin devamı şeklinde görülürken, kimi zaman da farklı başlıklar altında müstakil haberler şeklinde yer almıştır. 26 Ocak 1965 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin iç sayfalarında, baş sayfa haberinin devamı olan fakat farklı bilgiler veren bir metin vardır. Alt başlığı "Times'ın jesti" şeklinde olan haberde şunlar yazmaktadır: "Londra'da yayınlanan Times Gazetesi uzun yıllardan beri devam ettirdiği geleneği bozarak ilk sahifesinde Churchill'in ölümüyle ilgili haberleri neşretmiştir. Bu gazete, Kraliyet ailesi mensupları için dahi şimdiye kadar böyle bir harekette bulunmuş değildir. İlk sahifesinde daima kısa ilanlar yayınlayan gazete, Churchill'in büyük bir resmini basmış ve ölüm haberini vermiştir". Gazetenin aynı sayfasının sağ üst kısmında ise, *25 Dev Kalemde Churchill* ana başlığı ile bir dizi yazısı başlatılmış, çeşitli kişilerin Churchill ile alakalı görüşleri kısa kısa aktarılmıştır. Dizi yazısının alt başlığı ise "Ölü ve dirisine 25 sterlin verilecekti" şeklindedir (Cumhuriyet, 26 Ocak 1965: 7).

İç sayfa haberlerine göz atmaya devam ettiğimizde, Churchill'in cenaze töreninin tam bir krallar toplantısına döneceği haberini görürüz. "Sir Winston Churchill'in Cumartesi günü yapılacak cenaze törenine Norveç Kralı Olaf, Danimarka Kralı Frederik ve Yunan Kralı Konstantin de katılacaktır. Törende 82 yaşındaki İsveç Kralını, Prens Bertil temsil edecektir. Ayrıca Churchill'in savaş sıralarından arkadaşı olan General Eisenhower'ın da Londra'ya geleceği öğrenilmiştir" (Vatan, 26 Ocak 1965: 5).

27 Ocak 1965 tarihli Ulus Gazetesi'nin konu ile ilgili başlığı *Churchill'e karşı son saygı görevi* şeklindedir. Haber ilk sayfanın ortasında, oldukça küçük sayılabilecek şekildedir. Konusu ise, cenaze öncesi Churchill'in nâşının katafalka konulmasıyla ilgilidir: "Sir Winston Churchill'in nâşı İngiliz halkının kendisine son saygı duruşunda bulunabilmesi için bu akşam evinden alınarak Westminster Hall'a götürülecektir.

Churchill'in nâşının Westminster Hall'a götürülmesi sırasında yalnız ailenin yakın dostları ve akrabaları hazır bulunacak ve tabut 3 metre yüksekliğindeki mor örtülü katafalkın üzerine konulduktan sonra, Lady Churchill'in isteği üzerine Canterbury Başpiskoposu bir dua okuyacaktır" (Ulus, 27 Ocak 1965: 1).

Churchill'in defnedileceği aile mezarlığı fotoğraf altı başlığı ile verilen 27 Ocak 1965 tarihli Hürriyet Gazetesi haberinde, Churchill'in defnedileceği aile mezarlığının bir fotoğrafı verilmiştir. Haberde ayrıca: "Dünyanın birçok tanınmış devlet adamının katılacağı cenaze merasiminin harp sonrasının en muhteşem cenaze merasimlerinden biri olacağı ifade edilmektedir. Cenaze alayının ihtişamına karşılık, Churchill gayet basit bir kabre gömülecektir" bilgisi verilmiştir (Hürriyet, 27 Ocak 1965: 1).

Her geçen gün cenaze töreninde uygulanacak protokolle ilgili yeni bir bilgi Türk basınında yer almıştır. 27 Ocak 1965 tarihinde ise, önceki bilgilerin üzerine eklenen metin şu şekildedir: "Kortej St.Paul Kilisesinden Londra Kulesine gelinceye kadar jet uçakları uçacak ve Churchill'in her yaşı için bir dakika ara ile 90 top atışı yapılacaktır" (Ulus, 27 Ocak 1965: 7).

Tüm bu haberlerin yanı sıra, Cumhuriyet Gazetesi 25 Dev Kalemde*n Churchill* yazı dizisine devam etmiş ve 27 Ocak 1965 tarihli dizinin alt başlığını "Harbden harbe" şeklinde belirlemiştir (Cumhuriyet, 27 Ocak 1965: 7).

Hürriyet Gazetesi, 28 Ekim 1965 tarihli sayısının ilk sayfasında, uzun bir sütun şeklinde, *Churchill cenaze törenini sağlığında planlamış* başlığı ile ve Churchill'in önden ve arkadan iki portre fotoğrafının kullanıldığı, Doğan Uluç'un bir makalesini yayınlamıştır: "Ölümünden üç ay önce bir röportaj randevusu almak için evine gittiğimde beni karşılayan Lady Churchill'in, 'Uzun zamandan beri hiçbir millete mensup basın temsilcisiyle görüşmemektedir. Sıhhatine zararlı olacağı mülahazasıyla doktorları men etti. Fakat Türklere hayran olduğumu söyleyebilirim' diye bahsettiği müteveffa Sir Winston Churchill için Büyük Britanya adalarında, şimdiye kadar İngiltere tarihinde görülmemiş en büyük cenaze töreni hazırlanmaktadır". Uluç makalesinin devamında, Churchill'in cenaze töreninden bahsetmiştir (Uluç, 28 Ocak 1965).

25 Dev Kalemde Churchill başlıklı dizi yazısına devam eden Cumhuriyet Gazetesi ise, 28 Ocak 1965 tarihli sayısında "Sonun Başlangıcı" başlığını kullanmıştır. 25 dev kalem olarak adı geçen kişilere örnek vermek gerekir ise: Richard Armstrong, Guy Eden, Gerald Paule, James Losa, Lord Ismay, Lewis Bord, Alan Moorhead, A.L. Rovse, Richard Harrity, Maurice Edelman, Lewis Broad, Edwin Roth gibi isimler yer almaktadır (Cumhuriyet, 28 Ocak 1965: 7).

Bu arada, Churchill'in tabutunun katafalka konması ile ilgili haberlere dönecek olur isek, karşımıza 28 Ekim 1965 tarihli Hürriyet Gazetesi'nin iç sayfalarında önemli bir haber çıkmaktadır. Birincisi, Churchill'in tabutunun İngiliz subay ve askerlerce taşınmasını gösteren, ikincisi ise Westminster Sarayı'nda katafalkın konduğu odanın geniş açıdan görüldüğü iki fotoğrafın kullanıldığı haberde katafalka konma ile ilgili şunlar yazılmıştır: "Sir Winston Churchill'in nâşı dün Westminster Sarayında hazırlanan katafalka yerleştirilmiş ve başta hükümet başkanı Harold Wilson olmak üzere binlerce İngiliz cenazenin önünden geçerek son ihtiram vazifesini ifa etmiştir. Bayrağa sarılı tabutun üzerine yerleştirilen siyah örtülü katafalkın 4 bir ucuna birer büyük mum dikilmiş, 4 deniz subayı, Churchill'in etrafında, başları eğik ve hareketsiz nöbetteydiler. Şeref nöbeti 20

dakikada bir değiştirilmekte ve denizcilerin yerini sırayla kara ve hava subayları almaktadır” (Hürriyet, 28 Ocak 1965: 7).

Churchill'in tabutu önünden 72.393 kişi geçti başlığı ile, Ulus Gazetesi'nin ilk sayfasında sol alt kısımda küçük bir yer tutan haber iç sayfalarda da devam etmiştir. Haberde: “İngiliz halkı, Londra’da şiddetli kar fırtınası ve dondurucu soğuğa rağmen, dün geceden beri Churchill’e son vazifesini yerine getirmek için Westminster Hall’ün önünde beklemektedirler. Halkın Churchill’e saygı duruşunda bulunması için dün sabah dokuzda açılan Westminster Hall’ün kapıları bu sabah altıdan yediye kadar kapatılmıştır. Kapılar tekrar açıldığı vakit Westminster Hall’ün önünde 3200 kişilik bir kuyruk bulunuyordu. Churchill’in katafalkı önünden şimdiye kadar 72.393 kişi geçmiştir. Dışarıda bekleyen İngilizler arasında kucaklarında küçük çocuklar olanlara da rastlanmaktadır (Lukacs, 2002: 163-202). Dün gece Churchill’in katafalkı önünden Lady Churchill ile kızı bayan Mary Soames da geçmiştir. Siyahlar giyinmiş olan iki kadını kimse tanımamıştır” bilgileri verilmiştir (Ulus, 29 Ocak 1965: 1-4).

Ulus Gazetesi, 29 Ocak 1965 tarihli sayısında, ilk sayfada Churchill’in vefatı ile ilgili ikinci bir haber daha vermiştir. *B.Milletler Pazartesi Günü Toplanacak* başlığı ile verilen haberde; 28 Ocak 1965 tarihinde New York’ta gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler toplantısının büyük bölümünü Churchill’i anmaya ayırdığı bildirilmiş ve Genel Kurul Başkanı Alex Quailson Sackey’in, Churchill’in cenaze törenine katılmak üzere Londra’ya gideceği yazılmıştır (Ulus, 29 Ocak 1965: 1-7).

Yıkılmayan bir adam: Churchill başlığı ile yayınlanan Saim Besbelli’ye ait bir makalede ise, Churchill’in askerî hayatı ile dünya savaşlarındaki yöneticilik ve askerî kararları ele almıştır. Zaman zaman Churchill’in kendi yazdıklarından alıntılarının bulunduğu makalede, Birinci Dünya Savaşı’nda, itilaf devletlerinin gerçekleştirdiği Çanakkale deniz savaşlarının kaybedilmesinde önemli rol oynayan Nusrat Mayın Gemisi’nin döşediği mayınlarla ilgili Sir Winston’ın şu sözleri mevcuttur: “Yalnız başına bu maniadır ki, Çanakkale’nin geçilmesine engel oldu. Yine bu maniadır ki, Türkiye’yi bir hezimetten korudu ve harbi uzattı. Bu yüzden mağluplar kadar muzaffer olanlar da sarsıldı”. Makalenin devamında Saim Besbelli, Churchill’in İkinci Dünya Savaşı’nda gerçekleştirmiş olduğu askerî faaliyetlerden çeşitli örnekler verdikten sonra, sözlerini şu şekilde sonlandırmıştır: “İnsanlık, Churchill’in şahsında büyük devlet adamlığının, çalışkanlık, azim, sebat ve yılmazlığın mükemmel bir timsalini kaybetti” (Ulus, 29 Ocak 1965).

30 Ocak 1965 tarihi, Sir Winston Churchill’in toprağa verildiği gündür. Vatan Gazetesi, cenaze töreninin ayrıntılarını aynı gün akşam baskısında okurlarına duyurmuştur. *Krallara Layık Bir Törenle Churchill’in Cenazesi Defnedildi* başlığı ile ve ilk sayfada büyükçe verilen haberde, fotoğraf olarak Churchill’in tabutunun Westminster Hall’de katafalka konduğu salon kullanılmıştır. İç sayfada da devam eden haberde cenaze ile ilgili çeşitli ayrıntılar verilmiştir: “Churchill Westminster Hall’den alınırken salonda Kraliçe Elizabeth’in eşi, Prens Philip, Veliht Prens Charles, Hollanda Kraliçesi Juliana, Norveç Kralı Olaf, Yunan Kralı Konstantin, Danimarka Kralı Frederik, İsveç Prensi Bertil ve İngiliz siyasî liderleri hazır bulunuyorlardı. Uzunluğu hemen hemen bir mili bulan kortejin önünde İngiliz askerî birlikleri ve bunun arkasında da Deniz, Hava ve Kara kuvvetlerinin bando birlikleri yürüyordu. Kortejde üçüncü sırayı renkli ortaçağ kıyafetleri giymiş trompet birlikleri almıştı. Trompet birliklerinin renkli kıyafetleri İngiliz birliklerinin mavi ve kahverengi üniformaları ile tam bir tezat teşkil etmekteydi. Bando birliklerinin arkasından

Kraliyet Hava Kuvvetlerine bağlı 15 hava subayı ilerlemekteydi. Churchill'in 'birkaç kişi' diyerek ölümsüzleştirdiği bu subaylar ikinci dünya savaşında Hitler'in uçaklarını düşüren İngiliz 'Spitfire' ve 'Hurricane' uçaklarının hayatta kalan pilotlarıydı. Churchill'in naşını taşıyan top arabasının hemen önünde ortak kurmay heyeti ve arkalarında da hanedan bayraklarını taşıyan İrlanda Kraliyet Ordusuna bağlı dört subay gelmekteydi" (Vatan, 30 Ocak 1965: 1-5).

Vatan Gazetesi, 30 Ocak 1965 tarihinde akşam baskısında, okurlarına, cenaze töreninin ayrıntılarını ulaştırırken, diğer bazı gazeteler ise, aynı tarihte cenaze töreni hazırlıkları hakkında bilgiler vermeye devam etmişlerdir. Örneğin Ulus Gazetesi, *Churchill'e Son Tören Bugün* başlığı ile ilk sayfanın alt kısmında verdiği haberde, Başbakan Yardımcısı Kemal Satır'ın, Esenboğa Havaalanı'ndan Londra'ya gitmek üzere ayrılırken çekilmiş bir fotoğrafını kullanmıştır. Haberde: "Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Dr.Kemal Satır, İngiltere'nin eski başbakanlarından ünlü devlet adamı Sir Winston Churchill'in bugün Londra'da yapılacak cenaze töreninde, Türkiye'yi temsil etmek üzere, dün saat 09.30'da uçakla Londra'ya hareket etmiştir. Dışişleri Bakanlığı Protokol Dairesi Genel Müdürü Haluk Kura'nın refakat ettiği Dr.Satır, Esenboğa Havaalanında, bazı bakanlar ve İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Davis Allen tarafından uğurlanmıştır" şeklinde cenaze törenine katılacak Türk heyetinin gidişi hakkında bilgi verildikten sonra, iç sayfalarda tören provası ve genel durum hakkında birtakım bilgiler aktarılmıştır: "Öte yandan Londra polisi de cenaze töreni ile ilgili son hazırlıklarını tamamlamış ve Westminster Hall'den St. Paul Kilisesine giden iki buçuk millik uzun yolda gerekli tedbirler alınmıştır. Scotland Yard'ın bir sözcüsü yarınki töreni en azından yarım milyon insanın izleyeceğini söylemiştir. Sir Churchill'in cenaze töreni dolayısıyla Londra'da bulunan devlet başkanlarını ve misafirleri korumak üzere 10.000 polis görevlendirilmiştir. Churchill'in cenaze törenine katılmak üzere gelen eski Başkan Eisenhower, St.Paul Kilisesinde televizyon için Churchill'le ilgili bir konuşma yapmayı kabul etmiştir. Ayrıca, ünlü İngiliz aktörü Sir Laurence Olivier de yarın St.Paul Kilisesinde cenaze ayininden önce yapılacak Churchill'in hatıraları ile ilgili bir programda Churchill'in 'sesini' canlandıracaktır. Sir Winston Churchill'in Westminster Hall'de bulunan nâşi önünden Çarşamba sabahından bu sabaha kadar 188.000 kişi geçmiştir. İngiliz halkı yarın sabah altıya kadar eski Başbakanlarına son saygı duruşunu yerine getirebileceklerdir" (Ulus, 30 Ocak 1965: 1-7).

Churchill dün toprağa verildi başlığı ve Churchill'in tabutunun top arabasında götürülürken çekilmiş bir fotoğrafın kullanıldığı ilk sayfa haberiyle, cenaze törenini okurlarına bildiren Cumhuriyet Gazetesi, törene dört kral, dört devlet başkanı ile on bir başbakanın katıldığını ve Big Ben'in bir süre sustuğunu kalın puntolarla başlık altında yazmıştır. Haberin ilerleyen kısımlarında cenaze ile ilgili çeşitli ayrıntılar bulunmaktadır: "Churchill için özel cenaze ayini, on yedinci asırda inşa edilmiş olan St.Paul Kilisesinde yapılmıştır. Kilisenin başpapazı Dr.Matthew, ilahiler okunmasını takiben hazır bulunanları 'hürriyet ve vatani uğruna çok işler başarmış bu büyük insan için' duaya davet etmiştir. Törene katılan Cumhurbaşkanı Fransız'dan Charles De Gaulle, İsrail'de Shazar, Zambiya'dan Kaunda, İzlanda'dan Asgiorsson'dur. Churchill'in, İngiliz bayrağına sarılı tabutu, şimdiye kadar yalnız hükümdarların cenazesi için kullanılan ve 142 bahriye erinin çektiği top arabasıyla ebedi istirahatgâhına götürülmüştür. Davetliler arasında en fazla göze çarpan, müteveffanın 79 yaşındaki dul eşi Clementine Churchill olmuştur. Çok kimse çekinmeksizin hıçkırarak ağlamış, fakat Lady Churchill, gözyaşlarını zapt etmeyi bilmiştir. Londra'nın meşhur saati Big Ben, merasim dolayısıyla tarihte ilk defa olarak çalmamış,

susmuştur. Bunun yerine, Churchill'in her yaşı için bir tane olmak üzere atılan 91 pare top mateme bürünmüş Londra'nın sessizliğini bozmuştur" (Cumhuriyet, 31 Ocak 1965: 1-7).

Ulus Gazetesi ise, cenaze törenini *Churchill büyük törenle gömüldü* başlığı ile ilk sayfadan vermiştir. Orta büyüklükteki haberde, Churchill'in tabutunun Westminster Hall'den alınıp Waterloo İstasyonu'ndan trenle memleketine gönderilişine kadar Londra'da takip ettiği yol güzergâhını, zaman çizelgesi ile birlikte gösteren bir kroki görsel materyal olarak kullanılmıştır. Diğer gazetelerdeki haberlerden yaptığımız alıntılarının dışında kalan bilgiler için Ulus'a baktığımızda şu ayrıntılar karşımıza çıkmaktadır: "Ünlü film yıldızı Marlene Dietrich de bu sabah GMT ayarıyla 1.15 de Churchill'in katafalkı önünde bir dakika durmuştur. Beyaz perde sanatçısının çok heyecanlı ve gözleri yaşlı olduğu görülüyordu. Bu sabaha kadar Westminster Hall'u ziyaret edenlerin sayısının 300 bini geçtiği anlaşılmaktadır.

Sekiz er, tabutu top arabasından alarak kiliseye götürmüştür. Tabutun ağırlığı erlerin yüzlerindeki ifadeden anlaşılakta idi. St. Paul Kilisesinde ayın bittikten sonra 50 kişilik kilise korosu İngiliz Millî Marşını söylemiş, bunu müteakip askerler tabutu, Haendel'in cenaze marşı çalarken top arabasına taşımışlardır. Şehrin merkezini boydan boya geçen cenaze alayı, önde askerî bandolar olduğu halde, Thames nehri üzerinde ve Londra kulesinin önündeki köprüye geldikleri anda, merasimin resmî safhası bitmiştir. Tabut 'Havengore' motoruna nakledilmiştir. Thames nehrindeki bu son yolculuğunda Churchill'i Kraliyet Hava Kuvvetlerinin 'Lightning' uçakları selamlamaya gelmişlerdir. Saatte 700 km hızla uçan uçaklar 'Havengore' motoru üzerinde 150 metreye kadar alçalmışlar sonra bir demet halinde tekrar yükselmişlerdir. Waterloo istasyonunda, askerler tabutu özel bir vagona taşımışlardır. Churchill'in ailesi de özel trene binmiştir. Az sonra tren Blenheim istikametine hareket etmiştir. Tarihi gün bu surette sona ermiştir. Bilindiği gibi, Churchill Blandon köyünün bir mezarlığına, Blenheim Şatosu yakınına gömülecektir. Lady Churchill bu son merasimin çok sade ve aile arasında cereyan etmesini istemiştir. Churchill'in eşinin bu arzusuna itaati reddeden gazeteci sayısı çok azdır" (Ulus, 31 Ocak 1965: 1-4.).

Churchill'in naşının Londra'dan Blandon'a naklinden sonrası ile ilgili Türk basınında yer alan haberlere göz atmaya devam eder isek, karşımıza şu manzara çıkmaktadır: "Blandon'da binlerce insan birikmiş durumdadır. Herkes, Waterloo istasyonundan gelecek olan cenazeyi beklemektedir. Binlerce polis burada çok sıkı emniyet tedbirleri almıştır. Churchill'in cenaze törenini bugün radyo ve televizyondan dünya nüfusunun onda biri takip etmiş, Londra, gazete, ajans, mecmua ve diğer basın vasıtalarının gönderdiği binlerce muhabirle dolup taşmıştır. St.Paul Katedralindeki ayın için yalnız 100 gazeteciye giriş müsaadesi verilmiş, 1000 den fazla basın müracaatı reddedilmiştir. Churchill'in cenaze merasimi tarihin en büyük cenaze merasimlerinden birisi olmuştur" (Cumhuriyet, 31 Ocak 1965: 7).

Cenaze töreninin genel bir özeti olması bakımından Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanmış olan şu metin önemlidir: "Eski İngiliz Başbakanlarından Sir Winston Churchill için hazin, fakat 500.000 kişinin izlediği göz kamaştırıcı bir cenaze töreni yapılmıştır. 6 saat 38 dakika süren tören, Churchill'in naşının, Türkiye saati ile 19.23 de Londra dışındaki Blandon aile mezarlığına annesi ve babasının yanına defnedilmesiyle son bulmuştur" (Cumhuriyet, 31 Ocak 1965:1).

Churchill'in cenaze töreni vasıtasıyla daha önceki mesajlara ek olarak dönemin Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Fuat Sirmen, Avam Kamarası Başkanı Sir Harry Foster'a bir taziye mesajı göndermiş ve Sir Foster da buna cevap vermiştir. Bu mesajlar ise

dönemin Türk basınında şu şekilde yer almıştır: “Tanınmış İngiliz Devlet adamı Sir Winston Churchill’in vefatı dolayısıyla Türkiye Millet Meclisi Başkanı Fuat Sirmen ile İngiltere Avam Kamarası Başkanı Sir Harry Hykon Foster arasında şu mesajlar teati olunmuştur: ‘Asrımızın en büyük devlet adamlarından biri olarak tanıdığımız ve yakın tarihin en zor bir devresinde, hür milletler ve hürriyet davasında örnek bir metanet, azim ve cesaretle çalışmış ve büyük başarılar sağlamış olan Sir Winston Churchill’in ufûlü münasebetiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi ve şahsım adına size kendisine karşı duyduğumuz hayranlık hisleri ile birlikte en samimi taziyelerimi sunarım. İngiltere’nin yetiştirdiği en kıymetli ve ünlü liderlerinden Sir Winston Churchill’in eşsiz meziyetleri meyanında büyük parlamenterlik vasfı ve İngiltere’nin parlamento hayatında şahsiyeti ve çalışmaları ile bıraktığı derin tesirler de, hiç şüphe yok ki hür dünya milletleri parlamentolarında olduğu kadar Türkiye Büyük Millet Meclisinde de daima taktir ve hayranlıkla anılacaktır’. Fuat Sirmen, Millet Meclisi Başkanı.

Avam Kamarası Başkanı Sir Harry Hylton Foster da Millet Meclisi Başkanı Fuat Sirmen’e şu cevabi mesajı göndermiştir: ‘Sir Winston Churchill’in ölümü münasebetiyle gerek şahsınız ve gerekse Türkiye Millet Meclisi adına göndermiş olduğunuz taziye mesajlarından dolayı Avam Kamarasının duyduğu derin şükran hislerini ifade etmek isterim. Onun karakteri ve büyük şahsiyeti hakkındaki derin hürmet ifadelerinizi Avam Kamarasının resmî belgeleri arasında bir vesika olarak muhafaza edeceğimiz için iftihar duyuyoruz. Millet Meclisinin üzüntümüzü paylaştığını öğrenmekle teselli buluyoruz’. Sir Harry H. Foster, Avam Kamarası Başkanı” (Ulus, 31 Ocak 1965: 4).

Sonuç

Sir Winston Churchill’in, komada geçirdiği son on gününün ardından vefatı ve cenaze töreni, dönemin Türk basınında ilgi ile takip edilmiştir. Gerek İngiltere’de bulunan muhabirleri, gerekse yabancı basından alınan çeviriler ile, hadise Türk okuruna gün be gün aksettirilmiştir. Verilen haberlerin sadece metin kısmından oluşmayıp, zengin sayılabilecek fotoğraf desteği ile sunulmuş olması da dikkat çekicidir.

Türk basını Churchill’in beyin kanaması geçirdiği ilk günden defnedilene kadar olayları titizlikle takip ederken, çeşitli konular ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki; Churchill’in evinin önünde oluşan kalabalığın çeşitli milletlerden meydana gelmesidir. Ünlü politikacının sağlığından endişe edip, ona ve ailesine moral vermek amacıyla soğuk Londra gün ve gecelerinde toplananların sadece Büyük Britanyalılar olmaması; Hintlisinden Afrikalılarına geniş bir yelpazenin olması, Churchill’in şahsında İkinci Dünya Savaşı mücadelesinin, özgürlük ve demokrasinin sürekli dile getirilmesi, Türk basınına sık sık vurgulanmıştır.

Türk basınının altını çizdiği konulardan birisi de, özel hayata saygı konusudur. Gerek Churchill’in evinin önünde, gerekse cenaze merasiminde, hem basın mensupları, hem de halk zaman zaman Churchill ailesinden gelen ricalara muhalefet etmemişler ve ailenin özel hayatına müdahale etmemişlerdir.

Türk basını, komadan define kadar olan süreçte gerçekleşen hadiseleri aktarırken, Sir Winston Churchill’in kişiliği ile ilgili bilgiler vermeyi de ihmal etmemiştir. Bu bilgiler içerisinde Churchill’in özellikle; devlet adamı, hatip, yazar, ressam, gazeteci, politikacı kimlikleri öne çıkartılmıştır.

Churchill'in vefatı hemen o gün Türk basınının akşam baskıları ile kamuoyuna duyurulmaya başlanmıştır. Ardından gelen haberlerde ise, vefatın gerek İngiliz, gerek Türk ve gerekse dünya kamuoyunda ortaya çıkardığı tepkiler aktarılmıştır. Türk yetkililerin açıklamaları, İngiliz büyüklerinin nutukları ve dünyanın önde gelen simalarının beyanatları sürekli olarak Türk basınında yer bulmuştur.

Churchill'in komada olduğu sırada yeni bir torun sahibi olması gibi ironik konuların da yer bulduğu Türk basını, Sir Winston Churchill'in vefatını müteakip cenaze törenine yoğunlaşmıştır. Cenazenin hazırlık aşamasından itibaren hemen tüm ayrıntısı Türk basınına yansımış, pek çok fotoğrafla Türk okuruna sunulmuştur.

Cenaze töreni de ayrıntılı olarak Türk basınına takip edilmiştir. Törene katılan krallar, devlet başkanları, hükümet başkanları vb. konular sürekli vurgulanmış, tören ayrıntıları ince noktalara kadar atlanmadan verilmiştir. Dünyanın o zamanki nüfusunun 1/10 oranında bir kısmının radyo ve televizyondan takip ettiği, oldukça uzun bir kortejin tabuta eşlik ettiği, 6 saat 38 dakika süren ve doğduğu kentte sade bir aile merasimi ile sona eren cenaze merasimi adım adım Türk okuruna sunulmuştur.

Churchill'in komaya girdiği günden defnine kadar olan sürede Türk basınında konu ile ilgili dikkat çeken bir diğer husus da, kullanılan fotoğraflardır. Çalışmada incelenen 5 ayrı gazetenin zaman zaman yurtdışı haber servislerinden aldıkları ortak bilgileri yayınladıkları görülmekle beraber, gazeteler fotoğraf konusunda daha özgün bir hal almışlar ve çoğunlukla birbirlerinden farklı fotoğrafları kullanmışlardır. Fotoğraflarda; Churchill'in çocukluğuna dair bir kareden, cenaze kortejinin üzerinden geçen jet uçaklarına kadar geniş bir yelpazeye uzanan görseelliğin kullanıldığı görülmektedir.

Tüm haber ve değerlendirmelerde gözlenen önemli bir konu da, Birinci Dünya Savaşında, özellikle Çanakkale Savaşlarını yönlendiren İngiliz yetkili olmasına ve bu savaşların Türk ve dünya tarihinde neden olduğu insan kaybı bilinmesine rağmen, Türk basınının centilmen bir üslup takınarak bu konuyu hiç gündeme getirmemesi ve Churchill ile ilgili konuları daha çok İkinci Dünya Savaşı merkezli ve onun bu savaşta demokrasi ile özgürlükler adına yaptığı çalışmalara atıflar yaparak ele almasıdır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri:

- BCA: Başbakanlık Basın Merkezi.
- BCA: Başbakanlık Kanunlar ve Tetkik Dairesi.

Gazeteler:

- Cumhuriyet (1965).
- Hürriyet (1965).
- Tercüman (1965).
- Ulus (1965).
- Vatan (1965).

Makale ve Kitaplar:

- KÜÇÜK, Cevdet (1988) “Abdülaziz”, *İslâm Ansiklopedisi*, C.1, ss.179-185. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- BESBELLİ, Saim. “Yılmayan bir adam: Churchill”.*Ulus*, 29 Ocak 1965.
- “Churchill, Sir Winston (Leonard Spencer)”, *Ana Britannica*, C.V., ss.609-611. İstanbul, Ana Yayıncılık, 1987.
- DURDU, Mehmet Burak: (2004). *Birinci Dünya Savaşında (1914-1918) Türk-İngiliz İlişkileri*. Ankara: Babil Yayınları.
- GİLBERT, Martin: (1981). *Churchill's Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- Gilbert, Martin: (1971). *Winston S.Churchill, Volume III: The Challenge of the War 1914-1916*. London: Heinemann.
- LEE, J.M: (1980). *Churchill Coalition 1940-1945*. London: Harper Collins.
- LUKACS, John: (2002) *Churchill*. New Haven: Yale University Press.
- MORGAN, Kenneth Owen: (1984). *Labour in Power 1945-1951*. Oxford: Oxford University Press.
- MORTHENTHAU, Henry: (2000). *Ambassador Morgenthau's Story*, Princeton: Taderon Press.
- RENOUVİN, Pierre: (2004). *I.Dünya Savaşı ve Türkiye 1914-1918*. Fransızca'dan Çev: Örgen Uğurlu. İstanbul: Örgün Yayınları
- ROBBİNS, Keith: (1992). *Profiles in Power- Churchill*. Singapore: Longmann Group,
- RODGERS, Judith. *Churchill*. New York: Chelsea House Publishers.
- ROSKİLL, Stephen Wentworth: (1977). *Churchill and The Admiral*. London: Harper Collins.
- VALIUNAS, Algis: (2002). *Churchill's Military Histories*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi C.1*.(2006) Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- ULUÇ, Doğan, “Churchill Cenaze Törenini Sağlığında Planlamış”, *Hürriyet*, 28 Ocak 1965.

İnternet Sayfaları:

- http://en.wikipedia.org/wiki/Winston_churchill (ET:03.02.2012)..
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Kemal_Satr (ET:25.02.2012).

**ИВАН МИХАЙЛОВИЧ БЕРСЕНЕВ И ЕГО ЭКСПЕДИЦИЯ ДЛЯ
ИЗУЧЕНИЯ ПОБЕРЕЖЬЯ КРЫМСКОГО ПОЛУОСТРОВА
В 1785-1787 ГГ****IVAN BERSENEV VE 1785-1787 YILLARINDA KIRIM YARIMADASI'NIN
SAHİLİNİ KEŞFETMEK İÇİN YAPTIĞI SEFER****IVAN BERSENEV AND HIS EXPEDITION TO EXPLORE
COAST OF THE CRIMEAN PENINSULA IN THE YEARS 1785-1787**

PhD. Курникова О.М. (Oksana KURNİKOVA)*

РЕЗЮМЕ

Иван Берсенов – военный мореплаватель и исследователь Крымского полуострова XVIII в.

Свою карьеру он начал с ранней военной службы кадетом Морского корпуса. А закончил в чине капитана 2-го ранга. Он принимал участие в 1-й Архипелагской экспедиции, участвовал в Чесменском сражении. Затем вернулся в Петербург. Составлял карты по Архипелагу.

После присоединения Крыма к России, Иван Берсенов переведен служить на Черноморский флот.

Он стал первым военным мореплавателем, который сделал описание западного и южного побережья Крыма в 1785-1787 годах. По результатам экспедиции, Берсенов составил морские карты, береговые описи и судовые дневники. В настоящее время некоторые из этих документы хранятся в Российском государственном архиве Военно-Морского флота в Санкт-Петербурге. Они ранее не были известны и не публиковались. Эти документы стали ценным материалом для исследования географии и истории Крымского полуострова XVIII века.

Ключевые слова: Иван Берсенов, Крым, описания берегов, морские карты, архивные документы:

ÖZET

Ivan Bersenev 18. yüzyılda Kırım Yarımadası'nda bir askeri denizci ve araştırmacı olmuştur.

Kaptan Bersenev Deniz Harbiyesi ile kariyerine başladı. Bir deniz yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuştur. Çeşme savaşına katıldı ve 1. Adalar seferine iştirak etmiştir. Daha sonra

* Россия, Институт востоковедения Российской Академии наук (Rusya Bilimler Akademisi, Doğu Bilimleri Enstitüsü)

Petersburg'a dönmüş ve bir harita hazırlamıştır. Kırım'ın Rusya'ya girdikten sonra, Ivan Bersenev Karadeniz'de görev yapmıştır.

1785-1787 yıllarında Kırım'ın batı ve güney sahilinin tanımını yapan ilk Rus askeri denizcisi olmuştur. Bersenev, seferinin sonuçlarına göre, grafikler çizmiş, kıyı ve deniz hakkında bilgi vermiştir. Şimdi bu belgelerin bazıları St. Petersburg Rus Devlet Deniz Kuvvetleri Arşivi'nde saklanır. Onlar yeteri kadar bilinmez ve yayınlanmamıştır. Bu belgeler Kırım Yarımadasının 18. yüzyıl coğrafyası ve tarihi üzerinde yapılan çalışmalar için değerli kaynak teşkil etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: İvan Bersenev, Kırım, sahillerin tarif edilmeleri, deniz haritaları, arşiv malzemeleri

ABSTRACT

Ivan Bersenev is a military seafarer and explorer of the Crimean Peninsula, who lived in the 18th century.

He began his career with the military service as a cadet of Sea Corps. He finished his career as a captain of second rank. He took part in the 1st Archipelago's expedition and participated in Chesmen battle. Then he returned to St. Petersburg and began to make maps of the Archipelago. After the annexation of Crimea to Russia, Ivan Bersenev was transferred to serve on the Black Sea Fleet.

He became the first military seafarer who made the description of the western and southern coast of the Crimea in 1785-1787. In the aftermath of the expedition, Bersenev made sea charts, coastal and marine inventory lists and ship's logs. At this moment, some of these documents are stored in the Russian State Archive of the Navy in St. Petersburg. They were unknown and have never been published. These documents became valuable material for the study of geography and history of the Crimean peninsula of the 18th century.

Keywords: Ivan Bersenev, Crimea, seashores' description, maps, archive materials.

Иван Михайлович Берсенеv – военный мореплавателъ и исследователь Крымского полуострова, имя которого стоит в ряду таких знаменитых ученых-путешественников Крыма XVIII в., как В.А.Зуев, К.И.Габлиц, П.С.Паллас.

Для более полного представления и восприятия личности Ивана Михайловича Берсенева, следует сказать несколько слов о его вхождении в морское дело, и о его жизненном пути (Общий морской список 1890: 166-167).

Свое восхождение по карьерной лестнице Иван Берсенеv как и большинство представителей дворянских семей его времени, начал с ранней военной службы - кадетом Морского корпуса, куда поступил 12 марта 1761 г. 31 мая 1765 г. ему было присвоено звание гардемарина. С 1765 по 1769 гг. Иван Берсенеv ежегодно находился в кампании в Балтийском море. 1 мая 1768 г. был произведен в мичманы на новый 66-пушечный корабль «Ростислав». В 1769 г. на этом судне И.Берсенеv прибыл из Архангельска в Копенгаген, где был переведен на линейный корабль «Северный Орел», который входил в состав эскадры адмирала Г.А.Спиридова во

время 1-й Архипелагской экспедиции. По пути из Копенгагена в Средиземное море, 23 октября на корабле «Северной Орел» открылась сильная течь, и он вернулся в Портсмут. Там Берсенов был переведен на корабль «Европа», которым командовал тогда еще капитан 1 ранга Ф.А.Клокачев. Линейный корабль «Европа», также как, и «Северный Орел», был в составе эскадры адмирала Г.А.Спиридова. И уже на корабле «Европа» Иван Михайлович прибыл к берегам Средиземного моря. На протяжении всей 1-й Архипелагской экспедиции Берсенов служил на этом корабле. Он участвовал в Чесменском сражении в 1770 г., был в крейсерстве в Архипелаге до Дарданелл в 1771 г. и принимал участие в десантной высадке на о.Тендос и в Метелино, в 1772-74 гг. крейсировал между портом Ауза и Ливорно. 30 апреля 1772 г. Иван Михайлович Берсенов был произведен в лейтенанты. В 1774 г. военные действия в Архипелаге закончились, все уцелевшие в сражениях корабли со своими экипажами вернулись в Россию. В 1775 г. на корабле «Европа» Иван Берсенов возвратился в Кронштадт.

Иван Берсенов закончил Морской шляхетский кадетский корпус в Петербурге, который готовил офицеров, геодезистов и картографов. После возвращения из Архипелагской экспедиции Берсенова перевели в Петербург, и с 1776 по 1778 гг. он разбирал и готовил к печати карты Архипелага (Атлас Архипелага и рукописные карты Первой Архипелагской экспедиции русского флота 1769-1774 гг. 1997). За год до смерти Ивана Берсенова его работа была по достоинству оценена Екатериной II. В 1788 г. в Черноморское адмиралтейское правление была отправлена золотая табакерка с бриллиантами – подарок Екатерины II капитану 2 ранга Ивану Михайловичу Берсенову за составление «Атласа Архипелага» (Российский государственный архив Военно-морского флота (РГА ВМФ), ф.432, оп.1, д.402: 1-47).

Но произошло это только через десять лет, когда атлас был опубликован. А пока, по окончании этой интересной и творческой работы, И.М.Берсенов 1 января 1779 г. был произведен в капитан-лейтенанты, и уже 16 февраля командирован из Петербурга на Новохоперскую верфь.

С 1782 г. Берсенов командовал фрегатом на Черном море, где исследовал юго-западное побережье, нашел бухту Ахтиар и рекомендовал ее для основания там города и порта Севастополь. 2 января 1784 года произведен в капитаны 2-го ранга. Командовал тремя фрегатами, крейсировал в Черном море. С 1785 по 1787 года возглавлял экспедицию по составлению описей побережья Крымского полуострова. С 1788 г. командовал фрегатом «Осторожный», который находился в составе севастопольской эскадры. В 1789 г. Берсенов скончался.

Иван Михайлович Берсенов был первым военным мореплавателем после присоединения Крымского полуострова к России, который сделал описание западного и южного берегов Крыма от Севастополя до Керченского пролива. Составленные им судовые дневники, береговые описи и морские карты стали ценным материалом по изучению географии и истории Крымского полуострова.

Жизненный путь Ивана Михайловича Берсенова можно считать типичным для представителей мелкопоместного дворянства XVIII в., которые, самозабвенно отдавая себя службе Отечеству, приумножали его славу, были готовы терпеть лишения, не жалея сил и жизни, а в итоге – оказались почти забыты, оставив лишь несколько скупых записей на страницах архивов.

В 1783 г. был издан манифест Императрицы Екатерины II о присоединении Крымского полуострова, Тамани и Кубани к России. 28 июня указом Екатерины II все население Крыма получило российское подданство. Одной из первых задач после присоединения Крыма к России было подробное описание и детальное изучение новых земель. Решения этой задачи Екатерина II поручила Новороссийскому генерал-губернатору князю Г.А.Потемкину-Таврическому. В Крыму было создано земское правительство под общим руководством командующего войсками, расположенными в Крыму, барона О.А.Игельстрома. Именно ему Г.А.Потемкин поручил составить подробное описание Крымского полуострова. В июне 1784 г. Игельстром представил Потемкину «Камеральное Описание Крыма» (Лашков 1887,1888). В нем были собраны сведения о количестве всех христианских церквей; о числе всех христианских и татарских деревень и разделении их по каймакамствам, и кадиликам, о собираемых налогах и сборах, о ханских доходах и т.д. Но географического описания земель Крымского полуострова в «Камеральном описании Крыма» не было сделано, так как подобная задача и не ставилась.

Тем не менее, информация географического характера о новоприобретенной территории была необходима. Нужны были сведения, отражающие месторасположение гор, рек, озер различных городов, деревень и т.д. Очень важно было составить разнообразные карты, как всего полуострова, так и отдельных городов, крепостей, морские карты с указанием глубин вдоль побережья. Частично сведения подобного рода сообщались также и учеными, которым дорога в Крым открылась с его присоединением к России. Однако, для получения более достоверной информации в Крым направлялись как гражданские, так и военные научные экспедиции.

В 1785 г. императрица Екатерина II издала указ, предписывающий Черноморскому адмиралтейскому правлению провести работы по составлению береговой описи Крымского полуострова. Главкомандующий Черноморским флотом вице-адмирал Я.Ф.Сухотин и контр-адмирал Ф.Ф.Макензи поручили выполнение этой задачи капитану 2-го ранга И.М.Берсеневу.

К берегам Черного моря была направлена военная научная экспедиция с целью географического описания западного и южного побережья Черного моря, промеров глубин моря и рек и составления карт. Результатами экспедиции стали подробные дневники-описания береговой линии западного и южного побережья Черного моря. Один из дневников (РГА ВМФ ф.197 оп.1 д.87: 1-13), а также переписка капитана 2-го ранга И.М.Берсенева с Черноморский Адмиралтейским Правлением (РГА ВМФ ф.168 оп.1 д.111: 1-29) были обнаружены автором в Российском государственном архиве Военно-морского флота в Санкт-Петербурге.

В статье приведены выдержки из судового дневника капитана И.Берсенева и из его переписки с Черноморским Адмиралтейский Правлением. В приведенных цитатах сохранен язык и орфография документов XVIII в., который не совпадает с современными нормами русского языка.

В 1785 г. И.М.Берсенев со своей командой отправился составлять описание западного берега Крымского полуострова. Во время плавания он вел подробный судовый журнал, который имеет заглавие: «При помощи Божией веденный сей журнал при береговой описи от реки Бельбека до Перекопа, а от онаго к выдавшейся наружной косе от матераго Берега против острова Тендры восточной оконечности,

потом от онаго пункта до Кинбурской наружной косе, а от туда лиманом до голой пристани флота капитаном второго ранга Иваном Берсеневым [в] «1785» году».

Начинается судовой журнал с того, что Берсенеv детально излагает предстоящее задание: «По повелению его высоко превосходительства господина вице адмирала красных орденов кавалера над Черным и Азовским морях флотом и над херсонским портом главного командира Якова Филиповича Сухотина, а мне по насланному от его превосходительства господина кондр-адмирала и кавалера Фомы Фомича Макензи, по которому велено неописанную часть от реки Бельбека до Перекопа, а от онаго к выдавшейся наружной косе от матерого берега против острова Тендры и оконечности, где обстоятельно должно утвердить Тендру, потом от онаго пункта до Кинбурской наружной косы (...) чинить меру до голой пристани, по окончании ж всей описи сочиняя черную окуратную карту с назначением по берегу селеней и произрастений, прочее найдено будет сочиненным журналом для делания белой карты прибыть в Херсон и при всей оной комиссии для надобностей нарежена шкунара курер и десятивесельная шлюпка во исполнение выше писаннаго повеления сего течения 15.ть числа вверенною мне командою отправился из Севастополя в повеленной путь берегом (...) и по прибытии к реке Бельбек (...) стали чинить опись».

Далее в журнале идет описание плавания по дням, в котором очень точно отмечены географические координаты всего, что было встречено экспедицией по пути. Это были бухты, заливы, реки, озера, ручьи, источники с пресной водой, болота, оконечности полуострова, мысы, горы, курганы, возвышенности, ложбины, лощины, низменности, города, селения, маяки, сады, пашни, и даже деревья. В некоторых случаях Берсенеv просто указывает координаты того или иного объекта как, например: «Пеленговали курган» или «Начались пахотные места», но чаще всего вместе с координатами, он сообщает и названия бухт, деревень, гор и т.д. «Пеленговали в лощине от берега деревня Лукула ее оконечность 30.82.00, по той же лощине назад оной большие деревья 30.54.30 ...гора Чатырда в середине деревни Лукула на одной линии 50.70.00 видимая к Кезлову оконечность берега N0.13.30». Или «Пеленговали оконечность Херсонского мыса SW.48.15 при входе в Севастопольскую гавань».

В журнале-дневнике также отмечены погодные условия во время плавания: «В 16.ть день июня 1785 году ветер межв N и O посредственны погода пасмурна з дождем».

По окончании этой экспедиции И.М.Берсенеv подал 16 января 1786 г. рапорт в Черноморское адмиралтейское правление, в котором, повторив полученное задание, доложил: «<...> сочиненную мною карту и веденую журнал равно ж с промером прошлаго [1] 784-го года шкунары Сокола, а [1] 785-го года шлюпкою Экстраты имею честь представить в оригинале. Капитан второго ранга Иван Берсенеv».

Черноморское адмиралтейское правление, получив подробные береговую опись и карты западного побережья Крымского полуострова, дает Ивану Михайловичу новое задание: составить береговую опись южного и восточного побережья Крымского полуострова, от Севастополя до Азовского моря. В протоколе Черноморского адмиралтейского правления за № 201 от 6 мая 1786 г. говорилось: «Как простирающейся берег от Севастопольской гавани до Азовского моря еще не описан, то для онаго определения послать флота Господина капитана Берсенева,

которому и отправиться ныне в Севастополь на следующих туда пинках, о чем дать ему указ...».

И такой указ за № 263 от 7 мая 1786 г. Берсеневу был дан: «Указ Ея императрского величества Самодержицы Всероссийской из Черноморского адмиралтейского Правления флота господину капитану 2-го ранга Берсеневу, по определению сего правления посылается Вы для описи простирающегося берега от Севастопольской гавани до Азовского моря с имеющимися ныне при вас штурманскими чинами и служителями бывшими при таковых же описях прошлом в 1785 году...».

В упомянутом выше протоколе говорится, о том, что был дан указ № 264 от 7 мая 1786 г, за подписью адмирала Н.С.Мордвинова капитану 1 ранга Войновичу М.И., который находился в Севастополе, о предоставлении капитану 2 ранга И.Берсенева дополнительных людей в команду экспедиционных кораблей. Последовал также указ в интендантскую экспедицию о предоставлении всех необходимых материалов и прошение с № 265 от 7 мая 1786 г. за подписью адмирала Н.С.Мордвинова к генерал-аншефу М.В.Каховскому с просьбой о помощи И.М.Берсеневу в составлении описи.

В соответствии со всеми предписаниями и указами Черноморское адмиралтейское правление создало для экспедиции И.М. Берсенева и его команды все надлежащие условия. В июне 1786 г. он отправился в плавание для составления береговой описи от Севастопольской гавани до Азовского моря. В августе 1786 г. экспедиция прибыла в Феодосию, откуда Иван Михайлович пишет в Черноморское адмиралтейское правление следующий рапорт: «Сего августа 7-го числа с вверенной мне командою прибыл в Феодосию и чинимую опись берега продолжить буду к Еникалскому проливу. Команда обстоит благополучно больных разных чинов три человека...». К 16-му августа корабли Берсенева достигли Керчи, и Иван Михайлович отправляет новый рапорт в Черноморское адмиралтейское правление, в котором сообщает о прибытии в Керчь и спрашивает о дальнейших для него предписаниях. «В силу данного мне из Черноморского адмиралтейского правления прошлого мая 7 числа указу по которому велено с командою следовать для описи части Черного моря берега от Мыса Херсона до Азовского моря, и во исполнение онаго указа со определенного мне комисиєю сего августа 16 числа дошел до Керчи, того ради Черноморскому адмиралтейскому правлению сим донеся и требую по окончании оной коммисии куда следовать онаго в указе непредписано, для описи ж оставшиси части от мыса Фонаря до Перекопа или в Керче остатца для сочинения карт до пред будущего года на что и ожидаю от Черноморского адмиралтейского правления резолюции...».

К сентябрю 1786 г. опись южного побережья Крымского полуострова от Севастопольской гавани до Азовского моря была завершена. Но на этом путешествие Ивана Михайловича и его команды не закончилось, так как в Черноморском адмиралтейском правлении было принято решение о продолжении составления описи побережья Крыма. В протоколе Черноморского адмиралтейского правления от 2 сентября 1786 г. зафиксировано, что Берсеневу предписывают по возможности продолжить делать опись. «По рапорту флота капитана 2-го ранга Берсенева а прибытии его с чинимой описью до Керчи, определили: послать к нему указ и делать оную продолжит по удобному ныне времени и дальше».

4 сентября 1786 г. указ № 488 был отправлен И.М.Берсеневу, но, видимо, задержался где-то в пути. Поэтому 11 и 16 сентября 1786 г. Берсенев направил еще два рапорта в Черноморское адмиралтейское правление, в которых сообщает об окончании составления описи, до достижения Азовского моря, как и было ему поручено; он также вновь запросил указания относительно дальнейших действий.. Доложил, что в виду наступления осени, он с командой остается на зимовку в Керчи. Просил дать предписания капитану 2 ранга Дмитриеву, который находится в Керчи при порте, обеспечить его и команду провиантом и прочими материалами на период зимовки, так как отпущенная денежная сумма истрачена, и его команда питается только сухарями.

Указ № 488 от 4 сентября 1786 из Черноморского адмиралтейского правления И.М.Берсенев получил только в конце сентября и сразу же направил следующий рапорт: «В силе данного мне из Черноморского адмиралтейского правления прошедшего мая от 7-го числа указа по которому и послан я с командою для описи простирающегося берега от Севастопольской гавани до Азовского моря и во исполнение онаго указа сего месяца 11 числа опись кончена о чем от меня Черноморском адмиралтейскому правлению и рапортовано не однократно, а сего ж месяца 21-го числа полученным мною из онаго правления указа писанном сего ж месяца от 4-го числа по № 488 в котором и предписано оную опись продолжать от Керчи по удобному ныне времени и дальше и в оном указе не предписано до какаго места и где оную прекратить, а по окончании куда возвратитца; а ныне по осеннему времени оную опись продолжить весьма трудно а отпущенная на незапный случай и на правиант денежная сумма уже вся в расходе, и находящийся при Керчах флота господин капитан 2-го ранга Дмитриев для продовольствия служителей правиант и другой надобный материал без особаго повеления отпуску ничинит, а имеющийся со мною Гальет Верблюд то оной куда повелено будет отправить, о чем Черноморскому адмиралтейскому правлению предоставляи и на оное ожидаю резолюции...».

Рапорт Берсенева в Черноморском адмиралтейском правлении был получен 30 сентября 1786 г., и 2 октября 1786 г. в протоколе правления, отразившем обстоятельства пребывания Берсенева и его команды в Керчи в сентябре 1786 г., было определено: «<...> Естли Еще удобно то опись продолжать до Перекопа, а по не возможности оной ныне чинить, отстаца до повеления в Керчи, и потребной на удовольствие служителей провиант получать от капитана Дмитриева, которому и Гальет Верблюд отдать в ведомство для отправления в Таганрог, о чем и к нему Дмитриеву послать указ».

И Берсенев и Дмитриев получили указы под №№ 609 и 610, с предписания, о которых сказано в вышеприведенном протоколе. Берсенев с командою остался на зимовку в Керчи, а Дмитриев обеспечил их провиантом и всем необходимым. Составление описи от Керчи до Перекопа было отложено до наступления весны.

Галиота «Верблюд» И.М.Берсеневу было приказано отдать в распоряжение капитана 2 ранга Дмитриева для отправки его в Таганрог. На это Иван Михайлович в своем следующем рапорте от 26 октября 1786 г. в Черноморское адмиралтейское правление пишал, что галиот «Верблюд» не может быть отправлен в Таганрог, так как на нем произведены работы по покраске и он должен зимовать в Севастополе. «...А бывшей со мной у описи галиот Верблюд велено в силе Указа отпослать для отправления в Таганрог флота госпадину капитану 2-го ранга Дмитриеву, а как тот

галиот вымазан новою подмаскою для испытания червей должен зимовать в Севастополе, котораго по силе насланнаго от его высокоблагородия флота господина капитана 10го ранга и ковалера, графа Войновича повеления отправил в Севастополь...». Капитан 2 ранга Дмитриев пишет похожий рапорт в Черноморское адмиралтейское правление относительно галиота «Верблюд». Черноморское адмиралтейское правление согласилось с доводами, и галиот «Верблюд» был отправлен для зимовки в Севастополь в распоряжение капитана 1 ранга графа Войновича М.И.

С приходом весны описание побережья Крыма экспедицией И.М.Берсенева могло быть продолжено. В протоколе Черноморского адмиралтейского правления от 22 марта 1787 г. было записано: «Как посланному флота господину капитану 2-га ранга Берсеневу указом велено: при открытии нынешней весны, продолжить опись берегам от мыса Фонаря до Перекопа, а чтоб в исполнении препороченной ему комиссии в области Таврической всякое пособие чинено было, определили: писать к командиру войсками господину генерал аншефу и кавалеру Михаилу Васильевичу Каховскому, и областному правителю господину действительному статскому советнику и кавалеру Каховскому». М.В.Каховский снова отдал предписания о содействии и помощи И.М.Берсеневу в его плавании для составления описи берега от мыса Фонаря до Перекопа. И экспедиция готовилась отправиться в плавание, но в апреле подготовка была прервана в связи с новым решением из Черноморского адмиралтейского правления. В протоколе правления от 12 апреля 1787 г. было записано: «По мало имению во флоте состоящем в Севастополе Штурманских чинов, определили: послать указ флота господину капитану 2-го ранга Берсеневу и велеть находящихся в команде Его Штурманских чинов всех отправить по почте не медленно в Севастополь флота к господину капитану 1-го ранга и кавалеру графу Войновичу; а за тем и повеленную сим правлением опись от мыса Фонаря до Перекопа оставить и самому с достаного командою прибыть в Севастополь же и явиться у онаго капитана Войновича, а Ему распределять их по командам, припасы же и материалы принятые для описи равно и отпущенные денги от Керченского казначейства за употреблением на заплату прогонов отдать флота господину капитану 2 ранга Дмитриеву, о чем Ему и Графу Войновичу дать указами, и по исполнении правление рапортовать».

Таким образом, в связи с недостаточным количеством штурманских чинов на флоте, экспедиция И.М.Берсенева и его команды по составлению береговой описи от мыса Фонаря до Перекопа была приостановлена и не закончена. В сохранившейся документации, переписке Черноморского адмиралтейского правления с капитаном 2 ранга Берсеныным последним является рапорт Ивана Михайловича от 5 мая 1787 г. «По силе посланнаго ко мне из Черноморского адмиралтейского правления прошлаго апреля от 13-го числа под № 464 указа коим велено мне и поопределенно онаго правления помалоимению в Севастополе на судах штурманских чинов, и затем находящихся в команде моей при описи берегов штурманских чинов всех отправить по почте в Севастополь которым и явится тамо флота господину капитану преваго ранга и кавалеру графу Войновичу принятия же для описи припасы и материалы велено отдать в Керченские магазины равно же и отпущенные денги от Керченскаго казначейства суммою сто рублей заупотреблением назплату прогонов отдать флота господину капитану втораго Ранга Дмитриеву! И ВОИСПОЛНЕНИЕ онаго указа бывших в команде моей штурманских чинов кроме штурманскаго ученика Григория

Заморуева которой оставлен в Керченском морском лазарете, заболезнию, а протчие с формулярным описанием сего месяца 5-го числа отправлены которым и выдано назаплату прогонов поуказной цене из числа ста рублей двадцать дано отправлению оных чинов куплено мною в Керче повозок две ис коих за одну заплачено тридцать а за другую петнадцать и к тому ж надобныя хомутов три и принадлежащия к повоскам нужные вещи за что заплачено десеть рублей всего суммою и прагонами семдесять пять рублей а остальные двадцать пять рублей оставил в щеть заслуженнаго мною за прошлую генварную сего года треть денежнаго жалованья принятых ж для описи припасы и материалы отдал обратно в Керченские Экипажные магазины...».

Так была завершена экспедиция И.М.Берсенева.

К сожалению, дневники второй экспедиции И.М.Берсенева автором в архиве пока не обнаружены. Но то, что опись южного побережья была составлена видно из переписки И.М.Берсенева с Черноморским адмиралтейским правлением.

Библиография

Атлас Архипелага и рукописные карты Первой Архипелагской экспедиции русского флота 1769-1774 гг. М., 1997

Ф.Ф.Лашков опубликовал данное «Камеральное описание Крыма 1784 г.»//Известия Таврическом ученой архивной комиссии, № 2,3,4,6. Симферополь, 1887, 1888.

Общий морской список, III ч. СПб., 1890, с.166-167.

Российский государственный архив Военно-морского флота (РГА ВМФ), ф.168, оп.1, д.111, л.1-29 об.

Российский государственный архив Военно-морского флота (РГА ВМФ) ф.197, оп.1, д.87, л.1-13 об.

Российский государственный архив Военно-морского флота (РГА ВМФ), ф.432, оп.1, д.402, л.1-47.

Bibliografya

Atlas Arhipelaga i rukopisnie karti Pervoy Arhipelagskoy ekspedicii russkogo flota 1769-1774 gg., M., 1997.

LASHKOV F.F. (1887,1888). Kameralnoe opisanie Krima 1784//Izvestiya Tavricheskoy uchenoy arhivnoy komissii, № 2,3,4,6, Simferopol.

Obschiy morskoy spisok, III ch., SPb, 1890.

Rossiyskiy gosudarstvenniy arhiv Voenno-morskogo flota (RGA VMF), F.168, Op.1, D.111.

Rossiyskiy gosudarstvenniy arhiv Voenno-morskogo flota, (RGA VMF), F.197, Op.1, D.97.

Rossiyskiy gosudarstvenniy arhiv Voenno-morskogo flota, (RGA VMF), F.432, Op.1, D.402

ÖĞRETMEN ADAYLARININ BİLGİ OKURYAZARLIĞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ*

PROSPECTIVE TEACHERS' PERCEPTIONS OF INFORMATION LITERACY

МЕТОД НАБЛЮДЕНИЯ КАНДИДАТОВ В ПЕДАГОГИ К СВЕДЕНИЯМ О ГРАМОТНОСТИ

Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ**

Ayşe Ülkü KAN***

Ebru BOZPOLAT****

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığına ilişkin görüşlerini belirlemektir. Nitel araştırma deseninde yürütülen araştırmanın çalışma grubunu Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümünde öğrenim gören 30 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Çalışma grubu, maksimum çeşitlilik örneklemesine göre belirlenmiştir. Araştırmanın verileri altı açık uçlu sorudan oluşan görüşme formu ile toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı ile araştırma-inceleme yapma, problem çözme, yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerini kazanacaklarını düşündükleri belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Okuryazarlık, bilgi okuryazarlığı, ilköğretim bölümü, öğretmen adayı, eğitim fakültesi, öğretmenlik mesleği

ABSTRACT

The aim of this study is to explore prospective teachers' perceptions of information literacy. Study group of this qualitative research consists of 30 prospective teachers enrolled at the Department of Elementary Education in Cumhuriyet University. Maximum variation sampling technique was used to choose the study group and totally 30 prospective teachers were interviewed. Data of the study were collected through an interview form comprised of six open-ended questions. Content analysis was utilized to analyze the data.

* Bu çalışma 12-14 Eylül 2012 tarihlerinde Marmara Üniversitesi'nde düzenlenen 21.Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr., Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı, Elazığ, nurigomleksiz@yahoo.com

*** Arş.Grv. Dr., Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı, Elazığ, aulkukan@yahoo.com

**** Yrd. Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitim Programları ve Öğretim Ana Bilim Dalı, Sivas, e.bozpolat@hotmail.com

Prospective teachers emphasized that they would gain the skills of making research, problem solving, creative and critical thinking.

Key words: Literacy, information literacy, department of elementary education, prospective teacher, education faculty, teaching profession

РЕЗЮМЕ

Цель этой статьи, определять метод наблюдения кандидатов в педагоги к сведениям о грамотности. Для проведения качественного исследования, целевой группой были избраны 30 кандидатов в педагоги из группы начального образования педагогического факультета университета Джумхуриет. Целевая группа состояла из студентов разных направлений. Исследование проводилось т.н. речевыми формами из шести вопросов. Анализ данных проводился методом анализа содержаний. Этим было установлено отношение кандидатов в педагоги к приобретению навыков исследования, решению проблем, творчеству, критике.

Ключевые слова: Грамотность, начальное образование, кандидаты в педагоги, педагогический факультет, профессия педагога.

GİRİŞ

21. yüzyılda öğrenme, yaşam boyu öğrenme yönelimli, daha çok öğrenen merkezli ve sürekli gelişmeyi sağlayan bir değişim göstermektedir. Uzaktan öğrenme sistemleri göz önünde bulundurulduğunda, öğrenmede zaman ve mekân sınırlarının minimum düzeye indiği görülmektedir. Öğrenme artık daha çok kendi kendini yöneten ve öğrenme kaynaklarına sürekli erişimi gerektiren bir yapıya doğru evrilmektedir (Kılıç-Çakmak, 2010: 192). Bu durum bilginin bireylerin gerek akademik gerekse günlük yaşamlarında daha çok ve daha etkili bir yer edinmesine yol açmaktadır. Günümüzün bili çağı olarak nitelendirilmesi bu durumu daha belirgin biçimde ortaya koymaktadır. Bilgi çağı, bireylerin günlük hayatında bilginin daha merkezi bir konumda olmasını ve toplumsal yaşamın her alanında etkili olmasını beraberinde getirmektedir.

Bireylerin toplumsal yaşama etkin olarak katılımlarını ve yaşam kalitelerini arttırmayı sağlayabilecek becerilerin başında okuryazarlık becerisi gelmektedir (Gül, 2007: 17). Sonuna okuryazarlık sözcüğü getirilerek türetilen terimlere her geçen gün bir yenisi eklenmektedir. Bilgisayar okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, grafik okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, kütüphane okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, siyaset okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, tüketici okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, eleştirel okuryazarlık, yurttaşlık okuryazarlığı ve web okuryazarlığı bu konuda verilebilecek örneklerden bir kısmıdır (Snaveley ve Cooper, 1997: 12). Bunların yanı sıra finansal okuryazarlık, sağlık bakımı okuryazarlığı ve sosyal okuryazarlık gibi daha uzmanlaşmış alanlara yönelik okuryazarlık türleri de giderek popülerlik kazanmaktadır (Chang, Zhang, Mokhtar, Foo, Majid, Luyt, ve Theng, 2012: 20).

Günümüzde bilgi üretmek bilgiye sahip olmanın ve bilgiyi paylaşmanın önemi o denli artmış; bilgi miktarı ve çeşitliliği o kadar fazlaşmıştır ki içinde bulunduğumuz bu çağa bilgi çağı denilmeye başlanmıştır. Bilgi çağında bilgiye sahip olmanın ve bilgi üretmenin siyasi ve ekonomik getirileri her zamankinden daha fazladır. Buna bağlı olarak günümüzde bilgiyi arama ve etkili bir şekilde kullanma şeklinde tanımlanabilecek bilgi okuryazarlığının

önemi de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır (Başaran, 2005: 163). İçinde yaşadığımız bilgi çağında başarılı olabilmek için iyi bir bilgi tüketicisi olmak, bilgiyi bulmak ve kullanma becerilerine, diğer bir deyişle bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olmak gerekmektedir. Bilgi okuryazarlığı bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanma becerisi olarak tanımlanmaktadır ve yaşam boyu öğrenmenin temel taşıdır (Kurbanoğlu ve Akkoyunlu, 2002a: 21). Sürekli artan bilgi ve buna paralel olarak da kişilerin öğrendiklerinin kısa zaman içerisinde geçerliliğini yitirmesi bireylerin yaşam boyu öğrenen kişiler olmasını gerektirmektedir (Polat, 2005: 32).

Aktif ve katılımcı öğretim yönteminin geçerlilik kazanması ile beraber kaynağa dayalı öğretim, soruna dayalı öğretim ve esnek öğretim gibi eğitim modelleri ön plana çıkmıştır. Bu modeller araştırma ve bilgiye dayalıdır. Bu modellerde kişilere bilginin elde edilmesinden kullanımına ve iletimine kadar olan sürece ilişkin bazı becerilerin kazandırılması ön plandadır. Bu becerilerin karşılığı olarak son dönemlerde bilgi okuryazarlığı ortaya çıkmıştır (Polat, 2004: 275). Bilgi okuryazarlığı, bireyin bilgiyi bulmaktan kullanmaya kadarki sürede ortaya koyduğu yeteneklerinin tamamıdır (Kızılaslan, 2007: 21). UNESCO'nun tanımlamasına göre bilgi okuryazarlığı bireylerdeki kendi bilgi ihtiyaçlarını fark etme, ulaştığı bilginin niteliğini belirleme ve değerlendirme, bilgiye erişme ve saklama, bilgiyi etkili ve etik biçimde kullanma, bilgiyi yeni bir duruma uydurarak kullanma kapasitesi olarak ifade edilmektedir (Hennessey, 2009: 2).

Bilgi patlaması ile bilgi miktarındaki artış hızlanarak bilginin önemi artmıştır. Böylece bilgiye erişim önem kazanmış ve ilgiler bilgilere göre yönelmiştir. Toplumlar bilgiye yapılan yatırımlarla geleneksel toplum yapılarından farklı olarak bilgi toplumu düzeyine çıkmaya doğru yol almaktadırlar. Bu düzeye ulaşma aşamasında üç faktör ön plana çıkmaktadır. Bunlar; bilgiyi üretme aşaması, bilgiyi tüketme aşaması ve karmaşık problemlerin çözülmesinde bilginin üst düzey kullanımı aşamasıdır. Bu üç aşamanın temelinde ise öncelikle bilgiye erişmesi gerekmektedir (Aldemir, 2003: 271).

Bilgi okuryazarlığına ilişkin alternatif yaklaşımlar son yıllarda giderek daha fazla artış göstermektedir. Öğrencilerin akademik çalışmaları için uygun bilgiye nasıl ulaştıkları, değerlendirdikleri ve bu bilgileri birbiri ile bütünleştirebildiklerine ilişkin çalışmalar, bilgi okuryazarlığını ölçmede yeni metotların ve araçların geliştirilmesine yol açmıştır. Özellikle öğrencilerin becerilerini ortaya koyabilecek performans ve otantik değerlendirmeler giderek popülerlik kazanmaktadır (Hoffmann ve LaBonte, 2012: 71). Günümüzde, bilgi okuryazarlığı bağlamında, bireylerin eğitim hayatlarında başarılı olmaları şu noktalarda yeterli olmalarına bağlıdır: Bilgiye ulaşmada kütüphaneyi kullanmanın yanı sıra web araştırma araçlarını da etkili biçimde kullanabilmeli, ulaşılan bilgiyi hem nitelik hem de uygunluk açısından değerlendirebilmeli ve bilgiyi araştırma sorularına cevap verebilecek biçimde kullanabilmelidirler (Kinikin ve Hench, 2012: 86).

Bilgi okuryazarlığı, eleştirel düşünme, anlamlandırabilme ve bireylerin sorumluluklarında aktif rol almalarını amaçlamaktadır (Kızılaslan, 2007: 1) Bilgi okuryazarlığı, farklı formatlarda sunulan bilgiyi alıp istenilen şekle çevirip kullanmayı da içermektedir (Argon, Öztürk ve Kılıçaslan, 2008: 15). Bilgiye yatırım yapan, bilgi üreten ve istediği bilgiyi istediği şekilde hedef kitlesine ulaştıran devletler, kurumlar veya kişiler daha başarılı olmakta, rakiplerini kolayca alt edebilmekte; özellikle devletler sahip oldukları ve ürettikleri bilgi miktarına paralel olarak siyasi ve ekonomik birçok fayda sağlamaktadırlar (Başaran, 2005: 168). Bilgi okuryazarlığının beş temel bileşeni bulunmaktadır. Bunlar temel okuryazarlık, kütüphane okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı ve görsel okuryazarlıktır (Ferguson, 2003: 8). Bilgi okuryazarlığı tüm diğer okuryazarlık

türlerini etkileyen ve destekleyen bir özelliğe sahip olduğu için bilgi okuryazarlığı becerilerinin yardımıyla bir bireyin diğer okuryazarlık becerilerini geliştirmesi ve yeterli düzeylerini artırması mümkündür (Kurbanoglu, 2010: 739).

Bilgi toplumları, yaşam boyu öğrenme becerilerine sahip bireylere ihtiyaç duyduğu için yaşam boyu öğrenmenin temelini oluşturan bilgi okuryazarlığı becerilerinin günümüz toplumu bireylerine erken yaşlarda kazandırılmaya başlanması oldukça önemlidir. Bu nedenle bilgi okuryazarlığının her düzeyden eğitim kurumunda eğitim programlarının bir parçası haline getirilmesi gerekmektedir (Kurbanoglu ve Akkoyunlu, 2002a: 21). Çünkü eğitim sürecinde bireylerin karşılaşacakları farklı durumlar kendilerinde bilgi okuryazarlığı düzeyinin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Bu görüşe paralel olarak Ferguson (2003: 5) da bilgi okuryazarlığının modern eğitimin temel paradigmasını yansıttığını belirtmiştir.

Bireylerin bilgi okuryazarlığı becerilerini kazanmasında en önemli rol eğitim kurumlarına düşmektedir. Eğitimli kişi gündelik ve mesleki yaşamında karşılaştığı sorunları çözmeye gereksinim duyacağı yeterliliklere sahip olması gereken kişi olduğu için günümüz toplumunda eğitim kurumları, mevcut bilgileri doğrudan aktarmak yerine, bilgi okuryazarlığı becerilerinin öğrencilere kazandırılmasından sorumludur (Polat, 2004: 262). Bu çerçevede günümüz okulları geleneksel işlevlerinin dışında, farklı ve yeni işlevler üstlenmektedir. Artık okullardan bireylere günün koşulları gereği ihtiyaç duyulan nitelikleri kazandıran kurumlar olarak bakılmakta ve okullara yeni anlamlar ve görevler yüklenmektedir. Bu doğrultuda, bireyleri geleneksel okuryazarlık becerisi dışında, yeni okuryazarlık becerileri ile donatmak giderek daha çok öne çıkarmakta ve hatta bu durum okullar için zorunlu hale gelmektedir.

Eğitimdeki hedeflerin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesinin ilk basamağını bilgi okuryazarlığı yetkinliği oluşturmaktadır (Kızılaslan, 2007: 22). Bireylerin sorun çözmeye ve karar vermede gereksinim duydukları bilgiyi bulmaları, elde etmeleri ve değerlendirerek kullanmaları bilgi okuryazarı olmalarına bağlıdır. Bilgi okuryazarı bireylerin oluşturduğu bir toplumu oluşturmak da eğitim kurumlarının başlıca sorumlulukları arasındadır (Polat, 2004: 275). Eğitim ve öğretim kurumları, öğrenmeyi öğrenen ve öğrendiklerini paylaşabilen bireyler yetiştirebilirlerse sağlam bir gelecek ve yaşanılabilir bir hayat yapılandırabilirler (Kızılaslan, 2007: 1). Bütün bu görüşlerden hareketle bu çalışmada, geleceğin yetiştiricisi olacak öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlık düzeylerine ilişkin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde çalışmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama araçlarının geliştirilmesine, verilerin toplanması ve çözümlenmesine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Araştırmanın Modeli

Nitel çalışma yöntemine uygun olarak yürütülen araştırma olgubilim (fenomenoloji) desenine göre desenlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2006: 72) olgu bilim deseninin araştırmacıların farkında oldukları ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadıkları konular üzerinde gerçekleştirmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Buradan

hareketle bu çalışmada öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığına ilişkin görüşleri alınmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Olgubilim desenine uygun biçimde yürütülen çalışmalarda araştırma grubunun araştırmanın merkezindeki olguyu yaşadığı düşünülen ve bu olguyu dışarıya yansıtabilecek bireyler arasından seçilmesi önerilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 72). Bu nedenle öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığına ilişkin görüşlerini belirlemede, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü'nde yer alan beş ana bilim dalı ve Türkçe Eğitimi Bölümü son sınıflarında öğrenimlerine devam eden öğretmen adaylarından seçilen bir grup verilere kaynaklık etmiştir. Farklı her anabilim dalından beşer öğretmen adayı olmak üzere toplam 30 öğretmen adayı çalışma grubuna dâhil edilmiştir. Çalışma grubunun belirlenmesinde maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme biçimindeki temel amaç çeşitlilik gösteren durumlarda ne tür ortaklık ve benzerliklerin olduğunu göstermektir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 109). Buna göre katılımcıların 10'u erkek, 20'si kızdır. Bölüm açısından Okul Öncesi öğretmenliği, Sınıf öğretmenliği, Fen Bilgisi öğretmenliği, İlköğretim Matematik öğretmenliği, Sosyal Bilgiler öğretmenliği ve Türkçe öğretmenliği bölümlerinin her birinden beş öğretmen adayı çalışma grubunda yer almıştır.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Çalışmada görüşme tekniği kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış altı sorudan oluşan bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formundaki sorular oluşturulurken öncelikle bilgi okuryazarlığı kavramı, bunun kapsamı, günümüzdeki yeri ve önemine ilişkin alan yazın incelenmiştir. Bu doğrultuda bilgi okuryazarlığının günümüzde giderek öne çıkan başka okuryazarlık türleri arasındaki yeri, bireyler için bilgi okuryazarı olmanın önemi, gerekliliği incelenmiş ve iyi bir bilgi okuryazarı olmanın bireylere kazandıracığı yararlar ile bilgi okuryazarı olmada karşılaşılan sorunlar ele alınmıştır.

Hazırlanan görüşme formu uzman görüşü doğrultusunda, Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri bölümünde üç öğretim üyesinin görüş ve değerlendirmelerine sunulmuş ve uzmanlar tarafından değerlendirildikten sonra gelen öneriler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak son şekli verilmiştir. Veri toplama aracının geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için dikkate alınan ölçütler şunlardır: öğretmen adaylarına uygulanmıştır.

Bu çalışma sonucunda geliştirilen sekiz adet yarı yapılandırılmış soru Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde üç öğretim üyesinin görüşüne sunulmuştur. Uzmanların yaptığı değerlendirmeler sonucunda sorulardan ikisi çıkarılmış, diğer sorularda da ifade ediliş açısından bazı düzeltme ve düzenlemeler yapılmış ve sonuç olarak yarı yapılandırılmış altı sorudan oluşan bir görüşme formu elde edilmiştir. Son şekli verilen sorular öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığını nasıl algıladıklarına, bilgi okuryazarlığının önemine, kendilerine kazandıracığı becerilere, bilgiye ulaşma yollarına, bilgiye ulaşmada yaşanan sorunlara ve bilgiyi paylaşma yollarına ilişkin görüşlerine yöneliktir.

Görüşme formunun geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanması için dikkate alınan ölçütler şunlardır: Katılımcıların gönüllü olmaları araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği açısından

önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu nedenle öğretmen adayları arasından araştırmaya gönüllü olanlar katılmıştır. Ayrıca öğretmen adaylarının kendilerini daha rahat hissedip sorulara samimi ve gerçekçi cevap vermelerini sağlamak amacıyla isimlerinin gizli tutulacağı belirtilmiştir. Toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi, araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması ve katılımcı teyidi nitel araştırmada geçerliği sağlayan diğer önemli ölçütlerdendir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bunun nedeniyle araştırmada elde edilen görüşler detaylı olarak ortaya konulmuş ve daha sonra öğretmen adaylarının kendilerine okutulurken görüşlerinin aynen yansıtılıp yansıtılmadığını teyit etmeleri istenmiştir. Görüşlerin bulgular kısmında doğrudan aktarım yoluyla gösterilmesi araştırmanın güvenilirliğini sağlayan önemli bir ölçüttür (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu nedenle öğretmen adaylarının görüşleri hiçbir değişiklik yapılmadan, aynen ifade ettikleri biçimde kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde nitel araştırma desenine uygun olarak betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz daha önceden araştırma sorularıyla belirlenmiş temalara göre verilerin özetlenmesi ve yorumlanmasına dayalı bir çözümleme tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 224). Bu çerçevede veriler kodlanmış, sınıflamalar yapılmış ve kod ile temalar düzenlenmiştir. Bu işlemlerin ardından bulgular tanımlanarak yorumlanmıştır. Öğretmen adaylarının görüşlerine ilişkin frekans dağılımları önem sırasına göre yükleme sayıları dikkate alınarak tablolar halinde sunulmuştur. Çizelgelerin yorumlanmasında öğretmen adaylarından doğrudan alıntılar yapılarak görüşler sunulmuş ve bu görüşler değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı ile ilgili görüşlerine ilişkin çözümlemeler yapılarak bir kod listesi oluşturulmuştur. Bu kod listesi incelenerek uygulama sürecine ilişkin altı ana tema belirlenmiştir. Bu ana temalar, “Bilgi Okuryazarlığı Kavramı”, “Bilgi Okuryazarlığının Önemi” “Bilgi Okuryazarlığının Kazandırdığı Beceriler”, “Bilgiye Ulaşma Yolları”, “Yaşanan Sorunlar” ve “Bilgiyi Paylaşma Yolları” olarak sıralanmaktadır. Ana temalara ilişkin açıklamalar aşağıda yer almaktadır. Öğrencilerin kodlanmasında kullanılan ilk ifade (Ö) öğrenciyi, bunu ardından kullanılan rakam ise öğrenci sırasını belirtmektedir. Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı kavramının kendilerine ne ifade ettiğine ilişkin görüşleri Çizelge 1’de yer almaktadır.

Çizelge 1: Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığını nasıl algıladıklarına ilişkin görüşleri

Bilgi okuryazarlığı kavramı	f
Bilgiye ulaşma	22
Bilgiyi kullanma	17
Bilgiyi analiz etme/sentezleme	9
Bilgiyi değerlendirme	8
Bilgiyi yorumlama/anlama	8

Bilgiyi iletme/paylaşma	5
Bilgi gereksiniminin farkında olma	5
Bilgiyi düzenleme	4
Toplam	78

Öğretmenler adaylarının bilgi okuryazarlığı kavramını nasıl algıladıklarına ilişkin görüşleri analiz edildiğinde en çok bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanmaya vurgu yaptıkları görülmüştür. Daha sonra bilgiyi analiz etme/sentezlemenin geldiği dikkat çekmektedir. Daha az vurgunun yapıldığı kodlamalar ise bilgiyi değerlendirme, bilgiyi yorumlama/anlama, bilgiyi iletme/paylaşma, bilgi gereksiniminin farkında olma ve bilgiyi düzenlemedir. Buna göre öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığına ilişkin fikir sahibi oldukları ve bilgi okuryazarlığına ilişkin temel bileşenlerin farkında oldukları düşünülebilir. Bu konuda bir öğretmen adayının **Ö-1**, “Çeşitli kaynaklar aracılığıyla, eksikliğini hissettiği bilgiye ulaşabilme, bilgiyi analiz edebilme, değerlendirebilme, düzenleyebilme ve kullanabilme yeteneğini ifade eder bence.” biçimindeki görüşü konu özetler niteliktedir. Bir başka öğretmen adayı da **Ö-4**, “Bilgi okuryazarlığı, bilgiyi nasıl elde edebileceğini bilme, bu bilgiyi kullanabilme, kendisine lazım olan bilgiyi diğer bilgilerden ayırt edebilmedir.” Diyerek bilgi okuryazarlığında önemli gördüğü konulara vurgu yapmıştır. Bu görüşlerden de hareketle öğretmen adaylarının konuya ilişkin zihinlerinde canlandırdıkları en önemli iki kavramın bilgiyi ulaşma ve bilgiyi kullanma olduğu söylenebilir. Bilgi okuryazarlığı bilgiyi etkin kullanmayı; bilgiyi kullanma da bilgiye ulaşmayı gerektirmektedir. Üzerinde durulan bir diğer konu bilgi okuryazarlığının önemine ilişkindir. Çizelge 2’de öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığının önemine ilişkin görüşleri yer almaktadır.

Çizelge 2: Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığının önemine ilişkin görüşleri

Bilgi Okuryazarlığının Önemi	f
Bilgi çağına ayak uydurmak	13
Doğru kaynaktan doğru bilgiye ulaşmak için	8
Bilgiyi kullanabilmek	8
Bilinçli ve bilgili toplumun oluşması	5
Bilgiyi değerlendirmek	5
Bireysel gelişim sağlamak	3
Yaşam boyu öğrenme	3
Bilginin doğru paylaşımı	1
Toplam	46

Öğretmenler adaylarının bilgi okuryazarı olmanın önemine ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde özellikle bilgi çağına ayak uydurmak, doğru kaynaktan doğru bilgiye ulaşmak ve bilgiyi kullanabilmek gibi konuları daha yoğun vurguladıkları görülmektedir. Bununla birlikte bilinçli bir toplum yapısının oluşması, bilgiyi değerlendirmek, bireysel gelişim, yaşam boyu öğrenme ve bilginin doğru biçimde paylaşılması da öğretmen adaylarının vurguladıkları diğer başlıklar olmuştur. Öğretmen adaylarının görüşleri

incelendiğinde **Ö-2**, “Günümüzde sürekli değişen şartlar sonucu eğitim öğretim hayatımızda aldığımız bilgiler bizim için yetersiz kalıyor. Kendimiz araştırmayıp öğrenmeyince çağı gerisinde kalıyoruz. Çağa ayak uydurmamız ve kendimizi geliştirmek için bilgi okuryazarı olmamız gerekiyor. Buda bizim okul dışında sürekli araştırmacı olmamızı, hayatımız boyunca öğrenmemiz gereğini ortaya çıkarıyor.” biçiminde bir görüşün yer aldığı ve gerek çağa ayak uydurmak gerekse bireysel gelişim sağlamak açısından bilgi okuryazarlığının önemli olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Bir başka öğretmen adayı ise toplumsal açıdan durumu vurgulayarak **Ö-16**, “Bilgi okuryazarı oranının artmasının, daha bilinçli bir toplum oluşmasında büyük oranda katkı sağlayacağını düşünüyorum.” biçiminde görüşünü ifade etmiştir. Bütün bu görüşler ışığında bilgi okuryazarı olmada bireylerin en fazla önemsedikleri noktanın bilgi çağının gerisinde kalmamak olduğu görülmektedir. Gelişen dünyada değişim bu kadar hızlıyken geleceğin eğitimcisi olacak öğretmen adaylarının da bu duruma vurgu yapmış olmaları; aynı zamanda gerek bireysel gerekse toplumsal kaygılar güderek ve yaşam boyu öğrenmeyi önemseyerek bilgi okuryazarlığının önemini vurgulamış olmaları dikkat çekicidir. Araştırma kapsamında incelenen bir diğer konu bilgi okuryazarlığının bireye kazandıracığı becerilere ilişkindir. Çizelge 3’te öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığının kazandıracığı becerilere ilişkin görüşleri yer almaktadır.

Çizelge 3:Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığının kazandıracığı becerilere ilişkin görüşleri

Kazanılacak Beceriler	f
Araştırma yapma/kaynak tarama	14
Problem çözme	9
Eleştirel düşünme	8
Yaratıcı düşünme	7
Analiz yapma	7
İletişim kurma/kendini ifade etme	6
Bilgiyi etkili kullanma	5
Bilgiyi transfer etme	2
Bilgiye hızlı ulaşma	2
Yansıtıcı düşünme	1
Bilgi üretme	1
Toplam	65

Çizelge 3’te araştırma kapsamındaki öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığının kendilerine kazandıracığını düşündükleri beceriler görülmektedir. Bu bağlamda en fazla yüklemeye yapılan beceri araştırma yapma/kaynak taramadır. Başka bir ifade ile öğretmen adaylarının bilgi okuryazarı olmanın kendilerine araştırma yapma becerisini kazandıracığını ve beraberinde konuya ilişkin kaynak taramasını nasıl yapacaklarını öğreteceğini düşündükleri söylenebilir. Aynı zamanda öğretmen adaylarının problem çözme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı düşünme, analiz yapma gibi becerileri kazanacaklarını düşündükleri görülmektedir. Bütün bu beceriler göz önünde bulundurulduğunda öğretmen adaylarının bilgi okuryazarı olma ve ‘düşünme’ arasında

bağlantı kurdukları söylenebilir. Bu durum bilgi okuryazarı olmayla zihinsel becerilerden biri olan düşünmenin ve farklı düşünme becerilerinin bağlantısı olduğunu ortaya koyar niteliktedir. Yine öğretmen adayları bilgi okuryazarı olma ile iletişim kurma ve kendini ifade etme becerisi arasında da bağlantı kurmuşlardır. Bu durum edinilen bilgilerin paylaşılması ya da bilgiye ulaşmada farklı veri kaynaklarına ulaşmada iletişim süreçlerinden yararlanmanın zorunlu olduğu ve bunun da öğretmen adayları tarafından kazanılması gereken bir beceri olduğu biçiminde yorumlanabilir. Bütün bunlara ek olarak bilgiyi etkili kullanma, bilgiyi transfer etme, bilgiye hızlı ulaşma ve bilgi üretme gibi becerilerin de bilgi okuryazarlığı sürecinde gelişeceği ifade edilmiştir.

Bilgiye ulaşma yolları, bilginin kullanılması ve yeni bilginin üretilmesi gibi komplike bir sürecin bilgi okuryazarlığının kazanılması sürecinde kazanılacak beceriler olduğu öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda ortaya konmuştur. Bu boyuta referans olacağı düşünülen görüşlerden biri **Ö-17**, “*Bilgi okuryazarı olan bireylerin; iletişim, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerinin daha gelişmiş olduğunu düşünüyorum. Bilgi okuryazarı olan bireyler hızla değişen çevreye daha kolay uyum sağlayabilir, daha üretken becerilere sahip olduğunu düşünüyorum. Ayrıca elde ettikleri bilgileri etkili bir şekilde kullanabilen bireyler olduğunu düşünüyorum.*” biçimindedir. Bir diğeri ise **Ö-24**, “*Bilgi okuryazarlığı ile birey araştırma yapma ve yaşam boyu öğrenme becerisini kazanır. Dünyayı ve çevresini daha iyi anlar. Diğer insanların bakış açısından farklı olarak yaratıcı bir düşünce becerisine sahip olur ve eleştirel bir bakış açısı kazanır.*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu görüşlerden de anlaşıldığı gibi araştırma kapsamındaki öğretmen adaylarının gerek bilgi okuryazarlığına ilişkin gerekse bu süreçte kazanılabilecek becerilere ilişkin fikir sahibi oldukları anlaşılmaktadır.

Bilgi çağında birey ve toplumun geleceği; bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma, analiz etme, yorumlama, üretme vb. becerilerine bağlıdır. Bu becerilerin kazanılması ve hayat boyu sürdürülmesi ezberlemeyi değil, çağdaş bir eğitimi gerektirmektedir. Eğitim aracılığıyla da araştıran, sorgulayan, problem çözebilen, eleştiren, yorum yapabilen yani bilgi okuryazarı olarak evrilen bireyler yetiştirmek hedeflenmelidir. Üzerinde durulan bir başka konu öğretmen adaylarının bilgiye ulaşmada tercih ettikleri yolları belirlemeye dönüktür. Çizelge 4’te öğretmen adaylarının bilgiye ulaşma yollarına ilişkin görüşleri sunulmaktadır.

Çizelge 4: Öğretmen adaylarının bilgiye ulaşma yollarına ilişkin görüşleri

Bilgiye ulaşma yolları	f
İnternet	21
Medya (Tv-Radyo-Gazete-Dergi)	21
Kitap	15
Kütüphane	11
Makale	7
Uzman kişi	7
Ansiklopedi	4
Toplam	86

Çizelge 4 incelendiğinde, öğretmen adaylarının bilgiye ulaşma yollarını sıraladıkları görülmektedir. Buna göre en fazla vurgulanan bilgi kaynaklarının internet ve medya olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte kitap, kütüphane, makale, uzman kişi ve ansiklopedi yine üzerinde durulan diğer bilgi kaynaklarıdır. Bilindiği gibi gelinen zamanda iletişim haberleşme ve bilgi paylaşımı web üzerinden gerçekleşmektedir. Dolayısıyla öğretmen adaylarının en yüksek oranda interneti bilgiye ulaşma yolu olarak göstermeleri doğal karşılanmalıdır. Bunun yanında ansiklopediye yapılan vurgunun en az düzeyde olması da bir başka dikkat çekici durumdur. Ancak özellikle internetin kullanımı ve internet kullanımına bağlı olarak arama motorlarının bilgiye ulaşmada temel yol olarak tercih edilmesi özellikle ansiklopedi gibi basılı bilgiye ulaşma yollarının daha az tercih edilmesine neden olmuştur. Bütün bu görüşleri destekleyeceği düşünülen ve öğretmen adaylarının ifade ettiği görüşlerden bazıları **Ö-4**, “Günümüzde en çok kullanılan bilgiye ulaşma yolu internettir. Hızlı bir şekilde birçok kaynağa ulaşılmakta ve bu konuyla ilgili birçok çalışma elimize geçmektedir. Konu hakkında yazılan bilimsel kitaplarda kullanılan diğer bir yoldur. Araştırılan bir bilgi hakkında bilen bir çevreden yardım almakta faydalı olmaktadır.”, **Ö-7**, “Öncelikle sağlıklı internet ortamından araştırırım, güncel makaleleri okurum araştırdığım bilgiyle ilgili güncel kitap ve yayınları takip ederim.”, **Ö-14**, “Öncelikle daha güvenilir olduğu için ilk tercihim kitaplar. Bunun için kendi kitaplığımda yoksa kütüphaneleri kullanıyorum. Daha sonrasında sosyal medyayı aktif olarak kullanıyorum. Google akademik, değişik arama motorları ve hatta twitter gibi sosyal ağları bilgi edinmek için kullanıyorum.” biçimindedir. Görüşlerden ve yapılan yüklemelerden anlaşıldığı gibi öğretmen adaylarının bilgiye ulaşma yollarında internet öncelikli tercihlerindedir. Bu durumu interneti kullanarak bilgiye ulaşımın kolay olmasına bağlamak mümkündür. Yine internetle aynı oranda medyanın etkisi de vurgulanarak televizyon, radyo, gazete ve dergilerin de önemsendiği ifade edilmiştir. Çalışmada araştırılan bir başka konu bilgiye ulaşmada yaşanan sorunları belirlemeye dönüktür. Öğretmen adaylarının bilgiye ulaşmada yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri Çizelge 5’te görülmektedir.

Çizelge 5:Öğretmen adaylarının bilgiye ulaşmada yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri

Bilgiye ulaşmada yaşanan sorunlar	f
İnternet bilgilerinin güvenilir olmaması	23
Kütüphanelerin ve kaynakların yetersizliği	13
Anahtar kelime belirleyememe	3
Toplam	39

Çizelge 5 incelendiğinde, öğretmen adaylarının bilgiye ulaşmada yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşleri dikkat çekmektedir. Bu bağlamda en fazla yüklemenin internet bilgilerinin güvenilir olmamasına yapıldığı görülmüştür. Bununla birlikte Kütüphanelerin ve kaynakların yetersiz oluşu da üzerinde durulan bir başka sorunlu durumdur. Yine internetten bilgiye ulaşmada kullanılacak anahtar kelimeyi belirlemede de sıkıntılar yaşandığı öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda belirlenmiştir. Bu durumu açıklayacağı düşünülen örnek görüşlerden bazıları **Ö-13**, “..tek sorunun aramak istediğim

bilginin anahtar kavramlarını tespit etmek zor oluyor.”, Ö-17, “Bilgiye ulaşmada kütüphanelerin ve kütüphanelerde bulunan kitapların yetersiz olduğunu düşünüyorum. Bilgiye ulaşmada bazen kaynak yetersizliği sorunu yaşıyorum.”, Ö-18, “...internette ulaşılan bilgi ise daha hızlı fakat doğruluğu şüpheli, bu sebeple bilgiyi edindiğimiz sayfanın güvenilirliğini bilmemiz gerekir.” şeklindedir. Bu görüşlerden de anlaşıldığı üzere öğretmen adaylarının sıkıntı yaşadıkları durumlar yine bilgiye ulaşmada en fazla kullanmayı tercih ettikleri internet merkezlidir. Çünkü her türlü bilgiye açık olan internet ortamında birçok yanlış ve eksik bilgi de yer alabilmektedir. Teknolojideki hızlı gelişmeler ve üretilen bilgideki artış bir yandan olumlu sonuçları bir yandan da tehditleri beraberinde getirmektedir. Bu yüzden internette bilgi alırken dikkat etmek, bilginin güvenilir kaynaktan elde edildiğine emin olmak önemlidir. Basılı olarak yayınlanmış olan bilgiler, nitelik ve güvenilirlik açısından çeşitli denetimlerden geçmiş bilgilerdir. Ancak internette yayınlanan bilgiler için söz konusu durum geçerli değildir. Bu nedenle, internette hızlı ve kolayca ulaşılan bilgilerin güvenilirlik ve geçerliliğinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Öğretmen adaylarının bilgiyi paylaşma yollarına ilişkin görüşleri ise Çizelge 6’da verilmiştir.

Çizelge 6: Öğretmen adaylarının bilgiyi paylaşma yollarına ilişkin görüşleri

Bilgiyi paylaşma yolları	f
İnternet/sosyal medya aracılığıyla	30
Yazılı/görsel materyaller hazırlayarak	16
Sözlü iletişim kurarak	11
Toplam	57

Çizelge 6 incelendiğinde öğretmen adaylarının edindikleri bilgiyi paylaşmada en fazla interneti/sosyal medyayı kullandıkları bununla birlikte özellikle ödev ve sunum benzeri konularda yazılı/görsel materyaller hazırladıkları ve bilgi paylaşımında yine sözlü iletişim kurmanın önemine vurgu yaptıkları görülmektedir. Buna göre öğretmen adaylarının araştırmanın daha önceki bulgularında da belirttiği gibi bilgiye ulaşmada en fazla tercih ettikleri interneti yine ulaştıkları bilgiyi paylaşmada da tercih ettikleri düşünülebilir. Öğretmen adaylarının görüşlerinden bu konuya referans olarak gösterilebilecek örneklerden bazıları, Ö-1, “*Sanal ortamda paylaşırım.. Bunun haricinde sunumlar aracılığıyla ve yakın çevremle doğrudan iletişime geçerek paylaşıyorum.*”, Ö-17, “*Elde ettiğim bilgileri sözlü olarak ya da yazılı olarak paylaşırım. Bazen bir ödev, rapor şeklinde bazen power point sunusu, video, resim şeklinde paylaşırım. Bazen bir sohbet sırasında bazen de bir tartışma içerisinde bilgimi diğer kişilerle paylaşırım.*” Ö-21, “*Bilgileri paylaşmada sosyal medyayı kullanmayı severim, çünkü anında ve birçok kişiye ulaşabiliyorsunuz. Aynı zamanda meraklı bir kişi olmam bana çevremdekilerin de meraklı olduğunu hissettirir ve öğrendiğim şeyleri anında paylaşmak isterim ve anlatırım...*” biçimindedir. Bilgiyi paylaşmak isteyen birey bilgiyi hangi ortamda paylaşacağını, kullanacağı araç-gereci, hedef kitleyi iyi değerlendirmeli ve en uygun paylaşma yolunu tercih etmelidir. Yapılan araştırmada öğretmen adayları bilgiyi paylaşma yollarını ifade ederken internet ve sosyal medyayı daha çok kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum sanal ortam, bilgisayar, internet aracılığıyla bilgiyi daha çok kişiyle paylaşmayı sağlandığından tercih edildiği şeklinde yorumlanabilir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü'nde yer alan beş ana bilim dalı ve Türkçe Eğitimi Bölümü son sınıflarında öğrenimlerine devam eden 30 öğretmen adayı üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı hakkındaki görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede öncelikle katılımcıların bilgi okuryazarlığı kavramını nasıl algıladıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Öğretmen adayları bilgi okuryazarlığını bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma, bilgiyi analiz/sentez etme, bilgiyi değerlendirme, bilgiyi yorumlama, bilgiyi iletme, bilgi gereksiniminin farkında olma ve bilgiyi düzenleme olarak açıklamışlardır. Bununla birlikte en fazla üzerinde durulan nokta, bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanmadır. Bunlara paralel olarak bilgi okuryazarlığının bireyin kendi bilgi ihtiyacını fark etmesi, ulaştığı bilginin niteliğini belirlemesi ve değerlendirmesi, bilgiye erişmesi ve saklaması, bilgiyi etkili ve etik biçimde kullanması, bilgiyi yeni bir duruma uydurarak kullanabilme kapasitesi olarak tanımlandığı bilinmektedir (Hennessey, 2009). Ancak yapılan bir araştırmada, öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığına ilişkin eğitim gereksinimi hissettikleri ve böyle bir eğitim almaya istekli oldukları belirlenmiştir (Aldemir, 2004).

Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarı olmanın önemine ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde bilgi çağına ayak uydurmak, doğru kaynaktan doğru bilgiye ulaşmak, bilgiyi kullanabilmek, bilinçli ve bilgili toplumun oluşması, bilgiyi değerlendirmek, bireysel gelişim sağlamak, yaşam boyu öğrenme ve bilginin doğru paylaşımı gibi konuların önemsendiği görülmüştür. Bu noktada, öğretmen adaylarının en fazla bilgi çağına ayak uydurmaya vurguladıkları dikkat çekmektedir. Kurbanoğlu ve Akkoyunlu (2002b), çağın gereksinim duyduğu becerilere sahip bilgisayar ve bilgi okuryazarı bireyler yetiştirmede eğitim kurumlarının rolünün büyük olduğunu ifade etmektedir. Eğitim kurumları kadar eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin de bu süreçte önemli rolleri bulunmaktadır. Geline çağda, öğretmenlerin niteliği pek çok farklı dinamikle özdeşleştirilebilir. Ancak bilginin yoğun biçimde üretilir, yayılır ve paylaşılır olduğu bu günümüzde nitelikli öğretmen kavramının çok bilenden ziyade bilgiye nasıl ulaşacağını bilene dönüştüğü görülmüştür (Adıgüzel, 2011).

Araştırma ile ulaşılan bir diğer sonuç; öğretmen adaylarının bilgi okuryazarı olma sürecinde kazandıkları becerilere ilişkindir. Bu bağlamda öğretmen adayları araştırma yapma/kaynak tarama, problem çözme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, analiz yapma, iletişim ve kendini ifade etme becerisi, bilgiyi etkili kullanma, bilgiyi transfer etme, bilgiye hızlı ulaşma, yansıtıcı düşünme ve bilgi üretme gibi becerilere odaklanmışlardır. Bu beceriler genel itibarıyla değerlendirildiğinde hem araştırma yapmaya, bilgiye ulaşarak onu kullanmaya dönük beceriler hem de özellikle üst düzey düşünmeye dönük beceriler olduğu ifade edilebilir. Buradan hareketle bilgi okuryazarlığının bireylere pek çok kompleks beceriyi kazandırdığı ve bunların etkili biçimde kullanılmasını sağladığı düşünülebilir. Aldemir (2004)'e göre bilgi okuryazarlığının temelinde eleştirel düşünme becerisi yatmaktadır. Çünkü eleştirel düşünme süreci içerisinde farklı bilgilerin değerlendirilmesi, gerekli ve gereksiz bilginin ayırt edilmesi yatmaktadır. Kurbanoğlu ve Akkoyunlu (2002b) ise bilgi okuryazarı olan bireylerin bilgi gereksinimlerini fark ettiklerini, bu gereksinimi tanımlayabildiklerini, bilgiye ulaşarak değerlendirebildikleri ve etkili biçimde kullanabildiklerini ifade etmektedirler. Buna ek olarak bilgisayar etkili biçimde kullanabilme de bilgi okuryazarı olmak için gerekli görülmektedir (Kurbanoğlu ve Akkoyunlu, 2002b). Yine gerek Demiralay ve Karadeniz (2008) gerekse Aldemir (2004),

bilgi okuryazarlığına ilişkin olarak bilgiye olan ihtiyacın hissedilmesi ve beraberinde bu ihtiyacı giderirken bilimsel bir ahlakla hareket etme, bilgi ihtiyacını tanımlama, bilgi arama stratejilerini oluşturma, bilgi kaynaklarına ulaşma, gerekli bilgiye ulaşma, bilgiyi analiz etme, yorumlama ve değerlendirme gibi beceriler üzerinde durmaktadırlar. Bütün bu özellikler nitelikli bir öğretmenin taşıması gereken özellikler arasında sayılabilir. Benzer biçimde Adıgüzel (2011) de nitelikli öğretmeni bilgi ihtiyacının farkında olan, bilgiye ulaşma yollarını bilen, ulaştığı bilgiyi anlamlandıran, yeni bilgi üreten ve ürettiği bilgi ile sorunlarını çözebilen öğretmen biçiminde tanımlamaktadır. Öğretmen adayları üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada, bir öğretmenin bilgiyi aynen alması ve ezberlemesi yerine araştırarak-sorgulayarak elde etmesi ve bu bilgiyi yorumlayarak kullanmasına ilişkin görüşlerin tamamen kabul edildiği görülmüştür (İzci ve Koç, 2012).

Üzerinde durulan bir diğer konu öğretmen adaylarının bilgiye ulaşmada etkili buldukları yollarıdır. Buna göre internet, medya, kitap, kütüphane, makale, uzman kişi ve ansiklopedi bilgiye ulaşma yolları olarak sıralanmıştır. Ancak öğretmen adaylarının en fazla tercih ettiği yol internetle birlikte medya olmuştur. Bu durum, özellikle günümüzde iletişimin daha çok internet üzerinden gerçekleşmesi ve bireylerin sadece bilgiye ulaşırken değil; hayatın her anına ilişkin olarak interneti yoğun biçimde kullanmalarıyla bağdaştırılabilir. Benzer bir çalışma da öğretmen adaylarının bilgi kaynağı olarak en fazla interneti tercih ettiklerini göstermektedir (Başaran, 2005). Gömleksiz ve Öner (2011)'in araştırma sonuçları da bu görüşleri destekler niteliktedir. Araştırmacılar öğretmen adaylarının bilgiyi sunumda yazılı ve sözlü kaynakları kullandıklarını ve özellikle teknolojik olanakları kullanmada yeterli olduklarını belirlemişlerdir. Bu doğrultuda öğretmen adaylarının bilgiyi kullanmada fazla zorlanmadıkları sonucu elde edilmiştir. Bu durum başta internet olmak üzere teknolojik kaynakları kullanmanın bilgi okuryazarı olmayı olumlu yönde etkilediğini ve desteklediğini göstermektedir. Yine bir başka çalışmada interneti daha sık kullanan öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlık düzeylerinin daha az kullananlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Kaya ve Durmuş, 2008). Benzer biçimde öğretmen adayları üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada, öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlıkları ile internete yönelik tutumları arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur (Kahyaoglu, 2011). Yine benzer bir çalışmada öğretmen adaylarına ilişkin bilgisayar özyeterlik algısı ile bilgi okuryazarlığı öz yeterlik algısının pozitif yönde ilişki içinde olduğu belirlenmiştir. Bilgisayar okuryazarlığı bilgi okuryazarlığının ön koşulu niteliğindedir (Akkoyunlu ve Kurbanoglu, 2003). Başka bir deyişle bilgi okuryazarlığı bilgisayar okuryazarlığı terimini de içine alan geniş bir kavramdır (Aldemir, 2004). Demiralay ve Karadeniz (2008) bu tanımlamayı biraz daha genişleterek bilgi okuryazarlığının diğer bütün okuryazarlık türleri içerisinde temel ve kapsayıcı bir rolü olduğunu belirtmektedirler.

Farklı ve yeni okuryazarlık biçimlerinin öğretmen yetiştirme programlarına entegre edilmesi ve öğretmenlerin bu alanlarda donanımlı olarak yetiştirilmeleri gelecek kuşakların eğitimleri açısından önem taşımaktadır (Adıgüzel, 2005). Bilgi okuryazarlığı ve bilgisayar okuryazarlığı kavramlarını birleştiren bir çalışmada, bilgi okuryazarlığı ile bilgisayar okuryazarlığı arasında orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur (Kurbanoglu ve Akkoyunlu, 2002b). Öğretmenler üzerinde yapılan başka bir çalışmada bilgisayar özyeterlik algısı düşük öğretmenlerin kurslara katılarak bilgisayar kullanmayı öğrendikleri; ancak özyeterlik algısı yüksek öğretmenlerin kurslara katılmakla birlikte daha çok öğrenciliklerinde öğrendikleri belirlenmiştir. Ayrıca özyeterlik algısı yüksek öğretmenlerin bilgisayarı daha

sık kullandıkları ve yine bu gruptaki öğretmenlerin bilgisayarı daha çok tarama amaçlı kullandıkları görülmüştür (Seferoğlu ve Akbıyık, 2005).

Öğretmen adaylarının bilgiye ulaşmada yaşadıkları sorunlar ise internet bilgilerinin güvenilir olmaması, kütüphanelerin/kaynakların yetersiz olması ve araştırma yaparken anahtar kelime belirleyememeleridir. Bu noktada interneti en fazla bilgiye ulaşma yolu olarak ifade eden öğretmen adaylarının yine internet ortamındaki bilginin güvenilirliğini sorgulaması ilginç bir durum olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca yaşanan bir diğer sorunun kütüphaneler ve buradaki kaynaklarının yetersizliği biçiminde ifade edilmesi araştırma sonuçları arasında bilgiye ulaşma kaynağı olarak kütüphanelerin gösterilmesinin ancak en fazla tercih edilen yol olarak kabul görmemesini açıklar niteliktedir. Başka bir ifade ile öğretmen adaylarının kütüphanelerdeki kaynakları yeterli görmedikleri için bilgiye ulaşmada çok fazla tercih etmediklerini açıklar niteliktedir. Öğretmen adayları üzerinde yapılan bir araştırmada üniversite kütüphanesinin sahip olduğu koşulların ve görevlilerin öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı becerilerinin gelişmesine katkısı olmadığı ve bunu olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Aldemir, 2004). Başka bir ifade ile araştırmaların sonuçları birbirini destekler niteliktedir. Oysa iyi bir öğretmen-kütüphaneci işbirliği ile etkin biçimde yürütülen kütüphane çalışmalarının öğrencilerin hem motivasyonlarını arttırdığı hem de bilgi okuryazarlığına olumlu etkide bulunduğu araştırmalarla ortaya konmuştur (Small, Zakaria ve El-Figuigui, 2004)

Mevcut araştırmayla ulaşılan bir diğer sonuç ise öğretmen adaylarının bilgi paylaşımı noktasında interneti/sosyal medyayı, yazılı/görsel materyalleri ve sözlü iletişimi kullanmalarınıdır. Yapılan benzer bir çalışmada da öğretmen adaylarının daha çok basılı materyaller ve manyetik/dijital materyallerle bilgi paylaşımında buldukları belirlenmiştir (Başaran, 2005). Bu sonuçlar bilgi okuryazarlığı ediniminde çok yönlü kaynaklardan yararlanmanın önemini ve gereğini ortaya koymaktadır. Nitekim Jones, Peters ve Shields (2007) çalışmalarında çok yönlü kanallardan beslenerek geliştirilen bilgi okuryazarlığının daha motive edici ve ilgi çekici olduğunu belirleyerek, bu durumun öğrenme üzerinde olumlu etkilere yol açtığını ortaya koymuşlardır.

Bütün bu sonuçlar değerlendirildiğinde öğretmen adaylarının bilgi okuryazarı olarak yetişmelerini sağlamak için bilgiye ulaşmada karşılaştıklarını düşündükleri zorlukları ortadan kaldırmaya dönük uygulamalara gidilmelidir. Bu çerçevede özellikle en fazla tercih edilen bilgiye ulaşma yolu olarak kabul edilen internetin kullanılması ve öğretmen adaylarının internete daha pratik biçimde ulaşmalarını sağlayacak imkânlar oluşturulmalıdır. Özellikle üniversitelerin yerleşke alanlarında kablosuz internet kullanımı desteklenmelidir. Bununla birlikte hizmet öncesi eğitim sürecinde verilecek derslerde bilgiye ulaşma yolları ve doğru araştırma yapma teknikleri öğretilmelidir. Öğretmen adaylarının üniversitelerin üye oldukları veri tabanlarına girebilmeleri için gerekli alt yapı oluşturulmalıdır. Özellikle doğru kaynağa ulaşma, ulaşılan bilginin doğru değerlendirilmesi ve sunulması noktasında öğretmen adayları yönlendirilmelidir. Bu çalışmanın benzerleri gerek nitel gerekse nicel boyutta da yapılarak sonuçların tutarlılığı karşılaştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

ADIGÜZEL, Abdullah (2005). Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Öğretmen Niteliklerinde Yeni Bir Boyut: Bilgi Okuryazarlığı, Milli Eğitim, 167,

http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/167/index3-adiguzel.htm, adresinden 15.02.2013 tarihinde edinilmiştir.

ADIGÜZEL, Abdullah (2011). Bilgi Okuryazarlığı Ölçeğinin Geliştirilmesi, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 17, 15-28.

AKKOYUNLU, Buket ve KURBANOĞLU, Serap (2003). Öğretmen Adaylarının Bilgi Okuryazarlığı ve Bilgisayar Özyeterlik Algıları Üzerine Bir Çalışma, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24, 1-10.

ALDEMİR, Ahmet (2004). Öğretmen Adaylarının Bilgi Okuryazarlığı Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma: Sakarya Üniversitesi Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ALDEMİR, Ahmet. (2003). Bilgiye Erişimde Yeni Yaklaşım: Bilgi Okuryazarlığı. ÜNAK'03: Bilgiye Erişimde Değişen Yollar ve II. Tıbbi Bilgi Yönetimi ve Teknolojileri Sempozyumu, (25-26 Eylül), Ankara.

ARGON, Türkan, ÖZTÜRK, Çiğdem ve KILIÇASLAN, Hülya (2008). Sınıf Öğretmenliği Öğretmen Adaylarının Bilgi Okur-Yazarlığı Becerileri Üzerine Bir Durum Çalışması, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(2), 13-22.

BAŞARAN, Mustafa (2005). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bilgi Okuryazarlıklarının Değerlendirilmesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25(3), 163-177.

CHANG, Y. Yun-ke, ZHANG, Xue, MOKHTAR, Intan Azura, FOO, Schubert, MAJİD, Shaheen, LUYT, Brendan ve THENG, Yin-leng (2012). Assessing Students' Information Literacy Skills in Two Secondary Schools in Singapore. Journal of Information Literacy, 6(2), 18-34. <http://ojs.lboro.ac.uk/ojs/index.php/JIL/article/view/PRA-V6-I2-2012-2> adresinden 19.02.2013 tarihinde edinilmiştir

DEMİRALAY, Raziye ve KARADENİZ, Şirin (2008). İlköğretimde Yaşam Boyu Öğrenme İçin Bilgi Okuryazarlığı Becerilerinin Geliştirilmesi, Cypriot Journal of Educational Sciences, (3) 2, 89-119.

FERGUSON, Brian (2003). Information Literacy-A Primer for Teachers, Librarians and other Informed People, A Frebook, <http://bibliotech.us/pdfs/InfoLit.pdf> adresinden 09.09.2012 tarihinde edinilmiştir.

GÖMLEKSİZ, Mehmet Nuri ve ÖNER, Ümmühan (2011). Öğretmen Adaylarının Bilgi Okuryazarlığı Becerilerindeki Zorlanma Düzeyleri, e-Journal of New World Sciences Academy, 6(1), 119-138.

GÜL, Gözde (2007). Okuryazarlık Sürecinde Aile Katılımının Rolü. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 8(1), 17-30.

HENNESSEY, Sandra. (2009). Information Literacy-Finding Information, <http://www.collegeupgradingon.ca/current/infoliteracy/informationliteracy.pdf> adresinden 09.09.2012 tarihinde edinilmiştir.

HOFFMANN, Debra Anne ve LaBONTE, Kristen (2012). Meeting Information Literacy Outcomes: Partnering with Faculty to Create Effective Information Literacy Assessment. Journal of Information Literacy, 6(2), 70-85. <http://ojs.lboro.ac.uk/ojs/index.php/JIL/article/view/LLC-V6-I2-2012-1> adresinden 19.02.2013 tarihinde edinilmiştir.

İZCİ, Eyüp ve KOÇ, Sevda (2012). Öğretmen Adaylarının Yaşam Boyu Öğrenmeye İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Adıyaman Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (9), 101-114.

JONES, Rosie, PETERS, Karen ve SHIELDS, Emily (2007). Transform Your Training: Practical Approaches to Interactive Information Literacy Teaching. Journal of Information Literacy, 1(1), 35-42.

KAHYAOĞLU, Mustafa (2011). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bilgi Okur-Yazarlığı Becerileri İle İnternet Kullanımına Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi, Eğitim Teknolojileri Araştırmaları Dergisi, 2(3). <http://asosindex.com/journal-article-abstract?id=13334>, adresinden 12.02.2012 tarihinde edinilmiştir.

KAYA, Sinan ve DURMUŞ, Alpaslan (2008). Öğretmen Adaylarının Bilgi Okuryazarlığı Ve Araştırma Yaparken İnterneti Kullanma Düzeyleri, 2nd International Computer and Instructional Technologies Symposium (ICITS), 778-786.

KILIÇ-ÇAKMAK, Ebru (2010). Learning Strategies and Motivational Factors Predicting Information Literacy Self-efficacy of e-Learners, Australasian Journal of Educational Technology, 26(2), 192-208

KIZILASLAN, Duygu (2007). Bilgi Okuryazarlığı ve Üniversite Kütüphaneleri: Bilgi Okuryazarlığı Planı Hazırlama Unsurları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KINIKIN, Janae ve HENCH, Keith (2012). Poster Presentations as an Assessment Tool in a Third/College Level Information Literacy Course: An Effective Method of Measuring Student Understanding of Library Research Skills. Journal of Information Literacy, 6(2), 86-96. <http://ojs.lboro.ac.uk/ojs/index.php/JIL/article/view/LLC-V6-I2-2012-2> adresinden 19.02.2012 tarihinde edinilmiştir.

KURBANOĞLU, S. Serap ve AKKOYUNLU, Buket (2002a). Bilgi Okuryazarlığı: Bir İlköğretim Okulunda Yürütülen Uygulama Çalışması. Türk Kütüphaneciliği 16(1), 20-40.

KURBANOĞLU, S. Serap. (2010). Bilgi Okuryazarlığı: Kavramsal Bir Analiz. Türk Kütüphaneciliği, 24(4), 723-747.

KURBANOĞLU, Serap ve AKKOYUNLU, Buket. (2002b). Öğretmen Adaylarına Uygulanan Bilgi Okuryazarlığı Programının Etkililiği Ve Bilgi Okuryazarlığı Becerileri İle Bilgisayar Özyeterlik Algısı Arasındaki İlişki, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22, 98-105.

POLAT, Coşkun (2004). Bilgi Okuryazarlığı ve Üniversiteler. 40. Kütüphane Haftası Kutlama Programı, (30 Mart-4Nisan), Konya.

POLAT, Coşkun (2005). Üniversitelerde Kütüphane Merkezli Bilgi Okuryazarlığı Programlarının Geliştirilmesi: Hacettepe Üniversitesi Örneği, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

SEFEROĞLU, Sadi ve AKBİYİK, Cenk (2005). İlköğretim Öğretmenlerinin Bilgisayara Yönelik Öz-Yeterlik Algıları Üzerine Bir Çalışma, Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research, 19, s. 89-101.

SMALL, Ruth. V., ZAKARIA, Nasriah. ve El-FIGUIGUI, Houria (2004). Motivational Aspects of Information Literacy Skills Instruction in Community College Libraries. *College & Research Libraries*, 65(2), 96-121.

SNAVELY, Loanne ve COOPER, Natasha (1997). The Information Literacy Debate. *The Journal of Academic Librarianship*, 23(1), 9-13.

ОБЫЧАЙ «УЧА» У КЫРГЫЗОВ. АНАЛОГИ ДАННОГО ОБЫЧАЯ У ДРУГИХ НАРОДОВ

“UCHA” TRADITION IN KYRGYZ CULTURE AND ITS HISTORICAL- ETHNOGRAPHIC COUNTERPARTS

KIRGIZLARDA “UÇA” GELENEĞİ VE BU GELENEĞİN TARİHİ- ETNOGRAFIK YÖNDEN BENZERLERİ

Prof. Dr. Olcobay KARATAYEV*

РЕЗЮМЕ

У кыргызов и по ныне существует архаический обычай престижного распределения добычи под названием «уча» – букв. «крестец», «курдюк» или задняя часть туши барана, коня. Этот обычай распределения добычи широко распространены у тюркоязычных и тунгусоязычных народов Сибири. Сущность обычая «уча» заключалась в распределении части добычи своим соплеменникам. При обращении к охотнику: «шыралга» (по монгольски – шорлого), последний обязан был поделиться трофеем. Указанный возглас предусматривал выделение почетной части добытого мяса любому встречному. Охотник-кыргыз, встретив кого-либо едущим с добычей, при слове «ужа» брал заднюю ногу с частью позвоночника и шкуру, второй и третий встречный отрезали себе также лучшие куски мяса, в итоге охотнику не остается ничего. Аналогичный обычай под названием «уча бер!» (букв. дай крестец) был зарегистрирован у хакасов и алтайцев. Например, на Северном Алтае хозяин юрты преподносил лучшую часть мяса «уча» в дар шаману, «который, приняв, обрезывает мякоть, но не всю и дарит, кому захочет из почетных людей. Этот, отрезав себе, передает другому, обыкновенно старшему себя родственнику или чужому, который, отрезав себе, отдает всем находящимся, и тут же окончательно очищают кости «уча», не повреждая их. Архаический обычай «уча» и распределение доли под названием «кешик», бытовали и бытует у современных кыргызов. В кыргызском языке словом «кешик» обозначаются остатки пищи и питья со стола знатных и почетных гостей, которыми угощают молодых или соседей, а также сам гостинец от угощений на пиру. Таким образом, обычай «уча» возник в среде охотников и берет начало от охотничьих промыслов, ибо в «вступал в силу уравнительный закон, восходящий к нормам коллективного производства и потребления родового строя. У кыргызов существовал равный дележ добычи независимо от вклада любого члена охотничьей артели. В противном случае горные хозяева могли рассердиться и не дать удачи в следующий раз. По мнению ученых условия действия обычая «уча» возникли в период разложения родового строя и

* Kyrgyzstan-Turkey Manas University Faculty of Letters Departement of History /
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

возникновения соседской общины, когда стало нарушаться исключительное право членов рода на родовые территории, представляется более достоверным предположение, что он возник при первобытно-родовых отношениях. В зависимости от дальнейших социальных условий обычай видоизменился, с течением времени где-то им стали пользоваться в определенных случаях все, независимо от родовой принадлежности, а где-то (например, в Хакасии) он полностью исчез.

Согласно исследованиям, обычай типа «уча» можно отнести к так называемой престижной экономике первобытно-родового строя, которая в зачаточном состоянии возникла еще у охотников того времени, но ее расцвет пришелся на неолитический период. Традиционные нормы поведения требовали неукоснительного дележа излишних продуктов, которые принимали форму дара, брачного выкупа или пищи, приготовленной для устройства праздника. Обычай «уча» гарантировал людям поддержку в случае нужды, ибо он обуславливал развитие взаимопомощи, совершенствовал системы брачных связей и установления социальных градаций.

Ключевые слова: «уча тартуу», шыралга, шоролго, кыргызы, монголы, тунгус, Буряты

ABSTRACT

There is an old Kyrgyz tradition named the “ucha tartuu” i.e. “sacral bone offer” which has been held by the Kyrgyzs since ancient times at feasts and receptions of distinguished, respected guests. This is the tradition of offering horseflesh, exactly a sacrum to the eldest guest of distinction or a very respected man. The sacrum is made from horseflesh. The Kyrgyzs slaughter a horse to show their respect to guests, cut it into pieces and then boil them. This ancient “ucha” i.e. sacrum tradition has been held and known as “nemat” among the Turkic-language ethnicities of Southern Siberia (Kuu- kiji, Kumandy, and Tuba) and in Tungus-languages, Evenks and Evens. “The Ucha tradition” has maintained a very significant role in Economic, Philosophical, Religious and Social life of Kyrgyz people. The main purpose of the “Ucha” ceremony is fair sharing of the hunters’ bags among the members of their tribes. Hunting, which was one of the main activities of social-economic structure, along with traditions and customs dealing with it, was of a great social, economic, religious and ritual significance amongst peoples and tribes living in a mountainous and forest areas, especially the Kyrgyzs. Also, there was another tradition called “shyralga” , i.e. “hunter’s gift” tradition which is related to hunting in the Kyrgyz culture. If one, who met a lucky hunter returning with a bulk of bag, called him saying “Shyralga”, according to the ancient tradition, the hunter would have to give a part of his gained trophy to the man. The imperative verb “shyralgala”, deriving from the noun “shyralga”, means “to wish luck to a hunter”. There were cases when even lucky hunters, who used to return home with a full bag, very often had to return with no piece because they were to share their bags, i.e. meat with those whom they met on their way home. Among the Siberian ethnicities (Evenks, Evens, etc.) there was a tradition to give the first met person an amount of meat from the hunter’s trophy, which would be equal to the person’s body and a part of the hunted animal’s skin if the hunter was lucky to capture a bigger animal, for example, a deer or an elk. This tradition is also common among Mongolian language ethnicities and it is named “shorlogo” in their languages. In Mongolian language, Buryats, the word “shorlogo” means “a piece of meat” or “sharing a piece of meat”.

The basic meaning of the “ucha” tradition actually involves providing social equity, fair food share in hardships, mutual support, and a show of support to people according to their social age status qualities (children, elders). It is of a particular significance for those who meet by chance in bad weather conditions as they could help each other with food. This tradition also regulates and provides special rules and norms of extra food delivery. It contributes to and maintains the existing social-economic structure, mutual assistance and marital relationships. The “ucha” tradition was the guarantee of assistance when people faced material hardship in their lives.

Key words: The ucha offering, Shyralga, Shorlogo, Kyrgyz, Mongol, Tungus, Buryat.

ÖZET

Kırgızların düğün yemeklerinde saygın misafirleri kabul etmede eskiden beri devam edegelen “Uça Tartuu” geleneği vardır. “Uça”, yılmın (at) sağrı kemiğinin yani kuyruk sokumu kemiğinin bulunduğu yerdir, hayvanın burası pişirilerek, saygın misafirlerin en büyüğüne veya şerefli bir misafire ikram edilir. Hayvanın burası çok lezzetli, yağlı ve yumuşaktır. “Uça” geleneği, Güney Sibirya’nın Türk Dili konuşan halklarında (Kumanlar, Tuvalar), Tunguzca konuşan Evenk ve Evenlerde “Nemat” adı altında yapıla gelmektedir. “Uça” geleneğinin, tarım ve hayvancılığa dayalı iktisadî, felsefi-dinî ve içtimai yönden derin anlamları olmuştur. “Uça” geleneğinin içerik yönünden temeli, savaşta kazanılan ganimetin aynı boydan olan insanların arasında eşit paylaşımına dayanmaktadır. Çiftçilik tarzının bir dalı olan avcılık ve ona bağlı olarak ortaya çıkan gelenekler, örf-âdetler; ovada, dağ-orman bölgelerinde yaşayan halklarda, boylarda, özellikle de Kırgızlarda çiftçiliğe dayalı iktisadî, dinî ritüelsel yönden derin anlamları olmuştur. Kırgızlarda avcılıkla ilgili “Şıralga” geleneği vardır. Avdan eli dolu olarak dönen avcıya birisi “Şıralga” diye seslenirse, eski âdetlere göre avcı, elindeki avdan bir parçayı o kişiye vermek zorunda kalırdı. “Şıralga” geleneğinde bu durum, “Avın bereketli olsun, rast gele” dileğinin anlamını vermektedir. Bazı zamanlarda avdan eli dolu dönen avcılarının evlerine eli boş gittikleri de olmuştur. Çünkü avcı, eve gelirken yolda karşılaştığı kimselere avladığı hayvandan verme mecburiyetinde kalmıştır. Sibirya halklarında (Evenkler, Evenler vb.) avcı, vurduğu iri hayvandan mesela geyikten, ilk karşılaştığı kişiye boy kadar et ve deri vermiştir. Bu gelenek, Moğolca konuşan halklarda da geniş olarak bilinmektedir ve Moğolcada “Şorlogo” diye adlandırılmaktadır. “Şorlogo”, Moğolca konuşan Buryatlarda “Bir kesimlik et” veya “Bir kesimlik eti paylaşma” anlamını bildirmektedir.

“Uça” geleneğinin temel anlamı, sosyal eşitliği, zor hayat şartlarında yiyeceği eşit olarak paylaşmayı, kendi aralarında yardımlaşmayı, özellikle güçsüzlere yardım etmeyi sağlamaktır. Hayatın zor şartlarında aniden karşılaşılan insanların birbirlerine yardım etmesi (yiyecek-ıçecek) elzem bir hal almıştır. Fazla olan yiyecek-ıçeceği paylaşmanın geleneksel kuralları, sosyo-ekonomik düzeni saklamayı, sosyal yönden yardımlaşmayı ve nikâh ilişkilerininin sağlam olmasını sağlamıştır. “Uça” geleneği, insanoğlunun hayat şartlarında maddî yönden zorluk ortaya çıktığı zaman yardım edici bir garanti unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uça tartuu, Şıralga, Şorlogo, Kırgız, Moğol, Tunguz, Buryat

Every nation has its own unique culture, traditions, and shaped customs. Through learning traditions, national rituals it is possible to investigate material and moral values of ethnos, agricultural setup, and also fauna and flora of these or those areas. Moreover, traditions and rituals which are related to traditions have ethnic character and they can give us clear information about the evolution of philosophical- religious ideologies of ethnos (ethnic groups).

In Kyrgyz tradition there is a custom “Ucha tartuu” (giving a horse’s talebone according to the age and honor of a guest) especially during feasts and while receiving honorable guests. This is the tradition of serving slaughtered horse’s meat for devoting to good purposes, and boiling meat separately, then serving elders or honored guests. “Ucha tartuu” is considered as a culmination point in the Kyrgyz culture in the receiving guests. Honorable guest (man) who is given “ucha” at first tastes the meat, and then shares it with other participants and honored members of the celebration. As we know, honorable guest who has given “ucha” from celebrations or feast will share “ucha” with his relatives and neighbors after returning home. “Ucha” and traditions, rituals which are related to it have sacral meaning. This ancient tradition occurred not only in our culture, but, there is evidence that this tradition occurred in north Altaic groups (Kuu-Kiji, Kumandy, and Tuva), stated Christian missionary, ethnographer V. I. Verbitski in his work dated back to the 19th century. Also this ancient tradition has being kept in Tungus language speaking nations (Evenk, Evenki) under the name “nemat”.

Ichkilik Kyrgyz tribes considered “ucha” as the back side or backbones of sheep or goat. According to Ichkilik Kyrgyz’s traditions (Leylek, Batken, some region of Nookat, and Kadamjay), Uzbek Kyrgyz (regions where situated Ichkilik Kyrgyzs), Tajikistan (Murgab, Jergetal Kyrgyzs), and for Van Kyrgyzs in Turkey “ucha” is known as backside or backbones of sheep and goat, and it is the respectful food served to honorable guests as a sign of respect. For example Ichkilik Kyrgyzs said that they give “ucha” to men and chest of sheep or goat to women as a sign of respect (Yudahin: 811). As Chokon Valikhanov stated there is evidence that “ucha” was the respectful food for Northern Kyrgyzs among other dishes at the table during his journey to northern Kyrgyz in 19th century. So, from this statement backbone of the sheep or “ucha” was being considered respectful food for Issyk-Kul Kyrgyzs which is given to men.

Of course, separation of meat is differentiated region to region in Kyrgyz culture. These differences were shaped as a result of economic condition of life, and the development of totemistic- sacral beliefs. For instance, according to the traditions of Western Pamir and Chon Alay buyrak (kuymulchak) served as esteemed piece of meat to women, and backbone of sheep doesn’t serve to guests. However, in Nookat region – kuymulchak, and in Leylek region ucha is esteemed piece of meat (3; 101) Most of right and left wing Kyrgyz and Western Pamir Kyrgyzs give kuymulchak of the sheep to women from kuda side (relatives of the bride or groom), according to their ages. At the same time among left wing Kyrgyzs (for example Basyz) and Naimans from Chon Alay didn’t put meat into kazan when guests arrived. According to tradition karchyga (backbone) remained to householders. This tradition also has totemic, ritual-magic meaning. You will be told more about this in the following parts of the article. Karchyga means “bird of prey like a hawk”. For example, there is saying like “Elder people know traditions; hawk knows sono”. Sono- is the kind of drake. The author of this article met exciting story during his expedition to Tuva at 2003. Tuvas treated to meat of sheep to historians from Kyrgyzstan,

Republic of Khakassia, and Novosibirsk (from Russia). According to explanations of local Tuva people “uja” (in Tuva language) of sheep is considered as respected food. “Karchyga” and “kuymulchak” (tailbone of the goat or sheep) of sheep offered the most respected members of guests. According to Tuva tradition if respected member of guests be woman and man, the man kept “karchyga” part of the “uja”, and kuymulchak offered to women. In order to prevent bleeding to spinal part of karchyga, they put stick. Nowadays, this tradition of Tuva also used in Kyrgyz from Leylek (kesek and teyit tribes). Of course, these ethnographic parallels create scientific curiosity.

Nowadays, Khakass and Tuva nations gave the name to decorated table as “ucha salarga”. This term means “ucha” or “ucha tartuu”-offering and serving the meat in Kyrgyz language. For example according to tradition of Sayan-Altay turks, ucha and chest bone of cattle should be put into “kazan” (a deep pan for boiling meat) in wedding ceremonies and other special days. As for the Tuvas, boiled meat or “ucha” of sheep and kuymulchak should be put in the very middle of table, and then shared by “bokolchu” (the person distributing the meat) according to ages of guests, after all offered to children. According to Khakass tradition “ucha” named hospitality lasts two days. By these parallels, we can see similarities between this tradition and Ichkilik Kyrgyz’s traditions. Unfortunately, the meaning of this tradition underwent through some changes nowadays.

Here we should give special attention to the commonness between Altay and Tuva nations. As V. V. Radlov emphasized due to Altay traditions “karchyga” and “kuymulchak” are considered as valuable food for respected guests.

When the famous ethnographer N.P. Dyrenkova took part in the Kyrgyz wedding, she pointed out that there are “jiliks” (jilik-the special bones of the animal with meat that have a particular cultural meaning according to the bone), “ucha” and the chest bone- “tosh” of the sheep. In such solemnity “ucha” and “tosh” were given to the male relatives from the mother’s side and they by-turn gave the “tosh” to their nephews. After that they started the meal and it lasted in a very respectful sequence. In this parallels we can see the deep ethno genetic ties between the Siberian and Kyrgyz people. The “ucha” tradition among North Siberian people was mentioned in the researches of F.Y. Kon, G. Grumm-Grijimailo, L. P. Potapov, V. Dulov, S. Vainstein, V. Y. Butanaev.

“Ucha” tradition had a wide practical, economic, philosophical, religious and social sense. The main purport of this tradition was in sharing the prey with tribe mates. According to the science people the origin of this tradition lies in the dying out of tribal (communal and societal) ties between ancient tribes or in the formation of communal hearth. It is well known from the scientific sources that the animal herding comes from hunting, the agriculture and crafting comes from the gathering the plant food. It is clear that hunting have played a significant role from the ancient communities till the recent times. The recent researches have proved that one of the branches of the agricultural setup and the traditions and customs, belief in exorcism followed by it possessed a pervasive sense among the fields, mountains and forests inhabitants; especially among Kyrgyz had an industrial, economic, religious and ritual meaning.

There was also a “shyralga” tradition among Kyrgyz people. When the person who met a hunter with rich prey said “shyralga” the hunter had to give a part of the prey to that man by the old tradition. The person who got the meat said: “shyralgala”. “Shyralgala” means “I wish you to have a successful hunting and luck” (Yudahin: 922). In some cases there occurred situations when hunters successfully provided the chase came home empty-

handed due to this tradition. Among Siberian people (Evenk, Even etc.) if the hunter procures for example a moose or reindeer he gave to that person who asked the meat equaled to his body weight. This tradition has been widely spread among Mongol people and they call it “shorlogo”. “Shorlogo” among the Mongol speaking Buryat people means “a piece of meat” or “sharing a piece of meat”. In such case hunters portioning the bag answered “ogno”, which meant “we agree!” the person or wayfarer who said “shorlogo” took his share by the tradition (Abramzon: 105-112). The origin of the term “shyralga” or “shorlogo” is as likely as to be rooted not in the milieu of Turkic and Mongol languages but in the Altay (pre-Altay) language. There is also an interesting social phenomenon among Sayan-Altay people concerning “ucha” tradition. The hunter who chased alone had right to take for a while the other hunter’s tethered horse saying the word “ucha”. The hunter, whose horse was in a rest had to give it to that one who asked it with the word “ucha” even if he didn’t know the least. And of course the hunter who took the riding horse had to return it to its owner. Thus, this rule of sharing the owned thing appeared after the formation of the neighborly community, because, the agricultural phenomenon differs from the collective hunting and sharing the prey by the end.

This tradition is termed as “uja” among Khakas people and as “nimat” among the Tungus language speaking Evenks. The scholars stating that the origins of this tradition is rooted in the neolith era say that “ucha” custom first was spread on the wild animals (deer, moose, roe) then on the hunted felled animals (Veitstein:59). Ucha law has been originated from the totemistic beliefs of people and the tradition of mutual assistance. As it is known, totemic belief does not mean to prey just to animals, but also to rocks and stones, trees and plants and other inanimate things. The people, who are felt their weakness in front of the natural phenomena performed special rituals in order to have a successful hunting. If the hunting had a pleasant result they performed a rite of sharing the gained bag with the “owners” of the rocks, mountains and forests, because the animals were the property of the mountain “owners” and were in the distinct control of the spirits of the sky and the earth (Butanaev: 20). In the perception of Sayan-Altay Turkic people the mountains and rocks used to be in the kinship relations with the human being. For example one of the ancestors of the primary grandsons of Enisey people—Hakas married the daughter of mountains proprietor. That is why they expressed their respect by bowing to the mountains and calling them “fathers”. If the personal character of the hunter was good and he respected mountain people, as a result he owned “kejik”. “Kejik” among Tuva and Hakas people means “bag”, “luck” and nowadays it is called “keshik” among Kyrgyz people, which means “the prey from the feast, from the good event”, or the notion of giving “keshik”. So if the Nature was treated respectfully it did not spare its “keshik” in the form of a wild animal for the people.

This tradition is called “sartyh” among Siberian people. For example, if the older person gives his “ustukan” (the particular bone with meat) to younger one, the later shared milk and meat with his mates. By-turn the most respectful food was offered by the young person who hand-rounded meat to the oldest person among those who sat at the cloth (tablecloth). Amidst the Tungus language speaking Evenks and Evens, the most important parts of the bag were offered to the older people. There was also a fell of the animal included to those parts (Sirina: [www. do.gendocs.ru/docs/index-301843.html](http://www.do.gendocs.ru/docs/index-301843.html)). Amidst the Kyrgyz-rooted yellow Uyghur people (Saryg Ugur) in ritual purposes the head and the fell were presented to “shamans” (voodoos that also called “bakshy”) as it was noted by S.E. Malov (Butanayev-Butanayeva: 75).

The deep meaning of the “ucha” tradition covered the notions of social equality, sharing the food in hard times, mutual assistance and supporting the vulnerable groups as young children and old people. It was a necessity of mutual help and support between those who happened to meet each other in the sharp conditions of the nature (giving food and nutrition). The traditional norms of sharing superfluous food and strictly keeping this social-economic array provided maintenance of social mutual assistance and conjugal bonds. “Ucha” tradition was the guaranty of assistance in case of hardships in the everyday life needs.

References:

- 1) Yudahin K.K. –Kyrgyz-Russian Dictionary. Frunze, 1965.-893 p.
- 2) Butanaev V.Y. –Mongush. Customs and Beliefs of Tuva and Hakas people in XIX-XX centurie-20 p.
- 3) Abramzon S.M.-Kyrgyz people and their ethno genetic and cultural bonds-Frunze, 1990.-480 p.
- 4) Veitstein S.I.-Tuva and Tojd. Historical-ethnographic outline-Moscow, 1961.-231 p.
- 5) Sirina A.A. Nimat obichay deleja u severnih tungusov \ \ www.do.gendocs.ru.docs/index-301843.html
- 6) Butanayev V.Y.,Butanayeva I.I. Enesay kirgizdari: tarih jana folklor. –Bishkek, 2003.–187 p.

TÜRK KÜLTÜRÜNDE OCAK ANLAYIŞI VE ERGANİ DERİNGÖZE KÖYÜ'NDEKİ BİR OCAKLI AİLE

ПОНЯТИЕ «ОЧАГА» /ОГНЯ В ТЮРКСКОЙ КУЛЬТУРЕ И ОЧАГОВАЯ СЕМЬЯ В ДЕРЕВНЕ ДЕРИНГЁЗЕ ЭРГАНИ

THE CONCEPT OF FAMILY CLINIC IN TURKISH CULTURE: A CASE OF A FAMILY CLINIC IN DERİNGÖZE, A VILLAGE OF ERGANİ

Ahmet İÇLİ*

ÖZET

Mitolojik arka planı zenginlik taşıyan ocak kültürü, geçmişten bugüne kutsallık arz eden anlayışlardan biridir. *Ocaklı*, belirli hastalıklarla ilgilenip, tedavisini gerçekleştirmeye çalışan aile fertlerine verilen isimdir. Ocaklının halk nazarında büyük bir önemi bulunmaktadır. Bu makalede Diyarbakır'ın Ergani İlçesi Deringöze köyündeki ocaklının tedavi ritüeli üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ergani, kült, ateş, ocak, ocaklı aile

РЕЗЮМЕ

Культура очага/огня являясь одним из святых понятий с давних времен по сегодняшний день, содержит богатый митологический задний план. Святость очага исходит от огня. «Оджаклы» /очаговый- это имя, данное членам семьи, которая занимается исцелением определенных заболеваний. В народе существует вера в святость очагового человека- оджаклы. В этой статье рассматривается ритуал исцеления, проводимый одной из очаговых семей, проживающей в деревне Дерингёзе селения Эргани Диярбакыр.

Ключевые слова: Эргани, культ, огонь, очаг, очаговая семья (народное исцеление)

ABSTRACT

Family clinics are extremely meaningful in Turkish mythology and mostly accepted as holy/sacred in Turkish culture. In family clinics, specific diseases are taken care of and different treatments are performed. Family clinics are generally regarded as holy places among people. In this article, a ritual of disease treatment by a family clinic, in Deringöze village, Diyarbakır's Ergani district, will be examined.

Key Words: Ergani, cult, fire, seedbed, family clinic

* Yrd. Doç. Dr., Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 75000 Ardahan, e-posta: aicli@yahoo.com

1. Giriş

Ritüel/ayin ve pratikler, bir milleti diğer milletlerden ayıran en belirgin özelliklerdir. Çünkü ritüeller, bir milletin mitik ve mistik özelliklerini gösteren ana inanç unsurlarını barındırır. Bu unsurlar, söz konusu milletin temel yaşam formlarıdır.

Türk inanç ve gelenek yapısı içinde kültürler; mitik ve mistik deneyimler bakımından en eski formları göstermesi ve sayısının çokluğuyla birlikte, temsil ettikleri yaşam deneyimi yönüyle zenginlik arz etmektedir.

Ateş ve buna bağlı olarak ocak etrafında oluşturulan kültürler, Türkler arasında İslamiyet öncesinde olduğu gibi sonraki dönemlerde de etkisini devam ettirmiştir. Söz konusu kültürler/dinamikler, bugün Anadolu coğrafyasında oldukça zenginlik arz etmektedir. Ayrıca “Kuzey Irak Kırmanç ve Türkmenlerinde ocak kutsaldır” (Kalafat 2008: 193). Anadolu’nun güneydoğusunda bulunan Ergani ilçesi, bu dinamikler bakımından oldukça zengindir. Ergani folkloru, eski Türk yaşantılarıyla oldukça zengin ve şaşırtıcı derecede bağlantılıdır (Uçak 2007: 106).

Kültürel kimlik, inanç ve kültür birliği açısından anlamlı bir yerde bulunan ve eski Türk gelenekleriyle kurulan sağlam bir köprü mahiyetindeki Ergani, tarih boyunca pek çok medeniyete beşiklik etmiş, kuzey Mezopotamya’nın en önemli merkezlerinden biridir. Hilar Köyü (Çayönü) arkeoloji kazıları sonucu elde edilen bulgulara dayanılarak, M.Ö. 9000 yıllarında kale içine kurulduğu tahmin edilmektedir. Ergani; Asur, Urartu, Med, Selçuk ve Osmanlı medeniyetleriyle olan ilişkisinden dolayı farklı inanç ve kültürlerin etkisinde kalmıştır.

Ergani yöresinde, Göktürk inanç ve ritüelleri, bugün canlı bir şekilde devam etmektedir. Salih Uçak tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde (Uçak 2007) genelde Türklerin özelde ise Göktürk dönemine ait inançların, Ergani folklorundaki yansımaları ele alınmıştır. Bu çalışmada, bizim çalışmamızın esasını teşkil eden “ateş” ve “ocak kültürleri” ile “halk hekimliği”nin önemli bir parçası olan Aile ocakları hakkında da geniş bilgi bulunmaktadır.

2.Kült

Kült, kelimesinin aslı “Culte”dür. Dilimize Fransızcadan girmiştir (TDK 2005: 1282). Sözlükte “Dini tören, ibadet, ayin” (TDK 2005: 1282) anlamlarıyla görülmektedir. Yerel özellikler taşıyan dinî törenler olarak da tanımlanan kült, esas olarak “din” anlamında kullanılsa da din ve sosyoloji bilimlerinde inanç, uygulama veya ibadatlere kendini adanmış insan topluluğuna verilen isimdir.

2.1. Ateş Kültü

Temizleme, paklık, safiyet, ışık, birlik, yaşam belirtisi, diriliğin ve dönüştürücülüğün sembolü olan ateş, yaratılışın ilk anından beri varlık âlemindeki önemini korumaktadır. Ateş, yaratılışın dört ana unsurundan biri olmak özelliğiyle de çok önemlidir. Varoluşun simgesi olan ateş, tüm mahiyetiyle varlık âleminin sakinlerinden nebatat ve cemadattan büyük saygı görmektedir. Türk inancına göre “ateşi insanlara veren Tanrıdır” (Esin 2000: 49). İnanç sistemimizde ateşin kaynağı göktür. Buna bağlı olarak ateş “Tanrı Bay Ülgen’in kızları tarafından bulunmuş ve insanların hizmetine sunulmuştur” (Ögel 1989: 55). Altaylarda ve diğer boylarda ateş ruhu için “ot ezi” ibaresini kullanılmıştır. “Altaylara göre od iyisi, ateş içinde oturur” (Kalafat 1995: 62). Türk topluluklarında temizlenmek, kötülüklerden uzaklaşmak ve hastalıklardan korunmak için ateşe kurbanlar sunulur ve saç

yapılırdı (Korkmaz 2003: 29). Ateş (ocak) yuvanın ve oradaki hayatın sürekliliğinin simgesi (Çoruhlu 2006: 52) sayıldığından, ocak, ailenin temel sembolü kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak “eski Türklerin dini merasimleri, büyük dağ tepelerinde ateş yakılarak, ateş ruhuna et ve süt saçı edilerek yapılmıştır” (Kalafat 2004: 98).

Bazı bölgelerde baharda hayvanların iki ateş arasında geçirilmesi, yaraların mikroptan arındırılmak için dağlanması, Nevruz’da ateşin üzerinden atlanması, tütsü gibi uygulamalardan da anlaşıldığı gibi ateşin tedavideki rolü kayda değerdir. Gök tanrı dininde hastaların tedavisinde, ateşten faydalandığı, ateşin temizleyici ve kötü ruhlardan koruyucu bir iye olarak kabul edildiği bilinmektedir.

2.2. Ocak Kültü

Zengin bir mitolojik mahiyet taşıyan ocak, Türk kültür sisteminde kutsallık arz eden önemli anlayışlardan biridir. Ocak sistemi, ateş ve atalar kültü ile bağlantılıdır. Ateş ve ocak birlikteliği, ikisinin de aynı anlamda kullanılmasında etkin rol oynamıştır. Şamanların ayinleri ateşsiz yapmamaları, ateş ruhuna hitaben okudukları ilahilerden anlaşıldığına göre aile ocağı kültü ile ateş kültü birbirinden ayırt edilemez. Şaman dualarında “atamızın yaktığı ocak” ifadesinin kullanılması bu manada dikkat çekicidir (İnan 1976: 44).

3. Aile Ocağı

Ocak, bir sembol olarak ailenin, soyun devamını gösterir. Türk toplumunda ailenin en kutsal temel değerlerden olması, ocak kültünün mahiyetini daha bir önemli kılmaktadır. Ocak, hem eve hem de aileye işaret eder. Ocak, sözcüğü eski metinlerde ve daha sonraları “soy ve sülale” anlamında da kullanılmıştır (İnan 1987:638).

Ocak, “hem soy hem nesil hem tarikat liderlerinin adı hem de belli hastalıkları tedavi gücüne sahip insanlara verilen bir addır” (Beydili 2005: 436). Çalışmamızda belli hastalıkları tedavi gücüne sahip verilen ocaklı tabiri üzerinde durulacaktır. Çalışmamızın esasını teşkil eden ocak, aile ocağı yani “belli hastalıkları tedavi gücüne sahip insanlar”dır. *Ocaklı*, belirli hastalıklarla ilgilenip, tedavisini gerçekleştirmeye çalışan aile fertlerine verilen isimdir. Halk, mevcut hastalığı tedavi için çeşitli pratiklere başlangıçtan beri sürekli başvurmuştur. Bunlardan biri de bir ocaklıya görünmektir. *Ocaklı*, Orta Asya Şaman’ının bugüne ulaşmış şekli olarak da değerlendirilmektedir. Söz konusu ocak anlayışı Türk mitolojisindeki Şaman inancıyla birebir örtüşmektedir. Şaman, Kam <din adamı>, bazı hastalıklara bakarak hekimlik görevini icra eder. “Şamanlar, tedavi amacıyla hastalara da çağrılır, o da hastalıkları tedavi eder” (Duranlı 2005: 208). Hastalıkların tedavisinde Saha Türklerinde de, “Halk hekimi rolünde ‘sangaraaççı’ ve ‘sillieççi’ adı verilen uzmanlar” (Duranlı 2005: 213) bulunmaktadır.

Geçmişte sadece şamanlar tarafından yapılan ve daha sonra ocaklının yaptığı tedavi işleminin seyri konusunda Muvaffak Duranlı, şunları aktarmaktadır:

“Geçmişte bu kişilerin rolünü sadece şaman üstlenmekteydi, fakat diğer Türk topluluklarında olduğu gibi, zaman içinde şamanın toplum içindeki yerini kaybetmesiyle birlikte şaman fonksiyonlarından bazılarını diğer kişiler üstlenmiş. Şamanlık fonksiyonu zaman içinde parçalanmış ve küçülmüştür”(Duranlı 2005: 213).“Ergani’de Eski Türk İnançlarının İzleri Ve Halk Hekimliği” başlıklı tezinde Uçak’ın, Diyarbakır’ın büyük ilçelerinden olan Ergani’de tespit ettiği bir mani, Ergani’nin ocaklar konusunda oldukça dikkat çekici bir özelliğini göz önüne sermektedir. Ayrıca söz konusu tespit, manilerin bir kültürün <yöre folklorunun> en bakir ve en mahir söylemlerinin olduğuna da önemli bir işaretir:

Ergani'miz bucaktır
Gülü deste kucaktır
Ergani'nin kızları
Ziyarettir ocaktır

(Uçak 2007: 96)⁶.

3.1. Ergani Deringöze'deki Ocaklı Aile

3.1.1. Ocaklı Ailenin Tanıtılması

Ergani'deki söz konusu ocağın bir ismi yoktur. Ocaklı kişi, Osman İçli'dir. Ocaklı, eli babasından, o da kendi babasından almıştır. Şu an 43 yaşında olan Osman İçli, Diyarbakır'ın Ergani İlçesinin Deringöze köyündendir.

3.1.2. Ocağın Devamlılığı ve El Alma-Verme Ritüeli

Halk hekimliğinde tedavi ritüeli, atalar kültürüne bağlı iyileştirme çabalarının kuşaklar boyu sürerek günümüze gelmesinde büyük rol oynamıştır.

Ocaklı, tedavi etme kudretini ailesinden tevarüs etmektedir. Bu durum babadan oğula, nesilden nesile devam eder. El alma ve el verme sadece babadan oğula değildir. Çünkü Ocaklı Ana'lar da söz konusudur. Ocaklı aileden olmayan bir kimseye de el verebilir. Ocaklık geleneği özelde ailelerce sürdürülür ve “el verme, el alma” yöntemi ile gerçekleşir. Bir kişinin ocaklı sayılabilmesi için işi bilen birisinden el alması gerekmektedir. Ocaklı kişi yaşlandığını hissettiği an kendisine yakın bulduğu birisine el verir. El verme veya el alma işlemleri bazen çok sade olabileceği gibi bazen de tören şeklinde, çeşitli duaları okuyarak veya el verdiği kişinin ağzına tükürerek olmaktadır.

“Ocak'ın mukaddesliği, ocağın tüttürülmesi ve ocağı koruma görevinin küçük kardeşe verilmesi Türk hayatında önemli rol oynar” (Kalafat 1995: 64). Bugün de genel olarak anne-babaya bakma, onlarla beraber hayata devam etme görevi küçük erkek kardeşe aittir. Osman İçli, ailenin en küçük erkek çocuğu olduğundan babası elini ona vermiştir. Aynı şekilde babası Mustafa İçli de evin en küçük erkeği olarak eli kendi babasından almıştır. Babası Adem İçli de kendi babasını daha bebek yaşta iken kaybettiği için kendi babasına daha önce el vermiş olan dedesinden bir daha almıştır. Söz konusu el alma-verme ritüeli ile ailenin, Ergani'ye tahmini yerleşme dönemini 17. yüzyılın sonlarına tarihlendirmek mümkündür.

Ocaklı Osman İçli'nin beyanlarına göre, babasının kendisine el verme ritüeli şöyledir: “Sırt ve bel sancılarına şifa dağıtan babam Mustafa İçli (ocaklı), bu eli babasından almıştır. Bana da bir merasimle, önde gelen köy ve aile bireylerinin önünde elini vermiştir.

3.1.3. Ocağın Tedavi Ettiği Hastalık

Tedavi daha çok psikolojiktir. Tıbbi folklorun mistik alanlardaki örnekleri daha çok hastaların psikolojisi ile ilgilidir. Yatırları ziyaret etme, muska, tütsü ve ocaklar, halkın yaşamına yansıyan örf ve adetlerden bazılarıdır (Değer 1999: 439). İyileşmeye yönelik psikolojik telkin olan bu uygulamalar önemli rol üstlenmektedir. Fiziksel rahatsızlıkların tedavisi psikolojik telkin ile yapılmaktadır. İnanılarak, kutsallaştırılarak yapılan bu tür

⁶ Bu dörtlük, sadece benzetme amaçlı olarak aktarılmıştır. Her anonim şiirde benzetme yollu iltifatlar bulunmaktadır. Mitolojik boyutta ayrıca değerlendirilebilir. Ayrıca kadın kişi kültü ile olan bağlantısı da söz konusu olabilir.

uygulamalar, halk hekimliğinin binyıllar ve kuşaklar boyu devam etmesini sağlamaktadır (Kaya, 2001: 199).

Bahse konu olan ocaklı, bel ağrısından şikâyetçi olanların tedavisini bir anlamda psikolojik telkinlerle yapmaktadır. Son zamanlarda nüfus artışı, tıbbın gelişmesi, ekonomik şartlar vb durumlardan dolayı tedavi için ocaklıya gelenler, babası ile kıyaslandığında oldukça düşmüştür.

3.1.4. Hastalığın Tedavisinde Uygulanan Ritüel

Sırt ve bel ağrısı olan şahıs, rahatsızlığına bir derman bulmak için köy köy dolaşır, sonra bu hastalığa şifa vereceğini iddia eden kişiyi bulur. Ocaklı, hastanın şikâyetlerini dinledikten sonra hazır olması gereken yani olmazsa olmazlardan olan malzemelerini (ekmek tahtası, oklava) önüne koyar. Daha sonra ekmek tahtasını sol eliyle, oklavayı da sağ eliyle tutacak şekilde hastanın sırtına bırakır, sonra aralarında şu diyalog geçer:

Hasta olan şahıs, sol elinde ekmek tahtası ve sağ elinde oklava olan şifa dağıtıcıya sorar.

Hasta: Nereden geliyorsun?

Ocaklı: Karacadağ'dan.

Hasta: Ne arıyorsun?

Ocaklı: Sancı vurmaya.

Hasta: Görürsen vurur musun?

Ocaklı: Gözünü deşerim.

Hasta: Görürsen vurur musun?

Ocaklı: Gözünü deşerim.

Hasta: Görürsen vurur musun?

Ocaklı: Gözünü deşerim.

Dedikten sonra Ocaklı, üç sefer oklavanın ucunu hastanın sırtına bıraktığı ekmek tahtasının tam ortasına hızlı bir şekilde vurur ve bir Fatiha ile üç İhlâs Suresini okuyup hastanın sırtına üfler. Oklavayı tahtaya vurma işlemini ve Fatiha ile İhlâs okuma seanslarını üç defa tekrarlar. Ocaklı, hastaya yedi gün aralıklarla iki defa daha gelmesini söyler. Hasta da bunu olduğu gibi uygular ve şifasını bulup şifaya sebep olan şahsa dua edip yanında ayrılır.

Sancı vurma, vurmamak, vurulmak, basmak, basılmak, sançmak, sançılmak, uğramak, uğramış olmak kara iyeler veya görünmeyen kem güçlerin zararlarını anlatmak için kullanılır. Hastalığa yani sancıya yol açan kuvve, hastayı vurarak hasta edendir. Ocaklı ise adeta karşı hamle yaparak tedaviyi yapar.

Ekmek tahtası, sofrası, un eleği, oklava, merdane, hamur teknesi ve benzeri etnografik malzeme mistik itibarlarını ekmekten alırlar. Bu konuda yapılmış çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu tanıtımımızda ise, var olan bir uygulamayı tanıtmayı amaçladık.

4. Sonuç

Diyarbakır ili Ergani İlçesi Deringöze Köyü'nde Türk halk kültüründe Türkçeçare/Türk halk tababetine örnek olabilecek bir uygulama söz konusudur.

Türk inancında, eskiden belirli hastalıkların tedavisinin kam/ozan/baksı tarafından gerçekleştirilmesi gibi bu gün de ocaklı aileler, onların yerine hemen hemen aynı yöntemlerle hastalıkları tedavi etmektedirler. Ocaklık, sadece dini yönden değil aynı zamanda kültür, dil, millet, günlük hayat ve hekimlik alanlarında da mühim bir yere sahiptir.

İnanç kelimesinin tecrübe sonucu, tam kesin kanaat getirme anlamından bakıldığında söz konusu ritüellerin uzun tecrübelerden sonra tam kanaat getirme sonucu oluştuğu fikri ağır basar. Her inanışın ve pratiğin/ritüelin temeli binlerce yıllık Türk kültürüne, mitolojisine, ritüellerine dayanmaktadır. Hem Ergani’de hem de diğer Türk yaşam yerlerinde bugün yaşayan pratikler ya tamamen ya da az da olsa değişerek varlıklarını sürdürmektedirler.

Ergani’deki ocakta el alma ve el verme, ocaklı ailenin devamlılığı gibi unsurlar diğer Türk ocaklı aileleriyle tamamen uyuşmaktadır. Bu ocakta öne çıkan en önemli unsur, tedavinin tahta ve oklava ile yapılmasıdır. Sembolik olarak oklavanın başka fonksiyonlarının yanında bel-sırt ağrılarının tedavisinde kullanması pek de yaygın olmayan bir ocak tedavisidir. Bu yönüyle farklılık/özgünlük arz etmektedir.

Ergani’de eski Türk inançlarımızdan kaynaklanan pek çok ritüelin ve pratiğin bulunması, kültürel açıdan Ergani yöresinin Orta Asya’dan günümüze pek çok değeri beraberinde taşıdığı fikrini vermektedir.

KAYNAKLAR

Sözlü Kaynaklar:

Osman İÇLİ, Diyarbakır-Ergani, yaş 44.

Senai İÇLİ, Diyarbakır-Ergani, yaş 59.

Yazılı Kaynaklar:

BEYDİLİ Celal: (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Çev. Eren Ercan, Ankara: Yurt Kitap-Yayın.

ÇORUHLU Yaşar: (2006). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi

DEĞER, Mebrure: (1999). “Diyarbakır’da Halk Hekimliği”, *Diyarbakır: Müze Şehir*, (Haz. Şevket Beysanoğlu, M.Sabri Koz, Emin Nedret İşli), YKY, İst., s. 438-448.

DURANLI Muvaffak (2005). “Saha Türklerinde Halk Hekimliği İle İlgili Pratikler Ve Bu Pratiklerin Değerlendirilmesi” (Fikret Türkmen Armağanı içinde Editörler: Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN, Yrd. Doç. Dr. Metin Arıkan) İzmir, Kan yılmaz Matbaası, s. 207-213ESİN Emel: (2000). *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi

İNAN Abdülkadir: (2000). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İNAN Abdülkadir: (1987). *Makaleler ve incelemeler* Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İNAN Abdülkadir: (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KALAFAT Yaşar: (1995) *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

KALAFAT Yaşar: (2004). *Kamizm, Şamanizm*, İstanbul: Yeditepe Yayınları

KALAFAT Yaşar: (2008). *Dedem Korkut Aşağı Eller*, Ankara: Berikan Yayınevi

KAYA Muharrem: (2001). “Eski Türk İnanışlarının Türkiye'deki Halk Hekimliğinde İzleri”, Folklor/Edebiyat, cilt VII, sayı:25 Ankara.

KORKMAZ Esat: (2003). *Eski Türk İnançları ve Şamanizm Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anahtar Kitaplar

ÖGEL Bahaeddin: (1989) *Türk Mitolojisi*, C.I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

TÜRKÇE SÖZLÜK (2005) Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

UÇAK Salih, (2007).“Ergani’de Eski Türk İnançlarının İzleri ve Halk Hekimliği”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*

GÜRCÜ TARİHÇİLİĞİNDE KARS ANTLAŞMASI ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME*

A BRIEF EVALUATION ON KARS AGREEMENT IN GEORGIAN HISTORY

КРАТКАЯ ОЦЕНКА КАРССКОГО ДОГОВОРА ГРУЗИНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИЕЙ

Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ - Prof. Dr. Nikoloz AKHALKATSI**

ÖZET

Kars Antlaşması konusu hakkında Gürcü ve Türk bilim adamları tarafından çeşitli bilimsel eserlerin yazıldığı bilinmektedir. Ayrıca Gürcüce, Türkçe, Rusça olmak üzere hatıra kitapları da neşredilmiştir. Gürcü ve Türk arşivlerinde konu hakkında dikkatimizi çeken çeşitli belgeler muhafaza edilmiştir. Kars Antlaşması hakkında neşredilen bilimsel çalışmalarının incelenmesi ve okura sunulması her iki taraf bilim adamları için önemlidir. Makalemizin mütevazı amacı konuya ilgi gösteren camiaya Gürcü Tarihçiliğinde Kars Antlaşması hakkında yazılan görüşlerin aktarmasıdır.

Anahtar kelimeler: Kars, Gürcü, Türk, Antlaşma, Tarih

ABSTRACT

It is known that many scientific studies have been published by Turkish and Georgian academics on Kars Agreement. Besides, many memorial books have been published on this issue in Georgian, Turkish and Russian. There are various documents in Georgian and Turkish archives that attract great attention. It is important for scientists on both sides that these documents are examined and offered to the readers. The aim of our paper is to examine these documents and present the findings to those interested in the topic.

Key-words: Kars, Georgian, Turkish, Agreement, History

РЕЗЮМЕ

В научной литературе на грузинском и турецком языках имеются достаточно много трудов о Карсском договоре. Кроме них, опубликованы личные дневники разных личностей содержащие в себе интересный материал данного периода. В архивах Грузии и Турции хранятся ценные документы для исследования событий связанные с Карским договором. Исследование и публикация указанного материала

* Makale Kars Kafkas Üniversitesi Tarafından 13-15 Ekim 2011 Tarihinde Düzenlenen “Kars Antlaşması ve Bölgesel Etkileri” Adlı Uluslararası Sempozyumda Sunulmuştur.

** . Samtskhe-Cavakheti Devlet Üniversitesi/GÜRCİSTAN

имеет обоюдную значимость для учёных. Скромная цель нашей статьи онакоमितь всем заинтересованным лицам отношении грузинской историографии к Карсскому договору.

Ключевые слова: Карс, Грузия, Турция, договор, история

Kars Antlaşması konusu hakkında Gürcü ve Türk bilim adamları tarafından çeşitli bilimsel eserlerin yazıldığı bilinmektedir. Ayrıca Gürcüce, Türkçe, Rusça olmak üzere hatıra kitapları da neşredilmiştir. Gürcü ve Türk arşivlerinde konu hakkında dikkatimizi çeken çeşitli belgeler muhafaza edilmiştir. Kars Antlaşması hakkında neşredilen bilimsel çalışmalarının incelenmesi ve okura sunulması her iki taraf bilim adamları için önemlidir. Makalemizin mütevazı amacı konuya ilgi gösteren camiaya Gürcü Tarihçiliğinde Kars Antlaşması hakkında yazılan görüşlerin aktarmasıdır.

Makalemizi ele almadan önce denilebilir ki, Kars Antlaşması uluslararası hukukun geliştiğini belirten tarihsel bir devirde imzalanmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında düzenlenen barış konferansları, Cemiyeti Akvam'ın kurulması, Bolşevik İhtilali uluslararası hukukun ilkeleri ile kaidelerinin gelişmesini fazlasıyla değiştirmiştir. Anılan gelişmeler meydana geldiği zaman o dönemde gelişmiş uluslararası ilkeler sayılan otodeterminasyon, saldırgan savaşın yasaklanması, anlaşmazlıkların barışça çözülmesi gibi prensipler belirlenmiştir.

Uluslararası hukukun gelişmesi ikiye ayrılıyor: Birincisi eski/klasik ve diğeri ise yeni/çağdaş. Kars Antlaşması çağdaş uluslararası hukukun geliştiği devirde imzalanmıştır. Bu nedenle antlaşmanın maddelerinde dönemin hukukuna göre yeni ve gelişmiş konular yer almıştır. Hiç tereddüt etmeden denilebilir ki, Kars antlaşmasında dönemin uluslararası hukukunda uygulanan yeni mevzuatlar yer almıştır [1, s. 239].

Kars Antlaşması'nda mevcut olan olumlu yasalardan başka olumsuzlar da dikkatimizi çekmektedir. Uluslararası Hukuk mevzularını göz önünde bulundurursak antlaşmanın en olumsuz tarafı 16 Mart Moskova Antlaşmasının hemen hemen aynı şekilde tekrarlandığıdır. Moskova Antlaşması'nın on beşinci maddesine göre Rusya, Güney Kafkasya Cumhuriyetlerine Türkiye şle yapılan antlaşma maddelerinin tümünü kabul ettireceğini taahhüt ediyordu. [1, s. 240].

O dönemde Sovyet Rusya'nın Güney Kafkasya Cumhuriyetlerini Sovyetleştirerek işgal ettiğini göz önünde bulundurursak, Rusya, benzeri etkilemeleri tabi ki çok kolay yapabılırdi. Bu nedenle uluslararası hukuka göre 16 Mart Moskova Antlaşması'nın Kafkas Cumhuriyetlerine ait olan maddesinin, Kars Antlaşması'nın birinci maddesine dahil edilmesi Kars Antlaşması'nın olumsuz tarafı olarak kabul edilebilir [1, s. 242].

Şu da belirtmeli ki, Rusya Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını 7 Mayıs 1920 yılında bu iki ülke arasında imzalanan antlaşma ile tanımıştır. Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Kurucu Meclisi ve Hükümeti Bolşevik Rusya tarafından ülkenin işgalini tanımamış ve herhangi bir teslim antlaşmasını da imzalamamıştır. Kurucu Meclis tarafından alınan karara göre Gürcistan demokratik Cumhuriyeti Hükümeti yurt dışına çıktı ve ülkeyi kurtarmak için mücadelesine oradan devam etti. Ayrıca 16 Mart Moskova antlaşması imzalandığında Gürcü Hükümeti 17 Mart akşamına kadar ülkesinden henüz ayrılmamıştı. [2, s. 59].

Sovyet Rusya'nın siyasi yöneticileri o dönemde artık yeni Sovyet imparatorluğunu kurmak için hazırladıkları planı gerçekleştirmeye başlamışlardı. Bu plana göre Sovyet Rusya tarafından işgal edilen cumhuriyetler ile Rusya arasında işbirliği antlaşmaları imzalanacaktı. Bu antlaşmalar gereğince Rusya fiilen işgal ettiği Kafkas ülkelerinin egemenliklerini yalnız şeklen onaylayacaktı. Aynı zamanda bu antlaşmalarla Sovyetleştirilmiş cumhuriyetlerin Sovyet İmparatorluğuna dahil olunması için de bir zemin hazırlanabilirdi. 28 Aralık 1920 yılında Sovyet Rusya işgal edip Sovyetleştirdiği Ukrayna ile bir ittifak sözleşmesini imzaladı. Aynısını 16 Ocak 1921 yılında Sovyetleştirilmiş Beyaz Rusya ile de yaptı. 21 Mayıs 1921 yılında Moskova'da Sovyet Rusya ve Sovyet Gürcistan arasında ittifak sözleşmesi imzalandı [2, s. 59].

Kars Antlaşması Bolşevik işgalinden dolayı yurtdışına kaçan Gürcü siyasetçiler arasında büyük bir ilgi uyandırdı. Kendileri antlaşma hakkında değişik fikirleri ileri sürmeye başladılar. Zurab AVALİŞVİLİ: "Doğrusunu söylemek gerekirse, Kars Antlaşması gereğince Türkiye ile tespit edilen sınırlar 1918 yılında RAMİŞVİLİ, GVAZAVA, RTSKHİLADZE ve ODİŞELİDZE tarafından imza ettikleri sınırlardan daha da uygundur" gibi ifadelerde bulundu. Zurab AVALİŞVİLİ bunları anlatırken Osmanlı Devleti ile Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti arasında 4 Haziran 1918 yılında Batum'da imzalanan "Barış ve Dostluk Antlaşmasından" bahsediyordu. Batum Antlaşmasını imzalayanlardan birisi Giorgi GVAZAVA idi. Dolayısıyla G. GVAZAVA anılan suçlandırmaları cevaplandırmaya karar verdi ve "4 Haziran 1918 yılında Osmanlı Devleti ile imzaladığımız antlaşma zaman kazanmak amacıyla yapıldı. Bu antlaşma onaylanmadı ve Osmanlı Devleti İslam Gürcistan bölgelerinden geri çekildi. Böylelikle Batum Antlaşması yalnız tarihte kaldı. O bize zarar vermiş değil de tam tersi fayda getirmiş oldu. 1918 yılında Batum'da karşımızda galip gelen Osmanlı Devleti duruyordu, 1921'de ise Karsta zayıflamış ve yenilmiş durumundaydı" gibi kelimeleri kullandı. Anı GVAZAVA'ya göre iktidarı zorla ele geçiren ve kanun dışı olan Sovyet Hükümeti Gürcistan adına görüşmeleri yapmak için haksızdı ve kendileri böylelikle Gürcistan Toprağını ikiye bölmüş oldular. G. GVAZAVA'dan farklı olarak Z. AVALİŞVİLİ "Kars Antlaşması Gürcistan Topraklarını kesmiş ve hediye etmiş değil de tam tersi sınırları Gürcistan lehine çizmiştir" diye ifadeleri ileri sürmüştür. Kendisi şu ifadelerini 4 Aralık 1937 yılında Paris'te yapılan Gürcü siyasi sığınıklarının toplantısında dile getirmiştir. G. GVAZAVA ise ona yazılı cevap vermiştir. [3, s. 128].

Kars Antlaşmasını imzalayan Şalva ELİAVA 14 Nisan 1922 yılında opera binasında yapılan Sovyet Merkezi Yürütüm Komitesi'nin olağanüstü toplantısında yaptığı açıklamasında Kars Antlaşmasını Güney Kafkasya Cumhuriyetleri ile Türkiye arasında bir dayanışma temeli olarak değerlendirdi. Kendisine göre "Gürcistan'ın Sovyet Merkezi Yürütme Komitesi bu konuda tamamen hemfikir olacak ve Türkiye ile birlikte emperyalizme karşı savaşını devam edecektir" [3, s. 129].

Burada Batum Bölgesi'nin aidiyeti konusundan kısaca bahsetmeyi de uygun gördük. 1490 yılında Gürcistan Devleti çeşitli krallık ve beyliklere parçalandıktan sonra Batum Bölgesi 1547 yılında Osmanlılar tarafından ele geçirildi. Gerçi 1564 yılında anılan bölge Guria Bölgesi Derebeyi olan Rostom GURİELİ tarafından geri alındı ama kendisi burasını çok kısa süre elinde tutabildi. Bölge yeniden Osmanlı Topraklarına dahil edildi. Batum Bölgesi 1878 yılı San-Stefano Antlaşması ve Berlin Kongresi, 1918 yılı Brest-Litovsk Antlaşması gereğince Rusya ve Osmanlı Devleti arasında elden ele geçen bir bölge halini almıştı. Bu bölgenin mukadderatı 1918 yılında Trabzon ve Batum konferanslarında, 1919

yılında Paris Konferansında, 1920 yılı Londra ve Sanremo toplantılarında, Ankara ve Bolşevik Rusya Hükümetleri arasında yapılan görüşmelerde, Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti ve Ankara Hükümeti arasında yapılan görüşmelerde belirleniyordu.

Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti ile Ankara Hükümeti arasında diplomatik ilişkiler 13 Kasım 1920 yılında Tiflis'e Ankara Hükümeti temsilcisi olan Albay Kazım(Dirik) Beyin gelmesi ile başlamıştır [4, s. 144].

Kazım Bey Gürcistan'da çok sıcak karşılandı. Kendisine göre “Gürcistan’ın bağımsız ve güçlü olması Ankara Hükümetin menfaatlerindedir ve her iki hükümet arasında kurulacak münasebetler de bu menfaatlere dayanacaktır” [5, s. 94].

27 Aralık 1920 yılında Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin diplomatik heyeti Tiflis'ten çıktı ve 31 Ocak 1921 yılında Ankara'ya vardı. 8 Şubat 1921 yılında Gürcü Heyeti Mustafa Kemal Paşa tarafında kabul edildi ve Gürcü Elçisi Svimon MDİVANİ Kemal Paşa'ya itimatnamelerini takdim etti. Böylece 8 Şubat 1921 yılında Ankara Gürcistan Demokratik Cumhuriyetini resmen tanıdı ve iki hükümet arasında diplomatik ilişkileri kuruldu [4, s. 153].

Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti ile Ankara Hükümeti arasında yapılan görüşmelerinin esas konulardan birisi hudutlar meselesi idi. Kazım Bey'in Gürcü gazetecilerine verdiği açıklamalarına göre taraflar hudut meselelerini ikili görüşmelerde çözeceklerdi” [4, s. 145].

O dönemde Ardahan, Artvin ve Batum Bölgeleri Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti sınırları dahilindeydi. Tam aynı zamanda Kars, Ardahan ve Batum Sancakları “Mısak-i Milli”nin sınırlarına göre Türk Toprakları olarak belirtilmişti [6, s. 285].

Gerçi Ankara Hükümeti ile Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti arasında hiç bir antlaşma imzalanmadı fakat o dönemin uluslararası durumunu, her iki hükümetin ortak menfaatlerini, arşiv belgeleri ile Bolşevik istilasından sonra yurt dışına sığınan siyasetçilerin hatıralarını göz önüne alırsak Gürcistan ve Ankara Hükümetleri tarafından sınırlar konusunda ortak bir kararın alınabileceği tahmini edilebilir.

Ancak olayları Bolşeviklerin Güney Kafkasya'da yaptıkları işgalci hareketleri hızlandırdı ve Demokratik Gürcistan-Türkiye sınır konusu anlamını değiştirdi. Sovyetleştirmeden sonra Türk-Gürcü sınır konusu artık Moskova ve Ankara Hükümetleri'nin müzakere konusu oldu [7, s. 70-93].

Fiilen Bolşevik Rusya Batum ve civarı konusunu Demokratik Gürcistan Cumhuriyeti ile imzaladığı antlaşmayla çözmüştü. Gerçi kendisi Batum ve civarını “Mısak-i Milli'nin” sınırlarında sayıyordu ama Batum ve civarından vazgeçme niyetinde değildi. Dolayısıyla yaptığı görüşmelerde diplomatik manevralar yapıyordu. Buradan açıkça belli oluyor ki, Gürcistan'la imza ettiği antlaşmanın Batum konusu hakkında olan maddesi sırf Türkiye'ye yönelik olarak konulmuştu [8, s. 170].

11 Şubat 1921 yılında Kızıl Ordu Gürcistan'a saldırdı. Ertesi gün Ankara Hükümeti elçisi Kazım Bey Gürcistan Hükümet Başkanı Noe JORDANİA'yi ziyaret edip Gürcistan'ın savunmasında yardım edebileceğine söz verdi. N. JORDANİA Bolşeviklere karşı Ankara'nın askeri yardımı umuduyla elçisi olan Sv. MDİVANİ'den bu konuda görüşmelerin bir an önce başlatılmasını talep etti [8, s. 174].

22 Şubat 1921 yılında Ankara Hükümeti Gürcistan Demokratik Devleti Hükümeti'ne bir nota gönderdi ve Ardahan-Artvin Bölgeleri'nin boşaltmasını istedi, aksi takdirde bu

bölgeleri asker güc ile işgal edileceğini de bildirdi. 23 Şubat'ta Hükümet askeri kuvvetlerini Ardahan ve Artvin'den çekti ve bu bölgelere Türk askeri kuvvetleri girdiler. [8, s. 175].

Kızıl Ordu Gürcistan'ın iç bölgelerine ilerlediğinden dolayı Gürcü Hükümeti 4 Mart 1921 yılında Ankara Hükümetinden Batum, Akhalkalaki, Akhaltsikhe ve Zakatala Bölgelerini tutmasını istedi. Gürcü Hükümeti'nin şartlarına göre Türkler tarafından tutulacak bölgelerde sivil idari makamlar Gürcistan'a bağlı olacak ve bölgeler Gürcistan'ın egemenliğinde kalacaktı [8, s. 278].

Noe JORDANİA'nın bu davranışları şöyle açıklanabilir ki, kendisi Türk Ordusu Gürcistan'a girdiği zaman Ankara ve Moskova arasında çatışmalara yol açılabileceğine umuyordu. Aksi takdirde Türk Ordusu'nun Gürcistan'a davet etmesinin sebebi anlaşılmamaktadır. Türk Orduları Batum, Akhalkalaki ve Akhaltsikhe Bölgelerini gerçekten ilhak ettiler [8, s. 179].

Şu da belirtilmeli ki, Türk askeri kuvvetleri Gürcistan Topraklarını işgal ettiğinde ve Kızıl Ordu Gürcistan'ın Doğusundan ilerlediği zaman 25 Şubat 1921 yılında Moskova'da Ankara Hükümeti ve Sovyet Rusya Hükümeti arasında resmi görüşmeler başladı. Gerekli diplomatik teşebbüsler sonucunda Türk ve Kızıl Ordu arasında ciddi çatışmaların önüne geçildi. [8, s. 181].

Moskova Müzakereleri çok zor gidiyordu. Sovyet Rusya ve Ankara Hükümeti arasında imzalanacak olan antlaşmanın esas maddeleri 24 Ağustos 1920 yılında paraf edildi. Her iki hükümet arasında Kafkasya'da çözülecek konulardan Türk-Gürcü hudut konusu kalmıştı, çünkü 2 Aralık 1920 yılı Gümrü antlaşmasıyla Türk-Sovyet Ermenistan sınırı artık belirlenmişti. Nihayet Moskova görüşmeleri sonuca ulaştı ve Batum Bölgesi Sovyet Gürcistan'a kaldı [8, s. 181].

Kars Antlaşması'nın ikinci maddesine göre "Türkiye" terimi ile İstanbul'da toplanan Osmanlı Millet Meclisince kabul edilip açıklanan ve tüm devletler ile basına bildirilen 28 Aralık 1336 (1920) günkü Misak-i Millinin kapsadığı toprak anlaşılır. Misak-i Milli'ye göre Kars, Ardahan ve Batum Bölgeleri burada yaşayan halkın isteği ile anavatana kavuşmuştur. Aynı Kars antlaşmasınının 10. maddesine göre Türkiye Toprakları Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin doğrudan doğruya sivil ve askeri yönetimi altında bulunan topraklardır. Buradan, 1921 yılı Ekim ayında Acara'nın Gürcistan Sınırları içinde olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, Türkiye'nin bu bölgeden vazgeçtiği anlaşılmaktadır. Çünkü 1921 Temmuz ayında Gürcistan Sınırları dahilinde Acara Özerk Cumhuriyeti teşkil edilmişti [8, s. 242].

Özerklik konusuna gelince şu da belirtilmeli ki, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli ülkeler tarafından imzalanan belgelerde bu ülkelerde yaşayan etnik grupların dil, din v.s. menfaatlerini savunan maddeler yer almıştır. Örneğin: 28 Haziran 1919 yılında Müttefik Devletler ile Polonya arasında imzalanan Versal Antlaşması, 10 Eylül 1919 yılında Müttefik Devletler ile Avusturya arasında imzalanan Sen-Jerman Antlaşması. Anılan Antlaşmalarla bu ülkelerde yaşayan milli azınlıkların hakları garanti altına alındı. 1919 yılında Müttefik Devletler ile Çekoslovakya arasında imzalanan Sen-Jermen antlaşmasınının 10. ve 11. maddeleri gereğince burada yaşayan Almanlara bir nevi özerklik verildi [1, s. 242-243].

Biliniz ki, Mehmet Bey ABAŞİDZE Gürcü yanlısı tutumunu destekleyen insanları birleştirip 1919 yılı Ağustos ayında Batum'da Gürcü Müslümanları Kurultayını düzenledi. 31 Ağustos'ta kurultay "Bundan sonra ve ebediyen Batum ve Batum Bölgesi İslam

Gürcistan'ı olmak üzere geniş özerklik esaslara dayalı olarak kendi tabii anavatanı Gürcistan'a bağlanacak" gibi karar almıştır. 11 Eylül 1919 yılında Noe Jordania Yukarı Acara Heyetine Acara'nın Gürcistan Toprakları içinde özerk bir cumhuriyet statüsünde teşkil edileceğini ispatladı. Ancak Temmuz 1920 yılında Acara'dan İngilizlerin çekilmesinden sonra Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti vaat ettiklerini unuttu ve Batum yönetimini hususi bir komiserliğe bıraktı. Gürcü Müslümanları Kurultayı tarafından alınan kararın ihmali Acara'da heyecan yarattı. Fakat durum en kısa zaman içinde düzeldi. 21 Şubat 1921 yılında Gürcistan Kurucu Meclisi tarafından kabul edilen Gürcistan Anayasasının 11. maddesi "Özerk Yönetimi" şeklinde adlandırmış ve 107. maddesine göre de Gürcistan'ın ayrılmaz bölgeleri olan Abkhazeti'ye (Sokhumi Bölgesi), İslam Gürcistan'a (Batum Bölgesi) ve Saingilo'ya (Zakatala Bölgesi) yerel işlerinde özerklik verilmiştir. Anayasanın 107. maddesine göre özerklik kaideleri ayrı bir kanunla belirtilecekti [2, s. 63].

Gürcistan Yakın Çağ Tarihi Merkezi Arşivinde Fransızca ve Gürcüce olmak üzere Kars Antlaşmasının metinleri muhafaza edilmektedir. Antlaşmanın 6. maddesinde her iki dilde olmak üzere Fransızca olan *suzerainete* kelimesi kullanılmıştır. Antlaşmanın internetteki Türkçe olan metninde *egemenlik (soverainete)* kelimesi kullanılmıştır. Maalesef elimizde Türkçe asıl metnin olmadığından dolayı Türkçe çevirisinde nasıl yazıldığını bilmiyoruz. Merak ettiğimiz şudur ki, Fransızca'nın *suzerainete* kelimesi Türkçe'de (derebeylikte metbuluk), kendisine bağlanan anlamına gelmektedir. *Soverainete* kelimesi ise hükümdarlık, egemenlik anlamına gelmektedir. Bilindiği gibi antlaşmanın aslı. tercümelere doğabilecek hatalardan korumak için Fransızca metin olarak kabul edilmiştir [9].

Kars Antlaşması'nın 6. maddesine göre Türkiye 4. maddesinde gösterilen sınırların kuzeyinde bulunan ve Batum Livasına ilişkin topraklar ile Batum kenti ve limanı üzerindeki egemenlik hakkını, şu koşullarla, Gürcistan'a bırakmağa razı olur. Burada "*hak bırakmak*" ve "*egemenlik*" (Fransızca'da ve Gürcüce'de - *suzerainete*) kelimeleri dikkatimizi çekiyor. *Hak bırakmak* ifadesinde şaşırtıcı bir şey yok, çünkü Türkiye Batum Bölgesi'ni Osmanlı Döneminde askeri gücü ile ilhakından sonra her zaman kendi toprağı olarak kabul ediyordu ve o dönemin uluslararası hukukuna göre bu ifade kanuni bir hak olarak kabul ediliyordu. Bundan dolayı *hak bırakmak* kelimesi o dönemin uluslararası sözleşmelerinde devamlı kullanılmaktaydı. *Suzerainete* kelimesi *soverainete* kelimesinden farklıdır ve bölgede yaşayan halkın üstün siyasal yönetim haklarını, kendi toprakları içinde yerel özerkliğin tanınmasını vurgulamaktadır [1, s. 242].

Kars Antlaşması'nda çeviriye bağlı dikkatimizi çeken bir husus daha vardır. Fransızca ve Türkçe olan metinlerde *Türkiye* kelimesi kullanılmaktadır. Gürcüce'de ise *Osmanlı* kelimesi. Tabi ki, bu bir hatadır, çünkü Gürcistan Kars antlaşmasını Osmanlı ile değil de Türkiye ile imzalamıştır.

Kars Antlaşması Sovyetleştirilmiş Gürcistan Hükümeti tarafından imzalanmıştır. Gürcistan'ın şu anki hükümeti kendisini Demokratik Gürcistan Cumhuriyeti'nin halefi olarak kabul etmektedir. Uluslararası hukuka göre ise sömürgecilikten kurtulan ve bağımsızlığını kazanan her ülkenin kendi milli menfaatlerine uygun olan bütün siyasal ve ekonomik antlaşmaları tanıma hakkı vardır. [1, s. 243].

Anlaşıldığı kadarıyla Kars Antlaşması olumlu ve olumsuz yönleri ile dikkatimizi çeken çok ilginç bir belge olarak kendisini temsil etmektedir [1, s. 242].

30 Temmuz 1992 yılında Gürcistan devlet Başkanı Sayın Eduard ŞEVARDNADZE ile Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın Süleyman DEMİREL “Gürcistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti Arasında Dostluk, İşbirliği ve İyi Komşuluk İlişkileri Antlaşması” imzaladılar. Bu antlaşma her iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde tarihi bir rol oynamaktadır. Bundan sonra Türk-Gürcü ilişkilerinde yeni bir çağ açılmıştır [10, s. 3].

Bu sözleşmeye göre “Taraflar 13 Ekim 1921 yılı Kars Antlaşmasından itibaren aralarında imzalanan bütün sözleşme ve antlaşmalara mutabık olarak sadık kalmalıdır” [1, s. 238].

Denilebilir ki, her iki taraf 30 Haziran 1992 tarihli antlaşmayı imzalayarak uluslararası hukukun egemenlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğü, sınırların korunması, iç işlere karışılmaması gibi en temelli prensiplerine kendilerinin bağlı olduklarını göstermiş oldular. [10, s. 3].

BİBLİYOGRAFİYA

1. Levan ALEKSİDZE, Davit KOBAKHİDZE, Kars Antlaşması, Kitap Gürcü Diplomasisi (Yıllık), c.1, TDÜ Yayınları, Tiflis, 1994.

2. Merab VAÇNADZE, Vakhtang GURULİ, Rusya İle Ve Rusyasız, “Artanuci” Yayınları, Tiflis, 2007.

3. Lela SARALİDZE, Kars Antlaşması Ve Gürcü Mültecileri, Kitap Didaçaroba, Uluslararası Bilim Sempozyumu Bildirileri, Khulo-Didaçara, 2010.

4. Mikheil SVANİDZE, Gürcistan Ve Kemal Türkiyesi Hükümetleri Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulması, Kitap Gürcü Diplomasisi (Yıllık), c.7, TDÜ Yayınları, Tiflis, 2000.

5. Roin KAVRELİŞVİLİ, Türkiye-Gürcistan İlişkileri (1921 Sonrası Tarihi Süreç), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, c. 1, Sayı, 1: Yıl: 2010.

6. S. Esin Dayı, Elvie-i Selase’de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma, Kültür Eğitim Vakfı Yayınları, Erzurum, 1997.

7. Aleksandre DAUŞVİLİ, Otar GOGOLİŞVİLİ, Cemal KARALİDZE, Kakha SURGULADZE, İrakli MANVELİDZE, Malkhaz MATSABERİDZE, Ermile MESKHİA, Malkhaz SİORİDZE, Roin KAVRELİŞVİLİ, Dodo ÇUMBURİDZE, Otar CANELİDZE, Kitap Batum İçin Savaşlar (18-20 Mart 1921 Yılı), Tiflis, 2011.

8. Mikheil SVANİDZE, 1918 – 1921 Yılında Batum Ve Batum Bölgesi İçin Diplomatik Savaşlar, Kitap Gürcü Diplomasisi (Yıllık), c. 10, TDÜ Yayınları, Tiflis, 2003.

9. Gürcistan Yakın Çağ Tarihi Merkezi Arşivi, Dosye #281, an2#18/

10. Levan ALEKSİDZE, Mikheil SVANİDZE, Nodar KOMAKHİDZE, Kargi Mezobloba – Turketi Çventvis, Sakartvelostvis Şeitsvala, Akhali Sakhit Gvikurebs Da Çven Amas Vgrdnobt, “Sakartvelos Respublika” Gazetesi, Perşembe, 6 Ağustos, 1992.

UNUTULMAYA YÜZ TUTMUŞ BİR DÜĞÜN GELENEĞİ OLARAK “AĞAÇ SÜSLEME”

A SLOWLY FADING WEDDING TRADITION: ‘TREE DECORATION’

Rezan KARAKAŞ*

ÖZET

Ağaç süsleme geleneği, Siirt’in Kurtalan, Baykan, Şirvan ve Eruh, Batman’ın Kozluk ve Gercüş ile Mardin’in Dargeçit ilçelerinde yaşatılmaktadır. Geleneğin değişen yaşam koşulları nedeniyle ilçe merkezlerinde kaybolmaya yüz tuttuğu, ancak köylerde canlılığını muhafaza ettiği tespit edilmiştir. Düğün töreninde yeşil bir ağacın çeşitli yiyeceklerle süslenmesi ve bunların “saçı” maksatlı dağıtılması, folklor açısından dikkate değer bir olgudur. Ağaç üzerinde Türk halk kültüründe kutsal sayılan ekmeğin ve halk anlatılarında doğurganlığın sembolü olan elmanın bulunması, “damat ağacı”na yüklenen anlamları derinleştirir. Ağaca kesilen horoz, tavuk vb. bir hayvanın asılması ise mutluluk verici olaylar karşısında kötü gözlerden korunmak maksadıyla gerçekleştirilen “kan akıtma” geleneğinin bir parçasıdır.

“Ağaç süsleme” geleneğinin kültür yozlaşması karşısında ezilen ve yılbaşı ağacı sendromuna takılan batı hayranı insanlar başta olmak üzere herkese yöresel kültür hazinelerinden biri olarak tanıtılması ve bu geleneksel kültürün koruma altına alınması kültür erozyonunun önlenmesi açısından önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Ağaç süsleme, damat ağacı, düğün töreni, saç, gelenek.

ABSTRACT

Tradition of tree decorating is still maintained in Siirt’s Kurtalan, Baykan, Şirvan, Batman’s Kozluk, Gercüş and Mardin’s Dargeçit districts. Because of the swiftly changing living conditions, it can be observed that this tradition is slowly fading in the center of districts but still survives in villages. Decorating a green tree with various foods and distributing this food to people for “saçı” purposes in wedding ceremonies has a very significant folkloric value. The decoration of trees with bread, which is sacred in Turkish culture, and with apples, which is the symbol of fertility in folk literature, makes the ‘tree of bridegroom’ extremely meaningful. Hanging up slaughtered cocks, chickens etc.. is a part of the ‘blood shedding tradition’ for protection from the evil eye in happy days.

* Yrd. Doç. Dr. Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Bölümü, Siirt. rezankarakas@hotmail.com

It is important that ‘tree decorating’ tradition be introduced as an alternative local cultural treasure to people who have recently begun to follow Western life styles and have become degenerated culturally as in the example of Christmas tree decoration.

Key Words: Tree decorating, tree of bridegroom, wedding ceremony, saçı, tradition

РЕЗЮМЕ

Традиция украшения дерева существует в уездах Сииртской области: Курталан, Байкан, Ширван и Эрух; в уездах Батманской области: Козлук и Герджюш и в уезде Мардинской области Даргечит. Было установлено, что из-за бытовых условий, эта традиция уже забывается в районных центрах, но она ещё существует в деревнях. В свадьбах украшают зелёное дерево разными продуктами, передают его невесте или же раздают. Эта традиция привлекает своё внимание с точки зрения фольклора. В турецкой народной культуре, висящий на дереве хлеб считается святым. А среди народа, яблоко принято символом плодovitости. Связи с этим, с точки зрения фольклора, значение “древа зятя” ещё больше увеличивается. Резание петуха или курицы на дереве, подвешивать животного на дереве и т.п., как часть “кровя истечения”, традиционно считается символом счастья уберегавшего от дурного глаза.

Традиция “украшения дерева” деградирована и она получила значение новогодней ёлки. Надо отметить, что все, особенно поклоняющимся западу люди, должны знать, что эта традиция местная и надо защищать его.

Ключевые слова: Украшение дерева, древо зятя, свадьба, традиция

Giriş

Mitolojik sistemlerde yer, su, ateş, çeşitli tabiat varlık ve olayları kutsal kabul edilmiştir. İnsanoğlu, tanrı veya yarı tanrı kabul ettiği varlık ve olaylar karşısında diz çökmüş, dua etmiş ve onlara kurbanlar sunmuştur. Mitolojik devirlerden bu yana kült kabul edilen varlıklardan biri de ağaçtır. Ağaç, geçmişten günümüze insanoğlunun yaşamında, doğumdan ölüme hayatın hemen her aşamasında kutsal tezahürlerle ortaya çıkmıştır. “Ağacın yeşillenmesi, meyve vermesi, kuruması; ölüp dirilmenin sembolü olarak görülmüş, dinsel özlü törenlerde kült ağacı olarak kullanılmasına yol açmıştır (Örnek 1971: 102).

“Türkler ve Moğollar, Büyük Ağaç, Yalnız Ağaç, Kuru Ağaç, Yaşlı ya da Kurumuş Ağaç, ayrıca genellikle daha az dikkate değer olan ağaççıklar ve bir koruluk ya da bir orman meydana getiren ağaç toplulukları hakkında çok sayıda mit ve inanç geliştirmişlerdir. Bunların hemen hepsi, belli başlı iki kavrama, hayat ağacı ve kozmik eksen kavramlarına dayandırılabilir” (Bonney 1981: 27).

“Yunan ve Roma mitolojileri, ağaç tanrılarla doludur. Ağaçlar, Yunanlılarla Romalılarda tanrılarının barınakları sayılıyordu. Örneğin, Roma inançlarına göre, meşe ağacı Jüpiter’in, defne ağacı Apollon’un, zeytin ağacı Minerva’nın barınağıydı. Günümüzdeki ağaç bayramları da ilkelerin ağaç tapımından sürüp gelen bir gelenektir (Hançerlioğlu 2010: 18).

“İnsanlığın yaratılışı hakkındaki Türk düşüncesine göre Tanrı, yeryüzündeki dokuz insan cismini, bu insanlardan önce yarattığı dokuz dallı bir ağacın gölgesinde barındırmıştır. Önce yerden dokuz dallı ağacı yükseltmiş, sonra her dalın altında bugünkü

insanlığın ilk atalarından birini yaratarak bu dokuz insana ağaç gölgesinde barınmayı bir yaratılış bilgisi halinde vermiştir” (Banarlı 1987: 31).

Oğuz Kağan’ın ikinci eşi bir ağaç kovuğunda ortaya çıkmıştır. Bu olay, destanda şöyle anlatılır:

“Ava gitmişti bir gün, ormanda Oğuz Kağan,
Gölün ortasında bir, tek ağaç uzuyordu,
Ağacın koğuşunda, bir kız oturuyordu
Gözü gökten daha gök, bu bir Tanrı kızıydı,
.....

Gönül den sevdi kızı, tutup aldı elinden,
Kızla gerdeğe girdi, aldı dilediğinden” (Ögel 2003: 117, 118).

Uygurların Türeyiş Destanı’nda adı geçen ağaçlar, olağanüstü bir şekilde dünyaya gelmiş çocukların anne ve babaları olarak gösterilir. “Maaday Kara destanında Köğüdey Mergen, anne olarak gösterilen dört kayın ağacından akacak öz suyu ile beslenecektir” (Çoruhlu 2006: 117).

“Yakut Türklerinin bir nevi milli destanı olan Er-Sogotoh efsanesi Hayat ağacı ile ilgili bütün bilgileri içinde toplar” (Ögel 2003. 96). Bu destanda göğün dokuz katını delen, yedi ayak uzunluğunda yaprağı olan, kozalakları ise kendisinden daha büyük olan bir ağaçtan bahsedilir. “Rus araştırmacı İ. A. Hudyakov tarafından derlenen destanda, hayat ağacıyla ilgili oldukça geniş tasvirlerle yer verilmiştir: Göğün üç katına değin ulaşır, kabukları ve kütüğü, som gümüştedir, yapraklarının her biri at derisi kadardır, gövdesinden hayat suyu akar” (Ögel 2003. 100).

Şamanın erginleme törenlerinde de kutsal ağaç motifine rastlanır. “Buryatlarda dokuz ağaç birbirinin yanına konular ve aday, dokuzuncu ağacın tepesine tırmanır ve buradan öteki ağaçların tepelerine geçer. Çadıra bir kayın ağacı konur ve bunun tepesi çadırın açıklığından dışarı çıkar, böylece göğün en son katına da ulaşmış olur. Çadırdaki kayın ağacı bir iple öteki dokuz kayına bağlıdır ve bu ipin üstünde farklı renklerde pamuklar asılıdır; her biri göğün bir katını temsil eder” (Eliade 2009: 120).

Osmanlı Devletinin kuruluşunun müjdelendiği bir efsanede Osman Gazi’nin göbeğinde biten ve âlemi kaplayan gölgesi altında dağlar ve ırmaklar bulunan bir ağaçtan söz edilir. Dede Korkut hikâyelerinde ağacın hususi bir yeri vardır. Hikâyelerde ağaç, “baba, ata, soy” manalarına gelir. Dede Korkut, on iki hikâyenin yedisinde yaptığı dualara “kölgelüçe kaba ağacın kesilmesün” (Ergin 1997: 94, 115, 153, 176, 184, 206, 225). sözlerini de ekler (Ergin 1997: 225). Basat kendisini “atam adın sorar olsan kaba ağaç” (Ergin 1997: 214). diyerek tanıtır.

“Dinsel bir yaşam sürdüren toplumlarda tabiatın bütünü, kendini kozmik kutsallık olarak açığa çıkartma yeteneğine sahiptir. Bu bağlamda ağaç, kutsal olarak kavranılan doğanın tezahüründen başka bir şey değildir. Ağaçla ilgili ritler ve kutlama merasimleri, bu kutsallığın somutlaşmış şeklidir. Yer-su kapsamına giren diğer unsurlar gibi ağaç, hayatın başlangıç ve sonunu simgeleyen nesne olarak görülmektedir (Bayat 2007: 176).

“Yakut Türklerinin inanışlarına göre şaman olacak bir çocuğun ruhu, çocuk daha doğmadan bir kartal tarafından yenir. Bu kartal, güneşin hiç batmadığı ağaçlık bir bölgeye gelir; gürgen veya kayın ağaçlarından birine yumurta bırakır. Yumurta bir süre ağaçların

üzerinde kaldıktan sonra yanılır ve içinden bir çocuk çıkmış. Ağaçların altında da bir beşik bulunmuş. Çocuk, yumurtadan çıkar çıkmaz, hemen bu beşiğin üzerine düşer ve orada büyümeğe başlamış” (Ögel 2003: 596). “Şamanist Türklerin en kutsal bildikleri ağaç, ‘Kayın’ ağacıdır. Kutsal sayıldığı için de ‘Bay Kayın’ denilen bu ağaç, bütün şaman ayinlerinde yer alır. Ağaç motifi olan Kayın, Altaylarda şaman ayinlerinde, doğum, düğün ve bayramlarda, önemli unsurdur” (Beydili 2005: 27). Altay kişinin Ak Din/Gök Tanrı inancında mescit yoktur. Bir ağaç bir kaya ibadet için yeterlidir (Kalafat 2004: 19).

Kopuzun yapıldığı ağaç sıradan bir ağaç değildir. Kırgız bakışlarının dualarında bu ağaç şöyle nitelendirilir: “Üyenki ağacının dibinden (tübünden), oyulup alınan kopuzum! Karagay ağacının dibinden, çekilip alınmış kopuzum! Kızıl kırcın tobulgu ağacından, perdeni (caşık) yaptığim kopuzum! Yürük atın kuyruğunun (kılından), tel (içek) kıldığım kopuzum! Taşta biten ırgay çalısından, kulak kıldığım kopuzum!...” (Ögel 1991: 23).

“Şaman davulunun yapıldığı malzeme de çoğu kere simgesel anlamlar taşır. Ana maddesi genellikle kutsal sayılan bir ağaçtan alınır; örneğin Türklerde davulun kasmağının yapılacağı ağaç, genel olarak kayın ve sedir ağacındandır. Aynı şekilde davulun iç taraftaki sapı da bu ağaçlardan yapılır. Bu ağaç, kutsal olan Dünya Ağacına işaret ettiği için, bu iş için kullanılacak ağacın, insan eli değmemiş ya da herhangi bir hayvanın kirlenmediği bir ağaç olması istenir” (Çoruhlu 2006: 78).

Türk mitolojik sisteminde ağacın bu denli kutsal olması, onun gök tanrı ile ilişkili bir varlık olarak algılanmasından kaynaklanmalıdır. Yeryüzündeki dileklerin Gök Tanrı’ya iletilmesi ağaçla, onun gökyüzüne uzanan dallarıyla sağlanacaktır. Anadolu ve Anadolu dışındaki Türk topraklarında ağaç, İslamî bir kisveye bürünerek kutsallığını muhafaza etmiştir.

Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Düğün Geleneği Olarak “Ağaç Süsleme”

Evlilik, hayatın üç önemli geçiş döneminden biridir. Evlilik törenlerinin muhtelif coğrafyalarda birçok inanış ve uygulamalara sahne olması, ona verilen bu önemden kaynaklanır. Düğün; evlilik olayının akraba, dost, komşu ve uzak-yakın insanlara duyurulması amacıyla yapılır. Bu çalışmada mitik bir simge olan ağacın evlilik törenindeki işlevi irdelenecektir.

Ağacın düğün töreninde kullanımına Güney Sibirya Türkleri ile Altaylılarda da rastlanmaktadır. Bu törenlerde evin bacasına dikilen ya da gerdek odası işlevini üstlenen ağaç, evlilik ile “kutsal ağaç” simgesini aynı çatı altında buluşturur:

“Ev ile kutsal ağaç arasındaki derin semantik bağ, yeni bir yuva kuracak olan gençlerin evlilik merasimlerinde ortaya çıkmaktadır. Güney Sibirya Türklerinin geleneklerinde hâlâ yaşamakta olan inanç, şöyledir: Yeni evlenecek gençlerin oturacakları evin bacasına yerleştirilen akağaç (melez ağacı) veya onun dalları, kutsal ağacı-Tanrı kutunu sembolize eder” (Ergun 2012: 377).

“Kozmik ağaç ile ev arasında kopmaz bir bağ vardır ve bu mitolojik bağın en güzel örneği de ‘odah’-‘ocag’ geleneğidir. Eskiden Altaylılar evlenecek gençler için düğün başlamadan önce ‘odah’-‘ocah’ yaparlardı. Bunun için seçilen dokuz genç akağacı, daire şeklinde köklerinden yere gömülür ve koni şeklinde tepelerinden birleştirilirler. Tepesi, dumanın çıkışı için delik bırakılarak bağlanır. Akağaç tahtasıyla üzeri örtülen geçici evin ortası ateş yakılmak üzere hazırlanır. Gençler, kapısı ve penceresi olmayan bu evde ilk ateşlerini yakarak gerdeğe girerler. Ev, üç gün durur, dördüncü gün çözümlenerek yine ormana

götürülür ve diğer ağaçların yanına dikilir. Burada dikkati çeken husus, geçici evin canlı ağaçlardan yapılmasıdır” (Ergun 2012: 378, 379).

“Barak köy düğünlerinde düğün başlamadan önce köyün yetişkin kızları odun getirmeye çağrılır. Getirilen odunlar kümelenir, içlerinden en uzununa bayrak dikilir. Düğün sahibinin odun getiren kızlara ziyafet vermesi gerekir. Bazı yörelerde odun getirmenin yerini kütük atma almıştır. ‘Kütük atma’ adı verilen uygulamada komşular, davetli oldukları düğüne giderken birer parça kütük götürür ve evin önüne atarlar (Kalafat 2012: 101). Düğün törenlerinde bir ağaç parçasının kullanımı, yine kutsal ağaç sembolizmiyle ilgili olmalıdır.

Gerek dünya mitolojileri gerekse Türk mitolojisi, ağaca dair mitik anlatılarla doludur. Bu anlatılarda Hayat Ağacı ve Evren Ağacı gibi sembolik manalarda ortaya çıkan kutsal ağaç figürü, günümüz toplumlarında da kutsal değerler arasında kabul görmekte çeşitli ritüellerde başrolü üstlenmektedir. Yılbaşı ağacı örneği ağacın süslenmesine dair ritüellerin Türk halk kültürü dışında kalan tipik örneklerden birini teşkil etmektedir. Bu çalışmada Türk halk kültüründe var olan ve büyük ölçüde Siirt yöresinde tespit ettiğimiz bir düğün geleneği olarak ağaç süsleme geleneğinin sembolik manaları ve düğündeki işlevi üzerinde durulacaktır.

Düğün törenlerinin bir bölümünü teşkil eden ağaç süsleme geleneğine Siirt’in Kurtalan, Baykan, Şirvan, Erüh; Batman’ın Kozluk, Gercüş ve Mardin’in Dargeçit ilçelerinde rastlanır. Bu yörelerde ağacın süslenme şekli ve düğün törenindeki konumu itibarıyla birtakım farklılıklar bulunur. Değişen yaşam koşulları nedeniyle ilçe merkezlerinde son yıllarda uygulanmayan gelenek, köylerde canlılığını muhafaza etmektedir. Yaptığımız araştırmalarda geleneğin Kurtalan’ın Yanarsu, Kayabağlar, Erdurağı, Bağlıca, Ağaçlıpınar, Üçpınar, Beykent, Gürgöze; Baykan’ın Aşağıtütenocak, Yukarıtütenocak, Çelikli, Dedebakır ve Atabağı köylerinde yaşadığı tespit edilmiştir. Geçmiş dönemlerde Baykan’ın Ulaştı, Adakale, Obalı, Çaykaya, İkiizler köylerinde geleneğin uygulandığı, ancak günümüzde ise artık sürdürülmediği söylenmektedir (K10). “Ağaç süsleme” geleneğine Siirt merkezde rastlanmamaktadır.

Düğün töreni kapsamında icra edilen “ağaç süsleme” geleneği, şu şekilde uygulanır: “Düğün sabahı, damadın akrabaları, komşuları 40-50 traktörle yaklaşık 200 kişi ormana gider; oldukça büyük ve yeşil bir ağacı keserler. Gidenlerin her birinin ağaca en az bir balta vurması gerekir. Kesilen ağaç, traktörlerden birine yüklenir ve kornalar çalınarak türküler ve defler eşliğinde köye getirilir. Bu sırada köyde kalanlar da davul ve zurna eşliğinde ağacı karşılamaya giderler. Ağaç, düğün alanının tam ortasına gelecek şekilde toprağa gömülür. Düğün günü damat, ağacın altında tıraş edilir. Damat, tıraş sonrası yıkanması ve giyinmesi için düğün yerinden ayrılır. Sıra ağacın süslenmesine gelmiştir. İlk olarak ağacın tepesine bir tane ekmeğ asılır. Düğüne davetli olanlar, bilhassa damadın komşuları, akşamdan hazırladıkları süsleri (tavuk, horoz, kaz, ördek, şeker, çikolata ve elma vb.) ağaca asarlar. Ağaca hiç kimse yaklaşılmaz. Bunun için eli sopalı gençler ağacı bekler. Damat, ağaç altında oturmadan yiyeceklerin alınmasının uğursuzluk getireceğine inanılır. Ağacın etrafında halaylar çekilir. Damatlıkları giydirilmiş olarak tekrar ağacın altına getirilen damat, burada yaklaşık on dakika oturur. Damat, ağacın altından ayrıldıktan hemen sonra düğünde bulunanlar, özellikle de çocuklar, ağaçtaki yiyeceklerden kapmak için ağaca

saldırırlar. Ağaçtaki yiyecekler ve süsler bittikten sonra ağaç, düğün yerinden uzaklaştırılır” (K1, K3, K17).¹

Tören ağacı, düğün alanının merkezinde konumlandırılır. Davetliler, ağacı çevreler ve onun etrafında oynarlar. Bir kural olarak damadın tıraşlı, yıkanmış ve damatlıklarını giyinmiş olarak ağaç altında beklemesi gerekir. Kısacası süslenmiş ağaç, adeta “düğün” adını verebileceğimiz bir oyunun baş aktörü gibi değer görür.

Ormandan kesilen ağacın süslenmesi ve etrafında oynanması ritüeline batı toplumlarındaki “mayıs ağacı törenlerinde” de rastlanmaktadır. Daha çok baharın gelişini kutlamak için yapılan bu törenlerde “bolluk” ve “bereket” mesajı verilmeye çalışılır.²

“Kozluk ve Gercüş ilçelerinde bir erkek evleneceği zaman, varsa kendisinden hemen sonra gelen erkek kardeşi, yeşil bir dal kesip getirir. Damat evinin damına dikilen bu ağaca çeşitli yemişler (elma, horoz, portakal, bisküvi, kuru üzüm, şeker vb) şeyler asılır. Bütün bunların evli çiftlere bereket, mutluluk ve huzur vereceğine inanılır. Ağaç dalının yeşil olması gerekir. Bu uygulama sayesinde ağacı kesip getiren kişinin de kısmetinin açılacağına inanılır” (K2, K4, K5, K15).

“Kozluk’ta geçmiş yıllarda birden fazla damat ağacı süslenirdi. Düğün sahibi dışında akraba ve komşuların da birer ağaç süsleyip düğün yerine getirdikleri olurdu. Zamanla ağaçların sayısı azaldı ve sadece düğün sahibinin hazırladığı ağaçla yetinildi. Günümüzde bu tek ağacın da ortadan kalktığı görülmektedir” (K4). “Süslenmiş bir kuru ağaç dalı, düğünün son günü, düğün evinin damında bekletilir ve düğün sonunda damadın kardeşi ve yakınları tarafından sallanarak ağaçtaki yiyeceklerin düşmesi sağlanır. Yiyecekler, çocuklar tarafından kapışılır ve yenir. Bu ağaca “damat ağacı” (darıka zava) denir” (K7). “Beşiri, Baykan, Pervari, Kozluk ve Sason’da geçmiş yıllarda uygulanan gelenekte bekâr erkekler, kısmetleri açılsın, diye ağaçtaki yiyeceklerden kapmaya çalışırlar, bilhassa ağacın tepesine asılan horozu alan erkeğin en güçlü erkek olduğu belirtilir (K11, K12). “Eskiden Batman’ın Yeşilöz köyünde bu gelenek uygulanırdı, ancak şimdi düğünler salonlarda yapıldığı için uygulanmamaktadır. Geleneğin bereket amaçlı yapıldığı belirtilmektedir” (K13, K14). Gelenekle ilgili önemli bir husus da ağacı süsleme görevinin kadınlara, ağacın damdan sallanması işinin ise erkeklere verilmesidir. Kadınların damda bulunan ağacın yanına çıkmalarına dahi izin verilmez (K18).

¹ Kurtalan’ın Kayabağlar köyünde yapılan ve ağaç süsleme geleneğinin uygulandığı düğün töreninin kamera görüntüleri, Kurtalan’ın Seyrantepe Mahallesi’nde 09. 12. 2012. tarihli; ayrıca Kozluk Yeşilöz köyünde 1989 yılında yapılmış bir düğündeki süslenmiş ağaç fotoğrafları elimizde mevcuttur.

² Ağaç süsleme geleneğine Avrupa toplumlarında baharın gelişini kutlama törenlerinde rastlanır. “...önce evlere süslemek için ormandan genç ağaçların getirilmesine, sonra kasabanın meydanına tantanalı bir şekilde mayıs ağacının dikilmesine dayanır. Ağacın dalları kesilir yalnızca tepede birkaç dal bırakılır. Üzerine armağanlar (sosis, yumurta, pasta) asılır” (Eliade 2009: 308).

“Zelenin, Batı Avrupa mayıs ağacı ayinini şöyle genelleştirir: Bir mayısta veya Paskalya’da daha sık da Troitsk gününde, bir kelimeyle, ilkbaharda kalabalık gençler grubu ormana gider. Orda genç bir ağacı keserler, onu az veya çok süslerler ve köye getirirler. Böylece ağacı alana yerleştirirler ve ağacın etrafında oynarlar” (Ergun 2012: 67).

Batman'ın Kozluk ilçesinin Alıçlı köyünde ardıc ağacı süslenir; ayrıca aynı ağaçtan koparılan bir dal, özel olarak gelin ve damat için süslenir. Bu dala gelin ve damadın ihtiyaç duyabilecekleri muhtelif eşyalar ve yiyecekler asılır. Bunlar, maşrapa, bıçak takımı, tıraş takımı, çorba paketleri, kuru yemiş vs'dir. Bu ağaç dalı, gelin ve damat odalarına çekilecekleri zaman onlara sunulur. Bu gelenek, Yenidoğan, Essi ve Binek köylerinde de yaşatılmaktadır (K19).

Baykan'ın köylerinde özellikle tek oğlu olan aile, ağaç süsleme geleneğini icra eder. Süslenecek ağacın kökünden çıkarılması gerekir. Ağaca elma, nar, çerez, pamuklu şeker vs. asılır. Ağaçtaki elmanın damat tarafından geline atılması bir zorunluluktur. Bu, aynı zamanda ağaç süslemenin de gerekçesidir (K9).

Şirvan'da gelin ve damat tarafı ayrı ağaçlar süsler. Gelinin ailesinin süslediği ağacın tepesinde tavuk, damadın ailesinin süslediği ağaçta ise horoz bulunur. Burada gelin tarafının süslediği ağaçta tavuğun bulunmasını, mitolojik hafızada tavuğun iffetin simgesi olmasıyla ilgili olmalıdır.

Törende ağacın gelin eve gireceği sırada damdan aşağıya doğru sarkıtılması, kökü yukarda, dalları aşağıda olan hayat ağacını hatırlatmaktadır. Hayat ağacının kozmosu temsil etmesi gibi damat ağacı da yeni evli çiftlerin yaşamını simgelemekte ve üzerindeki bezemelerle yeni evlilere bereket, bolluk, üretkenlik ve mutluluk dilenmektedir.

“Beykent köyünde süslemek için çam ağacı kullanılır. Gelin eve gireceği sırada süslenmiş ağaç, damdan sallanır ve yiyeceklerin düşmesi sağlanır (K8).

Mardin'in Dargeçit ilçesinin Kerboran köyünde ağaca balon, muhtelif süsler, bisküvi, çerez, kuru yemiş, meyve; kısacası çocukların hoşuna gidecek yiyecekler asılır. Yeşil çam ağacı bulamayan düğün sahiplerinin bu geleneği bir odunla yaptıkları da olur. Damat, düğün alanına geldiği zaman sağdıç tarafından ağaç sallanır ve düşen yiyecekler çocuklar tarafından büyük bir keyifle toplanır. Kan akıtılmış olduğunun işareti olarak horozun sadece kafası ağaca takılır; kesilen horoz bir fakire verilir.

Eruh'un Ufacık köyünde düğün akşamı geniş bir tepsinin ortasına yeşil bir ağaç dalı yerleştirilir. Düğüne gelen davetliler, gelin ve damada verecekleri hediye, bu ağaç dalına asar ya da tepsiye bırakırlar. Bu tepsi ve ağaç dalı, gelin ve damadın geceyi geçirecekleri odada kalır. Gerdek gecesi, gelin ve damat, ağaca asılan veya tepsi içine konan yiyeceklerin bir kısmını yerler; geri kalan yiyecekler, ertesi gün özellikle çocuk sahibi olamayanlara, kısmetinin açılmasını isteyen insanlara ikram edilir. Ağacın burada soyun devamlılığını temsil ettiği vurgulanır. Eskiden büyük bir ağacın düğün evinin yakınına yerleştirildiği ve büyük baş hayvan, tavuk, horoz gibi hediyelerin de bu ağaca bağlandığı olurdu (K16).

Eruh'ta uygulanan bu geleneğe ağaç, bir düğün töreninde kullanılmakta; ancak farklı bir amaca hizmet etmektedir. Burada süslenen ve saç maksadıyla kullanılan bir ağaçtan ziyade, gelin ve damada sunulan hediyelerin taşıyıcısı bir ağaç söz konusudur.

Değişen yaşam koşullarının etkisiyle bu gelenek, sadece kırsal bölgelerde yaşatılmaktadır. Bu uygulamanın çoğu kez neden yapıldığı halk arasında bilinmemekte, ancak zaman zaman damadın bahtı ve bereket için yapıldığı söylenmektedir. Ağaç süsleme geleneği ile ilgili önemli bir husus ise genç nesillerin gelenek hakkında bilgilerinin olmamasıdır. İlçe merkezinde doğup büyüyen gençler, “ağaç süsleme geleneği” ile ilgili malumatları olmadığını belirtmekte, ancak anne ve babalarıyla iletişime geçtiklerinde böyle bir geleneğin geçmiş yıllarda uygulandığını öğrenmektedirler. İlçe merkezlerine yakın

köylerde dahi kaybolmaya yüz tuttuğu görülen geleneğin taşıdığı mitolojik simgeler açısından kültürel değerlerimizden biri olarak kayıt altına alınması önemli bir husustur.

“Ağaç süsleme” ile ilgili anlatılanların büyük bir kısmında süslenen ağacın yapraklarını yaz-kış dökmeyen yeşil bir ağaç olması gerektiğine vurgu yapılır.³ Bu yönüyle daima yeşil kalan ağaç, sonsuz hayatı, gençliği ve tazeliği simgeler. “Yaz-kış yapraklarını dökmeyen ağaç, bu vasfıyla aynı zamanda Tanrı’nın sonsuzluğunun da sembolüdür” (Ergun 2012: 458). Bazı uygulamalarda yeşil bir ağaç yerine odun veya kuru ağaç dalı kullanılması, yeşil ağacın bulunmadığı ya da ağaca zarar verilmek istenmediği durumlarda ortaya çıkmış olmalıdır.

Süslenmiş ağacın düğün sırasındaki işlevi aynı olmakla birlikte düğündeki konumu ve kullanımı yöreden yöreye farklılıklar göstermektedir. Düğün töreni esnasında ağacın dört farklı şekilde kullanıldığı görülmektedir:

1. Kurtalan’ın Kayabağlar köyünde tespit ettiğimiz damat ağacı, düğün alanının ortasına getirilmekte ve oyunlar bu ağacın etrafında oynanmaktadır. Ağacın yeşil olmasına hususi olarak özen gösterilir. Damat, ağacın altında oturtulur. Damat, ağacın altından ayrıldıktan sonra ağaç üzerindeki yiyecekler, düğün davetlilerinin hücumuna uğrar.

2. Batman’ın köylerinde ve Kozluk ile Gercüş ilçelerinde süslenmiş ağaç, düğün evinin damında bekletilir ve gelin eve gireceği sırada sallanarak ağaç üzerindeki yiyeceklerin düşmesi sağlanır. Burada büyük bir ağaç değil bir ağaç dalı söz konusudur.

3. Mardin’in Dargeçit ilçesinin Kerboran köyünde süslenmiş ağaç dalı, sağdıç tarafından düğün alanına getirilir ve sallanarak yiyecekler düşürülür. Düşen yiyecekler çocuklar tarafından toplanır.

4. Erüh’te damat ağacı geniş bir tepsinin ortasına konur ve düğün gecesi gelen davetlilerin hediyelerinin (takı, para, kuru yemiş vs) sunumunda kullanılır. Ağaç, gelin ve damadın geceyi geçirecekleri odada kalır. Ağaç üzerindeki ve tepsi içindeki yiyecekler gelin ve damat tarafından yenir.

Ağaç süsleme ritüelinde “saçı geleneği” ön plana çıkmaktadır. “Saçı -yabancı soya mensup olan bir kızı kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için- yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır” (İnan 2006: 167).⁴ Ağaca asılan tüm yiyecekler, düğün sahibi dışında kalan insanlara sunulmakta ve ağaçtaki her şeyin alınması beklenmektedir. Ağaca asılan horoz, ekmeke, elma ve tatlı yiyecekler bu geleneğin kültür kodlarını oluşturur. Damat ağacının kendisi bir simge olduğu gibi aynı zamanda birçok semgesel nesneyi üzerinde taşır. Simgesel mesajlar, ritüel aracılığıyla bir bilinçaltından ötekine geçmekte ve damat ağacına dair bilinçaltındaki kodlar, tekrarlarla belirginlik kazanmaktadır. Damat ağacının önceden belirlenmiş kurallar dâhilinde kesilmesi, düğün alanına getirilmesi, süslenmesi ve yağma edilmesi, bu ritüelin düğün töreni için ehemmiyetini gözler önüne serer. Damadın ağaca has tüm niteliklere sahip olması için, ağaç altında bir süre oturması ya da ağacı sallaması ve bu süre bitinceye kadar, ağaç üzerinden herhangi bir yiyeceğin alınmaması gerekir. Aksi takdirde hiç iyi şeyler olmaz.

³ Süslemede kullanılan ağacın Baykan ve Sason bölgeleri arasında yetişen ve Devrist (K17). adı verilen bir ağaç türü olduğu söylenir.

⁴ Saçı geleneği Anadolu’nun muhtelif yörelerinde farklı şekillerde tezahür eder. Gelinin damat evine gireceği sırada kırdığı testinin içine leblebi, şeker, bozuk para vb. konulması gibi.

Damat, ağaç altında oturması gereken süreyi tamamlamadan ağaçtan bir yiyeceğin alınması, damadın o yiyeceğin simgesel değerinden mahrum bırakılması manasına gelir ki, bu da yeni evli çift için oldukça tehlikeli sonuçlar doğurabilir.

Burada ağacın süslenmesinde kullanılan yiyeceklere de vurgu yapmak gerekir. Bunlardan en önemlisi, ekme, elma ve horozdur. Ekmeğin Türk halk kültüründe kutsal olduğu bilinmektedir. Bu nedenledir ki damat ağacının tepesine ilk olarak ekme asılmaktadır. Elma ise doğurganlık sembolüdür. Horoz, kaz, tavuk, ördek gibi hayvanların ise kanı akıtılarak ağaca asılması yine Türk halk kültüründe var olan mutluluk verici olaylar karşısında kötü gözlerden korunmak amacıyla yapılan “kan akıtma” geleneğiyle ilişkilidir. Ağaçta olması gerekenlerden birinin de horoz olması halk arasında “horozsuz hevriz (süslenen ağaç), hevrizsiz düğün olmaz” (K4). şeklinde bir sözün yaşaması horozla verilen değeri göstermesi açısından önemlidir.

Ağacı bezemekte kullanılan unsurlardan biri olan horozun mitolojik düşüncede kutsal kabul edilen bir hayvan olduğu görülür. “Proto-Türk ya da Hun devrine ait Pazırık kurganlarından çıkarılan eserler arasında, deriden kesilmiş ya da lahitler üzerine oyulmuş ya da elbiselerde yer almış bir şekilde karışımıza çıkan horoz-tavuk figürleri, büyük olasılıkla kötü ruhları kovan, koruyucu bir simgeydi. Türk kozmolojisinde barış unsurunun timsali, aynı zamanda on iki hayvanlı Türk takviminin yıl simgelerinden biridir. Eski İran mitolojisinde ışığın habercisi ve bekçisi kutsal bir varlık olarak telakki edilmiştir. Horozun aynı zamanda cesaret, savaşçılık, dürüstlük, nezaket, Şeytan’ı def etme gibi vasıfları, onun bu kavramların simgesi gibi algılanmasına yol açmıştır (Çoruhlu 2006: 152).

“Tavuk iffetin örneğidir; ermişlerin mezarında kurban edilen horoz, başmelek Cebrail ya da Selman al-Farisi kadar Peygamber’in arkadaşı, Tanrı’nın bir dostu ve göksel ‘tahtın yakını’dır. Onun sabah şarkısı, cinlerin zararlı etkinliklerine son verir (Bonney 1981: 379).

Ebû’l-Gazi Bahadır Hanın Şecere-i Terakime adlı eserinde tepelerine gümüş ve altın tavuk tutturulan iki ağaçtan söz edilir: “... ondan sonra Oğuz Han’ın yaptırdığı altın evini (otağını) diktirdi. Sağ tarafta altı ak çadır ve sol tarafta altı ak çadır kurdu. Ve yine sağ tarafta başına altın tavuk tutturulan kırk kulaç bir ağaç diktirdi. Ve sol tarafta başına gümüş tavuk tutturulan kırk kulaç bir ağaç diktirdi. Ve sonra hanın emri ile Bozok oğulları maiyetleri ile altın tavuğu, Üçok oğulları maiyetleri ile gümüş tavuğu atla vurup attılar. Tavukları vuran kimselere çok nimetler verdi...” (Çoruhlu 2006: 152). Burada bir hanın hükümdarlık simgesi olan bir törenden bahsedilmektedir.

Törende kutsal ağaç sembolü ile yine kutsal horoz/tavuk imgesinin yan yana bulunmasını, kutsalların bileşkesi olarak görmek mümkündür. Kutsal olan bir varlık, ancak bir başka kutsalla yan yana gelebilir ve onunla anılabilir. Buna “kutsalı kutsalla destekleme”, “kutsiyeti arttırma” da diyebiliriz. “Ağaç süsleme” geleneğinde horoz kullanılması, sembolik manalar taşıyor olmalıdır. Bu ne olabilir? Horoz, bu geleneksel ritüelde neslin devamlılığı, üreme, erkek çocuk, genç erkeğin evlilikle sosyal yaşamda farklı bir pozisyona geçmesi, damat olma vb. anlamlar yüklenmiş olmalıdır. Ayrıca akıtılan horoz kanı sayesinde evli çiftlerin kötülöklere karşı korunması da amaçlanmaktadır. Kesilen horozun ağaç süsleme ritüeli sonucunda çoğunlukla damadın kardeşi ya da damadın arkadaşlarından biri tarafından alınması ve horozu alan kişinin düğün gecesi damadı evinde ağırlama şerefine nail olması, horozun gücü ve erkek egemenliğini karşılayan bir sembol olduğunu açıklar.

Ağaçta bulunması gereken meyvelerden biri de elmadır. “Folklorik eserlerde elmanın insanları gençleştirme, diriltme, canlandırma, zamanda geriye götürme, ölümsüzlük özelliği kazandırma, dil öğretme ve bilim sahibi etme özellikleri bulunur” (Üstünova 2011: 148). Elma,⁵ Türk masallarında çocuğu olmayan masal kahramanına derviş veya Hızır tarafından verilir. Masallar, gökten üç elma düştü, sözleriyle bitirilir. Manas Destanı’nda elmalık yerde yuvarlanmanın doğurganlıkla ilişkisine değinilir. Anadolu’nun kimi yörelerinde damat, gelin eve girerken gelinin başına elma atar. Kısacası, elmanın Türk halk kültüründe üremeye, neslin devamlılığıyla ilişkisi söz konusudur. Düğün töreninde süslenen ağaca meyve olarak elmanın asılması, evli çiftlerin soyunun devamlılığı temennisi ile bağlantılı olmalıdır.

Türk halk kültüründe bilhassa geçiş dönemlerinde “tatlı”nın önemli fonksiyonları vardır. Bir konumdan başka bir konuma geçen insanlar için tatlı dağıtılır. Evlilikle ilgili hemen her aşamada konu-komşu, akraba ve davetlilere tatlı (şeker, lokum, baklava) dağıtılır. Ölenin ardından helva, tatlı çörek vb. dağıtmak bir gelenektir. Çağdaş yaşamda görevdeki terfiler, doğum, evlilik haberleri vs. tatlılarla kutlanır. Ağaç süsleme geleneğinde ağaca takılan yiyeceklerin büyük bir kısmı “tatlı”dır. Bunun nedeni şeker, çikolata, bisküvi, lokum, kuru yemiş vb. tatlı yiyeceklerle davetlilerin ağzını tatlandırmaktır. Bir başka deyişle “tatlı yenip tatlı konuşulacak” yani genç çiftlerin evliliğine dair hep iyi temenniler ve dualar alınacaktır.

Ağacın gölgesi altında oturmak, ağaca ait niteliklere sahip olmak manasındadır. Mitolojilerde tanrıların barınağ kabul edilen ağaç, geleneksel kültürün hakim olduğu toplumlarda kurulacak evliliğin barınağı olarak değerlendirilebilir. Ağaç ve ağaç üzerindeki nesne ve varlıklar, evliliğin maddi ve manevi temel ihtiyaçların simgesel anlatı olmalıdır.

Kısacası düğün törenindeki ağaç, ailenin; ağaç üzerindeki varlıklar da ailede olması temenni edilenlerin simgesel ifadesidir. Ekmek kutsal değerlerin, elma doğurganlığın, horoz erkek çocuğun, tatlı yiyecekler ise ailenin huzur ve mutluluğunun somut göstergeleri olarak düşünülebilir.

Sonuç

Ağaç süsleme geleneği, düğün töreninin en ilgi çekici unsurlarından birini oluşturur. Adeta bir gelin gibi süslenen ağaç etrafından oyunlar oynanır. Ağaç üzerindeki yiyecekler mitolojik devirlerden günümüze miras kalan simgesel anlamlar taşır. Ağacın yanı sıra ağaç üzerindeki bir kısım yiyeceklerin halk kültüründeki kutsallıkları, düğün törenlerinde neden ağacın süslenmesine dair birtakım ipuçları verir. “Baht”, “talih”, “soy” gibi anlamlar yüklenen damat ağacı, kutsal ekmeği ve doğurganlık sembolü elmayı üzerinde taşıyarak yeni evliler için mutlu ve huzurlu bir beraberlik temennisi sunar. Süslenen ağaçla ilgili bir başka husus ise Türk halk kültürünün hemen her düzleminde gördüğümüz “saçı” geleneğinin farklı ve özgün bir şeklini gözler önüne sermesidir. Çocukların sevdiği yiyeceklerin ağaç üzerinde bulunması ve ağacın bilhassa çocuklara hitap etmesiyle düğün sahipleri, davetliler üzerinde hoş bir seda bırakmaya çalışırlar. Günümüzde ilçe merkezlerinde salon düğünlerinin tercih edilmesi nedeniyle sadece kırsal bölgelerde

⁵ “Elma, İskandinav mitolojisinde, gençleştirici ve yenileyici meyvedir. Tanrılar elma yerler ve *ragna rök’e* kadar yani kozmik döngünün sonuna kadar genç kalırlar” (Eliade 2009: 293).

sürdürülen “ağaç süsleme” geleneği, Türk halk kültürünün yapı taşlarından birini oluşturmaktadır.

Netice itibariyle düğün törenlerinde ağaç süsleme geleneği, ağaca dair kutsallığın farklı bir tezahürüdür. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde, bilhassa türbe, ziyaret gibi alanlarda bulunan tek ağaçların kutsal kabul edilmesi ve çeşitli sıkıntıların giderilmesi amacıyla kullanılması gibi düğün törenindeki süslenmiş ağaç da yeni evliler için soy, talih, mutluluk gibi birçok anlamları yüklenerek kutsallığını gözler önüne serer. “Ağaç süsleme” geleneği, doğum, evlenme ve ölüm üçgeninin her bir köşe taşında tezahür eden kutsal ağaç figürlerinden biri olarak karşımızda durmakta ve evliliğe geçiş sürecinden ve sonrasında beklenen tüm sembolleri üzerinde taşımaktadır.

Fotoğraflar

Fotoğraf 1: 1989 yılı Kozluk Yeşilöz köyü

Fotoğraf 2: 09. 12. 2012. Kurtalan

Fotoğraf 3: 09. 12. 2012. Kurtalan

Fotoğraf 4: 09. 12. 2012. Kurtalan

Kaynakça

Banarlı, Nihat Sami (1987), *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, I*, İstanbul: Milli Eğitim Yay.

Bayat, Fuzuli (2007). *Türk Mitolojik Sistemi 2*, İstanbul: Ötüken Yay.

Beydili, Celal (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Yurt Kitap Yay.

Bonnefoy Yves (1981). *Antik Dünya ve Geleneksel Topumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, Ankara: Dost Kitabevi Yay.

Çoruhlu, Yaşar (2006). *Türk Mitolojisinin Anahatları*, İstanbul: Kabcacı Yay.

Eliade, Mircea (2009), *Dinler Tarihine Giriş*, İstanbul: Kabcacı Yay.

Ergin, Muharrem (1997a). *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*, 169, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

Ergun, Pervin (2012). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

Hançerlioğlu, Orhan (2010). *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

İnan Abdülkadir (2006). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Kalafat Yaşar (2004). *Altaylar'dan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm*, İstanbul: Yeditepe Yay.

Kalafat, Yaşar (2012). *Türk Mitolojisinde Kurt*, Ankara. Berikan Yay.

Ögel Bahaeddin (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Cilt: 9, Kültür Bakanlığı yayımları, Ankara.

Ögel, Bahaeddin (2003). *Türk Mitolojisi*, I. Cilt, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yay.

Örnek Sedat Veyis (1971). *İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, İstanbul: Gerçek Yay.

Üstünova Kerime (2011). "Erzurum Dügünlerinde Elma Atma Geleneği" *Milli Folklor Dergisi*, Yıl: 23, Sayı: 90, Sayfa: 146-155).

Canlı Kaynaklar

K1: Mehmet Emin Örnek, 1952 doğumlu, okuryazar, çiftçi, Siirt/Kurtalan-Kayabağlar köyü.

K2: Sabri Kırtak, 1990 doğumlu, üniversite öğrencisi, Batman/Kozluk.

K3: Abdurrahman Ersan, 1990 doğumlu, üniversite öğrencisi, Siirt/Kurtalan-Kayabağlar köyü.

K4: Mahfuz Örüker, 1965 doğumlu, lise mezunu, Batman/Kozluk.

K5: Numan Değirmenci, 1990 doğumlu, üniversite öğrencisi, Batman/Kozluk.

K6: Ömer Erçin, 1990 doğumlu, üniversite öğrencisi, Siirt/Kurtalan

K7: Mücahide Konak, 1990 doğumlu, üniversite öğrencisi, Batman/Merkez.

K8: Sevgi Taşkiran, 1992 doğumlu, üniversite öğrencisi, Siirt/Kurtalan-Beykent köyü.

K9: Delali Demirel, 1970 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Siirt/Baykan-Aşağıtütenocak köyü.

K10: Kadri Hatunana, 1965 doğumlu, ilkokul mezunu, korucu, Siirt/Baykan-Ulaştı köyü.

K11: Behice Yılmaz, 1946 doğumlu, ortaokul mezunu, ev hanımı, Batman/Kozluk.

K12: Sihem Çelik, 1968 doğumlu, lise mezunu, terzi, Batman/Kozluk.

K13: Nesih Onatlı, 1965 doğumlu, ortaokul mezunu, Batman/Yeşilöz köyü.

K14: Ayşe Özel, 1953 doğumlu, ev hanımı, okuryazar değil, Batman/Yeşilöz köyü.

K15: Nebahat Özcan, 1966 doğumlu, lise mezunu, sağlık memuru, Batman/Kozluk-Bekirhan köyü.

K16: Melek Özdemir, 1968 doğumlu, üniversite öğrencisi, Siirt/Eruh.

K17: Vedat Kayra, 1952 doğumlu, ilkokul mezunu, çiftçi, Siirt/Kurtalan-Yanarsu köyü.

K18: Abdülbaki Boral, 1929 doğumlu, okuryazar, Batman/Kozluk.

K19: Aygün Yurucu, 1992 doğumlu, üniversite öğrencisi, Batman/Kozluk-Alıçlı köyü.

GELENEKSEL YAKLAŞIMDAN YAPILANDIRMACI YAKLAŞIMA GEÇİŞTE ÖĞRETMEN ADAYLARININ GÖRÜŞ VE DEĞERLENDİRMELERİ; BİR SÖYLEM ANALİZİ

THE OPINIONS OF PRESERVICE TEACHERS IN TRANSITION FROM TRADITIONAL APPROACH TO CONSTRUCTIVISM: A DISCOURSE ANALYSIS

МНЕНИЯ И ОЦЕНКИ КАНДИДАТОВ В ПЕДАГОГИ ПРИ ПЕРЕХОДЕ ОТ ТРАДИЦИОННЫХ ПОДХОДОВ К ТВОРЧЕСКИМ: АНАЛИЗ РЕЧИ

Yrd. Doç. Dr. Tahir GÜR*
Yrd. Doç. Dr. Tuncay DİLCİ**
Yrd. Doç. Dr. Ayla ARSEVEN***

ÖZET

Bu nitel çalışmada Türkçe Eğitimi ve Sınıf Öğretmenliği Programlarında eğitim alan öğretmen adayı öğrencilerin yapılandırmacı yaklaşımla ilgili olarak aldıkları eğitim ve yeterliklerine ilişkin görüş ve değerlendirmelerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu araştırmanın çalışma grubunu Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi son sınıfta okuyan ve rastgele seçilen 10 Türkçe Öğretmenliği 14 Sınıf Öğretmenliği Programı öğrencisi oluşturmaktadır.

Çalışma grubundaki öğrencilerin yazdıkları, yapılandırmacılık yaklaşımı, eğitimleri ve bilgilerinin değerlendirmelerini içeren yazılar, öğrencilerin doldurduğu -bağlamın belirlendiği- bilgi formları eşliğinde söylem çözümlemesi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre öğretmen adayları kendilerini kuramsal bilgi açısından yeterli ama uygulama yönünden yetersiz bulmuşlardır. Öğrenciler bu yetersizliklerini yeterince yapılandırmacı yaklaşıma uygun uygulama ile eğitim almamalarından kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Daha fazla uygulama dersi, derslerin yapılandırmacılığa uygun olarak verilmesi, daha fazla yazılı, görsel ve uygulama içeren kaynakların kullanımı öneriler arasında yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Öğretmen adayları, inançlar, söylem çözümlemesi, yapılandırmacılık, geleneksel yaklaşım

ABSTRACT

In this qualitative study, it is aimed to describe preservice teachers' ideas and assessments about their knowledge and education related to constructivism. The study group of the study was formed 24 students taking education in Cumhuriyet University Educational Faculty. These senior students were getting their education in the program of Turkish Teaching (10 students) and Elementary Education (14students).

Reflections written by the students in the study group, related to constructivism, their education and assessment of themselves and information forms to determine the context were analyzed by the method of discourse analysis. According to the results of the study pre-service teachers found themselves are adequate in terms of theoretical knowledge but are lacking in practical knowledge. Students believe that deficiency originates from lack of education including enough training with constructivist application.

More practical course, giving courses in line with constructivism, the more written, visual, and more usage of resources involving the approach are proposed.

Keywords: Preservice teachers, beliefs, discourse analysis, constructivism, traditional approach

PEZİOME

Цель статьи изучить мнения и оценки студентов, будущих кандидатов в педагоги турецкого языка и начальных классов к творческим методам преподавания. Целевой группой были наугад избраны 10 студентов последнего курса Турецкого языка и 14 начального образования педагогического факультета университета Джумхуриет.

При проведении исследования студенты написали о своих мнениях к творческим подходам исследований и о полученном образовании в этом направлении. Совместно с этим они заполнили специальную форму по методу анализа речи. В результате исследования было установлено, что кандидаты в педагоги, с точки зрения теоретического образования, способные, а для применения его в практике, неспособные. По мнению студентов, они не получают достаточное образование по методам внедрения творческих подходов в практике.

В связи с этим рекомендуется увеличить количество лекции по творческим методам преподавания, письменной речи, наглядностям и практические занятия.

Ключевые слова: Кандидаты в педагоги, уверенность, устная речь, творчество, традиционный подход

Giriş

Yapılandırmacılık (ing. constructivism) özellikle geçen yüzyılın ikinci yarısından beri küresel alan yazında eğitim ve öğretimle ilgili en çok değinilen konulardan biridir. İnsanın bilgiyi kendine has bir şekilde yapılandırmasını inceleyen bu yaklaşım bu yönüyle bir bilgi ya da epistemolojik yaklaşımdan çok bilginin kişisel yapılandırılmasını işler. Bundan dolayı ağırlıklı olarak öğrenmenin kişisel özelliklerini temel almıştır. Eğitim ve öğrenim alanında kendine yer edinen geleneksel davranışçı ve deneysel yaklaşımlar, geçen yüzyılın yarısından itibaren sorgulanmaya başlanmış, sonucunda ise alternatif yaklaşımlardan olan yapılandırmacılık yaklaşımı ve uygulamaları yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Bu doğrultuda Türk milli eğitim bakanlığı 2005-2006 yılında ilk ve orta dereceli okullarda uygulanacak programlardaki eğitim öğretim eylemlerinin yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak yapılmasına karar verdi. Bu doğrultuda hazırlanan programlar alıştırma ve deneme yılından sonra tüm ülkedeki ilk ve orta dereceli okullarda uygulanmaya başlanmıştır. Milli eğitim bakanlığı ve üniversiteler çalışan öğretmenleri ve

öğretmen adaylarını bu yaklaşıma uygun olarak geliştirmek için gerekli değışiklikleri yapıp bu konuda eğitim vermeye başladılar.

Kısaca bireyin anlamları almak yerine anlam vererek her şeyi kendine göre oluşturduğunu savunan (duckworth,1987:112) yapılandırmacılık yaklaşımı hakkındaki hem taraftarlarının hem karşı çıkanların oluşturduğu alan yazına bakıldığında son 60 yıldır gittikçe artan bir popülerliği olduğu görülmektedir. Kökeni daha öncelere dayandırılan bu yaklaşım öğrenme teorisinden çok kendisinden öğrenme teorileri çıkarılan bir kaynak yaklaşım olarak da görülmektedir (Hamat ve Embi, 2010). Ancak Herod'un (2003) deyimiyle bir paradigma kayması ya da değışmesi olarak nitelendirilebilecek, geleneksel (davranışçı ve deneysel) yaklaşımlardan yapılandırmacı yaklaşıma geçiş süreci son 50 yılda hızlanmıştır. Bu sürece uyan Türk Milli Eğitim Bakanlığı da ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında uygulanacak programları yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlayarak yürürlüğe koymuştur.

Yapılandırmacılık bir epistemoloji ya da bilgi teorisinden çok bilginin kişisel yapılandırılması üzerinde duran bir yaklaşımdır. Bilginin birey tarafından kendine özgü düzeneklerle algılanıp, anlaşılıp tekrar yapılandırıldığını ana ilke olarak savunmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında birey öğrenme eyleminde aktif ve bilinçli olarak kendi bilgi dağarcığını geliştirir ve değıştirir.

Yapılandırmacılık yaklaşımı öğrenmeyi bilgiyi aktif olarak oluşturma süreci görürken, öğretmeyi ise öğretmenden öğrenciye bilgi aktarımından çok, öğrenme sürecinin yol göstericisi, kolaylaştırıcısı, destekçisi ve sürecin yönlendiricisi olarak görmektedir (Duffy & Cunningham, 1996; Von Glaserfeld, 1984; Vygotsky, 1978; Wells, 1995; Wittrock, 1990). Bu yönüyle bakıldığında öğrenci ve öğretmenin işlevleri de geleneksel yaklaşımdan farklı olarak tanımlanmıştır.

Bu yaklaşıma göre öğrenci öğrenme konusunda sorumluluğu alan kişidir. Kendi öğrenme şekline, sürecine ilişkin kararları alma yetkisine sahiptir. Bilgiyle karşılaşma, algılama, anlama ve yeniden yapılandırma sürecini aktif olarak gerçekleştirir. Öğrenci öğrenme sürecinde daha önceki bilgi ve tecrübelerini yeni bilgileri yapılandırırken kullanır (Crotty 1998, 42; Fosnot 1996; Hendry, Frommer, ve Walker 1999). Bu yüzden bu yaklaşımda öğrencilerin önbilgilere sahip olması ve bunların kullanılması oldukça önemlidir.

Yapılandırmacı yaklaşım öğretmene değışik işlevler yüklemiştir. Öğretmen öğretme-öğrenme sürecinde bilgi aktarıcı ya da "etki-tepki ikilemesinin etki uyandırıcısından" ziyade, öğrencinin bilgileri yapılandırması sırasında yol gösterici, etkinlikleri düzenleyici, kolaylaştırıcı ve destekleyici olarak sınıfta bulunur.

Söylem çözümlemesi

Bilim dünyasında özellikle son elli yıldır yeni ve değışik yöntemlerin kullanılmasına yönelik bilim yazını hızla büyümektedir. Artık nicel çalışmaların birbirini –zaman zaman- tekrar etmeye başlamasından ve daha nicel çalışmalarla birlikte kullanılarak daha bütüncül bakış açıları geliştirme gereksiniminden (Phillips ve Hardy, 2002). dolayı nitel çalışmalar yaygınlaşmaya başlamıştır. İşte bu nitel yaklaşım içinde sayılan söylem çözümlemesi yöntemi 1950lerden sonra alan yazına girmeye başlamıştır.

Söylem çözümlemesi bilimsel dünyada *dilin* önem kazanması ve insanla ilgili çalışmaların boyutlarından birinin dil olmasıyla birlikte söylem çözümlemesi sıkça kullanılmaya başlanılan nitel yöntemlerden biri olmaya başlamıştır. Hatta Rotry (1967) son elli yılı dilbilimsel çağ (ing. Linguistic turn) olarak adlandırmıştır. Dilin araştırmalarda gittikçe artan önemi, şüphesiz ki dilin tanımı ve işlevleri ile yakından ilgilidir. Börekçi (2009, 2-6) dili tanımlarken, *dilin sadece iletişim için kullanılmayıp aynı zamanda düşüncenin üretiminde etkili olduğunu, toplumsal ve bireysel yanı olduğunu, toplumdan topluma değişen yanlarının olduğunu, insana bağlı olarak oluşum ve yaşamını devam ettirdiğini* belirterek dilin birey, toplum, algı ve anlama için çok önemli olduğunu belirtmiştir.

Söylem çözümlemesi Harris'in (1952) kullanımıyla alan yazında ve bilim dünyasında kullanılmaya başlanmıştır. İnsan önce zihninde ürettiği, sonra dil ile ifade bulan ürünlere kendi inançlarını, yargılarını, değerlendirmelerini, görüşlerini ve bakış açılarını katarak iletişim kurmaktadır. Bu yüzden üretilen söylem üreticisine, üretildiği kültüre, topluma ait ipuçları verir. Söylem çözümlemesi bu ipuçlarını değerlendirerek söylemin içinde, derin yapısında, etkisinde, diğer söylemlerle ilişkisinde ne gibi anlamların olduğunu araştırır. Özetlemek gerekirse kısaca “bir şeyi söyleme şekli” olan söylemi (van Dijk, 1997) çözümleyen söylem çözümlemesi, söylemi içinde olduğu tarihsel, psikolojik ve sosyal bağlamla inceleyerek söylem üreticisinin söylem ile ne anlamlar kurduğunu, neleri yaptığını (Gee, 2005) anlamaya çalışır.

İçinde yaşanan postmodern çağda tek ve mutlak doğrular yerine daha karmaşık, daha düzensiz ve çoklu nedenleri olan yapılar vardır (Sözen, 1996). Bu karmaşık ve çoklu yapı içinde, dünyada ve toplumların kendi içindeki gruplar arasında nedenleri ve sonuçları çeşitli olan etkileşimler ortaya çıkmıştır (Wodak ve Meyer, 2001). Bundan dolayı postmodern dünyanın günümüzdeki karmaşıklığını, düzensizliğini, çoklu yapısını inceleyip bundan dolayı açıklayabilecek, çoklu nedensellikleri çözümleyecek yöntemlere gereksinim ortaya çıkmıştır. Gür (2011) söylem çözümlemesini, kısaca “ mevcut sosyal durumu; olduğu bağlam, sebep ve söyleyenlerle ilişkilerini ortaya koyarak betimleyen söylem çözümlemesi bu ihtiyacı karşılayabilecek bir yöntemdir” şeklinde tanımlamıştır.

Bu yöntemin çeşitli araştırmacılar tarafından geliştirilen çeşitli uygulamalarının olduğu görülmektedir. Bazıları dilbilimsel ayrıntılara çok fazla önem verirken bazıları anlamlara ve verilen mesajlara daha fazla önem vermişlerdir. Yöntem içindeki uygulamaların seçimleri ile ilgili yapılan tartışmalar bulunmakla birlikte, araştırmacı elindeki verilerin niteliğine, amacına göre kullanacağı uygulamayı seçer (Gee, 2005;Gür 2011). Bu çalışmada dilbilimsel ayrıntılardan çok, anlamlar üzerinde durularak çözümleme yapılmıştır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı Türkçe ve sınıf öğretmenliği programlarında eğitim alan öğretmen adaylarının yapılandırmacılık yaklaşımı ile ilgili aldıkları eğitim hakkındaki görüşlerini, eleştirilerini neler olduğunu ortaya koymaktır. Bu çerçevede alt problemler de şu şekildedir:

1)Öğrencilerin yapılandırmacılık hakkındaki bilgileri ve bu bilgilerini değerlendirmeleri nasıldır?

2)Öğrencilerin yapılandırmacı yaklaşımı uygulama konusundaki görüşleri nelerdir?

3)Öğrencilerin aldıkları eğitimin yapılandırıcılık ile ilgili bilgiler bakımından onlara katkıları ve bu konuda daha iyi olmak için neler yapılması gerektiği hakkındaki görüşleri nelerdir?

Önem

Günümüz dünyası üretim fonksiyonlarının sistemlere yansması ile ilgili birçok gelişmelere maruz kalmıştır. İşte bu sistemlerden en önemlisi ve açık bir sistem olan eğitimin çağcıl süreç içerisinde maruz kalmış olduğu değişim, dönüşüm ve gelişim bağlamında yeni oluşumlarla karşı karşıya kalması, bilginin üretilmesine dönük yeni bir pencereyle karşımıza çıkmıştır. Öğrenme anlayışına yeni bir yaklaşım biçimi olarak yansıyan yapılandırıcılık, bilişselcilerin davranışçılara karşı geliştirmiş olduğu öğrenme biçiminin adıdır. Bu durum ülkemizde 2005 yılından itibaren uygulanmaya konmuştur. Ancak süreç içerisinde öğretmenlerin bu yaklaşıma uygun bir öğretimsel ortam sunmaları beklenmesine karşın, yapılan bir çok araştırma öğretmenlerin ders işleme teknikleri ve öğrenme yaklaşımı açısından yeterli bilinç yetkinliğine sahip olmadıklarını ortaya koymuştur. İşte bu çalışmayla günümüze değin yapılan nitel ve nicel çalışmaların ortaya koymuş olduğu verileri desteklemek, var olan eksikliklere farklı bakış açısıyla ele almak için yeni bir araştırma yöntemi olan söylem çözümlemesi tekniği ile mevcut durum irdelenmiştir. Bu yönüyle bu çalışma alana yeni bir boyut kazandırarak öğretmenlerin yapılandırıcı öğrenme anlayışına ilişkin söz varlığı içerisinde gizledikleri duygu ve düşünceleri analiz ederek betimselleşmesi açısından literatüre katkı sağlayacaktır.

Yöntem

Çalışma grubu

Bu çalışma için Türkçe ve Sınıf Öğretmenliği programlarında okuyan 24 öğrenciden rastgele ve gönüllülük esasına göre çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu öğrencilerin 10 tanesi Türkçe öğretmenliği programı son sınıfında, 14 tanesi sınıf öğretmenliği programı son sınıfında -çalışmanın yapıldığı zamanda- eğitim almakta idiler. Sınıf öğretmenliği programındaki öğrencilerin 8 tanesi, Türkçe öğretmenliği programı öğrencilerinin 4 tanesi bayandır.

Söylem çözümlemesi çalışmalarında nicel yöntemde olduğu gibi örneklem- evren düzeneği kullanılmaz. Bunun yerine yeterli, kontrol edilebilir, yönetilebilir ve değerlendirilebilir bilginin elde edilebileceği çalışma grubu oluşturulur. Bu yönüyle bakıldığında, elde edilen veriler bu ölçütleri karşıladığından bu çalışma grubu yeterlidir.

Veri toplama

Bu çalışmada öğrencilere yapılandırıcılık ile ilgili fikirlerini belirten yazılar yazmaları istenmiştir. Bu yazıların konuları, a) yapılandırıcılık hakkındaki bilgileri ve bu bilgilerini değerlendirmeleri, b) yapılandırıcı yaklaşımı uygulama konusundaki görüşleri, c) üniversite eğitimlerinin yapılandırıcılık ile ilgili bilgiler bakımından onlara katkıları ve bu konuda daha iyi olmak için neler yapılması gerektiği” şeklinde idi. Öğrencilerin bu yazıları yazarken, -düşüncelerini en iyi ifade edecek- tür kendi seçimlerine bırakılmıştır. Yazıların uzunluğu da yine kendi seçimlerine bırakılmış ancak düşüncelerini temellendirmeleri ve anlatmaları istenmiştir.

Söylem çözümlemesinde -yapılacak yorum ve sonuçları etkilemesinden dolayı bağlamın çözümleyici tarafından bilinmesi önemlidir. Bu çalışmada öğrenci görüşleri ve çözümlemeyi etkileyebilecek bağlamsal unsurlar olan cinsiyet, bölüm, alınan eğitim dersleri, yapılandırmacı yaklaşım uygulanan eğitim kademesi tamamlama, nerelerde eğitim aldıkları, bu alanda özel çalışma yapmış olma ile ilgili bilgileri almak için öğrencilere bilgi formları verilmiştir.

Veri Analizi

Bu çalışmada yapılan söylem çözümlemesi üç basamakta gerçekleştirilmiştir. Bu basamaklar şöyledir;

1) Verilerin çözümlemeye hazırlanması: Öğrencilerden toplanan yazılar çözümlemeye hazırlanırken her öğrenciye bir harf verilerek isimleri gizlenmiştir. Daha sonra öğrencilerin yazılarına kontrol ve denetimin kolayca yapılabilmesi için satır numaraları verilmiştir. Bu satır numaraları ve öğrencilere karşılık gelen harflerle verilerin konumlandırılması yapılmıştır.

2) Verilerin bireysel çözümlemesi: Öğrencilerin yazıları birinci basamakta çözümlemeye hazır hale getirildikten sonra her yazı kendi içinde ve bilgi formları ışığında çözümlenmiştir. Bu çözümleme öğrencilerin bakış açılarını bulmaya yönelik olup, tüm yazı kullanılarak yapılmıştır. Öğrencinin bilgidен çok yargılama, değerlendirme ve yorum yaptığı; kendi inanç, tutum ve değerlerini yansıtan ve kendi düşüncelerini yansıtan kısımlar özellikle çözümlemede kullanılmıştır.

3) Verilerin karşılaştırılması ve birleştirilmesi: Öğrencilerin yazılarının bireysel çözümlemelerinden sonra bu sonuçlar birleştirilmiştir. Birleştirmede aynı ya da birbirine yakın maddeler birleştirilerek sonuçlar yazılmıştır. Sonuçlar yazılırken çıkarım yapılan öğrenci yazılarının o kısımlarından alıntılar yapılarak, her sonuç için birkaç örnek verilmiştir.

Bulgular

Bağlam

Öğrencilerin doldurduğu bilgi formlarına göre tüm öğrenciler lise son sınıflarında eğitim alırken şu anda uygulanan program uygulamaya konulmuş. Öğrenciler bu değişiklikten sonra yapılandırmacılıkla ilgili özel bir eğitim almadıklarını belirtmişlerdir. Üniversite yıllarında ise yaklaşık olarak aynı eğitim derslerini aldıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerden 6 tanesi köylerde ilköğretimini tamamladığını belirtirken, diğer öğrenciler eğitimlerini şehirlerde tamamladıklarını belirtmişlerdir. Yapılan çözümleme sonucunda ulaşılan bulgular başlıklarına göre şu şekilde ortaya çıkmıştır;

Öğrencilerin yapılandırmacılık hakkındaki bilgileri ve bu bilgilerini değerlendirmeleri

Yapılan çözümlemede öğrencilerin yapılandırmacılıkla ilgili temel bilgilere sahip olduklarını düşündükleri görülmüştür. En azından bir tanım yapabilecek kadar konuya aşinalıklarının bulunduğu yaptıkları tanımlardan da görülmüştür. Ama tanımların yapılandırmacılığın özelliklerini eksik olarak yansıttıkları görülmüştür. Bir başka önemli

nokta ise öğrencilerin hepsi bilgilerinin sadece teorik boyutta olduğunu, işlerine daha çok yarayacak olan uygulama alanında eksik olduklarını belirtmişlerdir. Aşağıda ilk iki örnekte öğrencilerin tanımları kısmen yaptıkları görülmektedir. Diğer örneklerde ise yapılandırmacılıkla ilgili bilgilerinin değerlendirmeleri verilmiştir. (Not: örneklerin başındaki harf ve sayılar yazının hangi öğrenciye ait olduğunu ve hangi satır olduğunu göstermektedir.)

A.1. Yapılandırmacılık öğrenmeyi öğretmektir. Öğretmenin anlatacağı nesneyi, kavramı öğrenciye sezdirmesi ve yönlendirmeleriyle öğrencinin nesne ya da kavramı kendi deneyimleriyle bulmasını sağlamaktır.

B.1. Yapılandırmacılık öğrenci merkezli öğretim yaklaşımıdır. Bu yaklaşımla geleneksel düz anlatım tekniği yok sayılır. Konuyu öğrenci araştırır, öğretmen kılavuz niteliğindedir. Öğrenciye yol gösterir.

F.6. Kendi eğitim hayatım yapılandırmacılık sisteminden uzaktı. Bu yüzden konuya tamamen hakim olduğumu düşünmüyorum. Bilgi olarak üniversitede derslerden öğrendiğimle kaldım. Bu yaklaşımı uygulama düzeyinde yeterli olduğumu düşünmüyorum.

K.5. Kendimi kısmen yeterli buluyorum. Teorik olarak öğrensem bile pratik konusunda eksikliğimin olduğunu düşünüyorum. Teorik kısmın ezberlenmesi yerine, pratikle öğrenilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bir de, bizim bile kısmen uygulanmasını gördüğümüz bir sisteme adapte olmamızın zaman alacağını düşünüyorum.

Öğrencilerin yapılandırmacı yaklaşımı uygulama konusundaki görüşleri

Öğrencilerin bu konudaki görüşlerine bakıldığında genelde üç görüşün hakim olduğu görülmektedir. Öğrencilerin bir kısmı ileriki meslek hayatlarında bu yaklaşımı derslerin tümünde uygulanabilir bulmakta ve tüm derslerde kullanacaklarını belirtmektedirler. Bu öğrenciler yapılandırmacılık hakkında kendilerini yetkin gören öğrencilerden oluşmaktadır. Bu öğrencilerin görüşlerinden bazıları şöyledir;

N.9. Yöntem aslında kolayca uygulanabilir. Okullar eğitim-öğretimi sağlamak için vardır ve bu yöntem de doğru bir yöntemdir. Tekdüzelikten uzak olması bile doğru bir yöntem olduğunun göstergesidir. Hem öğrenci hem öğretmen dersten kopmaz. Kullanmayı düşünürüm. Gerekli olduğu takdirde her dersimde. öğrencinin derse katılımını sağlarım.

N.28. Matematik, Fen Ve Teknoloji Bilgisi derslerinde çok açık bir şekilde yapılandırmacı yaklaşım kullanılabilir, uygundur. Türkçe ve Hayat Bilgisi derslerinde kullanılamaz gibi görünse de çok rahat o derslerde de kullanılabilir. Diğer dersler uygulama dersleridir zaten.

Öğrencilerin bir kısmı ise bu yöntemi uygulamak için bazı şartların oluşmasını bekleyeceklerini belirtmişlerdir. Bu öğrenciler mevcut durumda bu yaklaşımı uygulama konusunda kendilerini ve eğitim-öğretim ortamını yeterli görmeyerek iyileştirme ve geliştirmelerin gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Kendilerine daha fazla uygulamada içeren bilgi ve hizmet içi eğitim çalışmaları verilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Okullarda yapılandırmacılığa uygun ortamların oluşturulması, sınıf mevcutlarının düşürülmesi, öğretimi yapılacak konuların azaltılması eğitim-öğretim ortamında iyileştirilmesi beklenen unsurlar olarak öne çıkmıştır. Bu değişiklikler yapıldığında bu öğrenciler derslerin çoğunluğunda bu yaklaşımı uygulanabilir olarak görmüşlerdir. Bu öğrencilerin görüşleri şu şekilde örneklenebilir:

M.8. Aslında bu yöntemi kolayca uygulanabilir bulmuyorum Türkiye şartlarında. Çünkü Türkiye'nin genç nüfusu çok fazla. Bu da her bireyle ilgilenme oranını düşürüyor.

İnsanların bireysel farklılıkları vardır. Bu yaklaşımda her bireyle özel olarak ilgilenilmesi gereklidir. Her sınıfta gereğinden fazla öğrenci olduğu için bunu uygulamak çok zor olacaktır... Yapılandırmacı yaklaşımı ileriki yaşamımda kullanmayı düşünüyorum. Her birey benim için de çok özeldir. Eğitim ortamında uygun koşullar bulunduğu durumda sık sık kullanmayı düşünüyorum.

R.8.Bu yöntemin kolay uygulanabileceğini düşünüyorum fakat eski eğitim yaklaşımlarından tamamen sıyrılmadan kolay uygulanması zor ve de yapılandırmacı yaklaşımın sonuçlarını görmemiz lazım. Bunun için de zamana ihtiyacımız var... şartlar elverdiği ölçülerde sık kullanmayı planlıyorum.

Bazı öğrenciler ise bu yöntemi meslek hayatlarında çok nadir uygulanabilecek bir yaklaşım olarak görmektedir. Çünkü gerek kendileri, gerek öğrenciler gerekse de eğitim-öğretim ortam ve durumları ile ilgili sorunlardan dolayı bu yöntem çok az uygulanabilir bir yöntem olarak görülmektedir. Bu öğrencilerin değerlendirmelerine bakıldığında yapılandırmacılığı geleneksel yaklaşımla değerlendirdikleri görülmektedir. Özellikle sınıf yönetimi, öğrenmedeki sorumluluk gibi noktalarda bu özellikler görülmektedir. Aşağıda öğrencilerin bu sonuçlarla ilgili düşüncelerinden bazıları örnek olarak verilmiştir.

L.9. Yapılandırmacılık kolay kolay kullanılamaz. Bence kullanacak olan hocanın çok çok iyi bir sınıf yönetimine sahip olması gerekir. Maliyeti de çok yüksek olabilir, bu nedenle devlet ile okul işbirliği içinde olmalıdır. Ama bu işbirliği olsa bile zaman konusunda da sorunlar çıkar. Çok nadiren uygulanabilir... Kullanmayı düşünürüm ama çoğu zaman değil. Bana göre zaten hiçbir yaklaşım mükemmel değildir. Bazı dersler için uygun olmayabilir ve öğrencinin dikkatini dağıtabilir.

P.10. bu yöntem kolay uygulanamaz. Geleneksel anlayış yerleşmiş eğitim sistemimize. Etki-tepki üzerine çoğu değerlendirmelerimiz, sınavlarımız bilgi, ezber üzerinden oluyor veriliyor. Yapılandırmacı anlayış bunu reddeder. Meslek yaşamımda kullanmayı düşünmüyorum. Evet bence de öğrenci aktif olmalı,katılımı sağlanmalı ancak öğretmen bazı şeyleri rehber olmaktan öte kendisi vermeli.

Öğrencilerin üniversite eğitimlerini yapılandırmacılık açısından değerlendirmeleri

Öğrencilerin üniversitede aldıkları eğitimin onlara yapılandırmacılığı anlama, içselleştirme, öğretme ve öğrenmede ne gibi katkılarının olduğu söylemlerinde genel olarak "katkısı var ama yetersiz" şeklinde olmuştur. Gerek daha önceki eğitim kademelerinde gerekse üniversitedeki öğrenim hayatlarında uygulamalı olarak eğitim almamalarından, derslerde yeterince açık olarak anlatılmadan ham teorik bilgilerle geçirilmesinden dolayı öğrenciler bilgilerini bu yaklaşım konusunda eksik bulmaktadırlar. Öğrencilerin bu konudaki düşüncelerine aşağıdaki örnekler verilebilir;

B.15 üniversite eğitimi yeterli bulmuyorum. Yaklaşım amacına uygun bir şekilde öğretilmiyor. Sadece kitabi bilgilerle öğrenciye sunuluyor. Öğrenciye konu özümsetilmiyor.

A.15. ... Üniversitede yeterince bilgi verilse bile bunun uygulanması tam olarak gösterilmediği için yeterli olmamakta.

K.17. ...üniversitede yeterli eğitim olduğunu düşünmüyorum. Bu yöntem yerine düz anlatımla öğrenim görüp bu yöntemi uygulamanın zor olacağı kanaatindeyim.

Öğrencilerin bir başka değindikleri eğitim aldıkları öğretmenlerinin geleneksel yaklaşımla yapılandırmacı yaklaşımı anlatmaları olarak öne çıkmıştır. Bu şekilde öğretmen adayı bu öğrenciler öğretmenlerinin yapılandırmacı yaklaşım konusunda yeterlik,

benimseme, içselleştirme ve tutum ile ilgili bazı olumsuzluklara sahip olduklarını düşünmektedirler.

K.18. ... Bu yöntem yerine düz anlatımla öğrenim görüp bu yöntemi uygulamanın zor olacağı kanaatindeyim.

R.16. ... uygulama yetersizliği var. Bize yapılandırmacılığı anlatan hocalarımızın kendileri bile uygulayamazken, bizim uygulayarak öğrenmemiz imkansız hal alıyor. Bu yüzden de tam öğrenme gerçekleşmiyor.

N:24. ...Bilinçli bir şekilde anlatılmalı. Kişi inanmadığı bir şeyi nasıl anlatabilir? Yapılandırmacı yaklaşımı anlatırken onu yaşamalılar, sadece gel anlat çık olmamalıdır....

Öğrenciler diğer problemlerde olduğu bu problemle ilgili öneriler dile getirmişlerdir. Öneriler; daha fazla ve uygulamalı ders, üniversitedeki öğretmenler için hizmet içi eğitim ve konferanslar, üniversitelerde uygun ortam ve kaynaklar ve öğrencilerin başarılı yapılandırmacı uygulamaları gözlem olanağının bulunması şeklinde olmuştur. Bu konuyla ilgili öğrenci görüşlerine aşağıdaki örnekler verilebilir;

P.24. ... üniversitede yapılandırmacı yaklaşım hakkında sık sık konferanslar düzenlenmeli, akademisyenler kendilerini daha çok geliştirmeli. Bu konuda yalnızca slayttaki bilgiler aktarılmamalı, öğretmen adayları okul deneyimi için okullara daha fazla gönderilmeli, ve oradaki eğitim anlayışını kendileri görmeli, karşılaştırmalar yapmalı...

L.25. ...bu konu ile ilgili üniversitede seminerler düzenlenebilir, alanında uzman kadrolar, kişiler davet edilmeli ve öğrencilerle söyleşi düzenlenmeli...

Öğrencilerin yapılandırmacılık ile ilgili planları

Çalışma grubunu oluşturan öğretmen adayı bu öğrencilerin hepsi yukarıda da belirtildiği gibi yapılandırmacılık yaklaşımı konusunda - özellikle uygulamalı bilgiler açısından- eksikleri olduğunu belirtmişlerdir. Bu eksiklikleri giderme konusunda yine en büyük eksiklikleri olarak gördükleri “uygulamalı bilgi”den yola çıkarak öncelikle gözlem yapma sonra da diğer eksikliklerini gidermek için yapılandırmacılık ile ilgili yazılı ve görsel kaynaklardan faydalanacaklarını bildirmişlerdir. Bazıları ise bu konularda üniversitelerin ya da milli eğitim bakanlığının yapılandırmacılıkla ilgili eğitim vermesini ve sürekli kendilerini ve bilgileri güncellemelerini istemişlerdir. Şu örnekler öğrencilerin konu ile ilgili planları için verilebilir;

O.22. ... bu konuda elimden geleni yaparım. Uygulama çalışmaları, etkinlikler yaparak kendimi geliştirmeye çalışırım.

S.21. ... bu konu her alanda karşıma çıktığı için önemini kavrayıp, araştırmalar ve gözlemler yaparak kendimi geliştirmeye çalışıyorum.

N.21. ... sınıf ortamında daha etkili yöntemler deneyerek, araştırma yaparak eksiklikleri elimden geldiğince kapatmaya çalışırım....

Sonuçlar

Öğretmen adayları olan çalışma grubundaki öğrencilerin yapılandırmacı yaklaşımla ilgili söylemleri incelendiğinde, ileriki meslek yaşamlarında eğitim-öğretimde kullanacakları bu yöntem ile ilgili genel görüşleri şu şekilde ortaya çıkmıştır;

a) Dünyanın birçok ülkesinde uygulanan ve Türkiye’de de uygulamada olan bu yaklaşım hakkında teorik bilgilerinin ya yeterli ya da az bir çalışma ile yeterli düzeye ulaştırılabilir olarak düşünülmektedir. Ama bu yaklaşımın başarılı uygulama bilgileri, şekilleri ve örnekleri konusunda öğrenciler kendilerini çok yetersiz bulmaktadırlar.

b) Öğrencilerin geneli yapılandırmacı yaklaşıma karşı olumlu yaklaşıırken öğrencilerin çoğunluğu şartların geliştirilip iyileştirilmesi ile bu yaklaşımı derslerinde kolay ve uygun şekilde uygulayacaklarını belirtmişlerdir. Bu öğrenciler meslek yaşamlarında derslerin geneline bu yaklaşımın uygulanabilir olduğu konusunda hemfikirlerdir.

c) Öğrenciler yapılandırmacı yaklaşımın eğitiminde, geleneksel yaklaşımın kullanılmasından şikâyetçi olmaktadır. Üniversitedeki öğretmenlerin öğretim yöntem ve tekniklerini –en azından- yapılandırmacı yaklaşımın öğretimi esnasında bu yaklaşıma göre ayarlamaları problem olarak algılanmaktadır.

d) Öğrenciler üniversitedeki dersler ve eğitimin yapılandırmacı yaklaşım konusunda, öğrencileri yeterli hale getirme; benimseme; olumlu tutum geliştirme bakımından yeterli olmadığını ve geliştirilmesi gerektiğini düşünülmektedirler.

e) Çalışma grubundaki öğrenciler yapılandırmacı yaklaşımla ilgili problemleri ortaya koyarlarken, öncelikle kendi eksikliklerini gidereceklerini belirtmişlerdir. Eksiklik konusundaki farkındalıkları ve çözüm yöntemleri düşünceleri onların bu konuda daha iyi olmak ve ilerlemek istediklerini göstermektedir.

f) Bu problemlerle ilgi çözüm önerilerine bakıldığında, öğrencilerin daha fazla –uygulamalı- ders ve bilgi; üniversitelerdeki öğretmenlik uygulanan programların, eğitim ortamlarının ve öğretim yöntem ve tekniklerinin bu yaklaşıma göre geliştirilmesi; üniversite çalışan öğretim elemanlarına ve diğer okullarda çalışan öğretmenlere bu yaklaşıma göre eğitimler verilmesi; öğrencilere kişisel gelişim için daha fazla yazılı ve görsel kaynak sağlanması şeklinde öneriler sundukları görülmüştür.

Tartışma

Bu çalışmada öğretmen adaylarının yapılandırmacılık yaklaşımı ile ilgili olarak kendileri ve aldıkları eğitim hakkındaki görüşlerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Ulaşılan sonuçlar bu öğrenciler kendilerini ve aldıkları eğitimi yapılandırmacı yaklaşımı benimseme ve uygulama noktasında eksik bulduklarını göstermiştir. Bu görüşlerine sebep olarak aldıkları eğitimin çok az uygulama içerdiği, çok fazla geleneksel yöneme ait özellikler içerdiğini belirtmişlerdir.

Bu alanda yapılan birçok çalışmada uygulamanın önemi ve öğretmen adaylarının inançlarını olumlu yönde geliştirmedeki rolü vurgulanmıştır (Briscoe & Stout, 1996, Connor & Scharmann, 1996). Bu çalışmada yer alan öğrenciler gerek okullarda yapılan uygulamaların, gerekse derslerdeki yapılandırmacı yaklaşımla yapılan uygulamaların önemini vurgulamışlardır.

Taşkın-Can (2011) öğretmen adaylarının eğitimleri boyunca yapılandırmacılık ile ilgili algılarını inceleyen çalışmalarında öğretmen adaylarının öğretmen merkezli algılarının devam ettiğini belirtmiştir. Bunu sebepleri arasında geleneksel yaklaşımla eğitim almaları yer almaktadır. Bu çalışmada ise öğrencilerin yapılandırmacılığa yaklaşımları olumlu ancak uygulama eksiklikleri, yapılandırmacı yaklaşımın başarılı uygulamaları, derslerin yapılandırmacı yaklaşıma uyumunun sağlanması önerileri dile getirilmiştir. Yine aynı

konuda Ogan-Bekiroglu ve Akkoç (2009) çalışmalarında öğrencilerin inançlarının yapılandırmacı yaklaşıma karşı olumlu olduğunu belirtmişlerdir.

Eren (2010) yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının geleneksel ve yapılandırmacı yaklaşımlara uygulama ve yaklaşım olarak nasıl baktıklarını araştırmıştır. Adı geçen çalışmada öğrencilerin yapılandırmacı yaklaşıma daha olumlu değer verdikleri halde, geleneksel yaklaşımı daha fazla uyguladıkları görülmüştür. Bu sonuçlar, bu çalışmada erişilen sonuçlarla uyumludur. Öğrencilerin öğretim üyeleri hakkındaki fikirleri de bu şekildedir. Ayrıca bu çalışmanın çalışma grubundaki öğrencilerin de hepsi yapılandırmacılık hakkında olumlu fikirleri olduğunu ama uygulama noktasında sorunları bulunduğunu belirtmişlerdir.

Öneriler

Bu çalışmada 2006 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca ilk ve orta dereceli okullarda uygulanmaya başlanan yapılandırmacı yaklaşım hakkında gelecek yıl öğretmen olarak çalışmaya başlayacak öğretmen adaylarının görüşleri betimlenmiştir. Türk eğitim sistemi okullar, öğrenciler, öğretmenler, çalışanlar, karar alıcılar, programlar ve üniversite gibi başat öğelerden oluşmaktadır. Bu yaklaşımın uygulanarak hedeflere tam olarak ulaşabilmesi bu sistemin tüm üyelerinin aynı hedef doğrultusunda beklenen katkıları yeterince yapması ve gerektiği kadar adanmışlık gereklidir. İşte bu noktada sistemin tüm üyelerinin yaklaşımın uygulanması noktasındaki görüş, eleştiri, değerlendirme ve önerilerinin karar alıcılar ve araştırmacılar tarafından bilinmesi ve değerlendirilmesi önemlidir. Bu çerçevede yapılan bu çalışma alandaki diğer çalışmalarla birlikte değerlendirilip, daha bütüncül bakış açılarına ulaşmada kullanılmalıdır.

Bu çalışmada üniversitelerde verilen öğretmen eğitimin yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak verilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Öğretmen adaylarının meslek yaşamlarında kullanacakları bu yaklaşımın uygulamalı olarak verilmesi noktasında gerekli değişiklik ve iyileştirmelerin, gerek öğretmenlik programlarını geliştiren kişi ve kurumların gerekse öğretim elemanlarının değerlendirmesi gerekmektedir. Yapılandırmacı yaklaşımın geleneksel yöntemle öğretilmesinin önüne geçilerek, üniversitelerin öğretim programları daha fazla uygulamalı ders ve etkinliği içermelidir.

Eğitim alanında durum, olay ve problemlere farklı yöntem ve teknikler kullanılarak yapılan çalışmalar, farklı bakış açıları, farklı değerlendirmeler ve diğer bazı yöntemlerle elde edilmesi zor sonuçları ortaya koymasından dolayı önemlidir. Eğitimsel durum, olay ve problemlere bu sayede daha bütüncül bakış açıları gelişecek ve çalışmaların birbirini tekrar eder duruma düşmesinin de önüne geçilecektir. Bundan dolayı değişik yöntem ve tekniklerin daha iyi hale getirilmesi ve Türkiye bağlamına uyum için gerekli uyarlama ve değişikliklerin –gerekliyorsa- yapılması teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

BRISCOE, Carol., STOUT, David. (1996). Integrating math and science through problem centered learning in methods courses: Effects on prospective teachers' understanding problem solving. *Journal of Elementary Science Education*, 8, 66–87.

CONNOR, J.R., SCHARMANN, Lawrence .C. (1996). Influence of cooperative early field experience on preservice elementary teachers' science self-efficacy. *Science Education*, 80, 419-436.

CROTTY, Michael. 1998. *The Foundations of Social Research: Meaning and Perspective in the Research Process*. Thousands Oaks, Calif.: Sage Publications.

DUFFY, Thomas. M. & CUNNINGHAM, Daniel. J. (1996). Constructivism: Implications for the design and delivery of instruction. In Jonassen, D. H. (Ed.) *Handbook of Research for Educational Communications and Technology*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

EREN, Altay. (2010) Consonance and dissonance between Turkish prospective teachers' values

and practices: Conceptions about teaching, learning, and assessment *Australian Journal of Teacher Education* Vol 35, 3, May 2010

FOSNOT, Catherine. T. 1996. "Constructivism: A Psychological Theory of Learning." In *Constructivism: Theory, Perspectives and Practice*, ed. C. T. Fosnot, 8–33. New York: Teachers College Press

GEE, James. P. (2005). *An introduction to discourse analysis: Theory and method*(2nded.). New York: Routledge

GÜR, Tahir.(2011). Türkçe öğretmen adaylarının dil tutumları ve kullanımlarının söylem çözümlemesi yöntemi ile betimlenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Atatürk Üniversitesi

HAMAT, Afendi. ve EMBİ, Mohammad. A. (2010) Constructivism in The Design Of Online Learning Tools. *European Journal of Educational Studies* 2(3)

HARRIS, Zellig.S. (1952) Discourse Analysis. Language 28: 1-30

HENDRY, D. Graham. Frommer, M., ve Walker, R. A.. 1999. "Constructivism and Problem-based Learning." *Journal of Further and Higher Education* 23 (3): 359–371

HEROD, Le-K. 2003. Promoting Reflective Discourse In Canadian Adult Literacy Community: Asynchronous Discussion Forums. *New Horizons In Adult Education* 17(1).

MACLELLAN, Effie., ve SODEN. Rebecca. 2004. "The Importance of Epistemic Cognition in Student-centered Learning." *Instructional Science* 32: 253–268

OGAN-BEKİROĞLU, Feral. ve AKKOÇ, Hatice. Preservice Teachers ' Instructional Beliefs

And Examination Of Consistency Between Beliefs And Practices. *International Journal of Science and Mathematics Education* 7: 1173 Y 1199

PHİLLİPS, Nelson ve HARDY, Cynthia.(2002).*Discourse Analysis* Londra: Sage Publications

Rorty, R. (1967) *The Linguistic Turn* Chicago: University of Chicago Press

VAN DİJK, Teun. (1997) *Discourse as Structure and Process* Londra Sage

VON GLASERFELD, Ernst. 1984. "An Introduction to Radical Constructivism" In P. Watzlawick (Ed.) *The Invented Reality*. pp. 17-40. New York: Norton.

VYGOTSKY, Lev. S. 1978. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

WELLS, Gordon. 1995. Language and the Inquiry-oriented Curriculum. *Curriculum Inquiry* 25(3): 233-248.

WITTROCK, Merlin.C. 1990. Generative processes of comprehension. *Educational Psychologist* 24 (4): 345-376.

WODAK, Ruth. and MEYER, Michael. (eds.) (2001) *Methods of Critical Discourse Analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications

OSMANLI METİNLERİNİN TRANSKRİPSİYONU ÜZERİNE*

ТРАНСКРИПЦИЯ ОСМАНСКИХ ТЕКСТОВ

Robert ANHEGGER**
(Çev. H. Sercan Koşik***)

Günümüzde, Arap alfabesiyle yazılan Türkçe metinlerin genellikle transkripsiyonlu (Latin alfabesinde) olarak yazılması konusunda herkes hemfikirdir. Son yirmi yıldır Osmanlı'nın 16. yüzyılı üzerine bir eğilim başlamıştır.¹ Bu dönemde transkripsiyon problemleri ile alakalı olarak “Niçin transkripsiyon yapılmalı?”² diye soran bazı bilim adamları ortaya çıkmıştır. Ama cevap bana göre transkripsiyonun lehindedir, çünkü Sir Gerard Clauson’ın da dediği gibi, “editörün görevi çeşitli problemlere çözümler bulmak ve sorumluluğu okuyucuya yüklememektir.”³

Latin alfabesine uygun Türkçe metinlerin transkripsiyon problemleri uzun zaman tartışılmıştır.⁴ Sadece güncel konuşmaya mahsus transkripsiyon analizlerine uygun tekniklerin planlanması⁵ değil aynı zamanda Arap harflerinin transliterasyonu⁶ ile ilgili de çok fazla teklif göz önünde bulundurulmuştur.

Encyclopedia of Islam’daki Arap harfli transliterasyon sistemleri, Türkçede gösterimi eksik olan art damak ünsüzü *k* (*Köy, kâbil*) gibi ünsüz ses birimleriyle Arapça’da olup da Türkçede bulunmayan ünsüz sesler arasında bir ayrıma gider. Çeşitli transliterasyon sistemlerinde (*k - q; h - x*), uzmanlar bu problemleri ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Zihinleri karıştıran imlâ ve fonoloji tehlikesi hep vardır.⁷

Türkiye Cumhuriyeti’nin, resmi olarak Latin alfabesini benimsemesinden bu yana neredeyse 60 yıl geçti. Osmanlıca metinlerin transkripsiyonunda Latin alfabesini veya duruma göre *İslam Ansiklopedisi*’nin editörleri tarafından oluşturulmuş olan transkripsiyon sistemini kullanan bilim adamları ve bilimsel dergilerin sayısının niçin giderek arttığını anlamak kolaydır. Bu bildiride söz konusu problemi taşıyan Osmanlı’nın son döneminden seçilmiş bulguları göstermek için bir giriş yapılacaktır.

* Yazı Robert Anhegger’in “On transcribing Ottoman Text” (*Manuscripts Of The Middle East* 3, 1988, p. 12-15.) adlı basılı sempozyum bildirisinden tercüme edilmiştir. Yazıdaki numaralı dipnotlardan, sonunda [ç.n.] ibaresi olmayanların hepsi sayın Anhegger’e aittir. Bildirinin, 1988 yılında transkripsiyon ve imlâ hususları hakkındaki tartışmaları ve teklifleri ihtiva etmesi, o zamandan günümüze kadar bu alanda ne kadar yol kat edildiğini görülebilmesine imkân sağlamaktadır. Transkripsiyon hususundaki tartışmaların hâlâ güncelliğini koruması, bu yazının da bir katkı olarak değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

** 16-18 Ekim 1986’da Leiden’deki *Metinsel Gelenek ve Farsça ve Türkçe Metinlerinin Yayımı Üzerine Sempozyum*’unda okunan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

*** Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. sercankosik@gmail.com

Türkologların çalışmalarının çoğu ünlü seslerin işaretlerle gösterimi hakkında tartışmakla meşguldür. Osmanlı imlası tarihîydi, dolayısıyla müphemdi. Hareke kullanımı yüzyıllar boyunca değişti. Onda, Farsça'daki gibi Arap alfabesinde bulunmayan çok sayıda ünlü ses vardı. Diğer yandan Türkçe'nin ünlü sesleri kısmen de olsa Grek alfabesinde gösterilmişti. Mefkure Mollova'nın haklı olarak gözlemlediği gibi, "Anadolu'dan gelmiş Ortodoks bir Karamanlı'nın -en akıllıca yöntemi seçse bile- Türkçe ders metinlerini Grek harfleriyle okuması hâlâ bir sorundur."⁸

Bu, bizi sözkonusu bildirinin amacına getirir. Türk dili, Türkçe ve ödünç aldığı yabancı kelimelerin fonolojisiyle bir değişim geçirmiştir. Türkçe geniş bir imparatorluk dili olduktan sonra Türklerin anadili, anadili Türkçe olmayan çoğu konuşurun da ikinci dili oldu. Türkçe'nin herhangi bir zamandaki gerçek telaffuzu belirsizdir. Osmanlı resmi yazısı, merkezi İstanbul olmakla birlikte tarihî ve gelenekselidir. Onun tarihî imlâ sistemi, dilin yazılı ve konuşma formları arasındaki ilişkiyi anlaşılmasız kılar.

Ama yine de Osmanlı Türkçesi'nin gelişimi genel hatlarıyla belirli bir dereceye kadar takip edilebilir. Rahatlıkla söyleyebiliriz ki 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı Türkçesi bugünkü Türkçe'de kullanılan ünlü seslerin uyumlu karakterlerinin çoğunu geliştirmişti. H. E. Boeschoten'in, bildirisinde belirttiği gibi Evliya Çelebi gibi yazarlar /u/i/ dan u/u'ya veya u/ü'ye olan seslendirme değişimi için materyal sağlamıştı.

Grek mektuplarında, Türkçe konuşan Ortodoks Karamanlı topluluğunun yazılı Türk edebiyatı, aynı zamanda bizim geç dönem Osmanlı bilgimize de katkı sağlamaktadır. Yine R. Youssof'un *Dictionnaire Turc-Français en caractères latins et turcs* (Constantinople, 1888)'u gibi konuşma dilini içeren geç dönem Osmanlı sözlükleri de değerlidir. Eğer Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Türkçe konuşan Ortodoks kişilerin (Karamanlılar) bir kültür merkezi olan İstanbul'da basılan yayınlarını göz önüne alırsak ünlü seslerin birbiriyle uyumlu şekilleri aşağıdaki gibi gösterilebilir⁹:

	u/i	u/u
1707-1733 patriğe ait iki genelge	---	<i>olunur, bulunur</i>
1818 dini risale	---	<i>yokdur</i>
1853 <i>Robinson Krusos hikayesi</i>	---	<i>bulunmuştur</i>
1865 dini risale	---	<i>olunacak</i>
1870 Protestan risalesi	---	<i>olundu</i>
1871/1872 Karamanlı romanı	<i>olinamaz, bulunur</i>	<i>(nadiren) bulunduğu</i>
1885 Fransızca çeviri roman	<i>oldığımız, bulunub</i>	<i>oluyor, dostluğumuz</i>
1898/99 din tarihi üzerinde çalışmalar	<i>okudığı, oldığı, yokdur</i>	<i>(nadiren) bulunan</i>
1900/1 Muhasebeciliğin Kılavuz kitabı	<i>(nadiren) bulunan</i>	<i>(şu an) oldukları, bulunmadıkları</i>
R. Youssof'un doğru telaffuzlu Türkçe - Fransızca Sözlüğü	---	<i>bulunabilir</i>

1876'da Osmanlı Türkçesi devletin resmi dili olarak ilân edilip Türkçe okullarda zorunlu olduktan sonra daha modern *u/ü* yerine daha eski olan *u/ı* gösteriminin tercihi, sadece Osmanlı tarihî imlâsının etkisiyle açıklanabilir. Tamamen pratik ihtiyaca cevap verdiği için dolayı muhasebeciliğin kılavuz kitaplarında konuşma Türkçesinin imlâsı tercih edilmiştir.

Sorunu daha büyük ayrıntılarla ortaya koymak istemiyorum. Fakat bu problemin hâlâ göz ardı etmememiz gereken bir başka yönü vardır. Türk kültürü önceden de homojen değildi şimdi de değil; dil bile şimdi ülkenin çeşitli kısımlarıyla toplumun çeşitli tabakalarında farklıdır. Kelimelerin kullanımı, imlâ ve telaffuz tamamen farklı dünya görüşlerini ifade edebilir; nitekim Ekrem Hakkı Ayverdi ve diğerleri Türkiye Cumhuriyeti'ni protesto etmek için İbnülemin Mahmut Kemal İnal¹⁰ tarafından bilinçli bir çabayla icât edilen *nev'i* şahsına münhasır bir imlâyı esas almışlardır. Kasten muhafazakar bir yayınevi *İnkılap* yerine *İnkılab*, *içtihat* yerine *ictihad* ve *Resul* yerine *Rasül* şeklinde yazmayı tercih etmiştir.¹¹

Kendimi bazı örneklerle sınırlayacağım. Youssof, *içün*'ün yanında *için*'i de kullanır ama onun sadece *kapu*'yu bildiği görülür. Bundan 30 yıl sonra Bergsträsser¹², daha yaygın olan *gelir*, *açılışın*, *alub* kelimelerine karşılık olarak daha eski telaffuzlu olan *gelür*, *açılısun*, *alub* gibi çeşitli şekillerde telaffuz edilen kelimelere örnek olarak *gapu* ve *gapy* kelimelerini verir. Cumhuriyetin erken yıllarına kadar *kendü*, *içün*, *kapu* şeklinde telaffuz edilen kelimeler arka planda yaşamıştır.¹³ Kendim 1935 veya ona yakın yıllarda *kapu* kelimesini işittiğime yemin edebilirim. Fakat yaşıtım olan ve bunu bilmesi gereken Vedat Günyol benim bu söylediğime karşı çıkmaktadır. Kendilerine danıştığım yaş kemâle ermiş diğer kimseler ise bu konuda farklı yanıtlar vermektedir.

Ünsüz sesler de zorluklara neden olabilir. Youssof (s. 18), /h/ telaffuzunu tartışır. O, şuna işaret eder ki; Bianchi'ye göre Osmanlı'nın başkentinde yaşayanlar bu ünsüzün daha yumuşağını tercih ederlerken, öbür taraftan diğerleri /h/ ve /h̄/ arasındaki farkı işitemeyebilirler. Onun görüşüne göre, bu kaba bir konuşmaya karşılık gelirdi, diğer taraftan *harab*, *hoş*, *hamur*, *anahtar* gibi kelimelerde bulunan /h/ sesi, Araplardaki gibi gırtlaksız olmayan /h̄/ sesi kadar yumuşak telaffuz edilemezdi.

Youssof için /n̄/, hâlâ hafif bir nazal karaktere sahiptir, fakat o, kelimenin dikkatli bir gözleminde bu sesin “günlük dilde basit n olarak telaffuz edilebileceğini” de eklemeyi unutmaz (p. 6 f.)¹⁴. O, nazal /n̄/'nin, günlük konuşma dilinde /n/ olduğu gerçeğine işaret eder (p. 6).

Bundan dolayı genel bir uzlaşma oluşuncaya kadar, her nâşir bu durumlarda kendisine göre nasıl bir transkripsiyon izleyeceğine karar vermek zorundadır. Bu, özellikle ç-p-t kuralı diye belirtilenler için uygulanır.¹⁵ Youssof bazen biri resmi diğeri günlük konuşmaya ait iki imlâ gösterir,

<i>agac</i>	<i>agaç</i>
<i>bulumac</i>	<i>bulumaç</i>
<i>kükürd</i>	<i>kükürt</i>

Youssof'un da belirttiği gibi Öayn sesi “Türkçe'de çok farkedilebilen bir ses değildir”¹⁶ (Fakat büsbütün de anlaşılmaz değildir.). Ona göre, başkentte yaşayan eğitimliler, benzer sesleri birbirinden ayırt etmek için “*ayn*'ı *ayrı bir ses olarak duyarlar*”¹⁷ ve Youssof bununla ilgili bazı örnekler verir:

<i>Öadem</i>	<i>adem</i>
<i>Öarz</i>	<i>arz</i>
<i>İbdaÖ</i>	<i>ibda</i> (p. 16)

1918’de Bergsträsser¹⁸ şunu gözlemlemiştir: “Sesler arasında *Óayn* sesi günlük konuşma dilinde çoğu zaman söylenmez. Bunun yanında bazen, örneğin okurken, bu ses bazı insanlar tarafından korunur.”¹⁹

Türkçenin günlük konuşma ve yazılı dilinde çok miktarda Arapça ve Farsça kelime yer almıştır. Bu kelimelerin bazıları nadiren kullanılırken, bu dillerden ödünç alınan kelimelerin büyük çoğunluğu Osmanlı Türkçesinin ve -çok daha az derecede- bugünkü Türkçenin temel kelime hazinesinin önemli parçasını oluşturmuştur. Arapça kelimelerin ağır hacimdeki varlığı bazen Namık Kemal gibi kişilerin itirazlarına yol açmıştır: “*İki sahifelik bir yazı okumak için seksen defa Kamus veya Burhan’a müracaat mecburiyetinde bırakmak bir marifet midir?*”²⁰ E. Prokosch, *Vorstudien*²¹’inde Osmanlı Türkçesi’ne Arapça’dan geçmiş kelimelerin birtakım değişimlerini incelemiştir.

Genel olarak baktığımızda, ödünç alınan kelimenin telaffuzunun daha çok ödünç alınma sürecinde değiştiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Transkripsiyon yapan kişi yazı dili olarak alınmış eğitilmiş İstanbulluların diline dayanan yerli Türkçe kelimelerdeki kısa seslerin aksine ödünç alınan kelimelerdeki ünlü seslerin uzunluklarını gösterip göstermeme hususunda bir karar vermek zorundaydı. Ayrıca bu durum, söz konusu seslerin yarım mı yoksa tam uzun²² mu olduğu sorununu da taşımaktadır. *Dost* gibi Türkçeleştirilmiş kelimelerde sözün bağlamı, ünlü uzunluklarının gösterilip gösterilmeyeceği kararını vermede yardımcı olacaktır.

Latin alfabesinde, imlâsı birbirine benzeyen fakat anlamı ve gramatik işlevi farklı olan kelimeleri ayırmak için bir teşebbüste bulunulmalıdır. *Mütebâki* ve *mütebâî* gibi yanlış anlaşılmalara müsait durumlardan kaçınmak için bunlar daima işaretlenmelidir.

Bu fonetik, morfolojik ve semantik değişikliklerin bazıları eğitilmiş insanların diline girmişken pek çoğunda ise bunlar yoktur. A. Tietze, Türkçe bilginimiz için günlük konuşma -“basit” denilmesinden hoşlanmam- dilinin önemini vurgulamaktadır.²³

Doğru telaffuz için araştırmamızda *Dictionnaire Turc-Français en caractères latins et turc*’ten yardım aldık. Onun derleyicisi R. Youssouf aşağıdaki çiftlerin oluşumunu listelemiştir:

<i>bazar</i>	<i>pazar</i>
<i>datlı(ayrıca dathu)</i>	<i>tath</i>
<i>adam</i>	<i>adem</i>
<i>agac</i>	<i>agaç</i>
<i>Óanber</i>	<i>Óamber</i>

Dictionnaire’de o, *matbah* ve *moutvak*’ı da listelemiştir. Güncel Türkçe’den yola çıkarak ben *tath* kelimesini tercih etsem de söz konusu eserde *datlı* kelimesinin her iki telaffuzu da gösterilmiştir. Bu arada, Youssouf, yazılı dilde *matbah* kelimesi kabul görürken konuşma dilindeki *moutvak(mutfak)* kelimesini kullanan ilk kişilerden biridir.

Bu, siyasi muhalifleri belirlemek için bir kriter olarak *Óayn*’ın kullanım anekdotunu akla getirir. 1909’da ilk İslami grupların gerici ayaklanması(31 Mart Olayı) bastırılıp asiler yakalanmıştı. Onlardan *Óayn*’lı olan şerÓan, katÓ-i nazar ve vaÓd kelimelerini telaffuz etmeleri istenmiş, bu sesi doğru telaffuz edenler -Bir vaiz dışında kim *Óayn*’ı telaffuz edebilir?- derhal tutuklanmıştı. *ÓAyn*, *cami* kelimesinin çekimlenişinde akla gelen bir tarza sahiptir, *camisi* şeklinde biten bir yapı hâlâ standart altı olarak görülür.²⁴

R. Youssouf’un listesiyle devam edelim: O Türk Latin alfabesindeki bazı örnekleri karşılaştırarak gösterir ki nispeten eğitimsizler arasında bölgesel farklılıklar da vardır:

Doğru	Galat
<i>mübaşir</i>	<i>mubaşır</i>

<i>müjde</i>	<i>müşto</i>
<i>peşiman</i>	<i>pişman, püşman</i>
<i>terceme</i>	<i>tercüme</i>
<i>mucebince</i>	<i>mucibince</i>
<i>mübarek</i>	<i>mubarek</i>
Birbirine yakın bulduğumuz:	
<i>muhtasar</i>	<i>mühtasar</i>
<i>muktedir</i>	<i>müktedir</i>
<i>mumin</i>	<i>müimin</i>
<i>mutale'a</i>	<i>mutala'a, mütale'a</i>
<i>muvakkat</i>	<i>müvakkat</i>

Belirsizlik Arapça'dan alınan kelimelerde hâlâ devam etmektedir. Son zamanlarda okuduğum bir dergide bir öğrenci, hocasına kelimenin *bazen* mi yoksa *bazan* mı olduğunu sorar. Bunun üzerine bir başka öğrenci ona “bazan *bazan*, bazen de *bazen*” diye cevap verir.

Toparlarsak: Arap alfabesinde bir engel teşkil etmeyen kelimeler, Osmanlı Türkçesi metinlerinin imlasında özel bir telaffuzla temsil edileceklerdir. Bilim adamı için bu, daha çok onun bilgisine bağlıdır. Türk okuyucusu içinse o, bugünkü telaffuzu kadar çok olacaktır. (Bakınız yukarıda M. Mollova'dan alıntılanan düşünceler)

Osmanlı metinlerinin içeriğiyle ilgilenen genel okuyucu için Arap alfabesi gereksiz bir engel teşkil edecektir. O, sadece transkripsiyondan (transliterasyondan değil) memnun kalacaktır.²⁵ Tekrar Sir Gerard Clauson'dan alıntılırsak, “Farklı bir transkripsiyon bile mükemmel bir transliterasyondan çok daha yararlıdır”²⁶

Temel ilke, mümkün olduğu kadar tâkibi kolay bir transkripsiyon yapmak olmalıdır. Burada Arapça ve Farsça kökenli Türkçeleşmiş kelimelere de Türkçe kökenli kelimeler gibi yaklaşılmalıdır.

Onun çeşitli evreleriyle ilgili Türkçe fonetik bilgimiz, o kadar kusurludur ki yeni oluşturacağımız kurgu ona yakın olmak zorundadır.²⁷ Dil ile o dilin konuşuru olan bireyin çevresi ve geçmişi arasındaki ilişki hesaba katılmak zorundadır.

Çağdaş transkripsiyon metinlerine gitmeksizin sadece okurlara şunu hatırlatmak isterim ki çoğu ünlü sesleri gösterilmiş metinler, eğitilmiş ve iyi bir okur olan çevrenin diline kesinlikle uymayan popüler ve günlük konuşma Türkçesi sunar. Basit bir *kâtip* için bile standard olarak hizmet ettiğinden dolayı başlangıç noktası olarak 20. yy'm ilk çeyreğinde konuşulmuş Türkçe'yi içeren bu çevrelerin dilini kullanmayı öneririm.²⁸

Osmanlı Türkçesi metinlerinin transkripsiyonu için temel prensip şu olmalıdır: Gerekli olduğu kadar çok ve mümkün olduğu kadar az fonetik işareti. Türkçe kelimeler için bazı fonetik işaretler eklemek zorunda kalınacak, örneğin *köy* ve Arapça *kâbil* kelimesindeki damak /k/’si için.²⁹ Yukarıda da belirtildiği üzere bir uzlaşıya varılana kadar her bir editör /u/ /ı/’yı /u/ /u/’ya değiştireceği zaman elindeki metnin malzemesine göre ne kadar süre /n/ ve /h/’den farklı bir ses olan /ñ/ ve /h/’yi göz önüne alacağını ve ç-p-t kuralına nasıl bir muamelede bulunacağını kendisi karar vermek zorundadır.

Osmanlıcanın çeşitli zamanlarına ait kelime indekslerine ihtiyacımız vardır. Eski Osmanlıcayla ilgili elimizde hâlâ az sayıda çalışma mevcut. Türk Dil Kurumunun çıkardığı *Tarama sözlüğü* yine de kayda değer. Ayrıca, R. Avery'nin bize 1968'de vaat ettiği *New Redhouse Dictionary*'deki Osmanlıca imlaların özet bir indeksine de acil ihtiyaç duymaktayız.³⁰

NOTLAR

¹ Yazarın kastettiği zaman dilimi 1968-1988 yılları arasındır.[ç.n.]

² H.E. Boeschoten'in bildirisi için bkz.: "Why Transcribe Ottoman Turkish Texts?" Bu bildiri aynı sempozyumda okunmuş ve aynı ciltte yayınlanmıştır.

³ Sir Gerard Clauson, "The Transcription of Turkish Languages", *Turkish and Mongolian Studies*, London, 1962, pp. 55-61; A. Zająkowski ile başlayan, transkripsiyonla ilgili yayınların bir tanıtımı için bkz. G. Hazai, *Kurze Einführung in das Studium der türkischen Sprache*, Budapest, 1978, pp. 26-30

⁴ Sir Gerard Clauson, *An etymological Dictionary of pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford, 1974, Önsöz.

⁵ G. Hazai, *Das Osmanisch-Türkische im XVII. Jahrhundert. Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakab Nagy de Harsány*, The Hague/Paris, 1973; aynı yazarın *Kurze Einführung in das Studium der türkischen Sprache*'i "Transkriptionsdenkmaler" üzerine ayrıntılı bir bölüm içerir, pp. 30-35; Ayrıca M. Adamovic, *Konjugationsgeschichte der türkischen Sprache*, Leiden, 1985.

⁶ E. Birnbaum, "The transliteration of Ottoman Turkish", *Journal of the American Oriental Society* 87(1967), pp. 134-156; aynı yazarın önsözü için bakınız, *The Book of Advice ... Kabusname*, Harvard University Printing Office, 1981, pp. 12-13.

⁷ Robert Dankoff ve J. Kelly (Yayına hazırlama ve tercüme), *Mahmūd al-Kāşgari. Compendium of the Turkic Dialects (Diwān Lugāt at-Turk)*, Part I, Harvard University, 1982, p. 53.

⁸ M. Mollova, "Sur le terme 'Karaman' et les recherches sur les Karamans de J. Eckmann" *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 8-9 (İstanbul, 1980), p. 203: "...la leçon des textes (turcs) en caractères grecs représente de même un problème, un Karaman orthodox d'Anatolie De lira à sa manière... un savant selon la méthode qu'il choisit" [ç.n.]

⁹ R. Anhegger, "Das Temaşa-i Dünya des Evangelinos Misailidis (1871/72) als Quelle zur karamanischen Sprachund Kulturgeschichte", *Ural-Altäische Jahrbücher*'de yayımlanmak üzeredir.

¹⁰ F. İZ, Art. "İnal", *EI III* (1971) içinde.

¹¹ Bu dil reformu konusu hakkında bakınız. K. Steuerwald, *Untersuchungen zur türkischen Sprache der Gegenwart*, 3 vols., Berlin, 1963-1966; B. Lewis, *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford, 1961.

¹² Gothelf Bergsträsser, "Zur Phonetik des Türkischen nach gebildeter Konstantinopler Aussprache", *ZDMG* 72 (1918), pp. 233-262; Aynı yazarın, Review of the Grammatik der osmanich-türkischen Sprache by Gotthold Weil, Berlin 1917, *ZDMG* 72 (1918), p. 271.

¹³ Bergsträsser, "Zur Phonetik des Türkischen", p. 244.

¹⁴ Bkz.: "dans la langue usuelle la lettre peut parfaitement se prononcer comme un simple n" [ç.n.]

¹⁵ G. L. Lewis, *Turkish Grammar*, Oxford, 1967, p. 11 f.

¹⁶ Bkz.: "ordinairement, en turc, le son cette lettre est à peine sensible" [ç.n.]

¹⁷ Bkz. “font sentir le son de l’ayn” [ç.n.]

¹⁸ Bergsträsser, “Zur Phonetik”, p. 259.

¹⁹ Bkz.:“Zwischen Vokabeln schwindet er[the ‘ayn] bei ungezwungenem Sprechen wohl stets, sonst, z.B. beim Lesen, wird er von manchen Personen gelegentlich bewahrt” [ç.n.]

²⁰ Robert F. H. Anhegger, “Weiteres zu Kemâl-i Zerd”, *Journal of Turkish Studies* 6 (1982) içinde, pp. 15-31; burada p. 18.

²¹ E. Prokosch, Vorstudien zum arabischen Wortgut im Osmanisch-Türkischen: Grundsätzliches und Konsequenzen für die Osmanistik, *JTS* 7 (1983) içinde, p. 340.

²² Bakınız Bergsträsser, “Zur Phonetik”, p. 238.

²³ A. Tietze, “Die Erfassung des Türkischen Wortschatzes und ein türkischer Roman von 1871/72”, *Türkische Miszellen. Festschrift Robert Anhegger* (Varia Turcica IX), İstanbul, 1987, pp. 340-360: cf. R. Anhegger, “Temaşa-i Dünya”, Appendix I.

²⁴ Lewis, *Grammar*, p. 5.

²⁵ 100 yıl kadar önce bir zamanda Youssouf, Türkçe öğrenenler için Latin harfli bir sözlüğün yararına işaret etti(p. x ff.). Ben, burada ayrıca Gönül A. Tekin’in Edith Ambros’un *Candid Penstrokes. The lyrics of Me’ali*, Berlin, 1982 kitabını tenkit ettiği *Journal of Turkish Studies* 7 (1984), p. 474 f yazısındaki gözlemlerine de işaret etmek isterim.

²⁶ Sir Gerard Clauson, “The Transcription of Turkish languages”, (cf. Note 3), p. 56. “Eski bir Osmanlı metninin ciddi sunumu ve genel okuyucu” arasında uzlaşılabilir bir yayıma hazırlama işine eleştirel bir bakış için bakınız. G. M. Meredith-Owens in *Oriens* 18-19 (1965-1966), p. 353 f.

²⁷ 1918 gibi geç bir zamanda Bergsträsser, G. Weil’in gramerinin tenkidinde(ZDMG 72 (1918), p. 271) şunu gözlemlemiştir: “Über die in der Transkription zum Ausdruck kommende Aussprache will ich mit dem Verfasser [Yani: Weil] nicht rechten: die Schwankungen in dieser Richtung sind ja so gross, dass, solange, nicht, genau präzisiert wird, was für eine Aussprache wiedergegeben werden soll, sich kaum je eine Schreibung als direkt falsch bezeichnen lässt.(Türkçesi: Transkripsiyon hakkında ifade edilen telaffuz için yazarla tartışmak istemiyorum. Bu yöndeki gel-gitler öylesine büyük ki bunlar tam olarak tanımlanmadıkça nasıl bir telaffuz tekrar edilmemelidir ki yazımı doğrudan yanlış olarak nitelenebilsin.)” Ayrıca bakınız G. Hazai, *Kurze Einführung in das Studium der türkischen Sprache*, Budapest, 1978, p. 25.

²⁸ Bergsträsser, “Zur Phonetik”, p. 237. O, kendisini “die gewöhnlichen Umgangssprache der gebildeten in Konstantinopel wohnenden einheimischen Kreise (Türkçesi: İstanbul’da oturan yerli çevrelerin alışılmış şiveleri)” üzerinde temellendirmiştir.

²⁹ Bergsträsser, “Zur Phonetik”, p. 251, not 5. “Wörter wie *al* ‘rot, Familie, List’ unterscheiden sich durch die Verschiedenheit des *l* so stark voneinander, dass bei Verhandlungen über die Schaffung eines offiziellen Transkriptionsalphabets für türkische Namen die Einführung zweier *l*-Zeichen von türkischer Seite verlangt wurde (Türkçesi: *al* ‘kırmızı, aile, hile’ gibi kelimeler birbirlerinden *l*’nin böylesine belirgin bir farklılığıyla

ayrılıyorlar, öyle ki resmi bir transkripsiyon alfabesinin yazımı içinde bu çift l'nin işaretlenmesi Türkler tarafından daha çok Türk isimleri için talep ediliyor.”

³⁰ R. Avery, *New Redhouse Turkish-English Dictionary*'e Önsöz, İstanbul, 1968.

**TÜRK SPOR KÜLTÜRÜNÜN EŞSİZ ÖRNEĞİ:
OKÇULAR TEKKE Sİ****A UNIQUE EXAMPLE OF TURKISH SPORT CULTURE:
ARCHERY LODGES****HEC PPAВHEHHЫЙ ПPИМЕР ТУРЕЦКОЙ СПОРТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ:
ТЕККЕ ЛУЧНИКОВ****Öğr. Grv. AHMET ATALAY*****Yrd. Doç. Dr. Abdullah Kürşad AKBULUT******ÖZET**

Kültürel kurumların arkasında önemli ölçüde geleneksel bir birikim, yasa örf, adet, maddi ve manevi dayanaklar vardır. Aile, devlet, eğitim, din, sanat, ordu ve spor bu kurumların başında gelir. Osmanlı yaşam tarzı hayatın tüm alanlarına hükmettiği gibi spora da yön vermiştir. Bu sporların başında da bir yaşam tarzı olan okçuluk gelmektedir. Osmanlı yaşam ve savaş kültürü ile inançların belirlediği sınırlar içinde gelişen sportif bir uygulama olan okçuluğun beynelmilel gelişimi yeni yaklaşımları kaçınılmaz kılmıştır. Dönemin koşulları ve padişahların yaklaşımları ile nesnel bir uygulama alanına dönüşen okçuluğun gelişmesi daha organize bir yapı ile mümkün olmuştur. Osmanlı ve Türk spor teşkilatının temelini oluşturan ‘Tekkeler’ bu organize yapının temel taşıdır. Sportif yapı kadar kültürel yapının da gelişmesine hizmet eden tekkeler sadece birer sporcu eğitim merkezi değildiler. Zira sportif gelişiminin yanı sıra tekkeler dini eğitim de veren kurumlardı. Ve bu kurumlar sporcular tarafından kutsal sayılır, buralara abdestsiz ve içkili bir şekilde girilmez, ilişkiler de belli bir düzen nezaretinde yürürdü. Örneğin, eğitmenlere saygısızlık edilmez, elde edilen başarılar ile de böbürlenilmezdi. Bireyin kişilik ve ahlaki gelişimi de her şeyden önce gelirdi.

Osmanlı ve Türk spor teşkilat yapısının temelleri bu tekkeler sayesinde atılmıştır. Dönemin şartları göz önüne alındığında, sporcusundan, idarecisine ve eğitmenlerine kadar hiyerarşik yapının en ayrıntılı şekli ortaya çıkmıştır. Gerek himaye, gerek sportif eğitim ve gerekse de kişilik ve karakter gelişimi açısından Osmanlı kültür ve İslam yaşayışının tüm

* . Ardahan Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, Ardahan;
ahmet.atalay.75@gmail.com

** . Ardahan Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu, Ardahan;
akursadakbulut@gmail.com

yansımaları bu sportif örgütlenmeler de açıkça görülebilmektedir. Çağın çok çok ilerisini görebilen teşkilatlanma anlayışı ile Osmanlı, dönemine spor alanında da damgasını vurmuş, en asil Türk sporlarından olan okçuluğun günümüz seviyelerine ulaşmasına büyük katkılar sağlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı yaşam tarzının bir parçası olan okçuluğun önemine değinerek, bir sportif uygulamaya dönüşmesinde çağın çok ilerisinde bir yapılanma olan okçular tekkesinin kurumsal yapısını, yerini ve işlevini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Okçuluk, Osmanlıda Okçuluk, Okçuluk Sporları, Okçular Tekkesi.

ABSTRACT

There are traditional laws, customs, manners, and spiritual and material bases significantly behind cultural institutions. Families, states, education, religion, arts, army and sports are some of these institutions. Life styles of the Ottomans dominated sports as they did other parts of life. Archery was leading sport directly related to the lifestyle of the Ottomans. Archery that evolved with war culture within the limits of beliefs of the time made new approaches inevitable. Archery became a practical execution in line with the changing conditions of the period and attitudes of the sultans, and so turned into an organized structure. Lodges that were the bases of Ottoman and Turkish sport organizations were the keystones of these organized structures. Lodges serving to develop sporting structure as cultural events were not just sport training centres. At that time, lodges offered religious education as well as contributing to the practice of sports events. These institutions were regarded as holy places by athletes, who could not enter them drunk or impure and respected the order imposed by them. For example, educators were highly respected, athletes were not allowed to boast about their success, and the development of a person's character and ethical values was of primary importance.

Ottoman and Turkish sport organizational structure mainly relied on these lodges. In view of conditions of the period, the main hierarchical structure formed the success, character and roles of not only athletes but also managers and educators. In general, Ottoman culture and Islamic ethics could best be observed in these organizations, which had a very important role in the success of sporting training and development of personality. Ottoman which foresee the future had left its mark on sports area and had made a major contribution to the archery.

The aim of this study is to highlight the importance of archery which was an important part of Ottoman life style and to examine the function and importance of the organizational structure of archery lodges.

Key Words: Archery, Archery in the Ottoman State, Archery Sport, Archery Lodges.

РЕЗЮМЕ

Культурные учреждения в значительной степени стоят на традициях, обычаях, материальных и духовных богатствах. Традиция османского быта в значительной степени повлияла и на спорт. Во главе спортивных традиций стояло стрельба из лука. Этот вид спорта, который стал развиваться в рамках османского быта и военной культуры, в дальнейшем принял международный характер. Условия того времени и

отношение падишахов к нему, дал этому виду спорта более организованный характер. Основой османского и турецкого организованного спорта послужили т.н. текке. Они служили развитию спорта, культуры и религии. В них воспитывались не одни, а множество спортсменов. Эти места, для спортсменов, считались святыми, туда не заходили выпившие и без ритуального омовения, отношения были порядочными.

Основой османского и турецкого спорта послужили вышеуказанные текке. Учитывая условия тех времён, можно сказать, что эти учреждения стали основой в иерархий по воспитанию характера спортсмена, его культуры по отношению османского и мусульманского быта. Благодаря текке старинный турецкий спорт стрельба из лука, на сегодняшний день достиг высоких уровней.

Цель этой статьи, показать значение стрельбы из лука, как части османского быта и роль текке в превращении его как одного видов спорта.

Ключевые слова: Стрельба из лука, стрельба из лука в Османии, спорт по стрельбе из лука, текке лучников.

1. GİRİŞ

1.1. Osmanlı Devletinde Okçuluk

Kültürel kurumların arkasında önemli ölçüde geleneksel bir birikim, yasa, örf, maddi ve manevi dayanaklar vardır. Aile, devlet, eğitim, din, bilim felsefe, sanat, ordu ve spor burada hemen akla gelen ilk örneklerdir (Güven 1999: 16). Bu bağlamda, ilk Türk kavimlerinin ortaya çıkışından bu yana okçuluk, Türk kültür ve savaş tarihinin en önemli kültürel yapılanmalarının başında gelmektedir. Bu kültürel alt yapı sürecinde ilk Türk kavimlerinden miras olarak Osmanlıya devrolan okçuluk, son derece önemli bir yer tutmaktadır. Zamanla önemi daha fazla artan, amaç ve uygulamada daha fazla önem arz eden okçuluk yeniden kendine has bir özellik kazanmıştır. Şöyle ki; ok, uzaktan atılabildiği ve etkili olduğu için eğitimine önem verilmiş, iyi atıcılar padişah tarafından ödüllendirilmiştir. Hatta bu ödüller sadece oku atana değil, ok ve yayı yapan ustalara da verilmiştir (Tunç 2000: 36).

Güven (1999: 17), Osmanlıların yaptıkları fetihlerde oku ataları gibi kullandıklarına dikkat çekerken, savaş teknik, taktik ve amaçlarına uygun askerler yetiştirdiklerinin altını çizmektedir. Tam anlamı ile bir savaş kültürü içerisinde yoğrulan okçuluk Osmanlı tebaasında da ilgi gören bir uğraş olmuştur. Dönemler içerisinde tahta çıkan padişahlar da halkın bu ilgisine karşılık vererek ok atımlarının yapılabileceği alanlar oluşturmuşlardır. Okmeydanı adı verilen bu alanların oluşturulmasında ilk uygulamayı gerçekleştiren Orhan Gazi, fethettiği Bursa'da yaptırdığı atıcılar sahası ile bu yolda ilk adımı atan hükümdar olmuştur (Özden 1999: 54). Yine Orhan Gazi, bugün bile birkaç taşı mevcut olan bu sahayı vatandaşların ok atmasına tahsis etmiş, Yıldırım Beyazıt'ta bu alanın muhafazası için araziyi vakfetmiştir (Güven 1999: 17). Özden (1999: 55)'de Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi sırasında donanmasını karadan yürütüp haliç sularına indirdiği yeri 'ok meydanı' haline getirerek okçuluğa verdiği öneme değinmektedir.

Osmanlı savaş kültürünün ve göçebe yaşam tarzının değişmez bir parçası olan okçuluk günlük yaşamlarında vatandaşlarında temel uğraşısı olmuştur. Göçebe kültüründen gelen halk ata binme ve ok atmada sahip olduğu yeteneğe sırtını dönmemiş ve her daim

uygulayıcısı olmuştur. Dönemin padişahları da buna kayıtsız kalmayarak gerekli düzenlemeleri yapmışlardır.

Padişahlar tarafından vatandaşların ok atmalarına imkan verecek alanların yapılmasında bir başka amaç da gözetilmiştir. Bu konuda Kahraman (1995: 41), vatandaşların ok atmalarına hizmet eden bu alanların ayrıca yeniçerilerin eğitim yaptığı ve ok talimlerini bu alanlarda sürdürdüğünü belirtmektedir. Savaşa hazırlık dönemlerinde oldukça önemli yere sahip olan bu talimlerin ordunun her an savaşa hazır olmasında büyük faydalar sağlamaktadır.

Savaş kültürü içerisinde yer alan okçuluk zamanla bir spor disiplini olarak yeni bir şekil kazanmıştır. Özellikle Bursa'nın fethinden sonra bütün devlet kurumlarında olduğu gibi sporda da eski gelenekleri bırakıp yeni düzenlemeler ile o çağda hiçbir millette bulunmayan, ok atmayı öğreten talimhaneler açmayı bir devlet sorumluluğu olarak gören Osmanlı, Türk spor tarihinin en büyük adımını atmıştır (Kahraman 1995: 42). Bu büyük adımın ismi 'Tekke' olmuştur. Tam anlamı ile günümüz spor federasyonu olarak adlandırabileceğimiz tekkeler sporcu asker kavramının yerleşmesinde büyük bir öneme sahiptir.

Şöyle ki; Osmanlı Devleti'nde savaflara orduyu hazırlamak adına günümüz ismi ile stadyum, o dönemki adı ile menziller bulunmaktaydı. Bu menzillerin şeyhleri (Başkan-Eğitmen) ve müritleri (Sporcular) vardı ve bugünkü karşılığı ile federasyon işlevi gören tekkeler, bu şeyh ve müritlere barınma, yeme, içme ve özellikle dini eğitim veren kuruluşlar olarak çalışırlardı (Tunç 2000: 98).

Tekkelerinde branşlara göre ayrıldığını ifade eden (Keten 1974: 37), Osmanlıda pehlivan tekkesi, okçular tekkesi, gürcüler tekkesi adı altında spor kulüplerinin oluşturulduğunun altını çizmektedir.

Bir savaş sanatı olarak Osmanlıda yer bulan okçuluk, bu tekkelerin belli bir disiplin altında çalışması ile birlikte bir spor branşı olarak yeni bir şekil kazanmıştır. Daha sonra Osmanlı eğlence kültüründe değerli bir uğraşı olarak 'Kabak Oyunu' adıyla yer bulan okçuluk; savaş meydanlarından, ok meydanlarına oradan da düğün ve eğlencelerin en asil uğraşısına uzanan bir yelpazede, padişahından halkına tüm toplum tarafından benimsenip yaşatılarak Osmanlı'nın ve Türk kavminin vazgeçilmez bir simgesi haline gelmiştir.

Giriş cümlesinde ifade ettiğimiz üzere kültürel bir kurum olan sporun oluşup yerleşmesinde Osmanlı yaşam tarzını belirleyen örf, adet ve kaidelerin etkisi göz ardı edilemez. Bu bağlamda çalışmamızın amacına konu teşkil eden, Osmanlı yaşam değerlerinin bir birikimi olarak ortaya çıkan okçuluğun, öncelikle savaş sanatının en ince örneği, daha sonra asil bir Türk sporu ve son olarak da kültürel yaşamda eğlence anlayışının en zarif örneği olan kabak oyunu şekline bürünmesi irdelenmiştir.

2. Bir Spor Disiplini Olarak Osmanlıda Okçuluk

Osmanlı yaşam kültürü kendi doğal yapısı içerisinde savaş, sanat, eğlence, spor ve din gibi toplumsal yapıların tamamını içinde barındırır. Orta Asya Türk kültürünün mirası olarak savaş teknik ve taktiklerinin yaşamla iç içe olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Burada ön plana çıkan bağının iki temel unsuru, binicilik ve atıcılıktır. Atıcılığı, dönemin koşulları dikkate alındığında okçuluk olarak adlandırmak da gerekmektedir.

Savaş meydanlarından ok meydanlarına evrilen okçuluk kültürü, bir spor disiplini olarak asil bir Türk sporu olarak uygulanmıştır. Devlet yönetiminin ve özellikle padişahların teşviki ile usta okçu sporcuların yanı sıra halkın da köklerinden gelen ilgi alakaları her daim canlı tutulmuştur. Bunun önemine istinaden Güven (1999: 74), okçuluğun bugün federasyonu olan olimpiik bir spor olarak var olması ile birlikte bu sporun Osmanlı'daki durumunun son derece dikkat çekici olduğuna değinerek, özellikle Osmanlı ordusundaki modernleşme hareketleri ve ateşli silahların kullanılmasından önceki konumunun özellikle sportif alanda önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Sportif anlamda Orhan Gazi'nin bizzat ilgisi neticesinde daha canlı bir duruma gelen okçuluk, bir takım teşkilat, kural ve kaidelerle birlikte disipline edilmiştir. Yücel (1999: 13), özellikle ok meydanlarının kuruluşu ile düzenli bir örgüte ve kesin kaidelere bağlanan okçuluğun, atışlar 'gaza niyetine' yapılırsa da artık bugünkü anlamı ile bir spor niteliği kazandığının altını çizmektedir.

Giriş kısmında da değindiğimiz üzere Osmanlı yaşam değer ve kültürleri bu spor mecrasına da doğrudan etki etmiştir. Bunun yanı sıra İslami yaşam anlayışının her alandaki etkinliği burada da karşımıza çıkmaktadır. Yücel (1999: 14), ilk bakışta sadece bir eğlence ve merak gibi görünen atışlarda, aslında belli töre ve prensiplere sıkıca bağlılıktan doğan ciddi ve disiplinli bir havanın hakim olduğunun altını çizerken, bunda inanç hayatının da büyük rol oynadığına dikkat çekmektedir. Zira ok meydanlarının mescit kadar kutsal sayılması, abdestsiz veya içkili olarak girilmemesi, ok ve yaya kutsal bir eşya gibi bakılması ve atışların dua ile başlatılıp sürdürülmesi İslami inanç değerlerinin spor mecrasındaki etkisine bir kanıt olarak gösterilebileceği açıktır.

Toplumsal değer yargıları ve insan ilişkileri de Osmanlı yaşam kültürünün spor mecrasına yansımalarını da içerir. Şöyle ki; 'kemankeşlerin' (Ok Atanlar) yalnızca iyi birer atıcı olması yetmez, her türlü rekabetin üstünde saygı ve sevgiye dayanan bir kardeşlik havasının olmasına da dikkat edilirdi. Kıdemli atıcılara ve eğitmenlere saygıda kusur edilmez, atışta hileye sapanlara, yolsuzluk ve serkeşlik edenlere müsamaha gösterilmezdi (Yücel 1999: 15).

3. Ok Atma ve Müsabaka Çeşitleri

Osmanlılarda üç çeşit ok atma ve müsabaka çeşidi vardı. Bu atışlardan ikisi, Nişanı Vurma (Putu Atışı) ve Darb Vurma (Kütük veya kalkan gibi sert maddeleri delmek için) öncelikli olarak savaşa hazırlık amacıyla yapılıyordu. Menzil Atışları (Oku Uzağa Düşürmek) ise ok meydanlarında gerçekleştirilen etkinliklerin başında gelmekteydi (Güven 1999: 78).

3.1. Nişana (Buta) Atma

İki kişi veya iki takım arasında yapılan nişanı vurma atışlarıdır. Atış yapılan yere 'Sofa' denilir. Nişan, genellikle bir sepet veya tahta üzerine beyaz boya ile çember şeklinde yapılmış olup atış bu beyaz kısma yapılır. Nişan tahtası veya sepet, atış yapılacak yerden 200-300 adım uzaklığa konulur. Atıcılar; oturarak, dizüstü durarak veya ayakta nişan alıp atışlarını yaparlar. Nişana isabet eden oklar sayılır, kimin isabet eden oku fazla ise ödülü kazanır (Kahraman 1995: 28).

3.2. Darb Vurma

Genellikle tunç kalkanlara ve tunç zillere yapılır. Bunun için özel olarak yapılmış yay ve oklar kullanılmaktadır. Darb atışları padişahların yaptırdığı düğünlerde özellikle cünder tarafından gösteri sporu olarak yapılmaktaydı. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534 ve 1536 yıllarında yaptırdığı iki düğün ile III: Murad'ın 1582 yılında yaptırdığı sünnet düğünlerinde bu tür darb atışları yapılmıştır (Güven 1999: 80).

3.3. Menzil Atışı Yarışması (Koşusu)

Menzil atışları, yarışmalar için yapılan ok meydanlarında yapılırdı. Menzil atışlarında önemli olan birkaç husus vardı. Birincisi, menzil atışı yapmak için ihtiyarlardan izin alan atıcı meydanın her yerinde atış yapamazdı. Çünkü menzil atış yerleri iki bölüme ayrılmıştır. Birisi henüz 900 gezin altında atış yapanların yani 'Müstahik'ların diğeri de, 900 gezin üstünde atan ve sicil defterinde ismi yazanların atıcıların yeri idi. Diğer önemli bir husus da, menzil yarışları, havanın durumuna göre yapılmaktadır. Atıcı hangi havada atmak istiyorsa havanın estiği günlerde istediği menzil üzerinde çalışma yapmaktadır. Bu atışların neticesinde dereceye giren ve oku atabildiği mesafeye göre derecelendirilen sporcular adına menzil taşları dikilmektedir. Bu taş dikme geleneği ve bu gelenek için gereken kuralların uygulanması o dönemde hiçbir millette olmayan sportmence bir buluş ve sporcuya verilen bir onurdur. Son olarak menzil yarışmaları dört klasmandan oluşmaktadır. Bunlar; birincisi (Aşağı Koşu), 900 geze kadar ok atabilenlerin katılabildiği, ikincisi, (Orta Koşu, Dokuz yüzcüler), 900 ve 1000 gez arasında ok atanların katılabildiği, üçüncüsü, (Baş Koşu), 1000 gezden yukarı atanların katılabildiği ve son olarak da (Bin yüzcüler), 1100 gezden yukarı ok atanların katılabildiği yarışmalardır (Kahraman 1995: 31).

4. Türk Spor Kültürünün En Eşsiz Örneği: Okçular Tekkesi

Osmanlı yaşam ve savaş kültürü ile inançların belirlediği sınırlar içinde gelişen sportif bir uygulama olarak okçuluğun beynelmilel gelişimi yeni yaklaşımları kaçınılmaz kılmıştır. Dönemin koşulları ve padişahların yaklaşımları ile nesnel bir uygulama alanına dönmüş okçuluğun gelişmesi daha organize bir yapı ile mümkün olmuştur. Osmanlı ve Türk spor teşkilatının temelini oluşturan bugünkü anlamı ve fonksiyonu ile spor kulübü veya spor federasyonuna denk gelen 'Tekkeler' bu organize yapının temel taşıdır.

Zira Aydın (2000: 36), okçuluğun geliştirilmesi ve ok talimlerinin devamlı ve düzenli yapılabilmesi için kurulan okçular tekkesinin okçulukla ilgili her şeyi belli bir usule ve kaideye bağlayarak uyguladığını vurgulamaktadır.

Tunç (2000: 56)'a göre, Osmanlıda okçuluk salt spor açısından bakıldığında kendine has kurallar içerisinde bir beden ve ruh terbiyesi, gelişim geliştirme süreci olarak görülmüş, başarının, uzun süreli bir çalışma eğitim işi olduğundan tesadüf yada sürprizle elde edilemeyeceği idrak edilmiştir. Tamda burada okçular tekkesinin varlığı ve amaçları ortaya çıkmaktadır. Kesinlikle tesadüfe bırakılmadan gayet ciddi ve profesyonel anlamda hem fiziki hem zihni hem de ruhsal eğitimler buralarda gerçekleştirilmektedir. Zira okçular tekkesi bünyesinde kemankişler her gün idman yapar, önemli yarışmalardan önce 'muhkem idman' adı verilen ağır ve zorlu çalışma dönemine girerlerdi. Okçuluk yapmak isteyenlerde şeyhten izin alarak ve namaz kılarak çalışmaya başlardı ki bunlara 'şakirt' (acemi) adı verilirdi (Tunç 2000: 57).

Okçular tekkesinin bir başka özelliği ise dönemin şartlarına uygun müzecilik anlayışıdır. Moral ve kültürel değerlerin her daim canlı tutulması adına bir takım uygulamaların varlığı oldukça önemlidir. Bu önemi kuvvetli bir şekilde vurgulayan Arabacı (1999: 68), tekkenin duvarlarına ok kuburları, yaylar, kamanlar ve okçulukla ilgili hatlar asıldığını ifade ederken, bu durumun hatıraları yaşatma ve eğitim amaçlı kullanma düşüncesinden doğan bir anlayış olduğuna dikkat çekmektedir.

Bu profesyonel sporculuğun yanında idari yapılanma da oldukça dikkat çekicidir. Tunç (2000: 57), tekkelerin eğitmen ve yöneticilerinin işinin ehli kişiler olduğu hatır gönül işleri ile kayırmacılıktan uzak durulduğunun altını çizmektedir.

Yıldız (2002: 37)'da sportif uygulamaların yanı sıra kemankeşlerin uyku ve beslenmelerinin bir düzene bağlandığına değinirken, alacakları besin türlerinin dahi tecrübelerle belirlendiğinin zamanın koşullarına göre olağanüstü bir uygulama olduğunu vurgulamaktadır.

Bu derece profesyonel çalışan okçular tekkesinin yönetim yapısının da oldukça profesyonel olması kaçınılmazdır. Zira tüm tekke görevlilerinin başında 'Şeyh' bulunur ve tüm sorumluluk ve otorite bu kişiye aittir. Şeyhten sonra 'Meydan İhtiyarı' adı verilen:

- Rıkab-ı Hümayun Atçı Başı Şeyh'i
- Menzillerden Sorumlu şeyh
- Vakıf işlerinden sorumlu bir şeyh olmak üzere üç adet üst yönetim şekli oluşturulmuştur.

Bu şeyhlerin altışar adet korucuları bulunur ve yardımcılıklarını yaparlardı. Bu idari yapıdan ayrı olarak 'havacı' adı verilen hakemler bulunur, bu hakemlerde atışlar esnasında atım kurallarından mesafe ölçmeye kadar işlerini yerine getirirlerdi (Tunç 2000: 60).

Bu idari ve hiyerarşik düzeni ortaya koyduktan sonra, sporcuların belli bir kategoriye sokulması ve kıdem düzenin sağlanması adına tekkelerde 'Sicil Defterleri' tutulmuştur.

Tunç (2000: 60), atıcılar siciline, İstanbul ok meydanında kemankeşler ve sağladıkları derecelerin bu deftere günü gününe yazıldığını belirtirken, bu defterde yer alabilmek için kemankeşlerin en az 900 Gez (594 metre) uzaklığa ok atmalarının şart olduğunu vurgulamaktadır. Yıldız (2002: 35)'da bu barajı aşan okçuların günümüzde lisans adı verilen 'Kabza' alma onuruna eriştiğini ifade etmektedir. Okçuluk dilinde 'Ahzı-ı kabza' en az 900 geze ok atarak üstattan icazet almak ve 'Defterli' yani okçular siciline kayıtlı kemankeş olmak demektir. Kabza almakla ilgili olarak Yücel (1999: 48) şunları ifade etmiştir: kabza talibinin önce kendisine bir üstat edinmesi, onun nezaretinde gerekli eğitimi görmesi, atış usullerini kaidelerine uygun olarak öğrenmesi ve idmana ara vermemesi gerekir. Talip ayrıca kendisine kabza sahibi kemankeşlerden birini yol kardeşi olarak seçer, ondan tekke ve meydan törelerini öğrenirdi.

Tüm bu sportif eğitimlerin, beslenme, barınma gibi uygulamaların ve sporcuların temelde dini eğitimlerinin sağlandığı tekkelerin mali yapılarının düzenlenmesi vakıf uygulamaları ile gerçekleştirilmektedir. Zira onca sporcunun eğitimi, beslenmesi, barınması ve eğitimi gibi hususlar ekonomik desteği zorunlu kılmıştır. Tekkelere bu destek vakıflar aracılığı ile sağlanmıştır. Fatih dönemi okçular tekkesi ve ok meydanının yeri, 'Fatih'in Vakfı'na aittir. Bu vakıf, yeme, içme, barınma ve ikram için 300 akçe ayırmıştır. III. Selim

döneminde ise okçuluğa artan ilgi ile orantılı olarak tekkelerdeki sofra sayısı 7'den 10'a çıkartılınca artan gideri karşılamak adına III. Mustafa'nın vakfından senelik 1000 kuruş bağışlanmıştı (Arabacı 1999: 37).

Ortaya konulmaya çalışılan bilgiler ışığında değerlendirildiğinde, Osmanlı ve Türk spor teşkilat yapısının temelleri bu tekkeler sayesinde atılmıştır. Dönemin şartları göz önüne alındığında, sporcusundan, idarecisine ve eğitmenlerine kadar hiyerarşik yapının en ayrıntılı şekli ortaya çıkmıştır. Gerek himaye, gerek sportif eğitim ve gerekse de kişilik ve karakter gelişimi açısından Osmanlı kültür ve İslam yaşamının tüm yansımaları bu sportif örgütlenmeler de açıkça görülebilmektedir. Çağın çok çok ilerisini görebilen teşkilatlanma anlayışı ile Osmanlı, dönemine spor alanında da damgasını vurmuş, en asil Türk sporlarından olan okçuluğun günümüz seviyelerine ulaşmasına büyük katkılar sağlamıştır.

5. Çağın Ötesinde Bir Uygulama: Okçular Kanunnamesi (Kanunname-i Rımat)

Çağımızda yasa (kanun) deyince yetkili kurumlarca yapılmış belgesel kurallar akla gelir. Hâlbuki Osmanlı Devleti döneminde padişahın ağzından çıkan her kelimenin kanun niteliğinde değerlendirildiği bilinen bir gerçektir. Osmanlı yönetim anlayışı düşünüldüğünde bağımsız ve hele ki padişahın bağımsız bir kurulun bir kanun ya da benzeri bir dizi kurallar hazırlayıp uygulamaya koymasını düşünülemezdi. Zaten devletin bütün kurumlarının işleyiş düzeni padişah tarafından belirlenir ve ona göre uygulamalar benimsenirdi. İşte okçular kanunnamesini çağın ötesine taşıyan özelliği de buradadır.

Kahraman (1995: 29), Osmanlı Devleti'nde yetkili ve bilgili kişilerin bir araya getirilmesi ile oluşturulan bir kurultay tarafından ilk Osmanlı kanununun 'Atıcılar Kanunu' olduğunu belirtmektedir.

Devrin şartları dikkate alındığında eşsiz bir uygulama olan bu kanun 29 sayfa ve 19 fasıldan oluşmaktadır. Müsabaka kurallarından, insan ilişkilerine, sevgi, saygı ve kardeşliğe uzanan geniş bir yelpazede tüm tekke faaliyetlerinin belli bir düzene sokulduğu kanun dönemin hükümdarları tarafından tasdik edilerek uygulamaya konulmuştur.

Bu kanunname dokuz bölümden oluşmaktadır ve düzenlemeleri şu şekildedir; ilk bölüm meydanın tarihçesini, ikinci bölüm kanunnamenin hazırlanış nedenini, üçüncü bölüm meydanın durumunu, dördüncü bölüm meydana ait ağırlamaları beşinci bölüm meydana ait tesisleri altıncı bölüm meydana ait onur divane görevindeki uluları yedinci bölüm meydana ait törenlerin uygulanacak kurallarını sekizinci bölüm menzile talip olanların nasıl izin alacaklarını ve dokuzuncu bölüm ise tekkede sofra kuralları ve hangi sıra ile oturulacağını açıklamaktadır (Yıldız 2002: 42).

Tüm tekke yaşamının düzene sokulduğu bu kanunnamenin en çok gözettiği hususlar, spor nezahet ve nezaketi, sporcuların azami derecede nefis sahibi olmaları idi. Meydana ve kuruma ait bütün protokol kaideleri hatta sofralarda oturma sırası, müsabakaların teknik şartları, hakemlerin belirlenip görevlendirilmesi, müsabakalara girecek okçularda aranan şartları vesaire tüm kural kaideler hepsi bu kanunnameye belirtilmiştir (<http://www.wardom.com.tr/eski-turk-sporlari-uzerine-arastirmalar-t125762.html>).

Resim 1: Atıcılar Kanunnamesinden Birkaç Sayfa

Atıcılar Kanunnamesinin başlangıç Sayfası

Atıcılar Kanunnamesinin ilk sayfalarından

Atıcılar Kanunnamesinin ikinci Sayfası

6. Sonuç

Osmanlı Devleti yüzlerce yıl cihan hâkimiyetini sürdürmüş, gelenek, görenek, örf ve adetlerini tüm coğrafyalara taşımıştır. Özünden ayrılmadan çağın gerektirdiklerini de uygulayan Osmanlı varlığını da bu temel esaslara dayandırmıştır. Kültürel yapılanması tüm dünyaya örnek olmuş, teşkilatlanma yeteneği ile sağlam devlet yapısını her daim güçlü kılmıştır. Kendi içerisinde de teşkilatlanma yeteneğini her alanda son derece etkili bir şekilde kullanmıştır. Bu alanlardan birisi de spor olmuştur. Binicilik güreş gibi sporlarda başat rol oynayan Osmanlı okçulukta da hem savaş meydanlarında hem de ok meydanlarında başarılı olmuştur.

Özellikle 13 ve 17. yüzyıllarda bir spor disiplini olarak Osmanlı yaşamının vazgeçilmez bir parçası olan okçuluk örgütsel yapılanması ile de dünyaya örnek olmuştur. Okçular Tekkesi o dönemde tam anlamı ile bir federasyon işlevi görerek örgütlü spor uygulamalarının başını çekmiştir. Başta dini eğitimin verildiği bu tekkeler sporcular içinde tam bir uygulama merkezi olmuştur. Aydın (2000: 11)'da altını çizdiği, okçuluğun geliştirilmesi ve ok talimlerinin düzenli ve devamlı yapılabilmesi için kurulan okçular tekkesinin tam anlamı ile bir spor kulübü veya spor federasyonu şeklinde işlemesi dönemin koşulları dikkate alındığında emsalsiz bir örnek teşkil etmektedir. Sporcuların yeme, içme ve barınmalarının da bu tekkelerde sağlanması; sporcuların sadece sportif açıdan değil ahlak ve kişilik açısından da talim ve terbiye edilmesi tekkelerin sosyal misyonlarına da vurgu yapmaktadır. Zira Yücel (1999: 20), kemankeşlerin yalnızca iyi birer atıcı olmalarının yetmediğini her türlü rekabetin üzerinde saygı ve sevgiye dayanan bir kardeşlik havasının olmasına; kıdemli atıcılara saygıda kusur edilmemesine, aksi durumda cezalandırıldıklarına dikkat çekmektedir.

Okçular tekkesi çağın ilerisini gören ve buna göre adımlar atan bir düşünce ve yönetim yapısının örneği idi. Modern Türk sporunun ve okçuluğunun temellerinin atıldığı bu kurumlar kültüre açıdan da büyük önem arz etmektedirler. Çünkü sadece birer sporcu yetiştirme merkezi değil, bireyin, ahlaki gelişimine bağlı olarak tüm yaşamını şekillendiren eğitimler de verilmektedir. Zira toplumsal yaşamın vazgeçilmez unsurları olan, güven, dürüstlük, bağlılık ve saygı gibi kişilik özellikleri de sporculuktan önce gelmektedir. İyi bir insan yetiştirme misyonunun dışında sosyal örgütlenme modelinin de ayrı ve güzel bir örneğidir bu kurumlar. Zira kurulan sofralar ve yemek şöenleri ile hem tekke bünyesinde olanlar hem de dışardan gelen halk buralarda karınlarını doyurmaktadır. Osmanlı ihtişamının yaşamın her alana yansması ve etkisini göstermesi, sportif uygulamalarda da görülmektedir. Yaşamın ayrılmaz bir parçası olan ok ve okçuluk bir spor disiplinine dönüşürken bu tekkelerin işlevleri oldukça dikkat çekicidir. Belli bir kurumsal yapıya sahip olması, atılan her adımın belli kural ve kaidelere bağlanması da bu kurumların ciddiyetini göstermektedir.

Netice itibari ile okçular tekkesi çağın hem sportif hem de kültürel özelliklerini fazlası ile yansıtmaktadır. Günümüz profesyonel okçuluğun temellerinin atıldığı bu örgütlenmeler Türk spor tarihinde adını altın harfler ile yazdırmıştır. Bu popülist bir yaklaşımdan ziyade uygulamalar sonucunda ortaya çıkan nesnel veriler ışığında ortaya çıkan bir gerçektir.

KAYNAKÇA

1. Arabacı, C. (1999). Osmanlı Spor Kuruluşları-Vakıf İlişkisi, Konya, Osmanlıda Spor Sempozyumu Kitabı.
 2. Aydın, H. (2000). “Türk Yay ve Okları”, Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi, 9, 165.
 3. Güven, Ö. (1999). Türklerde Spor Kültürü. Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
 4. Kahraman, A. (1995). Osmanlı Devleti’nde Spor, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
 5. Keten, M. (1974). Türkiye’de Spor, Ankara, Ay Yıldız Yayınları.
 6. Özden, N. (1999). Türklerde İlk Spor Kulüpleri, Niğde Üniversitesi Bitirme Tezi, Niğde.
 7. Tunç, A. (2000). Osmanlı Devleti’nde Spor: Okçuluk, Niğde Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
 8. Yıldız, D. (2002). Türk Spor Tarihi, İstanbul: Ser Yayıncılık.
 9. Yücel, Ü. (1999). Türk Okçuluğu, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- <http://www.wardom.com.tr/eski-turk-sporlari-uzerine-arastirmalar-t125762.html>). Eski Türk Sporları Üzerine Araştırmalar. (15 Mart 2007).

AHMET HAŞİM'İN PARILTI VE KARANFİL ŞİİRLERİNDE AŞK İZLEĞİ**ЛЮБОВНЫЕ СЛЕДЫ В СТИХОТВОРЕНИЯХ АХМЕТ ГАШИМА П
АРЫЛТЫ И КАРАНФИЛЬ****THE THEME OF LOVE IN AHMET HAŞİM'S POEMS PARILTI AND
KARANFİL****Vedi AŞKAROĞLU****ÖZET**

Aşk, tüm toplumların, tarih boyunca insan hayatını yönlendiren bir kavram olarak üzerinde durduğu ve edebi eserlerde belki de en çok işlenen izleklerden biridir. Aşk izleği, kişisel bir deneyim olarak, farklı sanatçılar tarafından farklı şekillerde işlenmiştir. Ancak genellikle, ya olumlu, yapıcı bir duygu olarak ya da karşılığını bulamamış ve insanı kahreden, acı çektiren nitelikleri üzerinde durulmuştur.

Ahmet Haşim aşk olgusunu, **Parıltı** ve **Karanfil** adlı şiirlerinde, ateş ve alev imgeleri ile birleştirerek, ateşin çağrışımları ile aşk arasında bir analogi kurarak işler. Bu bağlantı, ateş imgesinin sosyolojik, psikolojik ve kültürel çağrışımlarının irdelenmesini zorunlu kılar. Bu bağlamda, ateşin (dolayısıyla da aşkın) analizi, aşkla ilgili içsel devinimleri, aşkın yaratma potansiyeli, yıkıcı yönü ve cinsellikle bağlantısı gibi ilişkilerin ortaya serimini mümkün kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: aşk, ateş, yaratıcılık, yıkıcılık, cinsellik

РЕЗЮМЕ

Любовь является оновным понятием, которое на протяжении существования всего человечества смогла управлять его жизнью. В связи с этим, в литературных произведениях она больше других является объектом внимания. Любовь, как человеческое испытание, разными авторами по разному излагается. Однако, в основном, во многих произведениях любовь не находит соответственного положительного ответа и в соответствии с этим внимание обращается к человеческими мучениями и страданиям.

Ахмет Гашим, в своих стихотворениях Парылты и Каранфиль, любовные события воображает в виде пламени и огня, он находит аналогию между огнём и любовью. Указанная аналогия вынуждет к изучению ассоциации идей, связывающего пламени с социологией, психологией и культурой. В этой связи анализ огня (т.е. любви) указывает на потенциал творения любви, его разрушительную сторону, полове отношения, связанные с внутренними взбудораживаниями любви.

Ключевые слова: любовь, огонь, творчество, разрушение, сексуальность

ABSTRACT

Love is one of the commonest concepts worked on in almost all cultures throughout history, and the most frequently analysed theme in literary works. The theme of love is made a subject differently by different artists as a personal experience. However, it is generally dealt with either as a constructive, positive feeling or as agonizing, torturing experience with one-sided, courtly love characteristic.

Ahmet Haşım works on the love theme in his two poems **Parıltı** and **Karanfil**, by combining it with fire and flame images and constructing an analogy between love and the connotations of fire. This analogous relationship makes it necessary to analyse the social, psychological and cultural connotations of the fire image. In this regard, analysis of fire (and so that of love) makes it possible to reveal inner impulses, creative potential, destructive dimension, and sexual drives associated with love.

Key words: love, fire, creativity, destructiveness, sexuality

1. Giriş

Ahmet Haşım, aşk kavramına duygulanımın ruhun üzerindeki izdüşümü şeklinde yaklaşır. Yaşanmışlıklar bir tarafta durur, yaşanmamış ama hissedilmiş olanlar diğer tarafta. Bir bakıma, tatmin edilen erekler aşkın kapısını açıp kapanmasına neden olurken, aşk ilk başlardaki yakıcı, yok edici potansiyelini kaybeder, öte yandan içselleşmiş ama eyleme dökülmemiş, sadece tek yönlü bir akış biçiminde deneyimlenen duygu birikimi ise şairin yüreğine düşmüş, sürekli alevlerle közleyici, yakıcı, yok edici bir ateşin eziyet ediciliğine dönüşmüştür. Belki de **Parıltı** ve **Karanfil** şiirlerinde işlenen aşkın derinliği ve kalıcı bir kavrama dönüşmesini sağlayan şey ilk çıktığı andaki ateşle dolu, tatmin edilip uslaştırılmamış, uslandırılmamış, ehlileştirilmemiş olan bu özellikleridir.

Bu makalede, aşk izleği “ateş”, “su ve nehir” imgelerinin sembolik, psikolojik çağrışımları doğrultusunda, şairin ruhunda yarattığı sarsıntılar şeklinde incelenecektir. Bilinçaltının yansımaları olarak bu imgeler, sadece bir bireyin aşk konusunda yaşadığı, hissettiği bireysel duygulanımların yansımaları değildirler. Aynı zamanda, aşkın ateş ve su imgeleri ile açıldığı ve bu evrensel olgunun neredeyse tüm insanlar tarafından yaşanabilme olasılığına göndermede bulunacak olan psikolojik birer olgudurlar.

2. Yüreğe düşen kor ve ateşin bilinçaltı çözümlemesi

Parıltı şiirinin ilk sözcüğü, şiirin de açar sözcüklerinden birisi olan ‘ateş’tir. “*Ateş gibi bir nehr akıyordu / Ruhumla o ruhun arasından,*”. Ateş bir nehrin sıfatıdır ve bu nehir akmaktadır. Akışın yönü iki ruh arasındaki karşılıklılık durumunu göstermektedir. Şiirin açar dizeleri olan bu iki dize, ateşten yola çıkarak insanın tarihin en eski dönemlerinden ateşe yüklediği simgesel anlamın açılımını yapmayı bir zorunluluk haline getirir, çünkü şairin aşk kavramını, ifade ettiği ateşle sınamak ve anlamak mümkündür. **Karanfil** şiirinde ise, yine ateş kavramıyla bağlantılı “alev” sözcüğü, açar sözcüklerden birisi olarak şiirde önemli bir anlamsal işlev üstlenmektedir: “*Yarin dudağından getirilmiş / Bir katre alevdir bu karanfil,*”. Tıpkı “*ateşten bir nehrin*” akması gibi, eylemlilik imleyen “*alevden bir karanfil*” **getirilmiştir** şaire. Yine burada da karşı tarafta bir sevgili varken, sevginin akışkanlığının bir tarafta “*akan ateşten nehir*”, diğer taraftan ise “*yarın dudağından getirilen alevden karanfil*” metaforları yoluyla, aşk ile “ateş” ve “alev” arasında anlamsal

bir analoginin kurulduğunu göstermektedir. “*Karanfil*” sözcüğü de şiirin açar sözcüklerinden birisi olarak ateşle ve aşkla ilişkilendirilmiştir. Karanfil, ateş halini, kıvılcımı ve dolayısı ile ateş içindeki aşık insanı imlemesi ile de önemlidir.

Ateş, belki de yaratılış mitolojilerinden günümüze kadar, insan hayatında hem pratik amaçlar hem de duyguların anlatımı için simgesel bir araçtır. Mistik insan ve evren varlığının açıklanması için gizemli, fakat gittikçe daha da yaygın şekillerde bütün kültürlerde önemli bir imge olarak kullanılmıştır. “Türk-Moğol topluluklarının inançlarında çok kutsal sayılan ateşte de bir ruh olduğuna inanılmaktaydı. Ateşin temizleyici, kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruyucu bir unsur olduğu kabul edildiği için ona kurban sunulduğu ve saç yapıldığı bilinmektedir. Altay Türklerinin ve Moğolların dualarındaki tasvirlerde ateş ruhunun otuz ayaklı dişi bir ruh olduğu ifade edilir” (Çoruhlu, 2002:49). Buradaki özelliği ile dişil özelliklerle ilişkilendirilmiş olan ateş, bereket ve doğurganlık işlevleri ile ön plana çıkmış, olumlanan, temizleyici, ruhsal arındırıcı bir güç olarak algılanmıştır.

Ateş yaratıcı özüdür aynı zamanda. Kuran’da insanın yaratılması ‘toprak ve çamurdan’ olmuştur, ama ona canlılık vasfının verilmesi ateşle olmuştur: ‘sonra ona öz nurundan üfledi’. Burada ‘nur’ sadece bir ışık değil aynı zamanda sıcaklığı, yaşamı, hareketi, iradeyi, kısaca nesnel boyutu dışında insanı diğer canlılardan ayıran yaşamsal enerjiyi anlatmaktadır. Bu yönü ile ateş Tanrı’nın özüdür ve yine çift yönlü bir boyuttur: yaratan da, yok eden de O olduğuna göre, ateş de hem yaratabilir hem de yok edebilir.

Alevilik inancında da Tanrı’nın yaratıcı gücü, metaforik bir simgesellik içinde güneşle özdeşleştirilir. Güneş, şems ve nur olarak bilinir. Nurun olmadığı dönemler, genellikle kış dönemleridir ve bu soğukun hükmettiği ölüm, uyku, toprağa çekilme dönemidir. Bu dönemde bütün nebatat toprağın altında, boy uzatabilmek, yaşama tekrar dönebilmek için Nur’u, Şems’i beklerler. Onun ortaya çıkışı yeniden canlanmanın, hayata dönüşün, yeni canların ortaya çıkışının zamanıdır. Şems, yaratıcı bir niteliğe sahiptir, çünkü hem ışıktır hem de ateştir, ısıdır, sıcaklıktır, harekettir, yaşamsaldır, doğurgan değil doğurtucudur. İnsanlar da kişilik özellikleri ile tasvir edilirken, Aleviliğe göre, ‘Şems-i’, ‘Nur-an-i’ olarak nitelendirilirler. Bu nitelemelerde, ışıklı, aydınlık, olumlayıcı, anlayışlı, yumuşak huylu, sevecen nitelikli insanlara bir tanrısal yön atfedilmiş olur. Burada, yaratıcı öz (ya da yaratımın aracı ve simgesi) olarak güneş, ışık ve ateş özellikleri ile doğanın, canlıların varlaşma nedeni olarak düşünülür.

Altaylı Şamanist Türkler arasında anlatılan bir efsaneye göre, önceleri toplayıcılıkla geçinen eski insanlar ateşe muhtaç değillermiş, ancak tanrı onlara et verip pişirmelerini istemiş ve böylece ateş önemli bir ihtiyaç olmuş. Tanrı Ülgen biri ak biri kara taşla gelerek ateşin nasıl yakılacağını göstermiş. Yanma eylemi için kara ve ak olarak iki farklı taşın birbiri ile temas etmesi ve sürtüşmenin gerçekleşmesi gerekmektedir. Temas ve sürtünme özünde cinsel bir eylemdir, ancak önemli olan sürtünen nesnelere aynı varlık kategorisinden ama farklı niteliklerden olmasıdır. Tanrı Ülgen’in ateş yakmak için getirdiği nesnelere her ikisi taştır, ama renklerinin farklılığı dölleyen-döllenen, eril-dişil gibi cinsiyet farklılığını temsil eder.

Ateşin yanmasının doğası düşünüldüğünde mutlak iki gücün birleşmesi gereklidir. Bu birleşmenin bir sürtme / sürtünme ilişkisi olması, iki tarafın ilişkisidir. Örneğin bir kibrit çöpünün kibrite, iki çakmak taşının birbirine, iki farklı taşın birbirine sürtülmeleri sonucu ateş yanabilmektedir. Bu sürtünme kuvveti her iki nesnede mevcut bulunan enerji

potansiyelinin uyarılmasına ve boyut değiştirerek ortaya ateş olarak çıkmasına yardımcı olur.

Ateşin diğer bir ortaya çıkış noktası büyüteç ile güneş ışıklarını yanıcı bir maddenin üzerinde yoğunlaştırmadır. Bir araya gelen ışık çok güçlü bir demet haline gelir ve nesnenin tutuşmasını sağlar. Buradaki ateşleyici öge güneştir, çünkü zaten yanmakta olan bir fiziksel yapısı vardır, ama yine de bir yoğunlaşma, odaklanmaya gereksinim duyar.

Burada asıl olan aşk ile ilintili duygular evreninde, insanın yüreğinde ateş çıkmasıdır. Başka bir deyişle, insanın başka bir insana tutulması, ona aşık olması, onu tensel olarak arzu etmesi, ruhunun ona akması için, karşılıklı olarak ruhların birbiri ile iletişime geçmesi gerekir. Karşıdakinin ruhunu fark edebilme, o ruha doğru bir akışın başlangıcıdır. Tıpkı bir güneş gibi insan da Reich'in 'acunsal enerji' (1991) diye adlandırdığı, bedenin içinde dolaşan, insanın hareket etmesini, düşüncelerin üretilebilmesini, üreyebilmesini sağlayan dış etkiler karşısında sağaltıcı bir niteliği olan yaşamsal enerji olan ateşi içinde barındırır. Bu enerji vücutta birikebilir, özellikle karşı cinsle karşı duyulan aşk duygusunu yaratabilir ve boşalamadığı, boşaltılmadığı zamanlarda vücutta bir güçsüzlük oluşturur, insanı hasta eder. Belki de 'aşk acısı' denen ve insanın içine kapanmasını, hayal aleminde yaşayarak içmeden yemeden kesilmesinin sağlayan neden budur.

Ateşin ortaya çıkmasındaki ilk neden fark ediş ve iki ruh arasındaki karşılıklı sürtünme / yakınlaşma ise, ikincisi ve belki de tek boyutlu, tekyönlü olanı ise odaklanma şeklidir. Bir insan fark edişin hemen ardında, başka bir insana düşünsel, ruhsal veya fiziksel bir odaklanma yaşamaya başlarsa, yavaşça o insanı içine alır, onu içselleştirmeye başlar. Zaman içinde, düşünceleri, eylemleri karşıda odaklanılan nesnenin çevresinde dönmeye başlar. Bir tür istila hareketi gibi, her an onu düşünür, onunla hayali konuşmalar yapar, her an yaptığı her şeyde onun tarafından izlendiğini, dinlendiğini düşünenecek kadar şizofrenik bir duruma geçebilir. İşte "bir nehr akıyordu o ruhla benim ruhum arasından" ve "Yarin dudağından getirilmiş / Bir katre alevdir bu karanfil," tam da bu akışkanlık durumunu anlatır. Üstelik o nehrin "ateşten bir nehr" ile "karanfilin alev" olması ayrıca ateşin simgesel anlamdaki çift işlevliliği ile açıklanabilir. "Ateş tatlılık ve işkencedir. Hazdır, ama her itaatsizliği cezalandırır," (Bachelard, 1995:13). Kısaca ateş ateşle ilişkiye giren bireyin hangi açıda durduğuna bağlı olarak gelişen çift yönlü, farklı işlevlere sahip bir görecelilik arzeder.

1. aşama yukarıda anlatıldığı gibi, ateşin mitolojik ve inançsal boyutu ile ilintilendirilen sağaltıcı, yapıcı, olumlayıcı yönüdür. "Güç, çabukluk, çeviklik, hareketlilik, büyüklük, neşe ve canlılık, ateş sembolü aracılığı ile anlatabileceğimiz duygulardır," (Fromm, 2003:30) Karşılıklı olabildiği zaman bu sağaltıcı yönü ön plana çıkar ve onunla temas eden onanır. Eğer aşk olarak düşünülürse, karşılık bulmuş bir duygu onu hissedenlere mutluluk ve tamlanma duygusu katar. İnsanlar daha üretken, dirimsel bir enerji ile dolar ve yaşama bakışları da yumuşar, anlayışlı, olumlayıcı insanlar haline gelirler.

2. aşama ateşin yok edici, yıkıcı özelliğidir. "İnsan ihtiyacın eseri değil, arzunun eseridir," (Bachelard, 1995:21). İşte arzu ateş olarak insanı ya yeniden kurar, şekillendirir ve yaratır ya da yokluk duygusu olarak, yakar, eritir ve yok eder. Bir insanın tenine ateş dokunduğunda, tensel duygusunu oluşturan hücreleri yakar ve onların işlevlerini ortadan kaldırır. Dokunduğu deri tabakası hissizleşir ve artık duyumsama özelliğini yitirir, başka bir şeyi hissetmez hale gelir. Yine aşk olarak algılanırsa, ateş burada karşılık bulamadığı zaman, onu hissedenin duygusal körelmesine neden olan yıkıcı bir güç halinde görülür. "Arzunun arkasından alevin yetişmesi gerekir, ateşin tükenmesi ve murada ermesi gerekir,"

(Bachelard, 1995:53). Ateşi, aşkı içinde hissedip onun karşılığını bulamayan insanın içindeki yaşamsal enerji boşalamaz ve birikir. Bu birikim ruhsal gerginliğe, hasta eden bir yıkıcı güce dönüşür ve patlamalar şeklinde tezahür eder. İnsan duyusuzlaşır, çevresindeki neredeyse her şeye karşı kayıtsızlaşır ve saldırgan bir kimliğe bürünür. Ruhun içinde çatışma alevleri çakılmıştır ve ateş taşıyanı içten içe kemirir, küle döndürür. Bu küller bir taraftan onayan, sağaltan, onaran ateşin aynı anda ne kadar yok edici bir güce dönüşebildiğinin göstergesidir.

Aşkın doğası üzerine Viking efsanesinde anlatılan bir hikayeye göre, “Brynhild adında, genç ve çok güzel bir kız, Tanrı Odin’in isteklerine boyun eğmez ve onun tarafından cezalandırılır. Onu sihirle uyutur, ancak çok cesur bir erkek tarafından uyandırılabilir. Odin, kızın yattığı yerin etrafını korkunç kıvılcımlardan oluşan yakıcı bir ateşle çevirir. Kızı uyandırmak için ateşin içinde yanmayı, alevlerden bu engeli aşmayı başarmak gereklidir. Bir gün, ünlü kral Sigmund’un oğlu kızın uyuduğu ateş çemberinin yakınından geçerken, kız görür ve onun güzelliğine tutulur. Atını ateşlerin içine sürüp, yanıklar içinde, korkunç alevleri yararak kızın yanına ulaşır ve onu uyandırır...” (Hamilton, 1942:448). Şiirde de, burada olduğu gibi, aşk ateşle / alevle ilintilendirilmiştir.

Bu hikayede aşk olgusu zorlu süreçlerden geçmeyi gerektiren çok zor bir olaydır. Aşık olan kişinin sevdiği insana ulaşabilmesi için yanmayı göze alabilmesi hatta yanması gerekir. Gerçek aşkın arkasında ancak cesaret bulunabilir. Cesur olmayan kişiler, aşkın yakıcılığı karşısında, ateşin yakıcı gücünden korkar, aşktan ve aşık olunan kişiden uzaklaşır. Aşk, yanma ile, ateşle özdeştir. Bir yerde aşık olan eski kimliğinden sıyrılarak, değişmek, dönüşmek ve yeni ve daha aşkın bir varlık seviyesine ulaşmak zorundadır. “Ateşin yol açtığı değişimler derin, çarpıcı, çabuk, harikulade, kalıcı değişimlerdir,” (Bachelard, 1995:55). Aslında aşkın kendisi zaten bir yükseltgeç gibi yarattığı duygulanımlarla insanı daha üstün, daha anlamlı bir varlık biçimine çıkarır. Aşkı özel, vazgeçilmez kılan bu özelliğidir. Ardında ciddi bir özveri, karagözlülük, emek ve kararlılık bulunur.

Viking efsanesi, dünyanın yaratılışını ateşe dayandırır:

“Eskiden yoktu hiçbir şey

Ne kum, ne deniz ne de serin dalgalar,

Ne yer vardı, ne de gök ve yıldızlar...”

“Kuzeyde ölümün don ülkesi, güneyde ise yaşamın ateş ülkesi vardı. Don ülkesinden 12 nehir akarak evreni buzla doldurdu. Ateş ülkesinden ateş bulutları süzülüp buzu eritip sise çevirdiler. Sislerden su damlaları oluştu ve ilk Dev Ymir ve donuk bakireler doğdu. Sonra torunu tanrı Odin Ateş ülkesinden kıvılcımlar alarak gökyüzündeki güneşi ayı ve yıldızları yarattı ve yaşam kalıcı hale geldi,” (Hamilton, 1942:459-460). Yerin, göğün, denizlerin, yıldızların, dünyanın ve yaşamın yaratılması ateşe dayanıyorsa eğer, aynı ateş insanın da yaratılmasını sağlayabilecek bir güç olmalıdır.

Neredeyse tüm kültürlerin yaradılış destanlarında, efsanelerinde, mitolojilerinde ateş doğrudan ya da dolaylı bir şekilde var edici bir güç olarak kabul edilmiş ve böylece ateşin evrensel bir yaratıcı güç olarak algısı ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, ateş ilahi dinlerde hem tanrısal yaratımın aracı, insanın özü, tanrı'nın nesnel boyutu gibi özelliklerle betimlense de cehennem, insanın dünyadaki olumsuz eylemlerinin cezasını çekecekleri yer olarak, yine ateşin emrindeki bir mekan olarak tasvir edilir. Ateş bu iki yönüyle hem bir

yaratım hem de bunun eytişimsel diğer tarafı olan ölümü, yok etmeyi, yok olmayı aynı anda imler.

Haşım, ateşin bu özelliklerini içeren imgeler yolu ile şiirlerdeki “ben” anlatıcının yaşayabileceği potansiyel bir onanmayı, kurgulanmayı, olumlu bir değişim, dönüşüm ya da tersi bir yanma, yıkım ya da yok olma yazgısını serimler. **Parıltı** şiirinde ateşin nehirle bileşke oluşturması, suyun ılıtıcı, güvenlik veren özelliğini ön plana çıkarır. Ama tıpkı ateş gibi, “Su, sembol olarak hem korku, felaket ve kaosu, ama aynı anda sakinliği, sürekliliği ve güveni de temsil edebilir,” (Fromm, 2003:34). Bu durumda, tıpkı Karanfil şiirinde betimlenen *kelebeklerin, alevden karanfile* ilk yönelirken, belki de “*vurulmuş gibi, yer yer / düş(meleri)*” gibi bir beklentide olmamaları gibi, her iki şiirde de su, ateş gibi belirsiz bir sonuç sunmaktadır.

Diğer taraftan, ateşin tersine, nehir imgesi mitolojik simgelerle doludur, su perilerinin, kuğuların, güzel kadınların mekanı olarak genişleyen, ferah mekan olarak algılanır. “Derenin serin şarkısıyla, yaşayan doğanın gerçek sesiyle uyandırılmış kişiye ne mutlu. Her yeni gün onda doğumun devingenliğini yaratır. Gün ağarıırken derenin söylediği şarkı ona bir gençlik şarkısı, gençleştirici bir öğüt gibi gelir,” (Bachelard, 2006:43). Nehrin bu özelliği, şairin olumlu bir aşk deneyimi yaşayacağını sezdirir, ama ateş ögesi bu sezdirmedeki olumlamaya karşı tedbirli bir yaklaşımı zorunlu kılar. Zaten, simgesel boyutu ile iki taraflı olması, akışkan yapısı, vadinin içinde bulunması gibi görsel nitelikleri de nehrin güven veren, sıcak çağrışımlarının yanı sıra, ona, Bachelard’ın belirttiği gibi cinsel bir yön atfeder: “Peki nehrin cinsel işlevi nedir? Kadın çıplaklığını çağrıştırmak... Su zaten doğal çıplaklığı, içinde masumiyeti barındırabilen çıplaklığı çağrıştıır,” (2006:44). Bu özelliği ile ilk bakıştaki güvenli gibi görünse de, su bir anda tehdit haline dönüşebilir. Bu çelişkili durum ise, insanın mahremiyet alanının giriş kapısının kapalı mı açık mı olacağı sorunsalına götürür. Kapının açıklığı, çift yönlü bir cinsel deneyim ve bunu izleyen birleşmişlik, tamlanmışlık duygusunu getirebilecekken, kapalılık duygusu, eylemsizliği, reddedilmeyi, dışlanmayı ve dolayısı ile gerçekleştirilmemiş arzuların kırıklığını getirecektir.

3. Ateşin yaratıcı özü: cinsellik

Aşkın doğasında, bütünleşik olarak aynı zamanda bir birleşme, cinsel bir yönelim de barınır. “*Ruhumla o ruh arasından*” ile “*yarın dudağından getirilmiş*” ifadeleri, aşkın bu bütünleşik doğasına, işteşlik, karşılıklılık üzerine kurulmuş bir ilişkiye gönderme yapar. Ancak bu çift taraflı olma durumu, şiirin “ben” konuşucusu tarafından algılanan tek taraflılığa işaret eder. Başka bir değişle, sadece konuşucunun bakış açısı verili olduğundan, böylesi bir karşılıklı akışkanlık durumunun gerçekten ne derecede var olduğunu bilmek zor görünmektedir.

Aşkın cinsellik üzerine dayandırılması, ateşin ortaya çıkış doğasından kaynaklanır. “Ateşin fethi ilkel olarak cinsel bir fetih”tir (Bachelard, 1995:43). Bir sürtünme kuvveti ya da odaklanma gerekir ki her iki durumda ya fiziksel bir temas, bir dokunma duygusu ya da zihinsel ve duygusal boyuttaki odaklanmanın karşıdakinin ruhuna, bedenine, varlığına işleme isteğini barındırır. Bachelard’ın ifade ettiği gibi, “Sürtünmenin son derece işlenmiş bir yaşantı olduğunu kabul etmek gerekir,” (1995:27). Böylece ateş ortaya çıkar ve aşkı oluşturur. Yine Bachelard’ın ifadesi ile “Ateşin nesnel yeniden üretimi için birinci bilimsel hipotez aşktır,” (Bachelard, 1995:27). Yani tıpkı, sürtünme düşüncesinin ilk insanda ortaya çıkmasının altında yatan cinsel haz gibi, bu sürtünme deneyimi nesnel arasındaki bir sürtünme ve ateşin doğuşuna tanıklık etmiştir.

Bu cinsel boyut, aşka ana rengini veren bir boyuttur ve sadece ateşin ışığını değil, ısısını da beraberinde getirir. Aşkta özlenen bir olma, birleşme, tamlanma duygusudur. Aşk zaten eksiklik hissettiren bir olgu olarak, sosyal doğası olan insanın bir ihtiyacından ziyade, bir sosyal eğilimidir. Aşk seçenek değil, duygusal bir seçimdir. Aşk, ateşle özdeşleşerek, bir yokluğu gidermez, tam tersine ortaya çıkmadan önce mevcut olduğunu dahi fark edemediğimiz yokluk duygusunun aşık olduktan sonra tatmin edilmediğinde boşluğa dönüşmesinin sağlar. Bu yüzden aşk eksiklikleri gidermez, eksiklik oluşturur ve ortaya çıktığı andan itibaren de tatmin edilmesi gerekir. “İnsan severken tutuşuyor ise, bu tutuşurken sevmiş olduğunun kanıtıdır,” (Bachelard, 1995:40). Yani “ateşten bir nehir” akmakta ise ya da “alevden bir karanfil” gelmişse başkasından, bu alev ya da ateşin tutuştuğunun göstergesidir, çünkü tutuşma ile sevmeye, aşk neredeyse eşzamanlı iki olgudur.

Aşk başlar başlamaz, tıpkı ateşin içinden çıktığı ve içine işlediği nesneyi yavaşça eritmeye, değiştirmeye, dönüştürmeye başlaması, içerdeki gizli olanı ifşa etmesi ve sonunda nesneyi yutup küle dönüştürmesi gibi, aşka düşen kişiyi dönüştürmeye başlar. İç dünyasında ya da gerçek hayatta, anlattığı tüm öyküler aşık olunanın dinlediği farz edilerek anlatılır. İster yanında olsun ister uzakta, mekanın yoklaşmasıdır artık aşk, çünkü zihinsel bir yolculuk başlamıştır: “Bahsetti derinden ona halim / Aşkın bu onulmaz yarasından.” Burada, gerçekten ruhlar mı konuşmaktadır sadece, yoksa ruhla imlenen gerçek bir konuşma olduğu bilinmez ama artık yolculuk başlamıştır aşkın denizinde. Bu aşk yaralı bir aşk olarak sunulmuştur, tıpkı **Karanfil** şiirinde, “alevden karanfile yaklaşıp yanarak düşen kelebekler” gibi. Üstelik, **Karanfil** şiirinde, kelebeklerin düştüğü durumdan kendine bir ders çıkarmadan, konuşucu gönüllüce *pervane* olmayı seçmiştir: “Düştükçe vurulmuş gibi, yer yer, / Kızgın kokusundan kelebekler, / Gönlüm ona pervane kesildi.”

“Aşkın onulmaz yarası” ile “kelebekler(in) vurulmuş gibi düş(meleri)” ateşle özdeşleşen aşkın refakatçisi cinselliğin, ruhsal ve fiziksel birleşmenin, aşkın biricik ereğinin ortaya çıkmamasının sonucudur. “Ateş, durmadan değişir, büyür küçülür, fakat yine de belirli bir sürekliliğe sahiptir. ... Güç, enerji, büyüklük ve hareketlilik ateşin en önemli özelliklerindedir” (Fromm, 2003:30). Sonuç ne olursa olsun, kararsız bir doğaya sahip olan ateşin yakacağı nesne olmadığında kendisine dönmesi beklenir. Cinsellikten uzak kalan ve sadece duygu boyutunda, tatminsiz aşkın nesnesi artık çıkış noktası karşıdaki kişi olsa da hedef değiştirmek durumundadır. Enerji ya dışarıya akacak ve rahatlama ile birlikte yitip gidecek ya da onu bünyesinde taşıyan kişinin kendisine yönelecek ve yalımların yakıcılığı kendisine dönecektir, çünkü ateş hareketlidir ve nesnesini tümünden küle çevirmeden durmaz.

Karanfil'de karanfilin / sevgilinin *kızgın bir kokusu* vardır ve tıpkı kelebekleri yakması gibi şairi de yakacaktır. Ancak burada ateşe / aşka teslim olmuş biri olarak, aşığın, tıpkı pervanenin kaçmasının imkansızlığı gibi bu yanma durumundan kaçınması, kurtulması imkansızdır. Aynı durum, **Parıltı**'da da bulunur: birleşme yolu olarak ortaya çıkan ateşten nehir, her iki kişiyi birleştirme potansiyeline karşın onların arasında oluşan mesafeyi de anlatır. Artık ayrı mekandadırlar. Nehrin aksini görebilmek nehrin ayrı taraflarında olmayı gerektirir, çünkü akis ancak üzerine düştüğü yansıtıcı yüzeyin eşit bir açı ile simetrik konumda olan başka bir nesneye çarpması sonucu görülebilir. Bu yüzden, uzaktan nehrin, bir anlamda şairin sevgilisine kavuşmasını engelleyen durumun, sevgilinin yüzüne nasıl yansıdığını izlemekle yetinir şair. Bu görüntü öyle olumlu bir görüntü olmasa gerek ki şair onun bakışından ve dudağından uzaklaşır ve onu sessizce uzaktan seyreder. Burada bakış insanın içini anlatması, akis, içsel olanın dışsal mekanda simgesel olarak

yansıması itibariyle duygunun derinliğini anlatırken, dudaklar ve onlardan kaçınma, şairin bilinçaltında yatan cinsel arzularını su yüzüne çıkarır. Ama doyurulmamış arzuların ardında kalan sadece hayal etmektir, okşamak ve dokunmak yerine aşkın sevgiliye aksi vurdukça onu sessiz bir kabulleniş içinde seyretmektir.

4. Sonuç

Ahmet Haşim, *Pariltı* ve *Karanfil* adlı şiirlerinde ateş ve alev imgelerini kullanarak karşılık bulamayan aşkının yakıcı, azap çektiren sonuçlarını lirik bir tarzda anlatır. Aşkın ateş ve alevle bağdaştırılması, insanlık tarihinin ateşe yüklediği kültürel, sosyolojik ve psikolojik çağrışımlarla okunmasını gerekli kılar. Bu bağlamda, yaratıcı, olumlayıcı ve birleştirici bir yaşamsal güç olabilme potansiyeline sahip ateş, aynı zamanda yıkıcı, yok edici bir güce dönüşebilir. Bunun nedeni aşkla ilintili olarak, cinsellik kavramının da devreye girmesi ve bu cinsel güdülerin tatmin edilmesinin gereklilik şartı gerçekleşmediğinde ortaya çıkan duygusal ve fizyolojik temelli enerji birikimidir. Bu enerjinin boşaltılma ya da birikme durumuna bağlı olarak ateş yıkıcı ya da yapıcı, aşk da üretken ve doğurucu bir birleşmeye ya da kısır ve acı veren bir iç yanmasına doğru ilerler.

Her iki şiirin ana izleği olan aşk, şairin sevdiği kadına doğru akışkan, devingen bir nehir yerine, sadece ateşin nesnesine, taşıyıcısına dönen ve onu içten içe yakıp kavuran yıkıcı bir güce dönüşmüştür. *Pariltı* şiirinde, araya mesafe girmesi ile uzaklaşan bir ilişkinin benzeri, yakınlaşma iması olsa da *Karanfil* şiirinde de işlenmiştir. İlkinde mekan olarak birleştirici/ayırıcı özellikle sunulan nehir gerçek bir mesafeyi de imlerken, ikinci şiirde pervane imgesi simgesel yakınlaşmayı belirtse de karşılıksız kalmanın mesafesini ortaya koyar.

KAYNAKÇA

Bachelard, Gaston. Ateşin Psikanalizi. (Çev. Aytaç Yiğit). Bağlam Yay. İstanbul. 1995

Bachelard, Gaston. Su ve Düşler. (Çev. Olcay Kunal). Yapı Kredi Yay. İstanbul. 2006

Çoruhlu, Yaşar. Türk Mitolojisinin Anahatları. Kabalcı Yay. İstanbul. 2002

Fromm, Erich. Rüyalar Masallar Mitoslar. (Çev. Aydın Arıtan ve Kaan H. Ökten). Arıtan Yay. İstanbul. 2003

Hamilton, Edith. Mythology. Little, Brown and Co. USA. Boston. 1942

Reich, William. Kişilik Çözümlemesi. (çev. Bertan Onaran). Payel Yay. İstanbul. 1991

GELENEKSEL YAKUT (SAHA) OYUNLARI

Afanasiy Semenoviç FEDOROV

(Aktaran: Mayrambek OROZBAEV)

ÖZET

Geleneksel Yakut (Saha) Oyunları başlıklı bu çalışma, A. S. Fedorov tarafından hazırlanmış olup 2011 yılında Yakutski’de “Biçik” yayınevinde neşredilen “Саха Төрүт Оонһуулара (Saha Törüt Oonn’uulara)” adlı kitabın Türkçe aktarımıdır. A. S. Fedorov, bu çalışmasında Yakutça kısmının yanına Rusça ve İngilizcesini de ekleyerek üç dilde yayımlamıştır. Toplam 42 geleneksel Yakut oyununun kuralları anlatılan bu kitapta ayrıca bu oyunlarla ilgili ressam T. A. Boytunov tarafından çizilmiş 42 tane resme de yer verilmiştir.

Kaynak lehçe olarak Yakutça kısmını esas alarak ve aynı zamanda Rusça kısmından da yararlanarak Türkçeye aktardığımız bu çalışmadaki oyunların bir kısmının Türkiye’nin yanı sıra Orta Asya ve diğer coğrafyalardaki Türk halklarında da çeşitli varyantlarda görülmesi dikkat çekicidir.

Anahtar kelimeler: *Yakut, Saha, geleneksel oyun, milli oyun, kültür*

ABSTRACT

This book styled *Geleneksel Yakut (Saha) Oyunları (Traditional Yakut (Field) Games)* is the Turkish translation of the book named "Саха Төрүт Оонһуулара (Saha Törüt Oonn’uulara)" authored through A.S. Fedorov and published by the “Biçik” publishing house in Yakutski in 2011. A.S. Fedorov has published this book in three languages by adding the Russian and English translations thereof next to the Yakut language version. The book includes the rules of a total of 42 traditional Yakut games as well 42 pictures drawn by the artist T.A. Boytunov incident to cited games.

It is noteworthy that some of the games which we have translated mainly from the Yakut language version as the source language by also using the Russian version as reference can be seen in different variations in Turkey as well as in places where Turkic people live in Central Asia and other parts of the world.

Keywords: *Yakut, Sakha, traditional games, national games, culture*

РЕЗЮМЕ

Работа под названием “Традиционные игры якутов” была подготовлена А. С. Федоровой на якутском языке и была издана в 2011 году на национальном книжном

издательство “Бичик” в столице Якутии. Книга на якутском языке называется “Саха Төрүт Оонньуулар”. Книга была опубликована и на английском и на русском языках вместе с якутском. Книга содержит 42 традиционных игр якутов, также расположены 42 картины об играх художника Т. А. Бойтунова.

Книга которой была переведена на турецкий на основе якутского варианта в том числе и русского, заслуживает внимания так как, большинство игр в книге встречаются на разных вариантах как в Турции, так и тюркских народов в Средней Азии.

Ключевые слова: якут, саха, традиционные игры, национальные игры, культура

YAZARIN ÖN SÖZÜ

Milli oyunlar geleneksel Yakut kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Atalarımız günlük hayatlarında onlara büyük önem vermişlerdir. Nadir görülen bayramlarda veya bazı yorucu işlerden sonra dinlenme esnasında güç ve çeviklik gerektiren toplumsal oyunlar ve eğlencelerle yorgunluklarını unutmışlardır. Geleneksel Yakut oyunlarında halkın anlayış özelliklerinin, dünya görüşlerinin, bugüne kadar korunmuş geleneksel inanç değerlerinin ve tabiat kültürlerinin izlerini görmek mümkündür.

Oyunların kökeni Yakut halkının yaşam tarzı, yani geleneksel geçim kaynağı olan özellikle at ve diğer büyük baş hayvan yetiştiriciliği, avcılık ve balıkçılık meslekleriyle sımsıkı bağlıdır. Örneğin, *İnatçı Dana*, *Hasta İneği Kaldırma*, *Suvarma* vd. oyunlarda görüldüğü gibi. Ayrıca özel olarak düzenlenen *İnatçı Boğa* gibi oyunlardaki pehlivanların müsabakaları büyük ilgi görmektedir. Gençler tarafından toplu olarak oynanan oyunlar çok yaygın ve çok da eğlencelidir.

Bu tür oyun ve yarışmalar, henüz gelişme çağında olan genç nesillerin zihinsel ve fiziksel açıdan sağlam, halkının manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, topluma yararlı nesiller olarak yetişmeleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Temelini yazarın kendi anıları ve uzun yıllar topladığı kaynaklar oluşturan “Ataların Oyunları” adlı ilk kitap 1990’da yayınlanmıştı. O günden bu yana epey zaman geçmiştir. İç açıcı yanı, günümüzde Yakut milli oyunları tekrar halkın günlük yaşamında kendi yerini almaya başlaması ve toplumda atalarımızın mirası olan bu oyunları koruma ve geliştirme arzusunun artmasıdır. Bu günlerde milli spor dalları boyunca ülke çapında yarışmalar düzenlenmektedir. Ayrıca bu oyunlar, okullarda ve kültür merkezlerinde yaygınlaşarak yönetmen, koreograf vs. gibi sanatçıların da ilham kaynağı olmaktadır.

Bu ikinci kitabın Rusça ve İngilizceye çevrilerek yayınlanmasına geleneksel Yakut oyunlarına sadece ülkemizden değil, aynı zamanda yurt dışından da duyulan ilgi sebep olmuştur.

BOĞA GÜREŞİ

Yazın ilk aylarında millet biraz dinlenmeye ve eğlenmeye vakit bulur. Eskiden bu dönemlerde boğa güreşi düzenlemişler ve bu manzarayı yediden yetmiş kadar coşkuyla izlemişlerdir. Özellikle hayvanların birbirlerine şiddetli bir şekilde çarpışması çoğu insanın

hafızasında unutulmaz bir anı olarak kalmış ve o bölgede aylarca konuşulmuştur. Çocuklar ise “boğa güreşini” oyuna çevirmişler ve kendi aralarında sık sık oynarlarmış.

Oyunda ebe 3 m’lik oyun alanının sınırlarını belirler ve bu alanı tam ortadan bölen bir çizgi çizer. Oyuncular çizginin iki tarafında eller ve dizler yere gelecek şekilde dört ayak dururlar ve kafalarını birbirlerine dayarlar. Ebenin oyunu başlatmasıyla oyuncular birbirlerini kafayla itmeye başlarlar. Ancak oyun başlar başlamaz rakiplerin birbirlerini kafayla aniden sert vurması yasaktır. Hangi oyuncu rakibini çizgiden 1.5 m uzaklaştırırsa (belirlenen oyun alanından çıkartırsa) o oyuncu oyunu kazanmış olur.

DOKUZ ÖRGÜ

Eskiden büyük zenginler kızlarının saçlarını 9 belikli orta zenginler 7 belikli, sıradan varlıklı aileler 3 belikli yaparlarmış... (Oyunun kökeni bu âdetle ilişkilendirilebilir.)

Ebe dokuzar kişilik iki takım oluşturur. Her takıma birer çember (jant) verir. Her takım kendi çemberinin kenarına 1 m uzunluğunda 27 ip veya ince urgan ya da bir parça saç veya at kılı (ip daha iyi olur) bağlar. Daha sonra bu çember takımdaki tüm oyuncuların boyları yetişebilecek bir yere asılır.

Ebe her iki takımı da kendi çemberlerinden 10 m’lik uzak bir mesafede beklemelerini sağlar. Ebenin işaretiyle oyun başlar ve her takımdan birer oyuncu koşarak kendi çemberine gider ve bir örgü örüp (üç ipi birleştirerek) kendi takımına geri döner. Bir oyuncu kendi örgüsünü tamamlayıp geri geldiğinde takımdaki diğer bir oyuncu oyuna devam eder. Hangi takım kendi çemberindeki tüm iplerin örgüsünü ilk olarak tamamlarsa genellikle o takım oyunu kazanmış olur. Ayrıca ebe takımların çemberlerindeki örgülerin kalitesine, doğru örülüp örülmediğine göre de değerlendirerek (her biri üçer ipten oluşan dokuz örgü ortaya çıkması gerekir) kazanan tarafı belirleyebilir.

Bu oyun yaş özelliklerine bakmaksızın herkes tarafından oynanabilir.

KÖSTEK

Yazın sıcak günlerinde ineklerin memelerinde kurumadan dolayı çatlaklar oluşur ve ayrıca sineklerin ısırılmalarından dolayı da yaralar meydana gelir. Böyle durumdaki ineği sağlamak zordur. Dolayısıyla tekme atmaması için genellikle ineğin arka ayakları kösteklenir.

“Köstek” oyunu eskiden beri en sevilen çocuk oyunlarından. Oyuncular iki takıma ayrılırlar. Ebe oyuncuların önce sol ayak bileğini ve ipin diğer ucuyla sağ ayak bileğini bağlayarak köstekler. İki ayağının arasındaki mesafe çok kısa olmalıdır.

Ebe iki takımı aynı çizgiden geriye doğru çift sıra şeklinde dizer ve onların 15-20 m ilerisine bir işaret koyar. Oyuncuların yarışma sırasında kösteklenmiş halde başlangıç çizgisinden zıplayarak ya da yürüyerek bu işaretten dönüp geri gelmeleri gerekir. Bir oyuncu bu işaretten dönerek kendi takımına ulaştığında oyuna takımdaki diğer oyuncu devam eder. Hangi takım ilk önce oyunu tamamlarsa o takım kazanır. Eğer oyun sırasında bir oyuncunun kösteği çözülür ya da koparsa onu tekrar bağlayıp oyuna devam etmesi gerekir.

Bu oyun kapalı yerlerde, spor salonlarında da oynanabilir.

AYAK BASMACA

Ebe oyunun başladığını söyledikten sonra erkekler ve kızlar iki gruba ayrılıyorlar. Ebe bu gruplardan birer oyuncuyu (yani bir kız ile bir erkeği) çağırır ve ikisini sırt sırta gelecek şekilde yanıştırır. “Güneş doğuyor” diye söyleyince oyuncular sağına ya da soluna dönerler. Eğer onların ikisi de aynı tarafa dönerse bu sefer oyuna devam etmeye hak kazanırlar. Ancak ikisi iki farklı yöne dönerse kendi takımlarına geri giderler. Bu şekilde ebe tarafından oyuna katılacak 5-7 çift tespit edilir. Oyunun devam etmesiyle çiftler sol ayaklarını bükerek yerden kaldırarak rakibinin sağ ayağının üzerine basmaya çalışacaklar. Eğer oyuncuların içerisinde birisi kendi sağ ayağını döndürür ya da yerden keserse o oyuncu yenilmiş sayılır. En sona kalan çiftler oyunu kazanmış sayılırlar.

Kazanan oyuncular yüzlerini güneşin doğduğu tarafa döndürürler. Diğerleri ise birbirlerini omuzlarından kucaklayıp ayaklarını birleştirir ve dizlerini hafif bükerek kazananların etrafında dönerler. Aralarından birisi “güneş doğuyor” deyince diğerleri üç defa bunu tekrarlarlar. Bu motif, *osuhay*¹’da söylenen şarkılarla ilişkilendirilebilir. Onlar da böyle şarkılar söyleyerek zafer kazananları yüceltmişlerdir.

AT YARIŞI

Bu oyunu çocuklar yazın oynarlar. İki çocuk ellerine 60 cm uzunluğunda ikişer kalın değnek alır ve oyunda bu değnekleri kullanırlar.

Oyuncular ellerindeki değneklerden birini kendinden 5 m ileriye bir yere enlemesine koyarlar. Sonra ikinci değneği yerdeki değneğin üzerine fırlatırlar. Bu değnek yerdeki değneğe çarparak ondan daha ileriye gitmesi gerekir. Ardından birinci değneği ellerine alarak diğer ikinci değneğe doğru fırlatırlar. Böylece onlar zıplamış olurlar. Eğer oyunculardan birisi yanlışlık yaparsa o oyunun başlangıç noktasına geri döner ve 5 m ileriye değneklerinin birini yerleştirerek oyuna yeniden başlar. Kim ilk önce değneklerini zıplatarak 20 m’lik bir mesafeye ulaşabilirse o kazanır.

Bu oyun çocukların hareketlerini koordine etmesine, kendilerini fiziksel ve zihinsel açıdan geliştirmelerine yardımcı olur. Günümüzde bu oyun spor salonlarında ve kulüp fuayelerinde oynanabilir.

DİZ SIKIŞTIRMA

Ebe odanın ortasına bir birine bakacak şekilde iki sandalye koyar. Bu sandalyelere iki oyuncu oturur ve birinci oyuncu dizleriyle rakibinin iki dizini birlikte sıkıştırır. İkisinin de kolları arkada olması gerekir. İkinci oyuncu tüm gücüyle kendi dizlerini açmaya çalışır. Eğer dizlerinin arası bir yumruk sığabilecek kadar açılırsa o oyuncu oyunu kazanmış olur. Daha sonra fonksiyonlar değişir. Bu sefer sıkıştırma ikinci oyuncu rakibinin dizlerini sıkıştırır. Oyun oyunculardan birisi dizlerini açamaz ya da sıkıştırılmaz hale gelene kadar devam eder.

Bu oyunda boy uzunluğu aynı olan oyuncuların oynaması tercih edilir.

¹*Osuhay*, Yakutlarda yaz bayramı olarak bilinen *ıstah* bayramında söylenen yakarıdır.

DÖRTNALA KOŞU

Bu oyunu atalarımız *ıstah* (yaz bayramı) şölenleri sırasında oynamışlardır. Bu dörtnala koşu oyununda normal koşu oyunlarındaki sollama kuralları geçerlidir.

Dörtnala koşusunda oyuncular 50 ya da 100 metrelik bir mesafeye yarışır. Ebinin işaretiyle yarışmacılar sol ayağını öne sağ ayağını ise arkaya koyarak koşu fonksiyonunu alırlar. Yarışmanın başlamasıyla ikisini aynı anda hareket ettirip ileriye doğru zıplayarak yarışmaya başlarlar. Kim önce bitiş çizgisine ulaşırsa yarışmayı o kazanır.

Büyük potansiyele sahip olan bu oyun, daha da geliştirilmesi durumunda milli oyunlar içerisindeki yerini alabilir. Ayrıca bu oyun takım olarak da oynanabilir.

LOTA TAKLİDİ

Oyunun ismi Yakut Türkçesinden Türkiye Türkçesine harfiyen “lota taklidi” şeklinde aktarılır. Atalarımız bazı ağır hareketleri bu balığın hareketine benzetmişlerdir. Bu oyunun içeriğinde ayakların teke tek mücadelesi söz konusudur. Oyundaki her oyuncunun amacı sırt üstü yatan rakibinin sağ ayağını kendi sağ ayağıyla öne doğru bastırarak sağ tarafına dönmesini sağlamaktır. Bu dönüş esnası lota balığının ağır “tembel” hareketini andırmaktadır.

Oyuncuların oyundaki esas pozisyonu sırt üstü yatış şeklindedir. İki oyuncu ayakları birbirine bakacak şekilde sırt üstü yatarlar ve sağ elleriyle sıkı bir şekilde tutuşurlar. Tutuşan bu eller oyunun sonuna kadar birbirini bırakmamalıdır. Daha sonra sağ ayaklarını yukarı kaldırıp ayak topuklarını birbirlerine iştirerek sert bir şekilde rakibinin kendisine doğru bastırır ve onu sağ tarafına döndürmeye çalışır. Mücadele sırasında rakiplerin sol ayağı ve sırtı yerden kopmamalıdır.

Bu oyun hem büyükler hem küçükler arasında oynanır.

TÜMSEKLİ YER

Uzun kış mevsiminde evcil hayvanları besleyebilmek adına yeterli yem toplamak için atalarımız sazlı, bataklık bölgelerden, tümseklili alanlardan ot biçmek zorunda kalmışlardır. Bu bölgelerde ot biçme işi zor olmakla beraber özel bir beceri gerektirir.

Oyun için 20 cm uzunluğunda ve 7 cm kalınlığında odun ya da tahta parçaları hazırlanır. Bu parçalardan 7-9 tanesi barakanın (Yakut ahşap evi) ortasına (karışık olarak) konulur. Ebe oyunculardan birini barakanın bir köşesine çeker ve gözlerini bağlayıp üç kere döndürür. Daha sonra odunların bulunduğu tarafa yönlendirir. Hangi oyuncu ortadaki odun parçalarının (tümseklerin) hiçbirine dokunmadan arasından geçerse o oyuncu oyunu kazanmış sayılır. Ancak oyunculardan biri odun parçalarından birine dokunur ya da devirirse o kendisinden sonraki oyuncunun kaç odun parçasını (tümseği) devirdiğini sayar.

SÜRTME AĞI

Yaz tatilinde birçok çocuk bir araya gelerek “sürtme ağı” oyununu oynarlar. Üç çocuk, eğer daha da kalabalık iseler beş çocuk birbirlerinin ellerini sıkı tutarak “sürtme ağını” oluştururlar. Ağı oluşturduktan sonra onlar birbirlerinin ellerini hiç bırakmamaları lazım. Diğer çocuklar da “balık” olurlar (bunların sayısı on civarında olabilir). Oyuncular

önce “gölün” sınırını belirlerler ve bu sınırdan dışarı çıkmaları yasaktır. Ayrıca “sürtme ağı” olanlar gölün içerisine on çocuk sığabilecek bir “buzda açılmış delik (çukur)” belirlerler. “Sürtme ağı” ile gölün içerisindeki “balıkları” yakaladıktan sonra getirerek bu “deliğe” atmaları gerekir. Eğer “balık” bu “deliğin” dışında bir yerde yakalanırsa her türlü çabayı göstererek ağdan kurtulmaya çalışabilir. Ayrıca “sürtmeli ağı” bir balığı üç kez yakalayıp ancak üç keresinde de kaçırırsa, yani “deliğe” götüremezse bu sefer fonksiyonlar değişir, “sürtmeli ağı” oluşturanlar “balık” olurlar.

Bu oyun yazın dışarıda kışın ise spor salonlarında oynanabilir.

KURU OTUN ÜZERİNDEN ATLAMA

İki taraf önce 40 cm uzunluğunda olan 3 ya da 4 kuru bitkiyi (veya ince dal parçalarını) sırayla yere enlemesine yerleştirirler. Bu bitkilerin aralarındaki mesafe 60 cm civarında olmalıdır. Oyuncular ellerinin ucuyla kendi ayaklarının ucundan tutarak bu bitkilerin (ya da dal parçalarının) üzerinden zıplamaları gerekir. Zıplarken elini bırakan ya da bitkilere dokunan kişi yenilmiş sayılır.

Bu oyun takım olarak da oynanabilir.

TAVANI TIKIRDATMA

Eskiden Yakut ahşap evlerinin tavan kirişine kalın iki ip (organ) asılırdı. Bu iplerin ucu tabana değecek kadar uzun oluyordu. Oyunda ebe bu iplerin altına iki oyuncuyu oturtur ve bu oyuncular ayaklarını kullanmadan sadece elleriyle ipe tutunarak yukarıya doğru tavana kadar tırmanması gerekir. Kim önce tavana ulaşarak alınıyla üç kere tavana vurursa o oyuncu oyunu kazanmış olur.

Eski zamanlarda Yakut ahşap evlerinin duvarları alçak olduğu için oyuncular oyun esnasında oturarak tavana kadar tırmanırlardı. Ancak günümüzde spor salonlarında bu oyun ayakta oynanabilir.

HAÇ

Eni 3 cm, uzunluğu 70 cm ve kalınlığı 0.5 mm olan iki tahta yere haç işareti şeklinde konulur. Oyuncular ellerini arkasında tutarak tek ayağıyla bu tahtaların üzerinden, tahtalara dokunmadan zıplaması lazımdır. Ayrıca zıplarken de bir yandan şarkı söylemesi gerekir. Eğer zıplarken tahtalara dokunursa hatalı sayılır ve sıra diğer oyuncuya geçer. Hangi oyuncu yaklaşık bir dakika boyunca şarkı söyleyerek haç şeklindeki tahtaların üzerinden tek ayağıyla zıplarsa o oyunda kazanan taraf olur.

ŞEYTAN YOLUNDA YÜRÜME

Bu oyun kapalı mekânlarda oynanır. Tabana 8-10 metre uzunluğunda düz bir çizgi çizilir. Çizginin sonunda boyu 120 santimden kısa olmayan ve 1 santim eninde bir delik açılacak duvar ya da tahta olması gerekir. Çizginin başlangıç noktasında ise uzunluğunu 10 santim, eni 7 santim, kalınlığı 1 santim olan bir tahta parçası konulur. Bu tahta parçasının tam ortasında 0.5 cm eninde bir delik açılır. Oyuncu sağ eline 12 cm uzunluğunda bir sivri uçlu değnek alır ve sol eliyle sağ kulağının arkasını tutarak eğilir ve sağ elindeki değneğin

ucunu yerdeki tahta parçasının deliğine takarak onun etrafında 9 kere döner. Dönerken gözlerini kapatmamalı ve ellerini de bırakmamalıdır. Döndükten sonra hemen sol elini ve değneğini bırakmadan çizgi üzerinden doğru duvara gitmeli ve duvardaki deliğe değneğinin sivri ucunu sokmalıdır. Eğer duvara doğru giderken çizgiden çıkarsa ya da değneğini deliğe tam sokamazsa oyuncu hatalı sayılır ve sıra diğer oyuncuya geçer.

Bu oyun spor salonlarında takımlar hâlinde de oynanabilir.

TOPAÇ

Küçük bir tahta küpün tam ortasından delik açılır ve bu deliğe kurşun kalemli büyüklüğünde ince bir değnek sıkıştırılarak sokulur. Bu değneğin küpe takılan ucu küpün öbür tarafından 1 cm kadar dışarıya çıkartılır ve küçük bir topaç şeklini alır. Oyuncular topacı masanın üzerinde hızlı bir şekilde çevirerek bırakır. Dönen topaç yavaşlayarak düştüğünde mutlaka küpün bir yüzü yukarıya gelir. Buna göre küpün değnek olmayan dört yüzüne haç, üç çizgi, beş çizgi ve delik işaretleri çizilir.

Oyun başlarken her oyuncuya 11'er adet küçük değnek dağıtılır. Bu değnekler onların "zenginliği" sayılır. Topacı çevirecek oyuncu bu değneklerin bir kısmının ortaya konulması için bir rakam söyler (genellikle birden üçe kadar). Her oyuncu söylenen rakam kadar değneği ortaya koyar. İlk oynayacak oyuncu topacı çevirerek bırakır. Topaç henüz durmadan diğer oyuncular elleriyle masa üstünü tıkırdatarak "delik (çatlak)!" diye bağırırlar. Eğer dönen topaç düştüğünde üç çizgili tarafı yukarıya gelirse onu çeviren oyuncu ortak değneklerden üçünü alır. Ancak haç işareti yukarıya gelirse kendi değneklerinden üç değnek daha eklemesi gerekir. "Delik" resimli tarafı gelirse de yedi adet değnek eklemek zorunda kalır. Eğer beş çizgili tarafı yukarıya gelirse o zaman ortak değneklerin hepsini alır.

Topaç güneş yönünün tersine doğru sırayla çevrilir. Ortak değnekleri kazanan oyuncu arka arkaya tekrar topaç çevirmez. Eğer birisi değneklerin tümüne sahip olursa kazanmış sayılır ve oyun yeniden başlar. Ayrıca oyunculardan birisi tüm değneğini kaybederse de o diğer oyuncuların verecekleri cezayı yerine getirmek zorunda kalır.

KİM KALKABİLİR

Ebe "Kim kalkabilir" oyununu oynayacaklarını duyduğunda oyuna katılmak isteyen birkaç kişi ellerini yukarı kaldırır. Kalkan ellerin sayısına göre ebe oyuncuları iki takıma ayırır.

Oyunda her takımdan birer kişi ortaya çıkar ve yere oturur. Oyuncular sağ ellerini kendi sol kollarının altından geçirerek sol kulaklarını, sol elleriyle de sağ ayaklarının ucunu tutarlar. Ebenin işaretiyle oyuncular yerden yukarıya kalmaları gerekir. Eğer oyunculardan birisi kalkarken ellerini bırakırsa yenilmiş sayılır. Ancak ikisi de ellerini bırakmadan ayağa kalkarsa bu sefer ilk önce kalkan oyuncu oyunu kazanmış olur.

Bu oyun birden çok kişi tarafından oynanabilir.

ÖKÜZ VE KÜTÜK

Yakutistan'da tarımcılık yaygınlaşmaya başladığı dönemlerde atalarımız ekin ekilecek arazi bulmak için ormanların kökünü kazımak zorunda kalmışlardır. Eğlenceli oyunlardan olan “Öküz ve Kütük” oyunu halkın o tarihî dönemlerini yansıtmaktadır.

Oyun iki takım arasında oynanır. Her takım kendi içlerinden birisini “öküz” seçer. Oyunun sonunda rakiplerin (öküzlerin) hiç biri “kütük” olmak istemez.

Rakipler aynı çizgi üzerinde birbirlerine zıt yöne bakacak şekilde dört ayak üzerinde dururlar. Ebe uzun organın iki ucunu birleştirerek bağlar ve onu “öküz” pozisyonunu alan oyuncuların ikisinin de ensesine asarak koltuk altından ve ayaklarının arasından geçirir. Bu şekilde rakiplerin güçlü olanı güçsüz olanını kendi tarafına daha kolay sürükleyebilmeleri sağlanır. Daha sonra rakiplerin tam ortasına (arka ayaklarının geldiği yere) bir çizgi çizilir. Ebenin işaretiyle oyuncuların her biri kendi yönüne doğru (yani ikisi iki farklı yöne) çekmeye başlar. Hangi oyuncu rakibini çizgiden geçirerek kendi tarafına sürükleyebilirse o kazanır ve ona “öküz” derler. Yenilen oyuncu ise “kütük” olur.

ÇELİK

Habilik “çelik” oyununda *kuzgun*, *beygir*, *geyik*, *kısrak*, *tay* denilen 5 ana çelik (figür) ve *inek* olarak adlandırılan 55 adet sıradan çelik kullanılmaktadır. Ana çeliklerden *kuzgun*'un kafasında yıldız işareti, *geyik*'in kafasında 7 boynuz ve karnında küçük delik, *beygir*'in kafasında 5 boynuz, *kısrak*'ın karnı (memeli şekilde) ve 3 boynuzu, *tay*'ın ise 2 boynuzu bulunmaktadır.

Her ana çeliğin birkaç *ineklik* bedeli vardır. Örneğin, *kuzgun* – 10, *beygir* – 5, *geyik* – 7, *kısrak* – 3, *tay* – 2 *inek* eder. Uzunluğu 20-23 cm, kalınlığı 0.5 cm, eni ana çeliğinki 2 cm, *inek* çeliklerinki ise 1 cm olan çeliklerin toplam sayısı 60'tır.

Oyun güneşin istikametine karşı yönde oynanır. Tüm çelikler havaya atılır ve oyuncular onlardan birini havadayken yakalamaya çalışırlar. Hangi oyuncu ana çeliklerden birini yakalarsa oyuna ilk o başlar.

Oyuncu çelikleri avucuna alarak 15-20 cm kadar yükseğe fırlatır ve elinin sırtıyla yakalamaya çalışır. Yakalanan çelikleri tekrar havaya atarak eline almaya çalışır. Eline alan çelikler (inekler) oyunculara ikiye ikiye paylaşılır. Eğer oyuncunun elinde tek bir çelik kalırsa onu kendisi alır ve oyuna devam eder. Oyuncu mümkün olduğu kadar ana çelikleri birer birer yakalamaya çalışır. Eğer oyuncu ana çeliklerden birini yakalarsa o çeliğin karşılığı kadar *ineği* kendine alır. Ancak oyuncu çift sayıda çelik yakalarsa oyun sırası diğer oyuncuya geçer. Böylece tüm *inekler* yakalanır ve sıra ana çeliklere gelir. Oyuncu sağ elinin içine 5 adet çeliği yerleştirir ve havaya atarak elinin sırtıyla yakalamaya çalışır. Yakalanan çelik tekrar havaya atılır ve bu kez orta ve yüzük parmakla yakalamaya çalışılır. Oyunun sonunda oyuncular *ineklerini* sayarlar ve elinde en çok *ineği* olan oyuncu “bey” olur. Yenilen oyuncu masanın altına girer ve orada “beyin” masanın üzerine üç kere tıkırdatmasını bekler. Eğer “bey” her hangi bir nedenle elini üç kere masaya vurmazsa yenilen oyuncu sonraki oyun bitene kadar masanın altında oturur.

AT YARIŞI

Eskiden beri en çok sevilen çocuk oyunlarından.

Oyunda 3-5 çocuk aynı çizgi üzerine ellerini yere dayayarak dörtnala koşu pozisyonunu alırlar. Yarışma genellikle 30-50 metrelik bir mesafeye yapılır. Ebenin işaretleriyle yarışma başlar ve oyuncular at taklidi yaparak yarışırlar. Finişe ilk ulaşan oyuncu oyunu kazanmış olur.

KİLİT

Ebe yere iki paralel çizgi çizer. Çizgilerin arasındaki mesafe 2,5 ya da 3 metre olması gerekir. Rakip iki oyuncu bu çizgilerin ortasına gelir ve sağ ellerinin orta parmaklarını iliştiyerek oyunun başlamasıyla her biri rakibini kendi tarafına çekmeye çalışır. Kim rakibini çekerek kendi tarafındaki çizgiyi geçerse o oyuncu oyunu kazanmış olur. Eğer oyun esnasında oyunculardan biri iliştiirdiği parmağını düzeltir ya da bırakıverirse o yenilmiş sayılır.

YÜZÜK SAKLAMA

Oyuncular çiftler halinde sırayla oturur ve herkes kendi ellerini birleştirerek kepçe şeklinde yaparak dizlerinin üzerine koyarlar. Ebe (onun eşi olmaz) yüzüğü eline alır ve oyunculardan birisinin avucuna bırakır. Ancak yüzüğü alan oyuncu onun kendisinde olduğunu kimseye söylememesi gerekir. Ebe herkesin avucuna yüzük bırakmış gibi yaparak dolaşıktan sonra: “Yüzüklü kişi yerinden kalk!” der. Avucunda yüzük olan oyuncu ebenin emrini duyar duymaz hemen yerinden fırlaması gerekir. Yoksa yanındaki eşi onu engellemeye çalışır.

Eğer yüzüklü oyuncu eşinin engeline takılmadan ayağa kalkabilirse oyunu kazanmış sayılır ve ebenin yerine geçer. Ebe ise onun yerine oturur.

Ancak yüzüklü oyuncu yerinden kalkmaya yetişemezse yenilmiş sayılır ve ebe yüzük bırakma görevine devam eder. Ebe oyunun devamında daha önce yerinden kalkamayan oyunculara da tekrar yüzüğü bırakabilir. Eğer bir oyuncu arka arkaya üç kez yerinden kalkamaz ise, yani yenilirse bu sefer ebe tarafından cezalandırılır ve yüzük artık bu çiftte verilmez. Oyuncu cezalı durumdan çıkmak için şarkı söylemesi ya da dans etmesi gerekir.

HASTA İNEĞİ KALDIRMA

Uzun kış aylarında hastalanan (üşüten) bir inek yazın da çok zayıf olur ve bazen ayakta bile duramaz. Böyle durumlarda zayıf hayvanı birkaç kişi güçlkle ayağa kalkmasını sağlamaya çalışır. “Hasta ineği kaldırma” oyununun işte bu olayla ilgisi olduğunu söyleyebiliriz.

Ebe oyunculardan birisini yere oturtur ve iki eliyle sağ ayağının tabanını tutmasını sağlar. Oyuncu sağ ayağını kollarının yetişebileceği kadar ileriye uzatmalı ve bununla birlikte ellerini bırakmadan sol ayağının desteğiyle yerinden kalkmalıdır. Eğer oyuncu üç kere deneyip de bunu başaramazsa (ayağa kalkamazsa) ona “hasta inek” derler.

Bu oyun takım olarak da oynanabilir.

BEYEFENDİ

Kurala göre bu oyuna 5-7 çocuk katılır. Her oyuncu kendisine *ayı, kurt, tilki, porsuk* vs. gibi yırtıcı hayvanlardan birinin adını alır. *Ayı* olan oyuncu alanın ortasına gelir ve diğer “yırtıcı hayvanların” yakalamaları için topu yukarıya atar. Hangi oyuncu topu yakalarsa o “beyefendi” olur ve bundan sonra topu “yırtıcı hayvanlara” o atmaya başlar. Kendisine atılan topu oyuncu yakalayıp başkasına vurması gerekir. Ancak hata yaparsa (topu tutamazsa ya da isabet ettiremezse) “beyefendi” onu “mahkemeye” çıkarır. Eğer “sanık” “mahkemede” yanlış cevap verirse ya da susarsa arka tarafında bekleyen oyuncu onu iki omzundan tutup dizleriyle “sanığın” diz arkasına vurarak yere çökertir. Örneğin, “mahkeme” sorgusu şu şekilde gerçekleşir:

“Beyefendi”: Tilki, sen niçin avluya girdin?

“Tilki”: Burada farelerin olduğunu söylediler.

“Beyefendi”: Sen burada ayı, kurt ve porsuk olduğunu bilmiyor muydun?

“Tilki”: Hayır, duymamıştım.

İşte burada tilki yanlış cevaplamış oluyor. Doğru cevap “bilmiyordum” olacaktı.

İNATÇI DANA

Bu oyunu çocuklar da yetişkinler de severler.

Yere aralarında 3-4 m’lik mesafe olan iki paralel çizgi çizilir (bazıları bu iki çizginin tam ortasına bir çizgi daha çizerler). Ebe rakip iki oyuncuyu birleştirecek şekilde bir kemer ya da havluyla boynundan bağlar ve iki çizginin ortasına koyar. Oyunun başlama pozisyonunda oyuncuların elleri arkada ve kendi ayaklarının arasında 30 cm mesafe olması gerekir. Oyun sırasında rakiplerin kafalarını aşağıya eğmesi ve silkme, dönme gibi ani bir hareketin yapması yasaktır. Oyun rakiplerin boyunlarına zarar vermeyecek kadar ritimli bir şekilde oynanması gerekir.

Ebenin oyunu başlatmasıyla çizgi içindeki oyuncular birbirlerini kendi tarafına çekmeye çalışırlar. Hangi oyuncu rakibini boynuyla çekerek kendi tarafındaki çizgiden geçirebilirse o kazanır. Oyunda rakibi tarafındaki çizgiden geçen ya da oyun sırasında düşen oyuncu yenilmiş sayılır ve ona “inatçı dana” derler.

KAKIM

Bu oyun ergenlik çağındaki gençler tarafından oynanır. Oyunda gençler kendilerinin fiziksel üstünlüklerini, esnekliklerini ve becerilerini gösterirler. Atalarımız bu tür özelliklere sahip insanları kakıma benzetmişlerdir.

Oyuncular ellerini ve ayak parmaklarının uçlarını yere dayarlar (kollar düz olmalıdır). Ebenin oyunu başlatmasıyla oyuncular havaya doğru zıplayarak ellerini kulaklarına dokundurup tekrar yere inerek ilk baştaki pozisyonlarını almaları gerekir. Bu durumda dizlerini de bükmemeleri gerekmektedir. Oyunda rakipler birbirlerinden daha yükseğe zıplamaya çalışacaklar.

Oyunun genel kuralı şöyle: ebe oyuncuları iki takıma ayırır. Oyun sırasında her takımdan birer oyuncu ortaya çıkar. Oyun ebenin işaretleriyle başlar. Rakiplerden biri ellerini

kulaklarına dokunduramazsa ya da dizlerini bükerse oyunu bırakır. Hangi oyuncu daha yükseğe zıplayarak ellerini kulaklarına dokundurabilirse oyunu o kazanır.

Bu oyun her ortamda oynanabilir.

SUVARMA

Kışın Yakutlar büyükbaş hayvanlarını buzun açılmış ya da özellikle oyulmuş yerlerine götürüp sularlar. Bu oyun, buzun kenarında su içmeye çalışan hayvanların hareketlerini çağrıştırmaktadır. Atalarımız hayvanların bu hareketlerini gözlemleyerek oyuna çevirmiş olabilirler.

Yere büyük bir kova konulur ve içine su doldurulur. Oyunun ebesi oyuncuları belirler. Oyuncu sağ eliyle sol kulağını, sol eliyle de sağ dizini bükerek ayak bileğinden tutar ve bu şekilde eğilerek kovadaki sudan içmeye çalışır. Eğer oyuncu oyun sırasında ellerini bırakırsa yenilmiş sayılır ve oyundan çıkar. Aksine ellerini bırakmadan kovadaki sudan içerse oyunu kazanmış olur.

DİZ ÜSTÜNDE TAHMİN ETME

Ebe 5-6 oyuncuyu iskemleye oturtur. Oyunculardan birisini seçerek gözlerini bağlar. Daha sonra iskemle üzerindeki diğer oyuncuların yerlerini değiştirerek gözleri bağlı oyuncuyu bu oyunculardan birinin dizleri üzerine oturtur ve kimin dizleri olduğunu sorar. Eğer gözleri bağlı oyuncu üzerine oturduğu dizlerin kime ait olduğunu bilemezse, ona “Sen kimsin?”, “Kaç yaşındasın?”, “Dışarı sıcak mı?” vs. gibi en fazla üç tane soru sorabilir. Ancak iskemle üzerinde oturan diğer oyuncu da dizlerinin üzerinde oturan gözleri bağlı oyuncunun sorularına ses tonunu değiştirerek cevap verebilir. Eğer oyuncu üç kere yanlış tahmin yaparsa cezalı duruma düşer ve sıra diğer oyunculara geçer. Hangi oyuncu oyun sırasında tüm oyuncuların dizlerini doğru tahmin ederse o oyuncu kazanmış sayılır ve yenilen oyunculara ne gibi ceza verileceğine de o karar verir.

ATI EYERLEME

Yakut barakalarının içerisinde iki direğin arasına 120 cm yükseklikte bir urgan bağlanır. Oyuncu eline 110 cm uzunluğunda ince bir değnek alarak (bazen oyuncunun gözlerini de bağlarlar) urganın üzerine uzunlamasına oturur ve ayaklarını birbirinin üzerine koyarak yerden keser.

Ebe oyuncuya “atın kafası nerede?” diye sorar. Oyuncu elindeki değneğini ön tarafındaki ipin ucuna dokundurarak göstermesi gerekir. Eğer oyuncu dengesini kaybetmeden bunu doğru gösterebilirse ebe tekrar soru sormaya devam ederek: “Atın kuyruğu nerede?” diye sorar. Bu sefer oyuncu üzerine oturduğu ipin arka tarafındaki kısmına değneğini dokundurarak göstermesi gerekir. Böylece oyuncu elindeki değneğiyle atın yelesi, kulakları, gözleri, kasık ve toynakları gibi vücudunun her bölgesini göstermesi lazım.

Bu oyun okul, spor salonu vb. gibi kapalı mekânlarda da oynanabilir. Yalnız urganın kalınlığı 2-3 cm olmalıdır. Aşağıya ise kalın hasır serilebilir.

ANNA VE BÖRDÖ

Bu oyun yazın avluda oynanır. Anna ile Bördö beşer kişilik iki takımın kaptanlarıdır. Kaptanların oyun alanının iki kenarında birbirlerine zıt bulunan “evleri” vardır. Oyunun başlangıcında Anna ile Bördö avlunun (oyun alanının) ortasına gelerek sol omuzlarını birbirlerine dayayarak dururlar. Bu esnada iki takımın oyuncuları “evlerinden” çıkarak oyun alanının kenarından koşmaya başlarlar. Anna ile Bördö takımlarının ilk karşılaşmalarından sonra hemen birbirlerinin takımlarının peşine düşerler. Yani, Anna Bördö’nün takımının, Bördö ise Anna’nın takımının peşinden kovalar. Her iki takımın oyuncuları da bu kaçış esnasında “evlere” girmeyecekler. Ancak onları kovalayan rakip takımın kaptanı bir oyuncuya elini dokundurursa o oyuncu rakip takımın kaptanına ait “eve” girer. Örneğin, Bördö rakip takımın bir oyuncusuna elini dokundurursa o oyuncu Bördö’nün “evine” girmesi gerekir. Böylece hangi takımın kaptanı rakip oyuncuların tamamını ya da çoğunu ilk önce kendi evine toplarsa o takım kazanır.

Bu oyun spor salonlarında da oynanabilir.

ÇUKURLAR

Avlu içinde ya da bir oyun alanında aynı çizgi üzerinde 4 cm’lik aralıklarla oyuncuların sayısı kadar küçük çukur kazılır. Oyun genellikle 8-10 çocuk tarafından oynanır. Oyuncular önce aynı sıraya dizilirler ve koşarak gidip kendilerine birer çukur seçerler.

En son sıradaki çukura sahip olan çocuk küçük bir topu eline alarak onu az ilerideki çukurların üzerine doğru yuvarlatır. Top hangi çukura düşerse o çukurun sahibi topu hemen eline alarak kaçmak üzere olan diğer çocuklardan birine vurur. Kendisine top isabet eden çocuk hemen topu alarak bir başka çocuğa vurur. Eğer oyunculardan birisi topu bir başkasına isabet ettiremezse o zaman “borçlu” sayılır ve kendi çukurunun üzerine bir işaret koyar.

Oyunun sonunda kimin kaç tane “borcu” olduğu hesaplanır ve “borçlu” olanlar bir sıraya dururlar. “Alacaklı” olanlar ise “borçlu” olanlara her “borcu” için topla üçer kez vururlar.

DESEN YAPMA

Oyuncular kömürle tahta küreğin üzerine resim çizerler. Bu oyun genellikle iki takıma ayrılan altı oyuncu tarafından oynanır.

Ebenin talimatıyla takımlar ev, ağaç vb. şeylerden birisinin resmini çizerler. Önce her iki takımın oyuncularının gözleri bağlanır. Daha sonra her takımdan birer oyuncu çağrılır. Bunlardan birisi önce küreği bulur ve eline kömürü alarak ebenin istediği resmin bir kısmını çizer. Daha sonra sıra diğer takımın oyuncusuna gelir. O da başka bir küreğe ebenin istediği resmin bir kısmını çizer. Oyun böylece devam eder ve her takım kendi küreğine gözleri bağlı şekilde ebenin istediği resmi çizmek zorundadır. Takımdaki tüm oyuncular oynadıktan sonra resimler değerlendirilir. Hangi resim güzel çizilmiş ve boyanmış ise o resmi çizen takım kazanır.

Bu oyun günümüzde okullarda, spor kulüplerinde oynanabilir. Resimler takımlardan 8-10 metre uzaktaki yazı tahtasına tebeşir ile çizilebilir.

Desen yapma oyunu oyuncuların düşünce ve hayal gücünü geliştirir.

KÖREBE

Bu oyun on veya ondan fazla kişi tarafından oynanabilir. Oyuncular ellerini birleştirerek yuvarlak bir çember oluştururlar. Ebe çemberin içine girer ve 3-4 kaçacak oyuncu ve 1 tane de onları kovalayacak oyuncuyu belirler. Daha sonra kovalayacak oyuncunun gözlerini bağlar ve yerinde 5-6 kere döndürür. Ebe kovalayacak oyuncuya şöyle sorular sorar:

- Alper, sen burada mısın?
- Buradayım.
- Alper, sen insanları bulabilir misin?
- Hemen bulabilirim.
- O zaman biz 30'a kadar sayalım sen de insanların üçünü yakala (bul).

Ebe onu çemberin içine bırakır. Ayrıca kaçan oyuncular kaçarken çemberin dışına çıkmamalıdır. Eğer kovalayan oyuncu bu süre içerisinde kaçanlardan birini yakalayamazsa kaçan oyuncular "Alper!" diye bağırlar. Ebe de oyunu durdurur ve kovalayan oyuncunun gözlerinin bağımlı çözerek kaçanları yakalayamadığı için cezalandırır. Ancak kovalayan oyuncu kaçan oyunculardan birini yakalayabilirse o oyuncu oyunda kazanan taraf olur.

SU TAŞIMA

Bu oyunda da iki takım arasındaki mücadele söz konusudur. Odanın (salonun) dört köşesine birer tane büyük ahşap kâse konulur ve bunların ikisine su doldurulur. Diğer ikisinin de içi boş bırakılır. Her iki takıma birer tahta kaşık verilir. Takımlardan birer oyuncu ortaya çıkar ve aynı zamanda oyuna başlarlar. Oyuncular koşarak suyla dolu kendi kâselerine giderler ve elindeki kaşığa su doldurarak diğer köşelerdeki kendilerine ait boş kâselere götürüp boşaltırlar. Bundan sonra kaşık kendi takımındaki diğer oyuncuya verilir. Böylece her takım kendine ait kâsedeki suyun tamamını diğer boş kâseye taşırlar. Hangi takım kendi kâsesindeki suyu diğer kâseye ilk önce aktarırsa o takım kazanır. Ancak bu yarışmada kâselerdeki suyun taşınırken ya da boşaltılırken dökülüp dökülmemesine de önem verilir. Eğer oyunu ilk önce tamamlayan takımın kâsesindeki su diğer rakip takımın kâsesindeki taşınmış sudan az ise (dökülmeden dolayı) o zaman yenilmiş sayılır. Bu şekilde yarışma sırasında yapılan işin kalitesi de değerlendirilmiş olur.

Bu oyun spor salonlarında da oynanabilir. Ayrıca kâsenin yerine kova, kaşığın yerine bardak da olabilir. Su taşıma oyunu çok ilginç ve aynı zamanda coşkulu bir oyundur.

BİLEK GÜREŞİ

İki kişi masanın kenarına karşı karşıya oturur. Sağ ellerinin dirseğini masanın üzerine dayar ve başparmaklarını iliştiyerek birbirlerinin ellerini sıkı tutarlar. Rakipler oyun sırasında dirseklerini masadan kaldırmadan birbirlerinin bileklerini dışa doğru bükmeye çalışırlar. Hangi oyuncu rakibinin bileğini dışa doğru bükerse o kazanır. Bu oyun sol elle de aynı şekilde oynanabilir.

Eskiden atalarımız bu oyunun sayesinde kimin daha güçlü olduğunu tespit etmişlerdir.

HORUZ DÖVÜŞÜ

Bu oyunun kökeni çok eskilere, boylar arasında iç savaşların sık yaşandığı akıncılık dönemine (“Kırgız dönemi”) dayanmaktadır. Oyun, genellikle düşmana karşı kazanılan zafer kutlamalarında oynanmıştır.

Oyuncular dairenin kenarında dururlar. İki rakip oyuncu dairenin ortasına gelir ve oyundaki başlangıç pozisyonunu alırlar. Sol ellerini arkaya alarak sağ elleriyle geriye bükmüş kendi sol ayaklarının ayak bileklerinden tutarlar. Rakipler oyunun başlamasıyla ellerini bırakmadan sağ ayakları üzerinde zıplayıp birbirlerini omuzlarıyla itekleyerek dairenin dışına çıkarmaya çalışırlar. Oyun sırasında oyuncular ayak bileğini tutan sağ elini hiç bırakmamaları gerekir. Eğer oyunculardan birisi oyun sırasında ellerini bırakıp yere otursa yenilmiş sayılır. Ancak (rakibinin itmesiyle) yere otursa bile sağ elini ayak bileğinden bırakmazsa o zaman tekrar ayağa kalkarak oyuna devam edebilir. Ayrıca bu durumda ayağa kalkarken de sağ elini bırakmaması gerekir.

Bu oyun takımlar arasında da oynanabilir.

DEĞNEKLE DÖNME

Bu oyun için uzunlu 1 m ve kalınlığı 3 cm olan bir ucu sivri değnek lazım. Ayrıca bu oyun pürüzsüz ve kaygan olmayan bir zeminde oynanmalıdır.

Oyuncu sol elinin uç kısmıyla değneğin sivri ucunun 8-10 cm yukarisından tutar. Sağ eliyle de değneğin diğer ucundan tutar. Daha sonra değneğin sivri ucunu belirlenen zemine dayar ve ellerini kaydırmadan, yere de düşmeden kendi etrafında yavaşça dönmeye başlar. Bir kere tamamen döndükten sonra ayağa kalkabilir. Eğer oyuncu dayağı yere dayadıktan sonra çok hızlı bir şekilde dönerse ya da ellerini değnekten kopartır veya kaydırırsa yenilmiş sayılır.

“Değnekle Dönme” oyunu takımlar arası müsabakalarda sık oynanır.

İNATÇI BOĞA

Bu oyun eski zamanlarda çok yaygın oynanan ve herkesin ilgisini çeken, dolayısıyla bazı tartışmalara da neden olan oyunlardanmış. Oyunun coşkusuyla bahse girenler bile olmuştur. Eğlence tertipleyen evin sahibi bu oyunun kazananları için ödül olarak et, yağ, “çohoon” (erikten yapılmış bir tür yemek) gibi yemek çeşitlerini ikram etmişler.

Bu oyunda iki sağlam adamın güçleri ölçülür. Bunlardan birisi elleri ve dizleri yere dayanmış şekilde dört ayak durur (Boğa olur). Onun boynuna boğazını sıkmayacak şekilde kalın ve uzun kayış geçirilir. Kayışın diğer ucu göğsünün altından ve ayaklarının arasından geçirilerek rakibinin eline verilir. Boğa olan oyuncu dört ayakla ileriye (kapıya ya da belirlenen çizgiye) doğru tüm gücüyle hareket eder. Rakibi ise elindeki kayışı kendine çekerek onun kapıya ulaşmasına engel olmaya çalışır. Kayışı hangi oyuncu kendi tarafına çekebilirse oyunu o kazanır.

ÖRME BONCUK

Oyuncular her takımda sekizer veya dokuzar oyuncu olacak şekilde iki takıma ayrılırlar. Oyunun ebesi her iki takım için ayrı ayrı kâselere siyah ve kırmızı boncuk

getirerek oyunculara 10-15 m uzaktaki masa ya da taburenin üzerine koyar. Kâselerdeki siyah ve kırmızı boncukların her ikisinin de sayısı o boncukları kullanacak oyuncuların sayısı kadar olmalıdır. Ebe kâselerin yanına ayrıca 20 cm uzunluğunda birer beyaz ince ip koyar. Oyunun başlamasıyla her takımdan birer oyuncu koşarak kendi kâsesine gelir ve sırayla önce siyah ardından da kırmızı birer tane boncuğu ipe dizer ve geri gider. Sonra sıra takımdaki diğer bir oyuncuya gelir ve o da aynı masaya doğru koşarak boncuk dizme işlemini devam ettirir.

Hangi takım kendi kâsesindeki boncukları ipe önce ve hatasız dizerse o takım kazanır.

KÜTÜK PARÇASINI DÜŞÜRME

Oyuncular birbirlerinin ellerini tutarlar ve bir çember oluştururlar. Çemberin tam ortasına 50 cm uzunluğunda ince bir kütük parçasını dikey şekilde koyarlar. Oyunun başlamasıyla oyuncular ele ele tutuştukları halde kütük parçasının etrafında hızla dönmeye başlarlar. Dönerken mümkün olduğu kadar kütüğe yaklaşmaya ancak ona dokunmamaya çalışırlar. Ayrıca dönerken birbirlerinin ellerini de bırakmamaları gerekir. Dönerken kütük parçasına çarparak onu düşüren oyuncu çemberden ayrılır ve diğerleri kütük parçasını tekrar dikey şekilde koyarak dönmeye devam ederler. Çember yapan oyunculardan en sona kalan iki oyuncu kütük parçasına çarpması için birbirlerini kendilerine doğru çekerler. Oyunun sonuna kadar hangi oyuncu ortadaki kütük parçasını düşürmezse o kazanır.

Bu oyunu erkeklerle beraber kızlar da oynayabilir.

YAĞ ÇIKARTMA

Ebe oyuncu güçlü ve sağlam bir kişiyi direğin yanına oturtur. Bu oyuncu direğe sıkıca sarılması gerekir. Onun arkasına sırayla diğer oyuncular otururlar. Her oyuncu önündeki oyuncunun belinden sıkıca kucaklar ve böylece bir zincir oluşturulur. Ebe ayakta duran diğer bir oyuncuya bakarak (kurala göre bu oyuncu da güçlü ve sağlam olmalı) “Hadi, kış stoklarını çıkartın!” der. O da gidip “zincirin” en sonundaki oyuncuyu kendine doğru çeker. Oturanlar birbirini çok sıkı tutarak kopmamaya çalışırlar. Eğer zinciri oluşturan oyunculardan birisi elini bırakırsa “koparıcı” oyuncu onu sürükleyerek karşı tarafa götürür. Böylece “koparıcı” oyuncu birbirlerine sarılarak oturan oyuncuları tek tek kopararak en sonunda direğe sarılan oyuncuya ulaşmalıdır. Sonra onu da direktten koparması gerekir. Eğer “koparıcı” oturan oyuncuların tümünü direktten koparamazsa o zaman ona ceza verilir ve direğe sarılmak zorunda kalır. Ancak “koparıcı” tüm oyuncuları direktten koparırsa kopan oyuncular ona “Direkten bizi ayırdığın için teşekkür ederiz!” diye üç kere teşekkür ederler. Bundan sonra onun isteklerini yerine getirmeleri gerekir. “Koparıcının” oyun sırasında diğer oyuncuları gıdıklaması ya da çimdiklemesi yasaktır.

TAY

Bu oyundaki motiflere günümüz Yakut danslarında sık rastlanır. Eskiden bu oyun genellikle kıştan yaza ya da yazdan kışa geçiş dönemlerinde oynanırdı.

Oyunda kız ile erkek karşı karşıya gelirler ve birbirlerinin ellerini tutarlar. Erkek sağ eliyle kızın sol elini, sol eliyle de sağ elini tutar. Ancak, oyunun başlamasıyla birbirlerinin ellerini bırakmadan herkes kendi etrafında dönmelidir. Bu oyun iki ya da üç çift arasında

oynanır. Oyun alanı inişli çıkışlı bir yer olmalıdır. Eşinin ellerini bırakmadan kendi etrafında dönen çiftler önce yokuşa doğru ilerlemeli ve daha sonra inişe geçmelidir. Hangi çift birbirinin elini bırakmadan ilk önce sona ulaşırsa oyunu onlar kazanmış olurlar.

ÇAKIL TAŞLARI

Oyun için tahtadan ya da alabalık omurgalarından 1 x 1.5 cm ebadında 5 adet küp hazırlanmalı ve bu küplerden biri “ana küp” olarak bir tarafı işaretlenmelidir. Oyuna katılanların sayısı sınırlı değildir.

Oyuncular masanın etrafına karşı karşıya otururlar. Ebe küpleri eline alır ve yukarıya fırlatır. Oyuncular küpleri havadayken yakalamaları gerekir. Hangi oyuncuya işaretli küp gelirse oyuna önce o başlar.

Oyuncu önce sağ avucuna beş küpü alır ve aynı eliyle “ana küpü” havaya fırlatır. “Ana küp” geri inene kadar avucundaki diğer dört küpü masanın üzerine koyar ve henüz havada olan “ana küpü” yakalar. Daha sonra “ana küpü” tekrar havaya atıp tutarak masa üzerindeki küpleri birer birer toplar. Bundan sonra oyunun ikinci aşamasına geçer. İkinci aşamada, küpleri ikişer ikişer toplar. Üçüncüde ise, “ana küpü” havaya atıp tutarken önce bir adet küp alır ve daha sonra masa üzerindeki diğer üçünü bir hamlede alır. Oyunun dördüncü aşamasında dört küpü bir hamlede alır. Beşincisinde ise, “ana küpü” havaya atıp tutarak elindeki tüm küpleri birer birer masa üstüne dizer ve tekrar hepsini bir hamlede toplar. Altıncı oyunda küpler masa üzerine konulur ve diğer oyuncular bu küplerden birini oyunu sürdürmekte olan oyuncuya gösterirler. Oyuncu “ana küpü” havaya atarak gösterilen küpe dokunmadan diğerlerinin hepsini bir hamlede toplamalı ve daha sonra gösterilen küpü almalıdır. Yedinci oyunda ise, oyuncu “ana küp” havadayken masa üzerindeki dört küpü birden tıkrıtı yaparak toplar. Oyunun sekizinci aşamasında ise, oyuncu sol elini masanın üzerine koyarak “kale” yapar. Bu durumda sol elinin bileği ve ayası yukarıda olmalıdır. “Kalenin” önüne de dört küpü koyar. Diğer oyuncular bu küplerden birisini gösterir. Oyuncu “ana küpü” havaya atıp tutarken masa üzerindeki küpleri sırayla iterek “kaleye” sokmaya çalışır. Bu esnada gösterilen küpe eli dokunmamalı ve bu küpü “kaleye” en son sokmalıdır.

Hangi oyuncu oyunun tüm aşamasını bir turda hatasız gerçekleştirirse o kazanır. Ancak oyuncu oynarken hata yaparsa ya da küpü tutamayıp düşürürse o zaman sıra diğer oyuncuya geçer ve bu oyuncu kendisinden önceki oyuncu kaldığı yerden devam eder.

Bu oyun baştan sona sadece sağ ya da sol elle oynanır. Oyun sırasında eller değiştirilmez (önce sağ elle başlayıp daha sonra sol elle devam ettirilmeyiz).

BLACK SEA – ЧЕРНОЕ МОРЕ
Uluslar Arası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi

❖ Yayın İlkeleri ❖

1) Karadeniz (Black Sea – Chornoye More) Dergisi yılda dört kez yayımlanan uluslar arası hakemli bir dergidir.

2) Karadeniz (Black Sea – Chornoye More) Dergisi'nde yayımlanacak yazılar, daha önce herhangi bir yayın organında yayımlanmamış olacaktır.

3) Karadeniz (Black Sea – Chornoye More) Dergisi'nde yayımlanacak yazılar metin olarak en fazla 20 sayfa; resim, belge, kroki, harita ve benzeri malzemeler mevcut ise bu eklerle birlikte en fazla 23 sayfa olacaktır.

4) Türkiye Türkçesi ile yazılan yazılara Türkçe Özet (ortalama 70 kelime), İngilizce veya Rusça Özet, Anahtar Kelimeler (ortalama 5 kelime) ve bunların İngilizce veya Rusça karşılıkları eklenecektir.

5) Yabancı dillerde yazılmış yazılara, yazının Türkçe başlığı ve Türkçe özeti eklenecektir.

6) Dergimize Türkçe, İngilizce ve Rusça olmak üzere üç dilde yazı gönderilebilir.

7) Yazılar, dört nüsha halinde ve üç nüshasında yazar adı belirtilmeden yazışma adresine gönderilecektir. İsteyen makale takip sistemi ile de başvurusunu yapabilir.

8) Yazılar, Times New Roman (11 punto) yazı karakteriyle, tek satır aralığıyla yazılacaktır.

9) Metin içinde yapılacak göndermeler ad, yayın yılı ve sayfa numarası biçiminde parantez içinde belirtilecektir. (Köprülü 1989: 9). “Dip notlar” yalnızca açıklamalar için kullanılacak ve “Son not” olarak metnin sonunda Times New Roman yazı karakterinde 10 punto ile yazılacaktır.

10) Yazılarda yararlanılan kaynaklar yazının sonundaki Kaynaklar bölümünde alfabetik olarak verilecektir. Latin alfabesi dışında gösterilen kaynaklar Latin alfabesine çevrilmiş olarak da gösterilecektir.

11) Çalışmanın “Kaynaklar” bölümünde yararlanılan eserler (kitaplar için) KÖPRÜLÜ M. Fuat: (2009). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, Akçağ Yay., 11 b. (makale ve bildirimler için) ASAN Veli: (1995). “Tahtacı Türkmenler-IX: Tahtacılar da Musahiplik”, *Cem*, V (49), s. 44-45. örneğindeki sisteme uygun biçimde belirtilecektir.

12) Yayın kuruluna gönderilen yazılar, hakem heyeti içinde yer alan konuyla ilgili iki uzmana gönderilecek ve yazılar gelecek raporlara göre yayımlanacak veya düzeltmeler varsa yazı sahiplerine düzeltmelerin yapılması amacıyla gönderilecektir.

13) Dergiye gönderilecek yazılarla birlikte www.karadenizdergi.com adresinde yer alan “Makale Sunum Formu” doldurulup gönderilecektir

14) Yayımlanan yazıların tüm sorumluluğu yazı sahiplerine ait olacaktır. Yazılar yayınlanmasın veya yayınlanmasın iade edilmez.

15) Dergimizde yayınlanacak makalelerin özet, başlık ve anahtar kelimelerinin diğer dillere çevrilmesi yazarların kendileri tarafından yapılacaktır. Eğer dergimizden çeviri yardımı talep edilirse her makalenin başlık – anahtar kelimeler ve özeti için 100 TL veya mukabili 60 Amerikan doları veya 40 Euro dergimizin posta çeki hesabına yatırılmalıdır.

KARADENİZ
BLACK SEA – ЧЕРНОЕ МОРЕ
An International Journal of Social Sciences

❖ **Publication Principles** ❖

1) Karadeniz (Black Sea–Chornoye More) is a quarterly journal of social science subject to international peer review.

2) All articles submitted to the Karadeniz (Black Sea–Chornoye More) should be original contributions, meaning that they should not be published previously or should not be under consideration for any other publication at the same time.

3) All articles submitted to the Karadeniz (Black Sea–Chornoye More) should have a maximum text length of 20 pages, to be extended to 23 pages in the case of articles containing photos, documents, drawings, maps or similar materials.

4) With regards to articles written in Turkish (as it is spoken in Turkey) or other Turkish dialects, a Turkish, English or Russian abstract (average 70 words) and Key Words (average 5 words) in all three languages should be provided.

5) With regards to articles written in foreign languages, titles and abstracts of the articles should be submitted in Turkish.

6) Articles written only in Turkish, English and Russian are accepted to our journal.

7) All articles should be submitted in a CD/floppy disk with four written samples, three of which should be sent to the given correspondence address without stating the writer's name.

8) All articles should be written in Times New Roman, size 11pt with one lined space.

9) References in the text should be signified in brackets as name, publication year and page number. (Köprülü 1989: 9). "Foot notes" should be used only for statements and should be written in Times New Roman font and 10 font size at the end of the text as a "Last Note".

10) References used in articles should be given under the title References at the end of the article in an alphabetical order.

11) Literatures in the "Bibliography" section of the study should be indicated as in the example of the system "KÖPRÜLÜ M. Fuat: (2009). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, Akçağ Yay., 11 b." (for the books) and "ASAN Veli: (1995). "Tahtacı Türkmenler-IX: Tahtacılar da Musahiplik", *Cem*, V (49), s. 44-45." (for the essays and papers).

12) All articles submitted to the publisher's board will be, firstly, sent to two different experts concerned with the subject in the referee committee. Then, they will be published according to the reports taken from these two referees or sent back to the owners of the articles for editing/reviewing if needed.

13) When sending the articles to the journal, also, "Article Presentation Form" which can be found in the website www.karadenizdergi.com should be filled and sent.

14) The owners of the articles are fully responsible for their published writings. None of the articles will be returned whether they are accepted for publication or not.

15) All the translations of article abstract, title and keywords to be published in our journal will be done by the authors themselves. Translations of abstract, title and keywords can be done by our expert translators when 100 TL, 60 US dollars or 40 Euros are deposited into the account of the journal.

KARADENİZ
BLACK SEA – ЧЕРНОЕ МОРЕ
Ежеквартальный международный журнал общественных наук

❖ Основные положения журнала и требования к статьям ❖

- 1) Журнал Karadeniz (Black Sea – Черное море) – является ежеквартальным международным изданием.
- 2) В журнале Karadeniz (Black Sea – Черное море) – будут печататься неопубликованные статьи.
- 3) Объем статей должен составлять не более 20 страниц. Если в статье имеются дополнения в виде рисунков, документов, схем, карт и др. подобных материалов, объем может увеличиться до 23 страниц.
- 4) Если статья написана на турецком или других тюркских языках, к ней требуется резюме на турецком, русском и английском языках (примерно 70 слов) и ключевые слова (примерно 5 слов) с переводом на английский и русские языки.
- 5) Статьи, не на турецком языке, должны иметь аннотацию и заглавие на турецком и английском языках.
- 6) Статьи принимаются на турецком, английском и русском языках.
- 7) Статьи принимаются на дискетах или CD в четырех экземплярах, трое из них не должны содержать имя автора. Все они должны отправлены на адрес издательства.
- 8) Статьи должны быть набраны по программе Times New Roman, шрифт -11, межстрочный интервал - 1.
- 9) Библиография должна быть составлена следующим образом: в круглых скобках указывается автор издания, год и страница. Год издания и страница разделяются двоеточием. Например: (Köprülü, 1989: 9). Для сносок следует пользоваться размером шрифта 10 Times New Roman.
- 10) Библиография прилагивается после текста в алфавитном порядке. Заглавие источников, будичие не на латинском, должны переведены и на латиский алфавит.
- 11) Список литературы в разделе «Библиография» должен представлен по следующему образцу “KÖPRÜLÜ M. Fuat: (2009). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, Akçağ Yay., 11 b.” (для монографии) и “ASAN Veli: (1995). “Tahtacı Türkmenler-IX: Tahtacılar da Musahiplik”, *Cem*, V (49), s. 44-45.” (для эссе и прочих документов).
- 12) После получения статьи, они будут отправлены двум специалистам из редколлегии этого направления и при соответственного согласия будут опубликованы. Если, по мнению редколлегии, статья требует исправлений, она будует отослана автору для доработки.
- 13) Совместно со статьей автор должен заполнить и присылать «Форму Презентации Статьи», который имеется на странице www.karadenizdergi.com
- 14) Всю ответственность за содержание статьи несут авторы. Претензии к публикации не будут приниматься.
- 15) Авторы сами должны обеспечить перевод заглавий, ключевых слов и резюме на требуемые языки. В случае если автор обратится к редколлегии журнала с помощью для перевода указанных частей статьи, он должен перечислить соответственно 100 лир или 60 долларов или же 60 евро на почтовый адрес журнала.

❖ **Abone Şartları** ❖

Abone olacaklar Erdoğan ALTINKAYNAK adına 05732013 numaralı posta çeki hesabına abone bedelini yatıracaklar ve dekontlarını adres bilgileri ile birlikte yazışma adresine posta veya faks yoluyla iletceklerdir.

❖ **Payments** ❖

Subscribers should deposit the subscription fee to Erdoğan ALTINKAYNAK's postal cheque account number: 05732013 and send their receipts as well as their own contact addresses to the communication address via mail or fax mentioned above.

❖ **Абонентное Условие** ❖

Для оформления подписки необходимо произвести оплату на имя Erdoğan ALTINKAYNAK, банковский счет № 05732013 Квитанцию об оплате вместе с информацией о Вашем адресе необходимо передать почтой или по факсу в редакцию журнала.

❖ **Fiyatı / Стоимость / Price** ❖

50 TL (Yurt içi / для граждан Турции / Interior)
30 \$ / 20 Euro (Yurt dışı / для граждан других стран / Abroad)

❖ **Abonelik Bedeli / Стоимость подписки / Subscription Price** ❖

600 TL (Yurt içi / для граждан Турции / Interior)
350 \$ / 240 Euro (Yurt dışı / для граждан других стран / Abroad)